

ВІТА КИРИЧЕНКО

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ
УКРАЇНОЗНАВСТВА**

ВІТА КИРИЧЕНКО

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО
ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ
УКРАЇНОЗНАВСТВА**

Монографія

Умань – 2021

УДК [371.134+39(477)](043.3)

Ц 94

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету української філології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 4 від 21 жовтня 2020 року)*

Науковий редактор:

Сивачук Н. П. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рецензенти:

Семенов О. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Йовенко Л. І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Циганок О. О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Кириченко Віта

Ц 94 Підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства : Монографія. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2021. 317 с.

У монографії визначено й обґрунтовано сукупність педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Доведено актуальність теми, проаналізовано стан її розробки. Визначено сутність понять: «українознавство», «сільська школа», «культурно-дозвіллева діяльність», «підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства», «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства».

Розроблено й апробовано модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Уточнено компоненти, критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Для науковців, педагогів-практиків, студентів, магістрантів, аспірантів,
керівників освіти.

УДК [371.134+39(477)](043.3)

Ц 94

© Кириченко В. Г., 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА	9
1.1. Стан розробленості проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства	9
1.2. Сутність та змістова характеристика ключових понять дослідження ..	27
1.3. Фахові компетентності вчителя-філолога як організатора культурно-дозвіллевої роботи учнів сільської школи	50
Висновки до першого розділу	59
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА	61
2.1. Аналіз стану підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності в сільській школі на засадах українознавства	61
2.2. Критерії, показники та рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.....	78
2.3. Організація дослідження та методика проведення констатувального експерименту	92
Висновки до другого розділу	123

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА..... 128

3.1. Модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства 128

3.2. Обґрунтування та реалізація педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства 141

3.3. Методика проведення формувального експерименту та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи 157

Висновки до третього розділу 185

ПІСЛЯМОВА 187

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 193

ДОДАТКИ..... 225

ПЕРЕДМОВА

В умовах потужних перетворень у політичній, соціально-економічній та духовній сфері життєдіяльності українського суспільства зростають вимоги щодо підготовки вчителя-філолога як конкурентоспроможного на сучасному ринку праці, здатного до критичного мислення, самовдосконалення і навчання упродовж життя, як носія патріотичних чеснот, спроможного здійснювати навчально-методичну та виховну діяльність на засадах українознавства, організовувати культурне дозвілля молодого покоління.

Важливість таких фахових і особистісних рис актуалізує необхідність удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Законодавчо-нормативні засади професійної підготовки майбутніх учителів-філологів ґрунтуються на таких державних актах та урядових документах: законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018).

Необхідність організації культурно-дозвіллевої діяльності актуалізують Конституція України (2019), Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015), Проєкт Закону України «Про виховання дітей і молоді» (2005) тощо.

Теоретичну основу дослідження становлять науково-педагогічні праці, у яких обґрунтовано положення щодо підготовки вчителів у системі вищої освіти та формування особистості педагога-вихователя (І. Зязюн, А. Капська, Н. Кузьміна, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Флегонтова, А. Щербаков, Н. Щуркова).

Дослідниками визначено специфіку професійної підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи (А. Алексюк, О. Браславська, О. Дубасенюк, В. Загвязинський, І. Зязюн, О. Коберник, В. Кузь, А. Макаренко, О. Мелік-Пашаєв, В. Пічі, О. Пехота, О. Семенов, Н. Сивачук, В. Сластьонін, С. Совгіра,

В. Сухомлинський, В. Шахов та ін.).

Питання підготовки майбутніх педагогів до організації культурно-дозвіллевої роботи в школі досліджували Ю. Бардашевська, О. Безпалько, О. Голік, Т. Гончар, І. Гутник, Ю. Жданович, Т. Кисельова, Т. Корнієнко, Ю. Красильников, А. Кузьмінський, О. Миронюк, В. Омеляненко, Т. Павлова-Сисюк, С. Пащенко, С. Пішун, Є. Розанова, Т. Скорик, М. Фіцула, О. Чайка, Т. Черніговець, І. Яворська та ін.

Окремі аспекти культурно-дозвіллевої діяльності молоді охарактеризовано науковцями у напрямках: специфіки дозвілля (Н. Путіловська, Т. Сущенко, С. Шмаров та ін.), особливостей ігрової та художньо-творчої діяльності дітей (Л. Виготський, В. Григор'єв, Д. Ельконін, Ю. Перенчук, С. Русова, А. Співаковська та ін.), видовищно-ігрової форми традиційної культури (Ю. Дворкін, А. Конович та ін.), організації дитячого художньо-ігрового дозвілля, зокрема його сценарно-режисерські основи (Д. Генкін, О. Марков, С. Образцов, І. Шароєв та ін.), організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей шкільного віку на основі народних звичаїв і фольклору (О. Жорнова, В. Стрельчук, З. Файчак, Е. Цибуля та ін.), використання фольклору в художньо-масовій роботі закладів культури (С. Кравченко, Л. Лазарева та ін.), формування комунікативної культури молодших школярів в умовах дозвілля (Т. Гончар).

Широкий спектр наукових досліджень та вагомий внесок учених у розв'язання окресленої проблеми, аналіз науково-педагогічної літератури, практика навчально-виховної роботи вищих навчальних закладів та власний досвід педагогічної діяльності засвідчує, що проблема підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства недостатньо розроблена в теорії і практиці сучасної професійної освіти. Не знайшли відображення у наукових дослідженнях такі аспекти проблеми, як: проектування освітнього середовища сільської школи на засадах українознавства, дослідження позааудиторної діяльності майбутнього учителя-філолога у процесі його підготовки до роботи в сільській школі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО- ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА

1.1. Стан розробленості проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Реформування освіти в Україні вимагає пошуку шляхів якісного вдосконалення виховання студентської молоді. Розв'язання цього завдання не можливе без переосмислення традиційної теорії і практики виховного процесу, ґрунтовного дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогічних традицій, аналізу сучасних досягнень психолого-педагогічної науки.

Особливої уваги вимагає організація дозвіллевої діяльності молоді, яка вже у найближчому майбутньому буде брати активну участь у соціально-економічному, політичному і культурному житті українського суспільства. Організоване дозвілля не тільки сприяє підвищенню якості теоретичних знань, а й активізує практичну діяльність, розвиток творчої особистості.

З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, окреслених у законі України «Про освіту» [81], Концепції національного виховання [144] та Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті [208], одним із актуальних постає завдання щодо формування сучасного культурного дозвілля України, відродження, утвердження і подальшого розвитку національної системи культурно-дозвіллевої діяльності молодого покоління.

У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» як основне завдання визначено створення ефективної системи національного виховання, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування суспільно відповідальної, соціально зрілої творчої особистості, «яка усвідомлює свою належність до українського

народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі» [208, с. 5].

Як зазначено у Законі України про культуру, «культурний простір України – це сфера, яка задовільняє культурні, інформаційні та дозвіллеві потреби громадян...» [83]. Пріоритетом державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності [208, с. 6].

Система організації культурно-дозвіллевої діяльності, що стосується вільного часу дітей та молоді (Проект Закону України «Про виховання дітей і молоді» (2005) [256], «Про національну програму виховання дітей та учнівської молоді України» (2004) [255]), покликана не тільки сприяти становленню особистості в усіх її демократичних, гуманістичних, інтелектуальних і культурних проявах, розвитку самосвідомості, навчання проектуванню й реалізації особистісного життєвого вибору з урахуванням природних здібностей молоді, формуванню демократичних і гуманістичних життєвих принципів і пріоритетів особистості вихованця, а й створювати сприятливі умови для творчого розвитку та формування повноцінної особистості, національно свідомого громадянина-патріота України, виразника його національного характеру, способу мислення та світогляду (І. Бех [14], А. Богуш [19], О. Губко [161; 262], Б. Кобзарь [128], В. Кузь [161; 219], Ю. Руденко [161; 262], З. Сергійчук [219], О. Сухомлинська [296], Т. Сущенко [302] та ін.).

Отже, у нормативно-законодавчих документах вказано на те, що дозвілля національно-виховного спрямування є сферою розкриття творчого потенціалу особистості, провідною метою діяльності навчальних закладів та сприяє створенню сприятливого культурного середовища для самореалізації і творчого розвитку особистості, формуванню національної самосвідомості і громадянських якостей, культури особистості (моральної, політико-правової, естетичної, екологічної,

інформаційної, комунікативної, культури побуту, спілкування тощо), стимулює творчі, розважально-ігрові, спортивно-оздоровчі та інші соціально і особистісно конструктивні види діяльності.

Результати освітнього процесу визначаються рівнем інтелектуально-творчого розвитку людини, де «творчість виступає особистісним дериватом інтелекту» [17, с. 52–53].

В Україні XXI століття особливого значення набувають питання організації позанавчального дозвілєвого аспекту розвитку особистості, тобто культурно-дозвілєва діяльність дітей та молоді постає одним із провідних факторів їхнього духовного збагачення та виховання. Один із шляхів реалізації завдань, що стоять перед освітянами, передбачає посилення взаємодії органів управління освітою і закладів освіти із засобами масової інформації у справі виховання і розвитку молодого покоління, недопущення шкідливого інформаційно-психологічного впливу засобів медіа-індустрії на дітей [208, с. 6].

Натомість невизначеність державної політики щодо організації культурно-дозвілєвої діяльності дітей та молоді, послаблення соціального контролю щодо її комерціалізації провокують відхід від традиційного для національної педагогіки погляду на дозвілля як на час суспільно корисної діяльності. Це, у свою чергу, значно знижує не тільки громадську активність молодого покоління, а також гальмує заходи щодо педагогічного керівництва процесом формування свідомого громадянина.

Сьогодні надзвичайно важливого значення набуває не тільки розробка інноваційної педагогічної системи цілеспрямованого, розрахованого на тривалий час виховання в дітей і молоді соціальних потреб, особливо пов'язаних із сприйняттям та відтворенням культурних цінностей, а й відповідна професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога до ефективної організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства з урахуванням нових тенденцій розвитку соціокультурної сфери українського суспільства.

Сфера вільного часу завжди була об'єктом наукового інтересу дослідників, оскільки дозвілля і потенційно, і реально є часом не тільки фізичного, а, перш за все, духовного розвитку

особистості, розвитку її творчих здібностей.

Вивчення наукової проблеми потребує ґрунтовного теоретичного аналізу попередніх досліджень. Розгляд наукових праць, що стосуються проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, де розкрито й обґрунтовано основні ідеї та тенденції підготовки майбутніх учителів до організації культурно-дозвілдової діяльності школярів, дає підстави виокремити декілька груп.

До першої групи ввійшли праці, у яких вивчалися теоретико-методологічні основи поняття «дозвіллова діяльність» (І. Бойчев [20; 21], В. Бочелюк [23], В. Воловик [36], В. Ковтун [166], Ю. Ключко [166], О. Молчан [203], С. Панова [223], І. Петрова [239], Е. Стрельцова [292; 293], Ю. Стрельцов [292; 293], Л. Троєльнікова [166], Г. Усачова [322], Н. Цимбалюк [335; 336], Н. Яременко [354]).

Зокрема, В. Воловик визначає дозвілля як часовий період, звільнений від обов'язкових і непорушних справ. Проте, на думку вченого, дозвілля не є бездіяльним, воно наповнене дозвілловою діяльністю, мотивом якої є потреба особистості в самому процесі цієї діяльності, а результатом – досягнення мети [36, с. 128].

Дослідники С. Панова і В. Розін розробили класифікацію дозвіллових потреб, серед них: потреба в художній культурі (читанні, перегляді кінофільмів, театральних спектаклів тощо), потреба у здоров'ї (відпочинок, фізичні заняття, спорт), потреба у спілкуванні, потреба у підвищенні своєї майстерності (у самоосвіті, оволодінні діяльністю, що складає особистий інтерес або фаховий), потреба у байдикуванні [223, с. 31].

Праці українських дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст. засвідчили, що дитяче дозвілля розглядається з точки зору: соціалізації дітей, їх входження у суспільство, соціальний і географічний часопростір; вияву національних, етнорегіональних, сімейних, дитячих традицій (духовні, святкові, художні, дозвіллові, ігрові); змісту життя, у якому реалізуються пізнавальні, естетичні, комунікативні, творчі, фізичні, гедоністичні та розважальні потреби та потенціали особистості.

Ю. Стрельцов розглядав дозвіллову діяльність як цілісний

комплекс проблем, пов'язаних із місцем і роллю дозвілля в розвитку культури суспільства, соціокультурним формуванням особистості, з організацією у сфері вільного часу різних видів культурної діяльності та культурного спілкування [292, с. 25]. Учений виділяє три основні функції дозвіллевої діяльності: креативну, соціалізуючу, особистісно розвивальну [292, с. 30]. Науковець визначив систему методів соціокультурної діяльності, що утворюється шляхом співвіднесення із засобами, які використовуються: словесні (спілкування, пояснення, розмова, обговорення, консультування); наочні (експонування, демонстрація, екранно-сценічний показ); робота із друкованими матеріалами (рекомендаційно-інформаційний, презентативно-ілюстративний, критично-аналітичний, організаційно-консультативний методи); художнього впливу на особистість (методи організації безпосереднього сприйняття творів мистецтва, ілюстративні методи, театралізовані методи); методи розвитку особистості в процесі аматорської діяльності (метод визначення перспектив, метод підготувальних вправ, метод колективного пошуку, метод організації змагань, метод суспільно корисних завдань); методи впливу на міжособистісні контакти у сфері вільного часу (метод забезпечення оптимального кола спілкування, метод цілеспрямованого збагачення змісту взаємовпливів, метод регулювання структури спілкування).

При цьому дослідник наголошував, що культурно-дозвіллева діяльність обов'язково повинна мати чітко визначену мету і завдання, оскільки така робота, базуючись на базових компонентах реальної життєдіяльності людини, передбачає набуття нових знань, умінь і навичок, засвоєння певних ідей, норм практичної поведінки та інших культурних цінностей; у кінцевому рахунку це діяльність, спрямована на оволодіння або вдосконалення іншими, реальними видами діяльності, що сприяє розвитку особистості як суб'єкта суспільних відносин, надважливої виробничої сили, активного учасника культурно-творчого життя суспільства, забезпечує систематичне підвищення його дозвіллево-побутової кваліфікації [292, с. 47].

Докладний аналіз цієї групи наукових досліджень дає змогу зробити висновки, що дозвіллева діяльність – це сукупність

занять, спрямованих на поновлення фізичних, розумових і психічних сил людини під час яких відбувається розвиток особистості; реалізація потреб, що сприяють самовдосконаленню, особистому розвитку та самоосвіті особистості; потужний засіб формування творчої особистості, здатної на організацію різних видів культурної діяльності та культурного спілкування.

Окрему групу становлять дослідження, у яких розглянуто поняття «культура вільного часу», зокрема праці: М. Аріарського [4], І. Бестужева-Лади [13; 240], А. Болотова [22], В. Димова [240], С. Іконнікова [87], Л. Когана [240], В. Лісовського [240], І. Надольного [240], Г. Орлова [240], В. Пічі [240], О. Сасихова [266], Б. Титова [308].

Так, В. Піча вважає, що сутність вільного часу становить усталена якість, яка зберігається у всіх змінах вільного часу, що включає в себе не лише сутність вільного часу, але й усі інші зв'язки, притаманні цьому феномену. Зміст вільного часу є більш плинним і змінним, ніж його сутність. Єдність і співвідношення сутності і змісту вільного часу полягає в тому, що вільна діяльність може бути справжнім виразом свободи, якщо вона спрямована на розвиток особистості, а остання можлива лише в умовах вільної діяльності. Однією з найважливіших категорій соціології вільного часу є, на думку дослідника, поняття «культура вільного часу», що безпосередньо пов'язане зі змістом вільного часу, способом і мірою його якісного наповнення з точки зору реалізації й збагачення людських сутнісних сил. В. Піча наголошує, що основою культури вільного часу є вільна творча діяльність, яка духовно і фізично розвиває особистість; така діяльність передбачає: розвиненість його структури, яка визначається кількістю елементів і домінуючою роллю тих із них, які мають найбільш розвинений характер; оптимальне співвідношення елементів його структури; певну міру поєднання рекреаційної і розвивальної функцій вільного часу, активних і пасивних форм споживання духовних цінностей, спілкування й творчої діяльності; певну послідовність і тривалість видів діяльності, їх періодичність, частоту, ритм, насиченість, інтенсивність певного проміжку часу людської діяльності; уміння економити час, вивільняти його від нераціональних затрат і

досягати оптимального обсягу вільного часу [246, с. 168].

Дослідниця А. Болотова розглядає вільний час «не тільки як засіб відновлення фізичних сил, але і як засіб розкриття духовних потенцій, що виконує функцію підтримки цілісності особистості у всьому різноманітті її властивостей і здібностей, створюючи умови для здійснення особистістю внутрішньої самототожності» [22]. Н. Флегонтова зазначає, що «структура вільного часу розкриває два основних аспекти: зміст вільного часу як суспільної можливості й індивідуальної потреби в ньому» [328, с. 14]. Це дає змогу розглядати вільний час як період, коли людина свідомо утверджує духовний сенс свого існування, власну особисту визначеність.

Таким чином, сфера вільного часу є виявом особистісної культури, показником розвитку і самоствердження людини, що невід'ємно пов'язано із її життєвою позицією, суспільно-соціальною активністю тощо.

Видатні педагоги сучасності (І. Зязюн [86], А. Капська [97], Н. Кузьміна [162; 163], С. Сисоєва [277], В. Сластьонін [280; 281; 282], Н. Флегонтова [328], А. Щербаков [349], Н. Щуркова [350] та ін.) у своїх працях щодо підготовки вчителів у системі вищої освіти, формування особистості педагога-вихователя підкреслювали важливість організаторських умінь і навичок у педагогічній діяльності, наголошували на необхідності пошуків ефективних шляхів і засобів оволодіння ними та вказували на недостатню розробленість цієї проблеми, особливо щодо організації дозвілля шкільної молоді [86; 96; 163; 287; 350].

Тому доцільним є виокремлення групи праць, у яких розв'язуються питання професійної підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи (А. Алексюк [3], О. Вітківська [32], О. Дубасенюк [67], В. Загвязинський [228], І. Зязюн [230; 231], О. Коберник [127], І. Колеснікова [134], В. Кузь [160], Н. Кузьміна [162; 163], О. Мороз [204], О. Пехота [244], О. Семенов [268; 270], Н. Сивачук [275], С. Сисоєва [277], В. Сластьонін [281], С. Совгіра [285], Г. Тиха [309], О. Тімець [311], Г. Троцько [314], В. Шахов [346], А. Щербаков [349], Н. Яремчук [355] та ін.).

Так, Г. Тиха процес підготовки майбутнього педагога до

виховної діяльності умовно розподіляє на такі етапи: оволодіння студентами певним рівнем теоретичних знань про сутність виховного процесу, компоненти виховної системи й сучасні технології виховання, принципи, методи, форми організації виховної роботи; формування у студентів первинних практичних умінь аналізу виховних ситуацій, планування і проведення різних виховних заходів для певної вікової категорії; удосконалення практичних умінь і навичок організації виховних справ під час педагогічної практики в школі; поглиблення теоретичних знань, формування практичних умінь майбутніх педагогів у позааудиторній роботі [309, с. 194–198].

Н. Яремчук, розглядаючи складові готовності майбутнього педагога до виховної діяльності, головним її завданням вважає формування спеціальних виховних умінь, якими можна оволодіти лише завдяки спеціально організованій діяльності. Професійне застосування системи вмінь розв'язувати будь-яке виховне завдання за допомогою активних дій педагога, але з урахуванням актуальних потреб школярів, ненав'язливо, координуючи зусилля учня і вчителя у процесі їхньої спільної діяльності, створення ситуацій успіху [355, с. 130].

Отже, формування виховних умінь і навичок є обов'язковим у процесі підготовки майбутніх учителів з розвиненими творчими здібностями, достатнім рівнем професіоналізму, ерудованості, здатності до самовдосконалення та саморозвитку упродовж усього життя.

Для нас значний інтерес становили праці, що стосуються загальних проблем підготовки майбутнього учителя-філолога, зокрема, дослідження Л. Базиль [7], Т. Бельчевої [16], О. Гуманкової [54], В. Денисенко [61], О. Земки [84], В. Коваль [131], О. Коник [138], О. Копусь [145], К. Павелків [221], О. Семеног [267; 269], Ю. Тракоші [313], Є. Яковенко-Глушенкової [353], Т. Яцули [356] тощо.

Актуальною є праця О. Семеног, що присвячена формуванню професійної компетентності вчителів-словесників. Дослідниця вважає професійну компетентність інтегральною особистісною якістю, яка включає сукупність професійних компетенцій, що зумовлюють готовність до педагогічної

діяльності. Вченою охарактеризовано професіограму вчителя української мови і літератури як «сформовану систему професійних знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності» [267, с. 12]. До неї ввійшли педагогічна, психологічна, методична, лінгвістична, мовна, комунікативна, фольклорна, літературна, етнокультурознавча, інформаційна, дослідницька компетентності [270, с. 12].

У дисертаційному дослідженні В. Коваль переконливо доведено, що невід'ємною складовою ефективного формування професійної компетентності майбутніх учителів є позааудиторна робота. Вчена виокремлює масові (читацькі конференції, тематичні вечори, вечори запитань та відповідей, лінгвістичні вікторини, зустрічі з видатними мовознавцями, письменниками, методистами, «круглі столи», творчі та лінгвістичні змагання, олімпіади, екскурсії тощо, групові (робота гуртків художньої самодіяльності, творчих лабораторій, випуск стінної газети, підготовка радіо- й телепередач, організація походів, діяльність студентських клубів, асоціацій, студій та центрів, дискусійних клубів, вистав, театралізованих вечорів, фестивалів, тематичних лекторіїв та семінарів, розробка проєктів та видання журналів, проведення тренінгів спілкування, рольових та ділових ігор, КВК) та індивідуальні форми роботи (позааудиторне читання, науково-дослідницька роботи, колекціонування, заняття мистецтвом тощо), які зорієнтовані на розкриття творчого потенціалу молоді. Позанавчальна робота має потужну здатність для подолання недоліків репродуктивної підготовки майбутніх учителів-філологів та виховання особистості, здатної до креативного мислення» [131, с. 24–25].

Важливою складовою підготовки майбутніх учителів вважає сприйняття майбутнім педагогом соціокультурного простору життя сучасних школярів Т. Яцула [356, с. 26]. На думку педагога, цьому сприяє організована співпраця учителя й учня / викладача й студента, їхнє тісне спілкування, встановлення атмосфери довіри між дорослим і дитиною, що якнайкраще втілюється в ході проведення культурно-дозвіллевих заходів.

У Стандарті вищої освіти України (2019) визначено

компетентності випускника закладу вищої освіти, якими має володіти учитель сучасної української школи. Серед них – здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність працювати в команді і автономно; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(и), що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових видах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв’язання комунікативних завдань у різних сферах життя; здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації); усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами; здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний (залежно від обраної спеціалізації) аналіз текстів різних стилів і жанрів [207, с. 7–8].

Усі вищеперераховані компетентності є спеціальними, у першу чергу, для вчителів-філологів і сприятимуть їхній фаховій підготовці, що забезпечить їм можливість працювати у найрізноманітніших галузях (науковій, літературно-видавничій та освітній), на викладацькій посаді, у засобах масової інформації; у різноманітних фондах, спілках, фундаціях гуманітарного спрямування, музеях, мистецьких та культурних центрах тощо [207, с. 12].

Таким чином, фахова компетентність сучасного вчителя-філолога передбачає сукупність професійних знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій, спрямованих на формування інтелектуала, високодуховної, творчої особистості XXI століття, серед яких – і майстерність організовувати якісну культурно-дозвіллеву діяльність.

До окремої групи нами віднесено праці, у яких розглядається підготовка майбутнього вчителя-філолога на засадах етнопедагогіки (дослідження А. Даник [56], Т. Дем'янюк [60], К. Журби [77], Л. Йовенко [89], А. Кайсарової [92], Н. Лисенко [177], В. Постового [251], М. Стельмаховича [290], М. Харитонова [332], С. Черепанової [339] та ін.).

Зокрема, М. Стельмахович вважав етнопедагогіку (народну педагогіку) не тільки основою виховання, розвитку творчих здібностей дітей, а й джерелом натхнення для «не одного покоління видатних педагогів» [290, с. 15]. Учений підкреслює той факт, що саме народна педагогіка склала підґрунтя для праць геніального українського педагога – В. Сухомлинського, серед яких «Моральні заповіді дитинства і юності» (1966), «Листи до сина» (1967), розділ «Батьки моїх вихованців» із книги «Серце віддаю дітям» (1969), «Народження громадянина» (1970), «Павлиська школа» (1977) та ін.

В. Постовий підкреслював, що у практичній діяльності вчителі / викладачі мають поєднувати елементи наукової педагогіки та родинно-національної етнопедагогіки, забезпечуючи можливості використання народних традицій, звичаїв та обрядів у підготовці батьків, вихователів і педагогів до здійснення ними виховної функції, підвищення педагогічної культури сім'ї [251, с. 35].

Отже, етнопедагогічний матеріал є потужним джерелом розвитку креативності, творчого натхнення у справі організації та проведення культурного дозвілля сучасної молоді.

Дотичною до попередньої є група праць, у яких аналізуються питання позааудиторної підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі (В. Денисенко [61], С. Денисюк [62], С. Єрмоленко [73], П. Ігнатенко [91], Л. Йовенко [89; 90], Л. Касян [98], П. Кононенко [142], В. Личковах [181], Н. Сивачук [275], І. Терешко [90; 197], Є. Сявавко [305], Т. Усатенко [321], Г. Філіпчук [326], О. Циганок [334] та ін.).

Зокрема, Н. Сивачук наголошує, що українське народознавство є ефективним засобом формування в учнівської та студентської молоді національної самосвідомості, почуття

належності до українського народу, патріотизму, громадянських якостей [275, с. 9]. На думку дослідниці, у справі підготовки майбутнього вчителя до народознавчої роботи в школі велику роль відіграє позааудиторна народознавча робота, яка сприяє вихованню ініціативи, самостійності, творчих здібностей студентів, розвиває їхній пізнавальний інтерес у галузі народознавства [275, с. 17]. Учена довела, що ефективність підготовки майбутнього вчителя-філолога значною мірою залежить від набуття методичних і практичних умінь та навичок організувати і проводити народознавчі заходи у процесі участі в системі позааудиторної народознавчої роботи [275, с. 18].

В. Денисенко переконливо стверджує, що оволодіння методикою позааудиторної роботи з народознавства має значний потенціал у справі «формування високодуховної особистості, виховання у неї рис і якостей традиційного українського ідеалу», сприяє ефективній підготовці вчителя-філолога до майбутньої професійної діяльності [61, с. 15].

Аналогічно й дослідження О. Циганок підтвердило, що значну ефективність у процесі підготовки майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі має поєднання активних методів навчання, аудиторних та позааудиторних форм організації навчання, технології проведення українознавчих акцій. При цьому неабияку роль у такій діяльності відіграють екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані постановки, українознавчі свята та ін. [334, с. 12].

Таким чином, вивчення цієї групи досліджень показало, що позааудиторна українознавча робота студентів відіграє вагомую роль у процесі формування фахових компетентностей студентів, розвитку їхньої самостійності, творчості, вміння застосовувати форми та методи українознавчої роботи на практиці.

Особливе значення у справі дослідження проблем підготовки студентів до організації культурно-дозвіллевої діяльності в сільській школі мають праці Р. Барановської [8], Н. Касярум [99], М. Короля [147], В. Лизогуба [175], Т. Павлова [222], Н. Присяжнюк [253], Н. Путіловської [258], В. Стрекозіна [294] та ін. У них подано аналіз змісту роботи сільської школи,

запропоновано поурочні розробки, окреслено основні проблеми, визначено можливі шляхи подолання деяких із них.

За визначенням Н. Путіловської, «сільська школа означає не тільки приналежність до місця розташування, це заклад загальної середньої освіти, де, крім навчання, створюються сприятливі умови для різнобічного розвитку дитини, національно-культурного збагачення особистості, духовних взаємозв'язків та взаємовпливів із соціокультурним середовищем. Мета діяльності сільської школи полягає у забезпеченні педагогічних умов для навчання, виховання, розвитку інтересів, індивідуальних потреб, нахилів і здібностей дитини, що проявляються у повсякденній діяльності, у стосунках та спілкуванні» [258, с. 24].

Серед особливостей сільської школи С. Кубіцький та М. Шабатун виділяють: місце розташування (школа, розташована у селі, де порушені демографічні пропорції між поколіннями людей, переважна кількість населення – люди літнього віку; тісний контакт між учителем і учнями (приблизно у 8–10 разів більша кількість прямих контактів учителя з кожним учнем, що призводить до посилення психологічного тиску на дитину, що, у поєднанні з одноманітними методами та прийомами навчання, призводить до її перевантаження, втомлюваності, зниження інтересу до навчання; вужче коло спілкування учня з педагогами); широке застосування індивідуальних та диференційованих прийомів роботи; діяльність учителя підпорядкована більше інформативній та стимулювальній функціям, аніж організуючій, контрольній чи спрямівній; домінує система неперервного контролю з боку вчителя; недостатня кількість навчально-методичних комплексів самоосвітнього спрямування; робота за одним підручником знижує інтерес до навчання, а отже, нижчою стає результативність навчального процесу [344, с. 9].

Досліджуючи психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській школі, О. Коберник акцентує увагу на проблемах організації виховної роботи, її стихійності тощо. Учений підкреслює різницю у фізичному, психологічному, інтелектуальному, емоційному розвитку дітей, що проживають у місті й на селі та наголошує на необхідності розробки конкретної

програми організації фізично-оздоровчої, предметно-перетворювальної, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної та оцінно-орієнтаційної діяльності, які є основними видами життєдіяльності учнів сільської місцевості. У праці підкреслено роль предметно-перетворювальної діяльності, виділено її основні завдання, особливості, принципи і напрями: 1) трудова діяльність у сім'ї; 2) трудова діяльність у школі; 3) предметно-трудова діяльність на пришкольній ділянці, у полі та на фермі; 4) природоохоронна робота; 5) дослідницька; 6) техніко-конструкторська; 7) суспільно корисна [126, с. 59].

Не менш важливою, на думку вченого, є здатність вихованців до спілкування з ровесниками і старшими людьми, забезпечення задоволення потреби у соціальних зв'язках (належність до певної соціальної групи, потреби у любові, ніжності, довірі, у самоповазі, визнанні, схваленні, досягненні, у задовільній самооцінці) реалізується через організацію соціально-комунікативної діяльності. О. Коберник зазначає: «Враховуючи досить низький її рівень у вихованців сільської школи, потрібно активізувати процес відбору таких видів, форм і методів організації спілкування, які б забезпечили індивідуально-диференційовану і корекційну роботу з учнями, враховували всі соціальні чинники впливу на результативність цього виду діяльності. Не слід також забувати той факт, що на селі діти мають обмежене коло суб'єктів спілкування» [127, с. 19–20]. Задовольнити потреби дітей у спілкуванні покликана дозвіллева діяльність, у ході якої діти не просто спілкуються з однолітками, але й зі старшими і меншими учнями, вони отримують досвід комунікації, набувають здатностей розв'язувати різноманітні проблеми і завдання, що постають перед ними у ході підготовки дозвіллевого заходу, вчаться виголошувати і відстоювати власну точку зору та адекватно сприймати думки й ідеї інших людей, задовольняють естетичні потреби, потреби визнання тощо.

Сільська школа є благодатною базою для організації дозвілля молодого покоління, наповненого суспільно корисною діяльністю. На думку В. Кузя, 1) сільська школа здійснює навчально-виховний процес безпосередньо у природному оточенні; 2) діти вже з дошкільного віку разом із дорослими

беруть посильну участь у сільськогосподарській праці і на практиці отримують знання із природничих та інших дисциплін при вирощуванні рослин, садових дерев, розведенні тварин, у використанні розмаїття сучасних видів сільськогосподарської техніки; 3) сільська школа має більш сприятливі можливості для виховання господарської самостійності, ініціативи, підприємництва учнів, набуття ними різноманітних навичок трудової та бізнесдіяльності, бо сільські діти з раннього, ще дошкільного віку беруть посильну участь у спільній з батьками продуктивній праці як у домашньому, так і в колективному чи фермерському господарстві, у придбанні необхідних чи збуті надлишків продуктів власного виробництва; 4) свіже повітря, поля, луки, ліси, сади слугують прекрасним полігоном для фізичного, естетичного, екологічного, економічного розвитку, виховання та навчання сільських дітей [156]. Отже, у таких умовах повною мірою реалізується принцип антеїзму, споконвічний зв'язок українця з рідним довкіллям, землею, домівкою, любов до праці, колективна неоплачувана допомога під час виконання важких видів робіт, що органічно вписується в конструктивне поняття «культурне організоване дозвілля».

На тісний зв'язок дітей, що проживають у сільській місцевості, із природою рідного краю, що сприяє екологічному вихованню, наголошено у наукових працях С. Совгіри. На думку вченої, це сприяє екологічній вихованості учнів, усебічному вивченню своєї місцевості, забезпечує необхідний зв'язок глобальних, національних і регіональних аспектів у вивченні сучасних проблем екології, сприяє збиранню та дослідженню еколого-краєзнавчого матеріалу, детальнішому знайомству з рідним краєм, історією, культурою, побутом свого народу, а отже, й формуванню національно свідомої молоді [285, с. 12].

Таким чином, учені порушують проблеми підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності, ураховуючи специфіку роботи в сільській школі, та пропонують шляхи її реалізації. Спеціально організована дозвіллева діяльність учнів в умовах малокомплектної сільської школи задовольняє потреби особистості у соціальних зв'язках, а також комунікативні, естетичні потреби молоді, сприяє національно-патріотичному,

екологічному, трудовому, фізичному, моральному та розумовому вихованню.

В окрему групу виділено дослідження, що стосуються психолого-педагогічних аспектів дозвілля та його ролі у розвитку та самореалізації особистості: праці Г. Аванесової [1], М. Аріарського [4], А. Воловика [36], О. Володіна [37], О. Гриценко [50; 165], Е. Доронкіна [66], Г. Єскіної [74], І. Зязюна [86; 231], М. Каплан [368], В. Кірсанова [124], О. Кузик [155], О. Леонова [170; 171], С. Пішун [247], С. Рашидової [260], Н. Цимбалюк [336] та ін.

Так, В. Воловик здійснив наукове обґрунтування дозвілля як різновиду діяльності (поряд з ігровою, навчальною і трудовою), завдяки якій формується, розвивається та утверджується особистість [36, с. 5–8].

На думку Т. Скорик, вірно і педагогічно вивірено організована дозвіллева діяльність сприяє кращому розкриттю особистості, допомога дитині реалізувати свої таланти, нахили, задовольнити свої духовні потреби, розвивати такі сфери особистості, як інтелектуальну, емоційну, естетичну, фізичну, духовну, творчу [279, с. 214]. Дослідниця наголошує, що «освітній характер дозвілля полягає в усвідомленій потребі особистості розширити свої знання та набути нових умінь та навичок для здійснення успішної діяльності, для підвищення культури життєдіяльності в цілому» [279, с. 216].

Учена розглядає «організацію дозвілля» як спрямовану діяльність вихователів, соціальних аніматорів та самої особистості, а також освітніх і соціально-культурних інститутів і навчальних закладів, музеїв, дозвіллевих центрів, гуртків, клубів, театрів, кінотеатрів, оздоровчих та спортивних закладів, яка передбачає керівництво, планування та змістове, методичне забезпечення умов для активного відпочинку [279, с. 213].

Отже, якісно організоване дозвілля відіграє вагомую роль у всебічному розвитку особистості та передбачає комплекс спеціально запланованих заходів для культурної дозвіллевої діяльності.

Розробкою питань підготовки майбутніх педагогів до організації культурно-дозвіллевої роботи у школі займалися

науковці Р. Азарова [2], Ю. Бардашевська [9], О. Безпалько [11], О. Голік [45], Т. Гончар [47], І. Гутник [55], А. Жарков [167], Ю. Жданович [75], В. Кірсанов [124], Т. Кисельова [120; 121; 123], Т. Корнієнко [146], Ю. Красильников [120; 121; 123], А. Кузьмінський [164], О. Миронюк [199], В. Омеляненко [164], Т. Павлова-Сисюк [222] С. Пащенко [225], І. Певрушевська [226], С. Пішун [247], Є. Розанова [261], Т. Скорик [279], М. Фіцула [327], Н. Цимбалюк [336], Т. Черніговець [340], І. Яворська [352].

Особливості діяльності вчителя-філолога у справі організації позакласної роботи школярів, фактори, які пригальмовують якісне її проведення продемонстровано у дослідженні О. Чайки [338, с. 7]. Зокрема, авторкою доведено, що у позаурочний час значно розширюється предметне поле вчителя і учня, що дає можливість безпосередньо прилучитися до творчої праці, до предметно-перетворювальної діяльності як однієї з основ культури та цивілізації. Також зацентровано, що при спогляданні чи перетворенні довкілля в особистості актуалізується потреба щодо самореалізації у творчій діяльності. Тут поєднується інтелект і мораль, радість пізнання і задоволення від творення добра [338, с. 11].

О. Голік досліджував зміст, форми і методи та педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників [45, с. 8]; проблеми формування комунікативної культури молодших школярів в умовах дозвілля вивчала Т. Гончар [47, с. 12].

З 90-х років ХХ ст. в Україні науковців акцентують увагу на питаннях організації дитячого дозвілля на основі культурної спадщини українського народу, його традицій, урахуваючи світові досягнення полікультурного виховання. У цей період активізувалася робота з обґрунтування теоретико-методологічних засад організації дозвілля молоді на засадах національної святково-обрядової культури та фольклору (Т. Дем'янюк [60], Ю. Перенчук [234], Н. Соломко [286], М. Стельмахович [290], В. Стрельчук [294], Е. Цибуля [333] та ін.), а також громадянської соціалізації дітей і учнівської молоді у сфері дозвілля (В. Піча [246]).

Т. Черніговець акцентує увагу на дитячому фольклорі як

важливому чиннику формування дозвіллевої культури дітей. Дослідниця визначає дитячу дозвіллеву культуру як стан і рівень організації дозвілля дітей у суспільстві на певному його розвитку, що втілює національні, етнорегіональні, сімейні і дитячі традиції, сприяючи реалізації дитячих дозвіллевих потреб. У свою чергу, дозвіллеву культуру особистості вчена розуміє як інтерактивну якість, що виявляється на індивідуальному рівні організації вільного часу у різноманітних видах дозвіллевої діяльності [340, с. 6].

Особливу увагу приділено ролі фольклору у розв'язанні численних проблем, пов'язаних з організацією вільного часу та формуванням дитячої дозвіллевої культури [340, с. 3]. Значну роль дослідниця надає регіональному підходу в педагогіці дозвілля, оскільки він передбачає врахування культурних, побутових, географічних, етнопсихологічних чинників, його організацію на святково-обрядових та ігрових традиціях, забезпечує механізми їх збереження і розвитку [340, с. 3].

Окремі аспекти організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей шкільного віку на основі народних звичаїв і фольклору розглядали О. Жорнова [76], В. Стрельчук [294], З. Файчак [324], Е. Цибуля [333]; особливості використання фольклору в художньо-масовій роботі закладів культури стали предметом наукового зацікавлення С. Кравченко [149], Л. Лазаревої [168].

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури дозволив констатувати, що сфера учнівського дозвілля була і залишається в колі актуальних питань педагогіки. Останнім часом порушувалися питання щодо обґрунтування специфіки учнівського дозвілля, його змісту, структури, функцій, принципів, окремих аспектів організації культурної дозвіллевої діяльності школярів. Проте, незважаючи на творчі доробки вчених, інтерес до проблеми дитячого дозвілля й особливостей його якісної організації не вичерпується, оскільки він викликаний важливістю досліджуваного явища в умовах сьогодення як у соціальному, так і особистісному аспектах.

Водночас дослідження показало значний інтерес до досліджуваної проблеми, а також недостатність розробленості цього питання в науково-педагогічній думці України. Здійснений

аналіз наукових праць засвідчив, що проблема підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства не знайшла достатнього відображення у теорії і практиці професійної освіти, що дає підстави для її системного дослідження.

1.2. Сутність та змістова характеристика ключових понять дослідження

Проаналізувавши наукові джерела, зокрема педагогічні [1; 3; 4; 20; 23; 48; 71; 86; 97; 219; 227; 228; 229; 230; 231; 233; 250; 259; 262; 293; 304; 306; 324], лінгвістичні [27; 312], філософські [34; 140; 150; 151; 212; 240; 241; 242; 339], культурологічні [141; 142; 150; 151; 165; 166; 167; 201; 202; 301], соціологічні [39; 42; 57; 88; 98; 119; 133; 152], психологічні [31; 40; 78; 85; 94; 153; 154; 172; 173; 257], окреслимо сутність понять «українознавство», «сільська школа», «культурно-дозвілєва діяльність», «підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства», «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства».

Відповідно до теми дослідження, насамперед, з'ясуємо зміст поняття «*українознавство*».

Встановлено, що, починаючи з кінця XVIII століття, не існувало єдиного визначення цього поняття, яке уточнюється і до сьогодні.

Поряд із поняттям «українознавство» у наукових джерелах вживається й термін «народознавство», яке І. Франко охарактеризував як «власне, щось більше, ніж те, що становить сферу нашої науки. Бо ж пізнати народ – то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхнє нинішнє і минуле становище, їхні торгівельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами, їхні фізичні і розумові особливості, їхні інститути і економічне становище» [331, с. 254–268]. На думку вченого, народознавство – це наука, яка «стягує

до себе і об'єднує в одне ціле усі науки, всі галузі людських знань» [331, с. 254–268].

Подібне розуміння українського народознавства дає підстави вважати його синонімом українознавства, яке П. Кононенко визначив як систему знань про Україну, що є феноменом історичної, національної, державної, духовної цілісності [140, с. 99].

Якщо в ХІХ ст. увагу акцентували на українській мові як репрезентантові національної школи, то вже на початку ХХ ст. виникла потреба розширити знання про українців, Україну, її історію, культуру, літературу, фольклор, географічні особливості та ін., що згодом об'єдналося в поняття «українознавство» [319, с. 213].

Українознавство – надзвичайно широке поняття, яке Ф. Сушицький визначив як «галузь наукової роботи, що роз'яснює минуле й сучасне життя українського народу», «пояснює його національні особливості, його територію, різні впливи життя нашого народу та його розвиток, його мову, творчість взагалі, художню й літературну» [300; 301].

На початку ХХІ ст. П. Кононенко запропонував власну дефініцію українознавства як «цілісної наукової системи, що синтезує набутки всіх галузей – історичних, соціально-економічних, природничих, гуманітарних, політологічних, правових наук, які досліджують Україну й світове українство, саме українознавство в усіх вимірах часопростору, в єдності бачення минулого, сучасного й майбутнього» [140, с. 99].

Термін «українознавство» передбачає поєднання органічних елементів крає-, країно-, народо-, природознавства, як складових цілісної системи знань про Україну, світове українство, що розкриваються крізь органічне співвіднесення центрів пізнання: Україна – етнос, нація; Україна – природа; Україна – мова; Україна – суспільство, держава; Україна – культура (матеріальна й духовна); Україна у міжнародних відносинах; Україна – доля, ментальність, історична місія [140, с. 99].

Вважаємо, що запропоноване вченим визначення на сьогодні є найповнішим, яким і будемо послуговуватися в нашому дослідженні.

Особливої ваги культурно-дозвіллева діяльність набуває саме в *сільській школі* – практично єдиному осередку культури і науки на селі.

Специфіка сільської школи визначається не тільки сукупністю об'єктивних чинників, які надають лише потенційні можливості покращення освітньої та виховної роботи із сільськими школярами, успішне здійснення яких багато в чому залежить від розумного використання їх у конкретних умовах. Ця специфіка визначається також і перевагами здійснення педагогічної діяльності на селі, а саме: характерним для сільської місцевості є краще збереження традицій народної педагогіки; знаннями вчителів про дітей, умови їх проживання, про взаєностосунки в родині, у колективі тощо; силою суспільної думки, вищим авторитетом педагогів, особливо тих, хто багато років працював учителем і виховав не одне покоління сільських жителів; належністю більшості батьків до одного трудового колективу, адресою проживання на території одного невеличкого населеного пункту, села, тісним колом спілкування після роботи та поза школою; оптимальними умовами для підготовки учнів до життя в селі, роботи на сільськогосподарському виробництві, ранньому прояву самостійності дітей у розв'язанні господарських та життєвих проблем; стійкістю народних обрядів і традицій.

Однак, поряд із позитивними факторами, існує значна кількість тих, що затримують розвиток сільської школи: від'їзд значної кількості населення, через що кількість населення значно скорочується, і це стає однією з головних причин скорочення мережі сільських шкіл та їх контингенту; дещо нижчий рівень якості освіти, загальної й педагогічної культури в родині; обмеження можливостей широкої професійної орієнтації, трудового навчання і професійної підготовки в сільській школі; практично повна відсутність культурно-просвітницьких та позашкільних закладів; особливості праці і підвищення кваліфікації вчителя в умовах сільської школи; наявність архаїчних форм сільського укладу життя і традицій, діалектного мовного середовища тощо.

До негативної специфіки сільської школи відносимо також відсутність особливої емоційної психічної атмосфери, яка

властива освітній роботі великого колективу учнів. У таких школах досить обмежене ділове й емоційне спілкування дітей, практично відсутнє змагання учнів в оволодінні знаннями. Значно відрізняється і психологія формування міжособистісних стосунків у малій групі, на відміну від класів із наповненістю у 30–40 учнів. Наявним є дефіцит спілкування, труднощі самоствердження, самовизначення і самореалізації особистості. Труднощі виникають також із формуванням колективістських, моральних якостей особистості учнів, організаторських, комунікативних здібностей, нерідко відсутні лідери. Можлива й інша ситуація – лідерами стають не за високі інтелектуальні та духовні якості, а навпаки – асоціальні суб'єкти, з низьким рівнем знань, вихованості тощо.

У зв'язку з невеликою чисельністю вчительського колективу, виникають проблеми з підвищенням кваліфікації вчителів, обміном досвідом роботи та неможливістю методичних об'єднань, складністю підтримувати зв'язки з методичними службами, бібліотеками. Тому особливої ваги у формуванні педагогічного професіоналізму сільського вчителя набуває самоосвіта педагога.

Специфічним є й призначення школи на селі, яка значно відрізняється від міської. Оскільки навчання має дати не тільки суму базових знань і не тільки набір корисних порад щодо зміцнення здоров'я учнів або як уберегти їх від шкідливих звичок, як убезпечити від кримінальних проявів у суспільстві, як підготувати до служби в армії, захистити від небезпеки, – воно має стати ефективним у формуванні навичок безпечної поведінки учнів, у підвищенні виховного потенціалу уроку.

На думку В. Кузя, така школа має змогу вивчити здібності, нахили кожної дитини, подбати про її розвиток, що не дозволить загубити жодний талент серед сільських дітей [156]. Педагог вважав, що сьогодення вимагає формування нового типу сільського вчителя, якому, крім класичних (навички спілкування, організаторські, інтелектуальні здібності), властиві й такі риси, як: креативність, «еталонність» серед сільського населення; індивідуальний стиль діяльності; почуття власної гідності, такт; професійна компетентність; педагогічний оптимізм,

авторитетність; суспільно-соціальна активність [156].

Учені С. Бас і Ю. Мельник, вивчаючи особливості роботи сільської школи, зазначають, що немає суто «сільських» навчальних планів, навчальних програм, підручників та методів навчання, однаковими є суспільні вимоги до професійно-педагогічної діяльності вчителів сільських та міських шкіл. Разом із тим сільська школа функціонує під впливом специфічних чинників – демографічних, соціокультурних, екологічних, звичаєво-правових. Звичаї, традиції села, господарська культура, спілкування становлять специфічні соціальні умови функціонування школи. Школа в сільській місцевості тісно пов'язана з навколишнім життям і водночас залишається закладом, покликаним усебічно виховувати молоде покоління. За своїми особливостями школа постає чинником розвитку села і водночас сама є наслідком досягнутого ним рівня та визначальних соціально-економічних пріоритетів [10]. Форми власності в сільському господарстві, розвиток його матеріально-технічної бази, розвиток культури села впливають на формування соціально-культурних, економічних, педагогічних умов роботи сільської школи, а з іншого боку – визначають масштаби і темпи її розвитку. Організуючи власне культурне життя та роботу, школа стає осередком культури для своєї місцевості, бере участь у громадському житті [187, с. 8].

Проведене О. Коберником дослідження засвідчило, що сільські діти більше проявляють здатність виконувати вимоги педагога, уміють контролювати свої дії і вчинки, краще долають труднощі в навчанні, праці, грі, уміють ставити перед собою складні завдання й добиватися їх виконання. Учні-мешканці сільської місцевості виявляють стійкі вольові зусилля щодо самовдосконалення, вони здатні до подолання страху, краще витримують фізичні незручності й навантаження, ніж їхні міські ровесники, контролюють та стримують гнів, значно цілеспрямованіші, принциповіші, критичні щодо себе й інших. Учений пояснює це впливом низки соціокультурних, природних факторів, що діють під час формування емоційно-почуттєвої і вольової сфери жителів села: наближеність до природи; спільне проживання всіх членів родини, зв'язок її поколінь; збереження

традицій, звичаїв, обрядів тощо [126, с. 49].

Отже, учні сільських шкіл мають кращу стресостійкість, відповідальність, наполегливість у досягненні поставленої мети, краще контролюють ситуацію, що виникла в процесі індивідуальної та групової діяльності.

А. Кузьмінський, узагальнюючи результати дослідження, проведеного науковцями Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, підкреслює, що специфіка малокомплектної сільської школи вимагає особливої уваги до організації позакласної та позашкільної роботи. Це різноманітні форми занять: предметні гуртки, олімпіади, конкурси, читацькі конференції, спортивно-масові змагання, виставки творчих робіт, краєзнавчі та наукові товариства, клуби за інтересами тощо [164, с. 211].

На підставі аналізу наукових праць із проблем сільської малочисленної школи, під *«сільською школою»* розуміємо заклад загальної середньої освіти сільської місцевості, що є осередком для навчання, виховання та всебічного розвитку особистості, формування національної самосвідомості, кращих моральних чеснот та суспільно-соціальної активності молодого покоління.

Термін «культурно-дозвіллева діяльність» займає центральне місце у ключовому понятті «підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства» та поєднує декілька дефініцій: «культура», «дозвілля», «діяльність».

Укладачі «Великого тлумачного словника сучасної української мови» трактують термін «культура» як: «1. Сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Рівень розвитку суспільства у певну епоху. Те, що створюється для задоволення духовних потреб людини. 2. Освіченість, вихованість. 3. Рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності» [27, с. 596].

У культурологічному словнику культура характеризується як 1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; 2) рівень, ступінь розвитку певної галузі господарської або розумової діяльності;

3) інтелектуальність, освіченість, начитаність; 4) освоєння, гуманізація, облагородження людиною природи; все, що створене руками і розумом людини; 5) сукупність способів і прийомів людської діяльності (як матеріальної, так і духовної), об'єктивованих у предметних, матеріальних носіях (засобах праці, знаках), що передаються прийдешнім поколінням; б) визначальний фактор потреб і поведінки людини, яка засвоює у сім'ї чи через інші суспільні інститути певний набір цінностей, стереотипів сприйняття, поведінки і дій у навколишньому середовищі [283, с. 173–174].

Етимологічно поняття «культура» відповідає латинському «cultura» – виховання, освіта, розвиток [48, с. 182]; обробка, вирощування, доглядання, поліпшення, що частково пов'язувалося із хліборобською працею, згодом поширилося на інші сфери людського життя, у тому числі на розвиток, виховання, навчання самої людини. Ще пізніше, у середньовіччі, дозвілля почало асоціюватися з міським способом життя, побутом, звичаєм, в епоху Відродження – з ознаками особистої довершеності людини [201, с. 7]. У XVIII ст. діячі Просвітництва надали цьому слову самостійного наукового значення.

Визначення культури пропонує С. Гончаренко: «Культура – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [48, с. 182].

У XIX ст. слово «культура» отримало значення освіти, просвіти, виховання людини. У XX ст. це поняття розглядають як «все створене людським суспільством, на відміну від явищ природи, а у вузькому – стан суспільства, його продуктивних сил, побуту, духовності, освіти, виховання, науки, мистецтва,

літератури тощо», вона має дві смислові іпостасі: предметно-речову та не речову. В цінностях культури втілюються складові як суспільного, так і індивідуального людського буття та свідомості [201, с. 24 – 25]. А. Могильний підкреслює, що найпоширенішим розумінням культури є визначення її як способу та результату людської діяльності [201, с. 25].

Для сучасного дослідника С. Кримського культура взаємопов'язана з діяльністю, однак вона, крім актів діяння, включає духовний розвиток людини, «її інтенціональний внутрішній досвід, ідеальний вираз буття, жагу краси та бажання бути не засобом, а самоціллю. ... Діяльність окреслює предметну сферу культури, конфігурації її змісту» [150, с. 5]. Учений визначає культуру як актуалізацію смислового потенціалу творчої діяльності, що характеризується перетворенням речей у речення та відтворенням досвіду історії з боку потенціальності, невикористаних можливостей його подальшого збагачення. При цьому, культура відтворює історичний досвід і є виразом духу історії, вона живиться переживанням історії, перебігу епох, особливістю часу [150, с. 6].

Отже, дефініція «культура» охоплює широкий спектр життєдіяльності людини. Від знання, розуміння та участі у створенні матеріальних і культурних цінностей свого народу та людства загалом до володіння і постійної роботи над підвищенням особистого інтелектуального рівня, освіченості. Більше того, рівень культури особистості формує потреби та поведінку людини у родині, суспільстві.

На основі аналізу філософських, мовознавчих, культурологічних досліджень та словників поняття «культура» розуміємо як *результат індивідуальної чи колективної діяльності, що поєднує досвід попередніх поколінь, мистецтво, побут, звичаї, традиції народу певного історичного періоду, який відображає рівень розвитку суспільства, духовності, освіченості та вихованості його членів.*

Сучасне суспільство потребує громадян, які володіють високим рівнем духовної культури, є особистостями планетарного рівня, місія яких – у передачі власного досвіду, розуму і мудрості молодому поколінню, у формуванні в молоді

потреб духовного розвитку, самовдосконалення.

Отже, сучасний учитель повинен створити умови для якісного застосування культурних надбань українців у справі організації дозвілля молоді, розумового, патріотичного, екологічного, трудового, естетичного, фізичного виховання. Така діяльність запобігатиме ставленню до дозвілля як до переліку розважальних заходів, що достатньо часто сьогодні перетворюються на кітч, фарс, чи звичайну бездіяльність.

Термін – «дозвілля» у «Великому тлумачному словнику української мови» розглядається як вільний від праці час; час відпочинку [27, с. 312]. Аналогічний зміст вкладається у цей термін у «Педагогічному словнику», у якому «дозвілля» трактується як «вільний від обов'язкової діяльності час. Використовуючи години дозвілля для ігор, читання, праці, занять спортом, мистецтвом, технікою, дитина розвивається морально, розумово й фізично. Активне, розумне дозвілля – важливий засіб збереження та підвищення працездатності. Організація дитячого дозвілля – одне з найважливіших завдань школи, позашкільних установ, громадських організацій, сім'ї» [228, с. 100].

Під «дозвіллям» В. Піча розуміє сукупність занять, спрямованих на розвиток особистості, за допомогою яких відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. Учений виокремлює такі різновиди дозвілля: 1) індивідуальне споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо, перегляд телепередач тощо); 2) публічно-видовищне споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); 3) спілкування (із членами сім'ї, родичами, сусідами, друзями тощо); 4) фізичні заняття (ранкова та вечірня гімнастика, водні процедури тощо); 5) розваги та ігри, які сприяють зняттю розумового й фізичного напруження, створенню доброго настрою; 6) пасивний відпочинок (прогулянки без певної мети, спокій, зміна напруженості врівноваженістю та ін.); 7) заняття, які можна вважати явищами антикультури (зловживання алкоголем, хуліганство, злочинність, наркоманія, азартні ігри, безцільне «вбивання» часу – як розбещений спосіб відпочинку) [246, с. 12].

Тому дозвіллева діяльність будується на принципах зацікавленості і добровільної участі в ній, вона є логічним продовженням аудиторних занять, іде паралельно з ними. Така робота, базуючись на індивідуальних нахилах та інтересах, сприяє розумовому, естетичному і фізичному розвитку, задовольняє культурні запити та сприяє наповненню вільного від занять часу корисною діяльністю.

А. Макаренко вбачав у правильно організованому дозвіллі основу виховання дітей. Педагог упродовж усієї педагогічної діяльності акцентував увагу на тому, що необхідно виокремити час дозвілля з щоденного життя вихованців. З цією метою праця і відпочинок відмежовувалися один від одного не тільки часовими межами, звуковими сигналами, командами, але й місцем проведення та одягом. У праці «Методика організації виховного процесу» педагог писав: «Закінчивши роботу, перша робоча зміна повинна перевдягнутися та вимитися до обіду. Друга одягає робочий одяг тільки після обіду. Ввечері, після п'яти годин, всі повинні бути в чистих костюмах» [182, с. 47].

Аналіз нарисів, настанов і порад видатного педагога дає підстави виокремити такі види дозвіллевої діяльності: постійна гра, читання вголос, прогулянки, лабораторно-гурткова робота (хоровий гурток, драматичний, літературний російський, літературний національний, музичний духовий, музичний струнний, музичний шумовий, художній, вільна майстерня, танцювальний, фотогурток, природничий, радіогурток, фізико-хімічний, іноземних мов, спортивний, казок, шаховий та шашок) [183, с. 309]. При цьому наголошувалося, що не обов'язково створювати в школі одразу всі, «краще менше гуртків, але зі справжньою роботою» [183, с. 309]. Антон Семенович дуже добре розумів цінність та ефективність правильно організованого часу дозвілля: «Позашкільну та гурткову роботу необхідно організувати таким чином, щоб зайняти вихованців у вільний час, і особливо у неділю та святкові дні» [183, с. 311]. При цьому наголошувалося на необхідності досягати активності дітей, виховувати «уміння не тільки дивитися і слухати, але й бажати, хотіти, досягати, прагнути перемоги, долати перешкоди, залучати товаришів і молодших дітей» до участі у проведених заходах

[186, с. 115].

Видатний педагог ХХ століття – В. Сухомлинський, чия діяльність та педагогічні погляди мали вплив на становлення і розвиток виховних систем різних країн світу, створив нову філософію навчання та виховання, орієнтовану на олюднення як самого педагогічного процесу, так і його суб'єктів – учнів та вчителів. Це філософія формування сильної, освіченої, високодуховної особистості, національно свідомого громадянина-патріота: «Жива людська плоть і кров усебічно розвиненої людини втілює в собі повноту й гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, у якій вихователь бачить такі сторони, риси, грані, як моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість. Провідним і визначальним компонентом у цій гармонії є моральність» [297, с. 72].

Основою організації дозвіллевої діяльності учнів Павлиської школи В. Сухомлинський убачав такі положення:

- 1) кожна дитина здібна;
- 2) кожна дитина повинна пізнати себе, знати свої нахили, здібності;
- 3) педагог повинен постійно вивчати і знати дитину, її душевні потреби, інтереси, нахили, здібності;
- 4) дитина під мудрим керівництвом учителя повинна постійно самовдосконалюватися, самоутверджуватися [299, с. 134].

Тому в Павлиській школі були створені ідеальні умови для розвитку здібностей дитини, тут кожен школяр мав можливість самостверджуватися у різних видах діяльності – творчій, пошуковій, науковій, художній, конструкторській, а також в оволодінні різними видами прикладного мистецтва. Робота вчителя з учнями тривала не тільки під час уроку, а й після занять, у період учнівського дозвілля. У школі працювали навчальні гуртки – математичний, історичний, фізичний, хімічний, біологічний, етнографічний, астрономічний, географічний, а також творчі об'єднання: юних садівників, захисників природи, квітників, бджолярів, гуртки художнього різьблення по дереву, художньої вишивки, юних техніків,

мотористів, мандрівників по рідному краю, юних дослідників природних багатств [299, с. 154].

Продовжуючи ідеї В. Сухомлинського, В. Кузь підкреслював, що впровадження в життя системи позаурочної діяльності у майбутньому, забезпечить функціонування в ній необхідної кількості творчих колективів, гуртків, у яких проходить духовне життя учнів, які мають можливість самореалізовуватись у різних видах діяльності, цілком задовольнити свої інтереси й уподобання згідно з власними покликаннями та обдаруваннями [158, с. 21].

Сучасний дослідник В. Бочелюк визначає дозвілля як «сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру. На відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил» [23, с. 5]. Учений відносить до нього такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок і т. ін. Для занять у години дозвілля характерна в основному самоособистісна спрямованість їхнього змісту.

До непасивного відпочинку дослідник зарахував піднесену діяльність, заняття, за допомогою яких людина розвиває і реалізує свій творчий потенціал, бере участь у виробництві матеріальних і духовних цінностей, найбільш ефективно удосконалює себе як особистість [23, с. 5].

Сфера вільного (не робочого) часу поєднується з відпочинком, аматорською працею, дружніми зустрічами і розвагами, непрофесійною творчою діяльністю тощо [241; 245; 246].

Таким чином, дозвілля є часом, коли особистість може проявити свої таланти, задовольнити духовні потреби, зняти психологічну напругу, що виникає у процесі її життєдіяльності.

На основі викладеного, пропонуємо власне визначення поняття *«культурне дозвілля»: вільний від роботи час, наповнений індивідуальною або колективною творчою*

діяльністю, що базується на культурному досвіді народу. Активною формою культурного дозвілля, залежно від інтелектуального, духовного, фізичного розвитку, а також потреб, бажань, прагнень людини, є прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, громадської, суспільної, політичної, творчої діяльності, до пасив дозвілля належить – відпочинок, сон, перегляд телепередач тощо.

У контексті нашого дослідження зазначимо, що колективне проведення дозвілля студентською молоддю здійснюється за спільними інтересами, захопленнями, сприяє формуванню патріотичної свідомості, психологічних контактів між людьми, швидкій адаптації у колективі.

Форми організації дозвілля поділяють на індивідуальні (проблемні групи, робота над роллю в гуртку, робота над темою дослідження у літературній студії, клубі, товаристві, підготовка до олімпіади), групові (гурток, діяльність у літературній студії, клубі, товаристві, участь у фольклорно-краєзнавчій експедиції) та масові (фольклорно-українознавчі свята; літературні свята; вечори, олімпіади, тижні української літератури; інтелектуально-ігрові та мистецько-ігрові заходи; ранки; конференції; екскурсії, поїздки літературними місцями; фольклорно-краєзнавчі експедиції; виставки; зустрічі, українознавчі акції) [90, с. 10]. Усі вони відрізняються як формою проведення, так і складом учасників, терміном підготовки та проведення заходу. Однак більшість із них пов'язана зі взаємодією в колективі. Таким чином, у молоді формуються навички спілкування, колективної співпраці, поєднуються індивідуально-особистісні і колективістські потреби у способах проведення вільного часу, що є необхідною умовою культури дозвілля.

У психолого-педагогічній довідковій літературі «діяльність» розглядається як «спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни» [48, с. 98]. Основними компонентами діяльності є суб'єкт з його потребами та мета, відповідно до якої предмет перетворюється на об'єкт, на який спрямовано ту чи іншу діяльність, засіб реалізації мети та результат діяльності. Засобом діяльності визначено сукупність знарядь праці, створених людьми – техніка і технологія, а універсальним

предметом діяльності є природа та суспільство. Загальним наслідком – олюднена природа [48, с. 98].

У «Великому тлумачному словнику...» діяльність розглядається як: «1. Застосування своєї праці до чого-небудь // Праця, дії людей у якій-небудь галузі. 2. Функціонування, діяння органів живого організму // Робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін.» [27, с. 306].

С. Кримський називає діяльність механізмом, що «згортає майбутнє в минуле, перетворює його в досвід життя та розгортає життя в нові обрії прийдешнього» [151, с. 49]. Такі параметри, як досвід – проєкт, минуле – майбутнє визначають рівень активності людини. Учений робить висновок, що «діяльність людини має матеріальний, предметний та потенційний аспекти», та визначає їх як зміну енергетичного чи речового статусу об'єктів чи їх інформаційних ресурсів, характеризуючи її: а) перетворенням потенційного в актуальне; б) трансформацією зовнішнього у внутрішнє; в) єдністю опредмечування та розпредмечування; г) прийняттям та реалізацією рішень, тобто вибором варіантів [151, с. 49].

Аналіз літератури із психології засвідчив, що науковці тлумачать діяльність як специфічну форму суспільного буття людей, що полягає в цілеспрямованому перетворенні природної і соціальної дійсності [79, с. 272]. Основними складовими діяльності є: *мета*, яка базується на усвідомлюваних *мотивах*, активність, переконання, спрямованість та самосвідомість [78, с. 33–37]. При цьому мета виявляється індикатором діяльності та об'єднує всі інші її складові [154, с. 56]. До основних видів діяльності належать гра, навчання і праця.

Отже, *термін «діяльність» розглядаємо як гру / навчання / працю / дію людини, спрямовану на розв'язання індивідуальних, групових, соціальних, політичних та економічних завдань. Складовими діяльності особистості є мета, мотиви, активність, переконання, спрямованість, самосвідомість.*

Узагальнюючи вищевикладене, культурно-дозвіллеву діяльність, розуміємо як таку, що здійснюється у вільний від навчання або роботи час, спрямована на задоволення духовно-культурних потреб особистості та забезпечення її духовного,

інтелектуального і фізичного розвитку.

Дотримуємося думки вчених, які обґрунтували необхідність і доцільність «організації» культурно-дозвіллевої діяльності тим, що вона є наслідком конструктивного подолання наявної суперечності між «співвідношенням бажання учнів, їхнім прагненням самостійно задовольнити потреби та інтереси у вільний час та відсутністю у них життєвого досвіду, знань, умінь і навичок щодо їх повноцінної реалізації у дозвіллевій сфері життєдіяльності» [57; 58].

З огляду на це, під організацією культурно-дозвіллевої діяльності розуміємо двобічний процес, де органічно поєднуються педагогічний вплив учителів і наставників з активною самодіяльністю студентів, їхньою свободою при виборі видів і форм дозвілля, а також способів заповнення його змісту.

У контексті нашого дослідження пропонуємо наочне відображення структури культурно-дозвіллевої діяльності у процесі українознавчої роботи в школі, що показано на рис. 1.1.

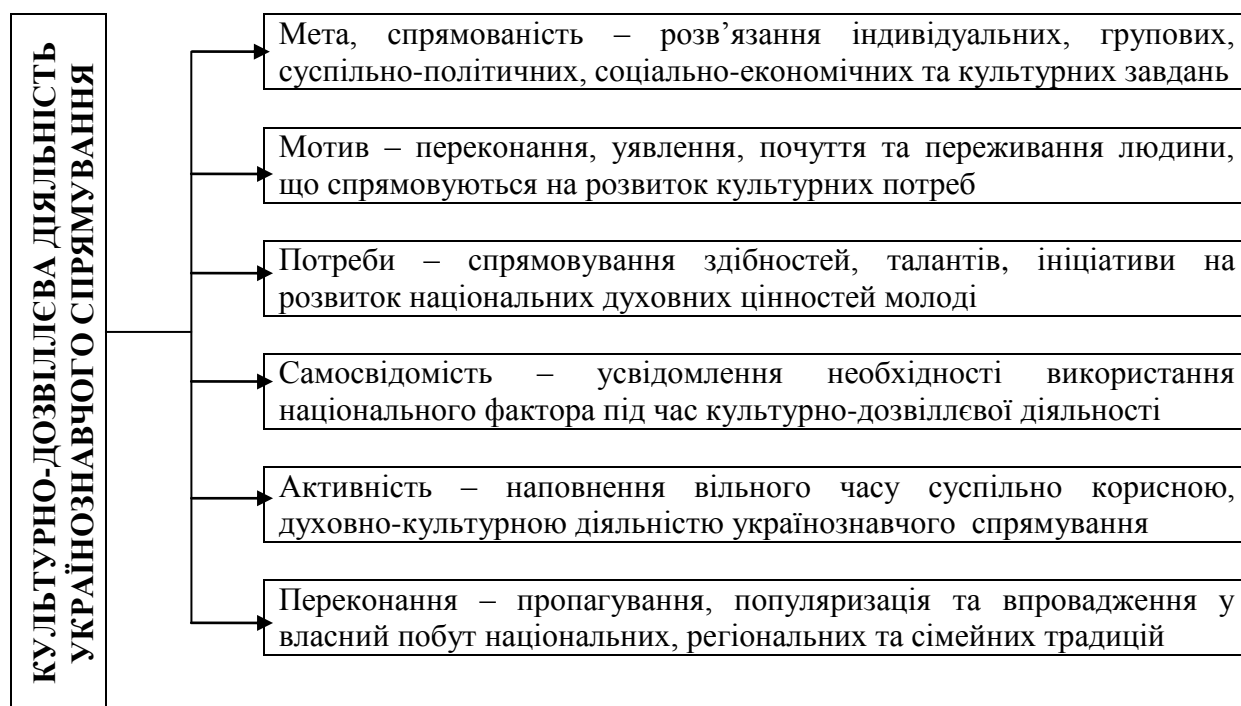

Рис. 1.1. Структура культурно-дозвіллевої діяльності особистості українознавчого спрямування

Отже, культурно-дозвіллева діяльність на засадах українознавства поєднує в собі мету і спрямованість на

розв'язання індивідуальних, групових, суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних завдань; мотив (мотивацію) і потребу особистості або колективу здійснювати той чи інший вид культурно-дозвіллевої діяльності, розуміє її значення у розвитку особистості; самосвідомість – індивід усвідомлює необхідність і значення використання національного матеріалу в культурно-дозвіллевій діяльності; переконання – розуміння необхідності та вміння пропагувати і впроваджувати у побут національні родинні традиції; активність – бажання і наповнення власного вільного часу суспільно-корисною, духовно-культурною діяльністю на засадах народного мистецтва, традицій тощо.

Ретельне прочитання наукової літератури дає підстави виокремити такі тлумачення «культурно-дозвіллевої діяльності»:

– управління вільним часом шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір культурних форм та засобів проведення часу дозвілля, відповідно до інтересів та потреб особистості (Є. Акнаєва, В. Піча);

– можливість кожного члена суспільства проявити свої здібності і таланти, власну ініціативу (М. Бушканець) [25].

– можливість переходу від пасивного відпочинку до «багатогранної самостійної творчості» (Г. Волощенко) [38; 39];

– формування власних потреб особистості, «зацікавлення духовно повноцінними формами проведення культурного дозвілля, підтримку особисто корисних ініціатив, допомога у починаннях» (О. Мелік-Пашаєв) [193; 194];

– використання вільного часу для формування духовності, національної свідомості, патріотичних почуттів, найкращих людських якостей та творчих здібностей у молоді, що втілює національні, етнорегіональні, сімейні і дитячі традиції, сприяє реалізації дозвіллевих потреб дитини (Т. Черніговець) [340].

Розглянуті поняття «українознавство» та «культурно-дозвіллева діяльність» утворюють основу ключового поняття – *«підготовка майбутнього вителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства»*.

У «Великому тлумачному словнику української мови» термін «підготовка» пояснюється як «запас знань, навичок,

досвід тощо, набутий у процесі навчання, практичної діяльності», відповідно «підготовлений» означає «готовий для якої-небудь діяльності, здатний до неї» [27, с. 952].

«Підготовка», за тлумаченням, запропонованим у «Великому тлумачному словнику української мови», – це «запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [27, с. 952].

Цей термін також розглядається як запас знань, одержаний ким-небудь; дефініція «підготувати», у свою чергу, має декілька значень: 1) зробити що-небудь попередньо для обладнання, організації чого-небудь; 2) навчити, дати необхідні знання для чого-небудь; 3) попереднім повідомленням викликати схильність до сприймання чого-небудь [215, с. 532].

«Підготовка», на думку Р. Піонова, – це моделювання фрагмента або всього педагогічного процесу з орієнтацією на навчальні програми, плани та іншу документацію [227, с. 37]. Професійна підготовка фахівців є цілісним явищем і складним процесом, який здійснюється у вищому навчальному закладі та пов'язаний із розв'язанням педагогічних завдань. Підготовка студентів до професійної діяльності здійснюється у процесі навчання в навчальному закладі та поєднує функції: освітню, виховну, розвивальну, методичну, аналітико-результативну, професійну [227].

В. Рибалка вважає, що підготовка до професійної діяльності – це планомірні, організовані заходи педагогів і учнів, спрямовані на засвоєння трудових, професійних знань, оволодіння вміннями і навичками, формування професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професій, вирізняють трудове, професійне виховання і навчання. Дослідник виділяє три групи методів підготовки до трудової діяльності: синтетичні, аналітичні і методи розвитку, стимуляції і організації творчої та інноваційної трудової діяльності [79, с. 176–177].

Підготовку майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі О. Циганок визначає як процес забезпечення його певною сумою знань, умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності, спрямованої на прилучення школярів до надбань духовної і матеріальної культури українського народу,

формування в них національної самосвідомості, морально-політичних, патріотичних, громадянських та інших якостей [334, с. 7].

Таким чином, *підготовка – це складний, чітко спланований і структурований процес, у ході якого майбутні фахівці отримують необхідну суму знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності. Підготовка майбутніх учителів-філологів здійснюється згідно з розробленими і затвердженими навчальними планами, програмами і сприяє: 1) здобуттю необхідних знань, умінь і навичок для організації та проведення педагогічної діяльності; 2) формуванню професійно значущих якостей: прагнення постійно підвищувати рівень знань, динамізм особистості, емоційність, креативність тощо; 3) оволодінню високим рівнем мовної і загальної культури та вміннями поділитися знаннями з вихованцями.*

При визначенні змісту, форм і напрямів роботи з підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів ми виходили з того, якими знаннями і навичками повинні володіти студенти для успішного використання їх у подальшій роботі. При цьому до уваги брався зміст та вимоги шкільних програм з української літератури, українознавства, української мови та позакласної роботи з учнями закладів середньої освіти.

Нами було визначено завдання підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів:

- розширення та поглиблення знань, отриманих студентами під час навчання у вищому педагогічному закладі;
- формування у студентів почуття любові і поваги до культури, історії рідного краю та України в цілому, національного патріотизму;
- створення атмосфери, яка сприятиме глибшому і свідомому засвоєнню програмового навчального матеріалу;
- виховання та розвитку ініціативи, самостійності, творчих здібностей студентів.

У процесі з'ясування змісту підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності

учнів обрано такі орієнтири:

- державні документи і програми з різних навчальних дисциплін;
- регіональні потреби сільського соціуму та можливості навчального закладу;
- запити Нової української школи.

У процесі роботи розглянуто загальні відомості про традиційну дозвілєву культуру українців, локально-територіальні особливості мови, традиційної побутової культури, творчості та обрядовості, народного мистецтва нашого народу.

Засвоєння знань з окресленої проблематики відбувалося на пізнавальному та прикладному рівнях. Студенти не тільки отримували або розширювали знання, а й використовували їх як у повсякденному житті, так і у практичній роботі з учнями під час практик.

За формами організації дозвілєвої діяльності роботу можна поділити на масову, гурткову та індивідуальну.

Найрізноманітнішою є індивідуальна робота, оскільки вона включає в себе підготовку доповідей, рефератів, тематичних трейлерів, статей до студентських наукових збірників, виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва, виконання найкращих зразків усної народної творчості українського народу.

Гурткова робота відзначається малою кількістю учасників та досить сталим складом, гурток працює регулярно, за графіком – у визначені дні і години.

Масова робота характеризується нерегулярністю, епізодичністю кожного заходу та великою кількістю учасників. Ця робота багатогранна і передбачає єдність навчальної та виховної мети. На досягнення успіху були спрямовані такі методи підготовки студентів: розповідь, бесіда, демонстрація, спостереження, дослідження, справи, практична робота тощо. Так, метод розповіді використовували не тільки на заняттях, а й у позааудиторній роботі, у процесі підготовки та проведення масових заходів, на заняттях гуртків, проблемних груп, майстер-класів.

Студенти отримують не тільки теоретичні знання, а й

практичні навички та досвід, який допоможе їм у подальшій педагогічній діяльності: виготовлення одягу (сорочка, пояс), іграшок, писанок, вишивки, виконання різних фольклорних жанрів та ін.

Таким чином, підготовка майбутніх вчителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства має на меті забезпечення їх певною сумою знань, умінь і навичок, що стосується культури, мови та історії свого народу та психологічних особливостей учнів. Відповідно, готовність майбутніх вчителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства відображає необхідний рівень знань і вмінь з організації та проведення культурно-дозвілєвої діяльності, стійку мотивацію до здійснення означеної діяльності.

Отже, підготовку майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства визначаємо як спеціально організовану систему навчальних занять і виховних заходів, яка базується на знанні української народної культури, звичаїв, традицій, історії та має на меті формування необхідної для професійної діяльності системи цінностей, потреб і мотивів, набуття майбутніми педагогами умінь організації і проведення культурно-дозвілєвої діяльності з урахуванням вікових, психологічних та культурних потреб учня сільської школи.

Необхідно уточнити поняття «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства». Розглянемо тлумачення дефініції «готовність» у лексикографічних та наукових джерелах.

У «Новому тлумачному словнику української мови» «готовий» визначається як той, «який уже склався, набув досвіду, досяг високої майстерності»; «готовність» – це стан особистості, який дозволяє їй успішно увійти у професійне середовище [27, с. 257]. Укладачі «Тлумачного словника з інформаційно-педагогічних технологій» трактують «готовність до трудової діяльності» як інтегральну особистісну освіту, що містить стійке прагнення до праці у певній галузі, наявність адекватних знань, умінь, навичок, а також як комплекс індивідуально-типологічних,

соціально-психологічних особливостей особистості, що обумовлюють високу ефективність її професійного функціонування в обраній галузі, а також як цілеспрямоване вираження особистості, що складається з її переконань, поглядів, стосунків, мотивів, почуттів, вольових та інтелектуальних якостей, знань, навичок, умінь, установок тощо.

У тлумачному словнику за редакцією Д. Дмитрієва «готовність» визначається як стан, коли все зроблено для того, щоб розпочати виконання, здійснення і т.п. будь-чого, а «готовий» розглядається що особа, «готова до чогось, тобто перебуває у такому стані, коли вона здатна розпочати виконання, здійснення будь-чого» [312, с. 237].

Поняття «готовність» як категорію психологічного аналізу особистості досліджували Д. Узнадзе, який розвивав поняття «установки особистості» саме як її загальну готовність [318]; його дослідження продовжив О. Асмолов [6]. М. Левітов визначив «готовність» як «наявність у суб'єкта певних здібностей» [169]. В. Крутецький та Л. Кандилович розуміють цей термін як «синтез властивостей особистості та її цілеспрямоване вираження» [153].

Узагальнюючи праці М. Дьяченко [71], Л. Кандилович [71], Р. Санжаєва [265], Д. Узнадзе [318], можемо визначити «готовність» як якість особистості, яка включає в себе комплекс спеціальних знань, умінь, навичок і бажання виконувати певну діяльність. У контексті особистісно зорієнтованої парадигми діяльність є найважливішою освітньою компетенцією.

М. Дьяченко та Л. Кандилович визначають стан готовності як єдність професійно важливих якостей особистості й настрою на майбутню діяльність. Учені виділяють два види готовності: тимчасову (пристосування можливостей особистості для успішних дій у певний момент, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку при виконанні завдань, установка на активні та цілеспрямовані дії); довготривалу (система професійно важливих якостей особистості: її досвід, знання, вміння, які необхідні для успішної роботи) [71, с. 114].

О. Пермяков підкреслює, що сучасний стан готовності майбутніх учителів забезпечується інтегральною освітою, яка

включає в себе готовність до праці, діяльності; самоосвіту, педагогічну готовність; професійну готовність тощо [235, с. 41].

Поняття «готовність» А. Капська характеризує як позитивне ставлення, інтерес, стійкість мотиву педагогічної діяльності, спрямованість на діяльність; знання та уявлення про особливості діяльності, вимоги до особистості вчителя; володіння знаннями, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівнянь, узагальнень; самооцінку своєї діяльності, рівня підготовки до неї та адекватність розв'язання професійних завдань [96, с. 55].

Залежно від змісту та умов здійснення діяльності провідним може стати будь-який із зазначених аспектів.

Сучасна дослідниця О. Комар вважає, що готовність до педагогічної або професійної діяльності – це система інтегрованих властивостей, знань, досвіду особистості, що поєднує в собі усвідомлення ролі педагогічної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо розв'язувати професійні завдання, установку на актуалізацію наявних знань [136, с. 32].

У «Педагогічному словнику» (за ред. В. Загвязинського) «готовність до педагогічної діяльності» пояснюється як рівень професійної майстерності педагога, який включає в себе володіння стандартами професійно-педагогічної освіти. Готовність до педагогічної діяльності слугує фундаментом професійної компетентності. Теоретична готовність педагога до діяльності передбачає наявність у нього аналітичних, прогностичних, проектних і рефлексивних умінь. Зміст практичної готовності виражено у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські і комунікативні вміння. Педагогічна діяльність розглядається як вид соціальної діяльності, спрямований на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, підготовку вихованців до виконання певних соціальних ролей у суспільстві, створення умов для розвитку і саморозвитку їх особистості і вибору можливостей вільного і творчого самовираження [228, с. 186].

В. Сластьонін відносить готовність до педагогічної діяльності, яку розглядає як особливий психічний стан, як

наявність у суб'єкта образу структури певної дії і постійної спрямованості свідомості на її виконання [280, с. 22].

Отже, у психологічних та педагогічних дослідженнях відсутня єдність поглядів щодо поняття «готовність», вона варіюється від тлумачення її як властивості або якості людини до «психологічного стану особистості», «інтегральної особистісної освіти», «готовності виконувати ту чи іншу роботу», «системи інтегрованих властивостей, знань, досвіду особистості», «інтегрального утворення», «єдності професійно важливих якостей особистості й настрою», «інтегральної освіти», «позитивного ставлення, інтересу, спрямованості на діяльність», «психологічних і психофізіологічних систем людини».

Проведений аналіз науково-педагогічних праць дає підстави стверджувати, що сучасні педагоги вважають «підготовку» процесом, а «готовність» – результатом цього процесу.

На підставі проведеного аналізу «готовність» розуміємо як *інтегративну якість особистості, що охоплює мотиваційно-ціннісне ставлення до обраного виду діяльності, систему знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно здійснювати професійну діяльність, розв'язувати різноманітні завдання, що виникають у ході роботи педагога.*

«Готовність» містить *теоретичну складову* (наявність належних теоретичних знань, чітко сформованих мотивів до здійснення професійної діяльності й розуміння власної професійної відповідності) та *практичну* (володіння практичними навичками проведення професійної діяльності, досвіду самостійної роботи в обраній сфері, критичне оцінювання результатів власної діяльності, постійна робота над підвищенням професійного рівня).

Отже, складність сучасних вимог до педагога актуалізують необхідність закладати в основу сучасної підготовки учителя не тільки професійні уміння й навички, а й формування фахівця, який має чітку мотивацію до педагогічної діяльності, здатний розв'язувати завдання, які виникають у процесі професійної діяльності, володіє організаторськими і комунікативними вміннями, добре знає сам і спрямований на передачу учням культурних надбань українського народу, прагне постійного

саморозвитку і творчого самовираження.

На підставі проаналізованих праць *готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства* розуміємо як *інтегративно-особистісне утворення, що охоплює сукупність мовознавчих, літературознавчих, українознавчих знань, мовнокомунікативних, інформаційно-технологічних, проєктувальних умінь, особистих якостей, необхідних для ефективної організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи.*

1.3. Фахові компетентності вчителя-філолога як організатора культурно-дозвілєвої роботи учнів сільської школи

Реформування сучасної системи освіти, виклики Нової української школи зумовили нові вимоги до особистості педагога, його фахової компетентності. Сучасне суспільство потребує конкурентоспроможних професіоналів для високотехнологічного й інноваційного розвитку країни, особистостей, які постійно прагнуть самореалізації і, таким чином, забезпечують потреби суспільства, ринку праці та держави.

У сучасному світі щодня і щохвилини відбувається незчисленна кількість процесів: політичних, релігійних, територіальних, культурних тощо. Втім, саме культура, освіта і наука – це три ключові фактори, з яких розпочинається нормалізація взаєностосунків між людьми, громадами, суспільствами, державами. Зв'язок кожного окремого індивіда, кожної родини, громади, суспільства забезпечується знанням рідної мови, культури та історії свого народу, що забезпечує протистояння натиску штучного інтелекту та денаціоналізації.

Однією з ключових компетентностей Нової української школи є обізнаність та самовираження у сфері культури, що передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як основи шанобливого ставлення до власних національних надбань та поваги до культурного вираження інших народностей.

Окрім цього, нині на часі формування соціальної та громадянської компетентності, загальнолюдських цінностей, тих форм поведінки, які визначають конструктивну участь особистості у громадському житті, професійній діяльності та сімейних стосунках.

Розвитку поваги до закону, прав людини, морально-етичних чеснот, підтримці соціальнокультурного різноманіття сприяє діяльність фахівців, здатних озброювати молоде покоління не тільки знаннями з навчальних предметів, а й спроможних здійснювати якісну організацію культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Вагому роль в організації та проведенні такої діяльності відіграють учителі-філологи, оскільки рідна словесність є найголовнішим засобом організації дозвілля молоді.

У Стандарті вищої освіти України виділено загальні і професійні компетентності вчителя-філолога. До загальних компетентностей віднесено здатність діяти на основі мотивів та розуміння значення власної професійної діяльності, уміння і готовність працювати в команді та здатність адаптуватися та діяти в новій ситуації, працювати з інформацією, оволодівати новими знаннями та застосовувати їх у практичній діяльності [207, с. 8].

Предметні компетентності охоплюють весь спектр професійної діяльності вчителя-філолога. Це і предметні компетенції, володіння сучасними технологіями навчання, вміння аналізувати власну та учнівську діяльність, планувати, робити прогнозування, висновки й узагальнення, працювати з інформацією, володіти державною та іноземними мовами, здатність критично аналізувати, інтерпретувати, порівнювати літературні явища, течії, здатність здійснювати науково-дослідну та пошукову діяльність в освітній та літературознавчій галузі, організовувати та проводити навчальний процес, створювати комунікацію між учасниками освітнього процесу.

Підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів становить складну систему навчальних і виховних чинників. Вона базується на концепції гуманістичного виховання, передбачає впровадження

навчально-методичного комплексу з урахуванням сучасних ефективних технологій виховної діяльності для засвоєння відповідного набору знань, умінь та навичок, які детермінують оволодіння студентами професійною компетентністю і впроваджується на основі аксіологічного підходу.

Важливим напрямом функціонування сучасної вищої освіти є розв'язання проблеми підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності з найбільш оптимальним урахуванням суспільно-політичних, соціальних та професійних умов життя і праці.

Підготовка фахівців у галузі філології, на думку О. Липчанко-Ковачик, має слугувати таким цілям:

- задоволення потреб початкових і середніх шкіл шляхом навчання ефективних, предметно підготовлених вчителів до використання інноваційних технологій навчання;

- зміцнення бази знань молодих спеціалістів та формування в них умінь і навичок приймати обґрунтовані й аргументовані рішення, критично оцінювати власну та учнівську діяльність;

- формування мотивації для здійснення професійної діяльності та розуміння ролі молодих педагогів у школах і в суспільстві;

- розвиток навичок володіння українською мовою і професійної впевненості як фахівців [176].

Дослідниця О. Семенов стверджує, що на часі проблема підготовки вчителя української мови і літератури в єдності професійно компетентного фахівця-дослідника і культуромовної особистості, у якого сформовані потребово-мотиваційна, інформаційна, операційна готовність до творчої педагогічної, наукової та самоосвітньої діяльності. Вважаємо, що професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога в умовах педагогічного університету відповідатиме сучасному рівню тоді, коли зміст, форми і методи соціально-гуманітарної, лінгвістичної, літературознавчої, українознавчої, методичної та психолого-педагогічної підготовки будуть орієнтовані на формування високодуховної культуромовної особистості педагога, його професійної компетенції. Це забезпечується взаємозв'язком

навчально-пізнавальної, науково-, пошуково-дослідницької, практичної педагогічної діяльності студентів і спрямовується на реалізацію завдань сучасної парадигми освіти в загальноосвітній школі та закладах нового типу. Серед напрямів професійної підготовки, що зорієнтовують на особистісне сприймання, виділяємо також культурознавчий, етнокультурознавчий підходи, які забезпечують діалогову взаємодію в полікультурному, полілінгвальному інформаційному суспільстві, сприяють духовному вдосконаленню, розвитку національної самосвідомості, формуванню української ментальності та самобутності. Невід'ємною складовою професійної підготовки мають стати освітні інноваційні, у т.ч. інформаційні технології [267].

У час відродження інтересу до особистості як носія складного внутрішнього світу, її унікальності й цінності зростає важливість психолого-педагогічної підготовки вчителя. У практику ЗВО усе активніше впроваджуються педагогічна антропологія, акмеологія професійної освіти, соціальна андрагогіка, педагогіка індивідуальності. Антропоцентризмом позначені такі інтегративні дисципліни, як когнітивна психологія, етнопсихологія, психо- і етнопсихолінгвістика. Перспективними вважаються педагогіка вищої школи, педагогіка співробітництва, педагогічна етика, педагогічна психологія, педагогічна валеологія, педагогічна аксіологія, психологія освіти, психологія професії, психологія управління. Цілком правомірно сьогодні наголошується на посиленні практикоорієнтованості естетики, етики, педагогічної майстерності. З урахуванням сьогодення наявні та нові курси психології повинні бути спрямовані на реалізацію технології педагогіки співробітництва з учнями. Сьогодення диктує потребу в діяльних, інтелектуально й духовно розвинутих фахівцях, котрі орієнтуються в численних педагогічних новаціях, пропонують власні новаторські ідеї, вміють швидко порівнювати, аналізувати й оцінювати, мобільно знаходять ефективні та обґрунтовані рішення, критично і творчо мислять, володіють основами інформаційних технологій і методикою їх використання у професійній педагогічній діяльності, що забезпечує індивідуально-орієнтований підхід.

Нова гуманістична парадигма освіти ставить за мету формування такого педагога-словесника, котрий гармонійно поєднує освіченість, духовність, професіоналізм, моральну вихованість, розвиток особистості у відповідності з духовними цінностями національної і загальнолюдської культури [224, с. 8–18].

Сучасний учитель повинен мати ґрунтовні знання з української мови та літератури, розуміти особливості розвитку мови та літератури в діяхронії та специфіку їх функціонування на сучасному етапі, здатність розв'язувати проблемні питання та практичні завдання з української мови і літератури в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі, уміти орієнтуватися в інформаційному просторі, систематизувати та аналізувати отриману інформацію, робити висновки й узагальнення. Крім того, учитель української мови і літератури виступає носієм і охоронцем національної культури. Тому від його професійних здібностей і людських якостей залежить стан формування дитячої душі, світогляду, інтелекту, майбутнього нашої держави [68; 278; 310].

Підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства – це процес вироблення в особистості майбутнього фахівця конкретних психологічних засобів засвоєння українознавчих знань, розуміння вагової ролі якісної організації дозвілля молоді з використанням національного фактора, вироблення професійних умінь та навичок вихователя у процесі навчання у вищому закладі освіти. Сучасний педагог постає водночас, і як викладач, і як вихователь, і як організатор діяльності молодого покоління, активний учасник багатосторонньої комунікації зі школярами, батьками і колегами. Він має постійно підвищувати рівень власної педагогічної компетентності, безперервно здійснювати творчий пошук [68; 278; 310].

Учитель-філолог, українознавець, на думку О. Циганок, у щоденній педагогічній роботі має розв'язувати такі завдання:

- сформувати у вихованців бажання навчатися,

підготувати їх до життя у сучасному соціумі;

- виховати гармонійну особистість, яка має чітко визначений ідеал людини, громадянина, патріота;
- володіє належною кількістю знань та умінь, що допоможуть у подальшому житті [334, с. 11].

Основними джерелами українознавчої підготовки майбутніх учителів-філологів дослідниця визначила:

- пізнавальну роботу, що зумовлює отримання належної кількості та рівня знань з українознавства, а також інших дисциплін, як-от: української мови та літератури, історії та етнографії України, філософії, фольклору тощо;
- дослідницьку роботу, до якої віднесла науково-дослідну, пошукову діяльність студентів;
- практичну роботу, яка виникає і розвивається під впливом цілеспрямованого дослідницького пошуку та сприяє закріпленню практичних навичок українознавчої роботи [334, с. 14].

Завданнями позакласної діяльності учнів є: формування суспільно-громадського досвіду особистості; розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу; створення системи пошуку, розвитку та підтримки юних талантів для формування творчої й наукової еліти в різних галузях суспільного життя; залучення до особистісно-значущих соціокультурних цінностей, потреба в яких не забезпечується системою базової освіти; забезпечення соціально-педагогічного захисту учнів та організація їхнього дозвілля; розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, підтримка високої працездатності впродовж усього періоду навчання; виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції тощо [334, с. 18].

Таким чином, саме у процесі позаурочної роботи креативний педагог має найбільший потенціал у залученні школярів до наповненого соціально-значущим змістом культурного дозвілля, створенні ефективних умов для активізації і виявлення прагнення до активно-творчого сприйняття навколишнього світу та творчого його перетворення. Культурно-дозвіллева діяльність спрямована на зацікавленість молодого

покоління у творчості, передбачає створення емоційно-пізнавальних ситуацій захоплення власною національною традиційно-побутовою культурою, розвиток здібностей і талантів, національних та загальнолюдських цінностей тощо.

Отже, зважаючи на особливості об'єкта і предмета праці вчителя філолога-українознавця, переконуємося, що його діяльність має чи не найбільшу інтенсивність творчої самореалізації.

Найголовніша мета вчителя-філолога, який здійснює організацію культурно-дозвілєвої діяльності молоді на засадах українознавства – формування любові до Батьківщини, національних моральних цінностей, патріотичних чеснот, розвиток творчого потенціалу особистості, стійкої потреби у проведенні активного, духовно наповненого дозвілля. Досягнення такої мети передбачає розв'язання завдань: розширення та поглиблення знань студентів з українознавства, методики викладання української літератури, фольклору, методики проведення позакласної роботи в школі; формування у майбутніх учителів-філологів почуття любові і поваги до Батьківщини, культури та історії рідного краю, домівки, родини, національного патріотизму, моральних чеснот; виховання та розвитку ініціативи, самостійності, творчих здібностей студентів; формування стійкої мотивації до суспільно значущого культурного дозвілля.

Виходячи з окреслених завдань, аналізу Стандарту вищої освіти [207], освітніх програм для спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література [68; 278; 310], нами було уточнено фахові компетентності вчителя-філолога:

- ґрунтовні знання з української мови, літератури та методик їх викладання, національно-культурних традицій;
- наявність сформованого мовленнєвого досвіду, мовленнєвої культури, вільне володіння Словом;
- високий рівень мовної свідомості та національної самосвідомості;
- володіння самобутніми літературними здібностями (поетичне сприйняття доквілля, спостережливість, гнучкість образного мислення, багатство словникового запасу, змістовна

емоційна виразність і відчуття мови, творча уява, багатство і розкутість словесних асоціацій, віртуозність образотворення), здатність визначати естетичну цінність художніх творів;

- високий рівень індивідуального розвитку;
- критичність і самокритичність мислення;
- здатність генерувати ідеї, приймати відповідальні рішення;
- орієнтація на здібності, потреби та інтереси дитини;
- плекання української ідентичності та загальнолюдських цінностей;
- уміння та навички організації виховної роботи.

Аналіз наукових джерел, а також власні дослідження дали змогу виокремити професійні вміння та навички діяльності вчителя-філолога-українознавця у справі організації культурно-дозвілдової роботи учнів сільської школи:

– сформовані творчі здібності, оскільки такий педагог не тільки дає знання, а виконує особливу місію – виховання громадянина України (моральна відповідальність за національну свідомість учня, прищеплення людині потреби служити власному народові, любові до ближнього, до рідного села, вулиці, батьків і Батьківщини);

– професіоналізм та особистісний розвиток (грунтовні професійні знання; сільський вчитель має отримати таку ж підготовку, як учитель для роботи в міській елітарній школі: знати одну-дві іноземних мови, добре володіти комп'ютерною технікою, уміти грати на музичному інструменті. Крім того, він має знати закони громадського сільського життя, народну філософію, народну мораль, культуру, народний і релігійний календар; постійне прагнення до самоосвіти, неабияка сила волі, палкий темперамент, постійний оптимізм, організаторські здібності, художнє обдаровання (учитель-майстер здійснює оцінювання на уроці, а сільські учні оцінюють його впродовж усього життя));

– наявність розвинутих духовних цінностей та моральних чеснот (кожен учитель повинен жити так, як учить учнів, утілювати національний ідеал людини, доцільно організовувати власне дозвілля, що в умовах села є особливо актуальним («всі

про всіх усе знають»);

– сільський учитель-філолог-українознавець – зразок культури (високий рівень володіння рідною мовою, інтелігентне мовлення, вміння застосувати гумористичне, жартівливе, влучне Слово у повсякденній практиці, використання діалектної, емоційно-забарвленої лексики, ідіоматичних виразів);

– учитель-філолог-українознавець – зразок патріотизму (учні повинні знати, що вчитель зробив і робить для свого народу);

– глибока обізнаність із музичним мистецтвом, живописом, архітектурою, фольклорним театром, народними ремеслами і промислами;

– уміння організовувати та прагнення здійснювати пошукову українознавчу та краєзнавчу роботу;

– високий рівень володіння методикою проведення позакласної виховної роботи, вміння і навички бути і сценаристом, і режисером, і актором, і художником, і музикантом водночас.

Таким чином, здійснений аналіз особливостей підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства показав, що вчитель української мови і літератури має реалізувати мету і завдання формування в учнів любові до Батьківщини та рідного слова, національних моральних цінностей, патріотизму, праці, розвитку творчого потенціалу особистості, естетичних смаків, стійкої потреби в активному, духовно наповненому дозвіллі. Сучасна освітянська спільнота характеризує вчителя-філолога не тільки як високваліфікованого фахівця у галузі словесності, а й педагога, здатного організовувати та проводити високодуховну культурно-дозвіллеву діяльність учнів.

Було визначено фахові компетентності вчителя-філолога (грунтовні знання з фахових дисциплін, національно-культурних традицій; високий рівень мовленнєвої культури та національної самосвідомості), виокремлено професійні вміння та навички діяльності вчителя-філолога-українознавця у справі організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи (високий

рівень сформованості творчих здібностей, професіоналізму та особистісного розвитку, постійне прагнення до самоосвіти, організаторські здібності, наявність розвинутих духовних цінностей та моральних чеснот, глибока обізнаність із музичним мистецтвом, живописом, архітектурою, фольклорним театром, народними ремеслами і промислами; уміння організовувати та прагнення здійснювати пошукову українознавчу та краєзнавчу роботу; високий рівень володіння методикою проведення позакласної виховної роботи).

Висновки до першого розділу

Аналіз наукових джерел, присвячених вивченню проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, засвідчив недостатню увагу до такого виду діяльності, низький рівень знань з українознавства та значне погіршення фахової компетентності випускників філологічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів. Серед труднощів, що стримують її формування, можна виділити: складний характер та специфіку професійно-педагогічної діяльності вчителя-філолога, який працює в сільській школі (великий обсяг інформації, що опрацьовується майбутнім педагогом, уміння здійснювати її аналіз, систематизацію, класифікацію, узагальнення; особливості роботи в сільській школі; знання українознавчих дисциплін та уміння використовувати їх у практичній діяльності тощо).

Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства ще не достатньо досліджена в педагогічній теорії, а тому не знайшла належного відображення у практичній діяльності навчальних закладів та в методичній літературі. Потреба у розв'язанні окреслених проблем забезпечується шляхом пошуку можливостей подальшого впровадження у практичну діяльність закладів вищої освіти та нової української школи результатів теоретичних досліджень.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та історичних джерел розкрито сутність, зміст і значення культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства учнів і студентів відповідно до запитів освіти ХХІ століття.

З'ясовано, що організація культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства вимагає особливої уваги, оскільки вона є невід'ємною складовою освітньо-виховного процесу та сприяє формуванню молодого покоління як національно свідомих громадян-патріотів.

Під культурно-дозвілєвою діяльністю розуміємо діяльність, що здійснюється у вільний від навчання або роботи час, спрямований на задоволення культурних потреб особистості, що сприяє її духовному, інтелектуальному і фізичному розвитку.

Підготовку майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства визначаємо як спеціально організовану систему навчальних занять і виховних заходів, яка базується на знанні української народної культури, звичаїв, традицій, історії та має на меті формування необхідної для професійної діяльності системи цінностей, потреб і мотивів, набуття майбутніми педагогами умінь організації і проведення культурно-дозвілєвої діяльності з урахуванням вікових, психологічних та культурних потреб учня сільської школи.

Поняття «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства» розуміємо як інтегративно-особистісне утворення, що охоплює сукупність мовознавчих, літературознавчих, українознавчих знань, мовнокомунікативних, інформаційно-технологічних, проєктувальних умінь, особистих якостей, необхідних для ефективної організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави зробити висновок про відсутність єдиної науково обґрунтованої теорії і методики підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА

2.1. Аналіз стану підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності в сільській школі на засадах українознавства

Згідно з Державним стандартом освіти підготовка майбутнього вчителя-філолога відбувається за декількома наскрізними лініями [254]. Перша – це лінія мовного компонента (мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна); літературного (емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна) [254]. Розкриємо ці компоненти.

Мовленнєва підготовка забезпечує формування мовленнєвої компетентності шляхом удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності, а також готовності розв'язувати проблеми особистісного і суспільного характеру. Здійснення мовленнєвої підготовки відбувається у процесі вивчення таких навчальних дисциплін («Сучасна українська літературна мова», «Історія української мови», «Старослов'янська мова», «Методика викладання української мови» та ін.) та в процесі активної участі в позааудиторних заходах (науково-практичні конференції, семінари, круглі столи, наукові гуртки, лабораторії «Східноподільський лінгвокраєзнавчий науково-методичний центр», «Навчальна лабораторія української мови та методики її навчання», робота у науковому студентському товаристві імені Хрисанфа Ящуржинського, літературному об'єднанні імені Микола Бажана тощо).

Мовна підготовка формує мовну компетентність шляхом засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів. Цей вид підготовки реалізується в процесі вивчення вище окреслених навчальних дисциплін, у процесі підготовки до доповідей на практичних і семінарських заняттях, до написання

рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт з української мови та методики її навчання [68; 278; 310].

Соціокультурна підготовка сприяє формуванню соціокультурної компетентності шляхом засвоєння культурних і духовних цінностей, норм, що регулюють соціально-комунікативні відносини між статями, поколіннями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку учнів. Здійснюється така підготовка на заняттях з «Українознавства», «Фольклору», «Історії культури України», «Етики» тощо; у процесі підготовки вистав українознавчого, мовознавчого, літературознавчого та загальнопедагогічного спрямування, концертів, виставок та ін.

Діяльнісна (стратегічна) підготовка сприяє формуванню діяльнісної компетенції, засвоєнню навчальних умінь і навичок, опануванню стратегіями, які визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку учнів, що сприяє успішному виконанню навчальних і педагогічних завдань.

Щодо літературознавчого компонента, то його складові лінії сприяють вихованню любові до народу, його мови, звичаїв, національних традицій, культури, розумінню світової та національної історії, проблем сьогодення, розвиткові інтелектуальних, духовних та естетичних цінностей.

Так, емоційно-ціннісна лінія сприяє розкриттю гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів української, світової літератури, літератур національних меншин, що проживають на території сучасної України, формуванню світогляду учнів, їхньої національної свідомості, моралі, патріотизму та цілісної громадянської позиції. Ці завдання реалізовувалися на заняттях з «Історії української літератури», «Фольклору», «Історії української літератури ХХ століття» тощо; у процесі участі в літературознавчих наукових і науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах, наукових гуртках та ін.

Літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту і форми, формування навичок аналізу змісту літературного твору у контексті історичної доби, психологічного дослідження мотивів дій та вчинків героїв,

розкриття жанрово-стильових особливостей художніх творів, знання основних літературознавчих понять, напрямів, течій і шкіл

та використання отриманих теоретичних знань під час здійснення літературознавчого дослідження та у професійній педагогічній діяльності.

Загальнокультурна лінія спрямована на краще усвідомлення змісту творів художньої літератури як важливої складової мистецтва, ознайомлення учнів з основними духовними і моральними цінностями, висвітленню зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями українського та інших народів світу, поваги до національної та світової культури, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Компаративна лінія забезпечує ґрунтовне прочитання й аналіз літературних творів, їх компонентів, явищ і фактів у поєднанні літератур різних народів, проведення порівняльного аналізу тем, сюжетів, мотивів, образів, стильових особливостей, образної символіки, психолінгвістичного аналізу тощо.

Методична підготовка з мови і літератури передбачає створення умов для засвоєння майбутніми педагогами системи знань щодо здійснення професійної діяльності у школі.

Зазначимо, що хоча українознавчий компонент не виокремлено, тим не менш його складові забезпечують мовленнєву, мовну, культурологічну, соціокультурну підготовку майбутнього учителя-філолога до професійної діяльності в школі. Зокрема, це здійснюється під час вивчення навчальних курсів: «Фольклор», «Українознавство», «Етнографія України», «Етнопедагогіка», «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», «Методика викладання народознавства», «Історія української літератури», «Сучасна українська літературна мова».

З метою з'ясування стану підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства проаналізовано навчальні плани спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська

мова і література) зі спеціалізаціями: українознавство, російська мова, польська мова, редагування освітніх видань, психологія, англійська мова, логопедія.

Встановлено, що зміст дисциплін українознавчого циклу має внутрішні неповторювані взаємозв'язки. Програма дисципліни «Українознавство» (90 год.: 22 год. лекц., 22 год. практ.) переважно зорієнтована на ознайомлення студентів з етногенетичними процесами на території України, історичним досвідом її націє- та державотворення, своєрідними рисами традиційної народної культури, із семіотичним змістом народного мистецтва українців.

Курс «Етнографія України» (162 год.: 36 лекц., 34 год. практ.) інформує студентів про історію формування та розвиток українського етносу, про традиційні форми виробничої діяльності народу, домашні ремесла і промисли, знаряддя праці, їжу, одяг і прикраси, сімейний і громадський побут, різні ділянки духовної культури: звичаї, обряди, вірування, народний календар, традиційні знання, пов'язані з господарською діяльністю, морально-етичними нормами, звичаєвим правом, різними формами народного мистецтва, усною поетичною творчістю.

Однак курс «Українознавство» має більш оглядовий характер і вивчається на всіх спеціалізаціях, на відміну від «Етнографії України», яка дає можливість студентам значно детальніше вивчити не тільки історію походження свого народу, але й культуру народу і, в першу чергу, дозвіллєву, оскільки вона була основою календарних обрядодійств.

Програма курсу «Методика організації українознавчих свят та масових заходів» розрахована на підготовку студентів до організації культурно-дозвіллєвої діяльності школярів, у тому числі на засадах українознавства, та спрямована на ознайомлення студентів з основними методичними прийомами організації дозвіллєвої діяльності, формування в них навичок самостійної роботи, розвиток творчого потенціалу студентів, їхніх організаторських, комунікативних, мовних здібностей тощо (Додаток Д).

Питання організації культурно-дозвіллєвої діяльності учнів є складовою курсу «Методика викладання народознавства», який

спрямований на забезпечення теоретичної підготовки майбутніх учителів з цієї дисципліни, формування у студентів основних компонентів готовності до українознавчої роботи в школі, навичок практичного використання інтерактивних технологій навчання українознавства, засвоєння та практичне застосування основних форм і методів українознавчої роботи в школі та в позаурочний час (проведення українознавчих виховних заходів, специфіка організації свята в школі на матеріалах пошукової народознавчої роботи, організація пошуково-експедиційної діяльності в школі).

Варто наголосити, що курс «Фольклор» вивчають усі студенти факультету української філології, курс «Етнографія України», який має значну кількість годин (36 год. лекційних та 34 год. практичних) читається лише для студентів, які навчаються за спеціалізацією «Українознавство», курс «Українознавство» (16 год. лекційних і 14 год. практичних) читається для студентів, які навчаються за іншими спеціалізаціями.

Навчальна дисципліна «Основи народної хореографії» спрямована на ознайомлення студентів із основами хореографічного фольклору, із класифікацією та композиційною побудовою хороводу, його регіональними особливостями. Також студенти вивчають зміст, етимологію та специфіку виконання українських народних танців, поширених на території історичної Уманщини: «Карапет», «Кужіль», «Картопля», «Товкач», «Гордовита», «Кадриль», «Ойра», «Козачок». Особлива увага приділяється вивченню особливостей виконання календарно-обрядових танців: «Кривий танець», «Шум», «Подоланочка», «Маринонька», «Довга лоза», «Жучок». Усі вони активно використовуються у відтворенні народних обрядодійств, в українознавчих виставах, на концертах тощо.

Таким чином, студенти не тільки знайомляться із основами народної хореографії, але й вивчають рухи, елементи та особливості виконання народних танців. Отримані знання використовуються ними під час проходження педагогічної практики, у подальшій професійній діяльності та під час організації культурно-дозвілдової діяльності учнів.

Аналіз чинних програм вищезазначених навчальних дисциплін доводить, що підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства спрямовується на:

1) забезпечення студентів необхідною сумою знань з історії української літератури та методики її навчання, використання різноманітних форм організації педагогічної діяльності;

2) підготовку студентів до організації виховної роботи з учнями шкіл. У цій діяльності ключове місце належить українознавству, оскільки воно є основою патріотичного виховання молоді.

Аналіз змісту вищевказаних дисциплін засвідчив, що не достатньо використовуються міжпредметні зв'язки. У чинних програмах з історії української літератури відсутній українознавчий аспект, що є суттєвим недоліком. Адже досягнути зміст творів класичної української літератури, їх сюжет, композицію, зрозуміти психологію героїв, їхніх вчинків можливо виключно на основі ґрунтовних знань про обряди, традиції, культуру, систему виховання, табу, національний характер нашого народу, розуміння політичних подій, на тлі яких розвивається сюжет твору. Усе це можуть забезпечити дисципліни українознавчого циклу, кількість яких у навчальних планах для спеціальностей і спеціалізацій, крім спеціалізації «Українознавство» скорочена до мінімуму.

Зауважимо, навчальні курси «Етнографія України», «Методика організації українознавчих свята та масових заходів», «Основи народної хореографії», «Методика викладання народознавства» вивчаються студентами, які навчаються за спеціалізацією «Українознавство». Таким чином, студенти інших спеціальностей / спеціалізацій не отримують належної підготовки до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Аналіз програм з української літературної мови засвідчує, що тексти, які містять інформацію про традиційне дозвілля молоді, становлять незначну частину (приблизно 1–3 %) від загальної кількості текстів, які використовуються на практичних заняттях, а також

під час написання диктантів, переказів та інших видів робіт.

Аналіз навчального плану та програм дисциплін, що викладаються для студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), засвідчив, що передбачена в їхньому змісті українознавча підготовка не забезпечує студентів належним рівнем знань, умінь і навичок організації та проведення культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Результати аналізу навчальних планів та опитування 333 студентів засвідчили, що найбільше інформації про культурне дозвілля українців мають дисципліни: фольклор (100 %), етнографія України (100 %), етнопедагогіка (100 %), історія української культури (80 %); 20–50 % містять дисципліни: етика та естетика (17 %), історія української літератури, дитяча література (38 %), сучасна українська мова (23 %), історія педагогіки (17,3 %), вікова психологія (24); на 1–19 % – історія України (18 %), загальна психологія (13 %), основи педагогічної майстерності (4 %), етнологія (3,2 %), релігієзнавство (2 %), філософія (2 %).

Важливо, що 50 % дисципліни, які мають 100 %-ве наповнення інформацією про культурне дозвілля українців, викладаються переважно для студентів спеціалізації «Українознавство».

Вагомою складовою підготовки майбутніх учителів-філологів є практична підготовка: навчальна (фольклорна (1 курс, 2-й сем.), діалектологічна (2 курс, 4-й сем.), навчальна педагогічна (3 курс, 6-й сем.)) та виробнича (педагогічна практика з фахових методик (пробні уроки) (4 курс, 7-й сем.)) практики.

Кожен вид практики розв'язує певні завдання. Зокрема, фольклорна практика має на меті навчити студентів бачити сучасний стан усної народної творчості, усвідомити її значення в житті кожної людини, визначати специфіку побутування фольклору в регіоні, де проживають, та глибину фольклорної пам'яті місцевого населення, формувати навички проведення фольклорного наукового дослідження, уміння та навички спостерігати, порівнювати, зіставляти зібраний фактологічний

автентичний матеріал.

Фольклорна практика розв'язує такі завдання: навчальне – поглиблення знань студентів з української усної народної творчості та вмінь відтворювати фольклорні твори; наукове – сформуванню у студентів умінь працювати, аналізувати, досліджувати зібраний матеріал, ознайомити з технологією ведення наукового фольклористичного дослідження; професійне – сформуванню

у студентів навички фольклориста-збирача, виконавця, організатора позааудиторної роботи учнів (гурток, фольклорний театр, ляльковий театр тощо).

У ході проведення фольклорної практики студенти вивчають село в історичному, культурному, фольклорно-етнографічному аспектах, знайомляться з народними майстрами і виконавцями українських народних пісень, від яких отримують необхідну інформацію, ретельно фіксують традиції, звичаї та обряди, які проводяться в селі. Студенти систематично беруть участь в організації та проведенні народних свят, таких як Трійця, Купало. Таким чином, студенти закріплюють отримані теоретичні знання та набувають практичного досвіду в організації та проведенні українознавчих свят у сільських громадах.

Як наголошує Н. Сивачук, «у процесі фольклорної практики студенти мають можливість поринути у благословенну стихію мови наших предків, причаститись музикою материнської діалектної мови, засвоїти безліч фразеологізмів, привітань, побажань, зразків віншування, традиційних формул національного етикетного мовлення, які збагатять мову майбутнього вчителя. Відвідування респондентів, знавців народної творчості, талановитих виконавців, спілкування з ними, проживання в одному соціумі, участь у сільськогосподарських роботах поряд із ними, спостереження народних свят і буднів знайомить студентів із побутом села, його культурою, духовністю, дозволяю, що є важливим, особливо якщо в перспективі студент буде працювати на селі» [274, с. 18–19].

Автор підкреслює, що під час фольклорної практики студенти не тільки знайомляться з побутом села, селянської

родини, вихованням у ній, вони в цей час перебувають в абсолютно інших умовах – колективі, який не є ані класом, ані групою, склад яких стабільний, у яких один до одного за тривалий час та щоденне спілкування звикають. Тут все навпаки – студенти потрапляють у новий, невідомий колектив, у якому краще висвітлюється характер, особистісні риси кожного його учасника, що дає змогу краще пізнати один одного та себе самого, оцінити, як вони або товариші діють у надзвичайних, критичних, незвичних ситуаціях тощо.

Метою діалектологічної практики є поглиблення та розширення знань студентів з української діалектології; ознайомлення з живим говірковим мовленням; зібрання, аналіз та опис зразків живого діалектного мовлення місцевого населення; обґрунтування та підготовка висновків про спільні та відмінні риси діалектного матеріалу.

Діалектологічна практика передбачає розв'язання низки завдань, серед яких навчальне – поглиблення й розширення знань з української діалектології, що сприяє кращому спілкуванню студентів з місцевим населенням, розумінню особливостей мовлення; наукове – вироблення навичок науково-дослідної роботи у процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення; навичок об'єктивної фіксації діалектного мовлення з наступною їх систематизацією і класифікацією; професійне – формування у студентів навичок виявлення впливу діалектного оточення на усне і писемне мовлення школярів.

Під час проведення педагогічної практики з фахових методик (пробні уроки) студенти починають усвідомлювати свій професійний вибір, оволодівають необхідними вміннями і навичками практичної діяльності, набувають досвіду самостійної роботи в школі.

Педагогічна практика розв'язує завдання: систематизувати і поглибити теоретичні психолого-педагогічні та фахові знання під час проходження практики; засвоїти систему навичок та практичних умінь щодо організації та проведення самостійної навчальної та виховної роботи у навчальних закладах I–III рівнів акредитації з обов'язковим урахуванням вікових, індивідуальних здібностей і нахилів учнів; підготувати студентів до проведення

навчальних занять різних типів, виховної роботи з використанням нових та традиційних методів і технологій навчання і виховання з метою активізації пізнавальної діяльності; формувати стійку мотивацію до подальшої педагогічної діяльності; розвинути і закріпити любов до обраної професії; сформувати і розвинути в майбутнього вчителя-філолога фахові уміння і навички; уміння розв'язувати різноманітні навчально-виховні завдання, що виникають у професійній діяльності, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей колективу.

Проте аналіз змісту програм практик та відвідування студентів під час проходження практики показав їх неготовність організувати культурне дозвілля учнів.

З метою виявлення причин, що негативно впливають на якість проведеної культурно-дозвілдової роботи на засадах українознавства в сільських закладах загальної середньої освіти, було опитано 39 учителів української мови і літератури, які мають понад 5 років педагогічного стажу.

На питання: «Що заважає якісній організації і проведенню культурно-дозвілдової діяльності на засадах українознавства у Вашій школі?» 44,7 % опитаних назвали власну недостатню підготовленість до такого виду діяльності, з них 3 % вбачають причину у тому, що самі досконало не знають українських народних свят, їх значення та послідовність обрядових дій в кожному; 24,9 % педагогів убачають причину цього у недостатній матеріально-технічній базі, відсутності належного приміщення; 15,2 % вважають, що причина у тому, що діти на низькому рівні володіють інформацією про словесну, музичну і танцювальну культуру свого народу та про її ритуально-міфологічну сутність; 42,1 % респондентів підкреслили виховне значення і важливість їх проведення та залучення до участі в культурно-дозвілловій діяльності на засадах українознавства учнів закладів загальної середньої освіти.

Серед відповідей на питання: «Що потрібно для поліпшення якості культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства?» 32,7 % опитаних назвали необхідність посилення теоретичної підготовки, 18,9 % – знання теорії і методики організації та проведення українознавчих свят і

масових заходів, 33,6 % – наявність необхідної методичної літератури, 5,2 % – бажання її здійснювати у педагогів і учнів у позанавчальний час.

Відповідаючи на питання: «Що потрібно для поліпшення й активізації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства», 29,4 % опитаних першочерговим вважають посилення теоретичної підготовки з українознавства майбутнього учителя-філолога, 22,5 % – організацію практичних і теоретичних занять з українознавства, що мали б методичну спрямованість, 11,6 % – проведення інтегрованих занять, що об'єднували б в теоретичні знання з українознавства та інших загальноосвітніх дисциплін, 8,9 % – ввести до програми практики завдання щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства; 7,7 % вважають, що використання нових технологій сприятиме підвищенню якості і цікавості для глядача культурних заходів на українознавчу тематику, 3,2 % вважають, що доцільним було б запрошувати до проведення українознавчих заходів місцеве населення та залучати фольклорно-етнографічний матеріал рідного села.

З метою з'ясування вмотивованості до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства і сформованості знань та умінь з організації дозвілля учнів сільських закладів середньої освіти розроблено анкету для вчителів. Результати анкетування вчителів щодо їх умотивованості до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства узагальнено в додатку И.1.

Результати анкетування показали, що більшість учителів не володіють належним рівнем знань і вмінь з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства. У них відсутній творчий підхід у проведенні різних заходів українознавчого спрямування. Це зумовлює формальне ставлення як до організації, так і до проведення самого заходу. Більшість учителів пояснюють труднощі в організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства відсутністю достатніх теоретичних знань, практичних умінь у цій галузі та бажання

їх проводити, великими клопотами, затратами часу і сил у процесі організації заходу.

Недоліки і труднощі вчителів загальноосвітніх навчальних закладів при організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл показані у додатку И.2.

Аналіз отриманих даних переконливо доводить, що у закладі загальної середньої освіти відсутні належні умови для організації і проведення на достатньому рівні культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства, у вчителів практично немає мотивації до участі в роботі цього виду.

У сучасних закладах загальної середньої освіти позанавчальній (культурно-дозвіллевій) діяльності школярів приділяється надзвичайно мало уваги. Акцент робиться на навчанні, у той час як позааудиторна діяльність та її освітній і виховний потенціал використовуються надзвичайно мало.

З метою виявлення стану підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства проведено опитування 128 учнів для встановлення рівня та якості організації їхнього дозвілля в школі, у якій вони навчаються.

Аналіз анкет засвідчив, що у 67 % шкіл позааудиторна робота здійснюється за планом, складеним на початку навчального року. Однак заходи, що проводяться в школі, не цікаві для 3 % учнів, 24 % вважають, що такі дійства проводяться формально і є малозмістовними, 48 % учнів подобається дивитись, 17 % вважають, що проведені заходи цікаві і повчальні, 8 % думають, що виховні та тематичні вечори необхідні для розвитку і морального виховання молоді.

Щодо тематики та спрямування культурно-дозвіллевої діяльності: заходи на військово-патріотичну тематику зацікавили 78 % учнів; вистави українознавчого змісту – 84 % (в основному цікавлять учнів календарно-обрядові свята зимового циклу); вистави за мотивами творів українських письменників – 57 % учнів (при цьому їх цікавлять вистави професійних театрів, які приїжджають у місто); не зацікавив жоден масовий захід 2 %

опитаних.

За рівнем пізнавальності учні вважають ефективними свята українознавчого змісту (76 %), заходи на військово-патріотичну тематику (68 %, у першу чергу це зустрічі з воїнами АТО, учасниками миротворчих місій, ветеранами II Світової війни тощо), вечори, присвячені пам'яті видатних українців (54 %).

Лише в декількох школах, за результатами опитування учнів, активно проводиться пошуково-експедиційна робота, спрямована на вивчення історії, культури та декоративно-прикладного мистецтва рідного краю. Однак саме цей вид діяльності надзвичайно цікавить 77 % опитаних. Учні сільських шкіл беруть активну участь у регіональному конкурсі наукових робіт з українознавства, який понад 8 років проводять викладачі кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Практично 100 % робіт готуються на матеріалі українознавчих пошукових досліджень свого краю (населеного пункту). 39 % учнів вважають, що проведення зимових і літніх обрядодійств замало, лише 1 % опитаних думає, що їм цього не треба і вони бажали б, аби були вільні після завершення уроків.

Щодо бажання учнів брати участь в організації та проведенні масових заходів: найчастіше викликають інтерес українознавчі свята (56 %) – участь в Андріївських вечорницях, Коляді, щедрівках, святкування Купала, заходи на військово-патріотичну тематику (43 %) – відвідування поранених у госпіталях, зустрічі з ветеранами, презентація книжок на військову тематику тощо; літературні вечори (37 %) – перевага надавалася виставам за творами класиків, як українських, так і зарубіжних, літературознавчим та виконавським конкурсам.

Цікаво, що бажання брати участь у різних видах культурно-дозвілєвої діяльності пояснюється різними причинами: можливістю проявити акторські здібності – для 37,4 % учнів, поспілкуватися з товаришами – 28,2 % опитаних, задовольнити пізнавальний інтерес – 17,8 %, самоствердитися – 11,3 %, провести час – 7,9 %, з іншими причинами – 3 %.

Таким чином, мотивацією для участі учнів в організації і

проведенні культурно-дозвіллевої діяльності українознавчого спрямування є прагнення проявити себе і свої таланти, дізнатися щось нове, задовольнити потреби у спілкуванні з ровесниками та отримати від цього позитивні емоції. 1 % учнів, які не бажають брати участь і навіть відвідувати такі заходи – діти з проблемних сімей, які мало читають, навчаються переважно на незадовільній оцінці.

За допомогою методики ранжування значущих чинників діяльності з'ясовано рівень впливу різноманітних причин, що стримують активність молоді в культурно-дозвіллевій діяльності на українознавчій основі в сільських закладах загальної середньої освіти.

Аналіз даних таблиці дозволяє констатувати, що визначальне значення для учнів обох статей мають причини, пов'язані з відсутністю можливості проявити себе сценаристом та актором, обмеженістю свободи обрати твір, уривок або роль самостійно, для хлопців визначальним моментом є примусовість їх участі в заході. На нашу думку, учитель повинен так організувати культурно-дозвіллеву діяльність учнів, щоб вони самі прагнули брати в ній участь, щоб їм був цікавим кожен етап такої підготовки. При цьому учитель має дбати про задоволення пізнавальних потреб кожної дитини, урахувати особливості статі, психіки, здібностей.

Отже, основною причиною, яка перешкоджає участі молоді в культурно-дозвіллевій діяльності, є, на думку 28,6 % хлопців і 32,7 % дівчат (зазначимо, що в опитуванні брали участь учні 5–11 класів), брак вільного часу через перевантаження навчальної програми, необхідність готуватися до уроків. Однак майже 50 % із цих же учнів із задоволенням брали б участь в організації виставки, концерту, свята на канікулах та у вільний від навчання час.

З опитаних учнів 5,3 % хлопців та 3,6 % дівчат пояснюють низький рівень активності в культурно-дозвіллевій діяльності відсутністю бажання, прагненням просто відпочити вдома, перед телевізором. Серед інших причин, які стримують участь підлітків у культурно-дозвіллевій діяльності, виділяємо такі: низький рівень організації самого дійства, зумовлений недостатньою

підготовкою самого вчителя, а отже, відсутністю його авторитету серед учнів; відсутність мотивації до здійснення такого виду діяльності; низький рівень обізнаності із традиціями і звичаями свого народу; невідповідність індивідуальним зацікавленням учнів.

Отримані результати анкетування показують, що закладами середньої освіти, учителями української мови і літератури мало уваги приділяється проведенню культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства (у школах зазвичай обмежуються кількома календарними обрядовими діями – святом на честь Андрія Первозванного, колядками та/або щедрівками, святкування Івана Купала). Проведені заходи подекуди мають формальний характер (інколи вчителі змушують учнів брати участь у запланованих діях, нав'язуючи дітям своє бачення того чи іншого дії, не завжди враховують індивідуальні, вікові і статеві особливості та інтереси, нехтують ритуально-міфологічними особливостями проведення того чи іншого народного свята).

Важливо, що для якісної підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої роботи в школі на засадах акцент робиться на мовно-літературній підготовці, яка поєднується з українознавством. На нашу думку, саме воно сприяє розумінню творів, їх образної символіки, кращому розкриттю характеру головних героїв, мотивів їхніх вчинків тощо. Без якісної українознавчої підготовки формальним стає вивчення творів усної народної словесності для українців, які навчаються у 5–10 класах.

Це засвідчило опитування 94 студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), які навчаються за спеціалізацією психологія, англійська мова, польська мова, журналістика, логопедія, редагування освітніх видань, російська мова, історія, мають загальні знання про українознавство як науку (12 %), не мають мотивації для оволодіння належною кількістю знань із названої дисципліни, не розуміють, з якою метою її введено до навчального плану їхньої спеціалізації. Тим більше, зовсім незначна кількість студентів (9 %) планують використовувати отримані знання з українознавства в подальшій

професійній діяльності. Певну зацікавленість викликає фольклорна практика (24 %), яка проходить наприкінці першого року навчання, однак це має тимчасовий характер. Студенти названих спеціалізацій не цікавляться позааудиторними українознавчими заходами, ухиляються від участі в них, а якщо і беруть участь (3 %), то це зумовлено або якимись особистими обставинами («там бере участь моя подруга», «це можливість підвищити оцінку з дисципліни / за практику» тощо), навіть детально розроблений сценарій не втілюється на сцені через брак бажання, розуміння, низький рівень зацікавленості.

Тим більше це стосується проведення пошуково-дослідницької роботи, як-от: збирання та фіксації фольклорних творів, що побутують в селі, та подальше відтворення їх на сцені, збирання етнографічного матеріалу, дослідження історії та мистецтва рідного краю.

Результати опитування студентів, які навчаються за спеціалізацією психологія, англійська мова, польська мова, журналістика, логопедія, редагування освітніх видань, російська мова, історія, щодо їх умотивованості до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства узагальнено у додатку И.1.

Опитування студентів, які навчаються на IV курсі за спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) та спеціалізацією психологія, англійська мова, польська мова, журналістика, логопедія, редагування освітніх видань, російська мова, історія, засвідчило відсутність у них бажання здійснювати культурно-дозвілєву діяльність на засадах українознавства (86 %), що зумовлено ще однією причиною – відсутністю умінь і навичок здійснювати таку роботу, невмінням розробляти сценарій дійства, планувати і втілювати його в життя (44 %). Однак студенти розуміють, що в сучасній політичній ситуації в державі така робота є актуальною і необхідною у справі патріотичного виховання дітей та молоді (32 %).

Таким чином, підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства насамперед потребує забезпечення належної і якісної науково-теоретичної підготовки

студентів з українознавства, формування їхньої мотивації та потреби у здійсненні такого виду діяльності, а також умінь і навичок проводити її на високому рівні відповідно до запитів сучасної освіти, суспільства, держави.

Головними причинами, що заважають проводити культурно-дозвіллеву діяльність учнів сільських шкіл на засадах українознавства на належному рівні в освітньо-виховному процесі закладів загальної середньої освіти, вважаємо економічні, організаційні і мотиваційні. Економічні причини пов'язані з недостатньо розвиненою матеріально-технічною базою загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, та специфікою кадрового забезпечення. Організаційні – з відсутністю фахівців, які володіють необхідною сумою теоретичних знань і практичного досвіду проєктувати та здійснювати таку роботу в ЗЗСО. Мотиваційні – з недооцінкою ролі культурно-дозвіллевої діяльності, її виховного потенціалу у справі формування молодого покоління українців та необхідності підготовки до цієї діяльності майбутнього вчителя-філолога.

Отже, провідною перешкодою до належної організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства є недостатня спеціальна підготовка майбутнього вчителя-філолога.

Отримані результати свідчать про недостатню готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. Можемо констатувати, що причинами недостатньої готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства є слабка методична та практична готовність до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства.

2.2. Критерії, показники та рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

При визначенні змісту, форм і напрямів роботи з підготовки майбутніх вчителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства виходили з того, якими знаннями і навичками повинні володіти студенти для успішного використання їх у подальшій роботі. При цьому до уваги брався зміст та вимоги шкільних програм з української літератури, українознавства, української мови та позакласної роботи з учнями шкіл.

У процесі роботи треба розв'язати такі завдання: розширення та поглиблення знань студентів з українознавства, отриманих ними під час навчання у вищому педагогічному закладі; формування у студентів почуття любові і поваги до культури, історії рідного краю та України в цілому; створення атмосфери, яка сприятиме глибшому і свідомому засвоєнню програмового навчального матеріалу; виховання та розвитку ініціативи, самостійності, творчих здібностей студентів.

Ю. Бардашевська у дослідженні «Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілєвої діяльності старшокласників» виділяє такі критерії готовності: когнітивний, практично-діяльнісний, критеріально-оцінний [9, с. 12]. Дослідниця О. Коник виділяє мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний критерії оцінювання готовності вчителя до організації позаурочної проєктної діяльності [138, с. 11]. С. Пішун визначає такі критерії сформованості готовності майбутніх учителів-словесників до організації позакласної роботи з обдарованими учнями: мотиваційно-вольовий, інструментально-методичний, професійний, індивідуально-творчий, рефлексивно-коригувальний [248, с. 9]. Професор О. Семенов у системі професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) виокремила мовно-мотиваційний, комунікативно-інформаційний та операційно-діяльнісний критерії [269, с. 27] Н. Яременко, досліджуючи підготовку майбутнього вчителя до

організації дозвілєвої ігрової діяльності учнів основної школи, виділяє мотиваційно-ціннісний, змістово-цільовий, процесуальний та контрольнo-регулювальний критерії сформованості [354, с. 58].

Узагальнюючи проаналізовані праці ми виокремили такі критерії та показники готовності майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: мотиваційно-ціннісний (наявність розвиненої спрямованість та мотивація до організації та проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства); когнітивний (сформованість системи знань для здійснення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства); практично-діяльнісний (уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства).

Окреслимо зміст кожного критерію відповідно до теми нашого дослідження.

Професор О. Коберник визначає мотиваційно-ціннісний компонент готовності як установку на особливу значущість та важливість нових освітніх технологій у сучасному навчально-виховному процесі школи; прагнення до активного вивчення педагогічних інновацій; прагнення вчителя творчо та неординарно проектувати педагогічну діяльність; активний інтерес педагога до процесу вивчення інновацій [127, с. 38].

Дослідниця О. Комар вважає, що мотиваційно-ціннісний критерій готовності відображає спрямованість особистості майбутнього вчителя на розв'язання проблем, пов'язаних із засвоєнням та відображенням інтерактивної технології у своїй педагогічній діяльності. Мотиваційна складова є провідною, системоутворювальною досліджуваній готовності [135, с. 19].

Досліджуючи готовність майбутніх учителів-філологів до організації позакласної творчої діяльності учнів загальноосвітніх закладів О. Чайка визначає такі критерії означеної готовності із відповідними показниками: потребнісно-змістовий (наявність потреби у творчій самореалізації, наявність мотивації на

досягнення успіху в позакласній творчій діяльності, наявність фахових знань, обізнаність із сутністю і видами позакласної творчої діяльності), операційно-діяльнісний (наявність проєктувальних, комунікативних, інтерпретаційних, аналітичних умінь); індивідуально-творчий (наявність креативності, емоційного інтелекту, педагогічного артистизму, умінь педагогічної імпровізації) [337, с. 7].

Вважаємо, що в основі підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства має бути формування їхньої стійкої мотивації до означеного виду діяльності.

Розвиток особистості, її свідомості та самосвідомості, здійснюється завдяки змінам, що відбуваються у мотивації, поведінці та діяльності людини.

Розглянемо, як визначено терміни «мотив» і «мотивація» у лексикографічних джерелах.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» пояснює мотив як підставу, привід для якої-небудь дії, вчинку; причину, а мотивацію – як сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось, доведення необхідності скоєння певних вчинків, заохочення учнів до вивчення певного предмета, дисципліни, пояснення необхідності навчання у школі [27, с. 692].

В «Українському педагогічному словнику» «мотивація» трактується як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть бути уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості людини дуже велике. Завдання педагога – виховання правильної мотивації в дітей» [48, с. 217].

У «Новому філософському словнику» «мотив» – одне з понять, яке описує сферу спонукання суб'єкта до діяльності – поряд із потребами, інтересами, емоціями, інстинктами, може сприйматися як предмет, який спонукає й спрямовує на себе діяльність та вчинки, або як причина, що є основою вибору дій,

вчинків та пояснює їх. За умови досягнення достатнього ступеня усвідомлення мотив виступає в ролі конструктивного начала Я людини [212, с. 130].

«Український педагогічний словник» тлумачить мотив як спонукальну причину дій і вчинків людини (те, що штовхає до дії). «Основою мотиву діяльності людини є її різноманітні потреби. Унаслідок усвідомлення і переживання потреб первинних (природжених) і вторинних (матеріальних і духовних) у людини виникають певні спонуки до дії, завдяки яким ці потреби задовольняються» [48, с. 217].

На думку С. Гончаренка, спочатку (у дитинстві) у людини переважають ігрові мотиви, з часом, у процесі навчання в школі і далі в університеті, провідним стає прагнення отримати знання – навчальні, моральні, а згодом – трудові мотиви [48, с. 217].

Психологи розглядають мотив як спонукання, яке змушує людину діяти у певній життєвій ситуації, за певних умов [78, с. 34–50].

Мотиви створюють, за дослідженнями О. Леонтьєва, особистісний сенс діяльності будь-якого виду, оскільки саме через мотиви особистість здатна визначити шляхи подальшого самовдосконалення [173; 177]. Учений вважає, що поєднання мотивів, потреб та цілей діяльності складає особистісний сенс діяльності будь-якого виду [173, с. 24–26]. Усвідомлення мотивів власної діяльності, на думку дослідника, дозволяє визначити шляхи подальшого самовдосконалення [172, с. 183–185]. Причому у процесі діяльності та розвитку особистість має пройти шлях від прагнення задовольнити виключно природні (примітивні) потреби до втілення найвищих потреб.

Зважаючи на це, значної ваги сьогодні набуває мотивація до професійної діяльності, яку В. Кремінь розглядає «як систему детермінант, причин, стимулів, мотивів, що спонукає людину до трудової діяльності, ... виступає як система уявлень і переконань, почуттів і переживань, у яких виражаються матеріальні і духовні, природні й культурні потреби людини. Усвідомлення потреб і предметів, якими вони задовольняються, тобто опредмечування потреб, утворює загальний механізм мотивування трудової діяльності» [72, с. 528].

Згідно з теорією А. Маслоу, задоволення потреб вищого рівня неможливе, якщо не задоволені потреби нижчих рівнів: 1) фізіологічні потреби; 2) потреба у безпеці, впевненості у майбутньому, любові; 3) відчуття приналежності до певної соціальної групи, потреба у спілкуванні, підтримці оточення; 4) потреба у повазі і визнанні, самоствердженні; 5) потреба у самоактуалізації, вираженні себе [191, с. 246].

Сучасний психолог Е. Ільїн поділяє мотиваційні фактори на: потреби та інстинкти як джерела активності; мотиви як детермінанти поведінки; емоції як регулятори поведінки [88, с. 39].

На думку дослідника, мотивація до навчання складається з декількох груп мотивів, а саме: пізнавальних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх, свідомих і несвідомих.

Пізнавальні мотиви спрямовані на підтримку навчальної дисципліни. До них належать:

- пізнавальні мотиви (прагнення оволодіти новими знаннями, фактами, явищами, закономірностями); навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на засвоєння способів отримання знань, прийомів самостійного засвоєння знань); мотиви самоосвіти (орієнтація на отримання додаткових знань, на самовдосконалення особистості);

- соціальні мотиви: широкі соціальні мотиви (мотиви обов'язку, відповідальності, розуміння соціального значення навчання); вузькі соціальні мотиви (прагнення зайняти певну позицію щодо оточення, з метою отримання від них підтримки та схвалення); мотиви соціального співробітництва (орієнтація на взаємовідношення та способи взаємодії з іншими людьми);

- внутрішні мотиви безпосередньо пов'язані з самою діяльністю (задоволення пізнавальної необхідності та засвоєння знань у процесі навчання тощо).

- зовнішні мотиви спонукають особу, яка навчається до певного виду діяльності [88, с. 275–286].

Учені А. Рацул, Т. Довга визначають мотив навчання як внутрішню спонукальну силу, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність [259, с. 273]. Дослідники виділяють такі види мотивів:

- соціальні – прагнення особистості через вчення утвердити свій соціальний статус у суспільстві, у певному соціальному колективі (родина, клас тощо);
- спонукальні – вплив зовнішніх чинників – вимоги батьків, викладачів, колективу однолітків;
- пізнавальні – пробудження пізнавальних інтересів, які реалізуються через одержання задоволення від самого процесу навчання і його результатів;
- професійно-ціннісні – прагнення отримати якісну професійну підготовку;
- меркантильні – пов'язані з безпосередньою матеріальною вигодою, бажанням отримувати високу заробітну платню [259, с. 55].

На основі викладеного вище та узагальнення результатів дослідження пропонуємо градацію потреб до здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Таким чином, мотивами, що спонукають людину до діяльності, формують інші індивідуальні риси її особистості, є інтереси, риси характеру, прагнення, переживання, цілі життєдіяльності тощо.

«Мотивацією» вважаємо систему мотивів, стимулів, яка спонукає людину до певного виду діяльності і спрямована на задоволення її природних, культурних, матеріальних та духовних потреб (Додаток А).

Актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики є підготовка студентів до організації та проведення дозвіллевої діяльності учнів, яке не може бути не контрольованою і не керованою дорослими. Розпочинатися підготовка має з формування у студентів мотивації до організації такого виду діяльності.

«Цінність» у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» визначається як: «2. Те, що має певну матеріальну або духовну вартість... 3. Важливість, значущість чого-небудь» [24, с. 1588], відповідно «ціннісний» – «1. Пов'язаний з позначенням вартості чогось у яких-небудь цінах. 2. Стосовно до оцінки того або іншого факту, явища

навколишньої дійсності з погляду його важливості, значущості для кого-небудь, пов'язаний з такою оцінкою.

Ціннісна орієнтація – ставлення людини до фактів, явищ навколишньої дійсності з огляду на їх важливість, значущість; ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг що виражаються у її поведінці» [27, с. 1588].

Науковець В. Киричок визначає цінність як значущість певних реалій дійсності з точки зору задоволення матеріальних і духовних потреб, інтересів людини, це те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Самі цінності, на думку вченого, наповнюють сенсом існування людини і суспільства, вони значною мірою духовно відтворюють саму людину. Але цінності – це й опосередкований культурою еталон у досягненні потреб, котрий має трансцендентний характер, що виходить за межі індивідуальної свідомості [72, с. 992].

У «Педагогічному словнику» (за ред. В. Загвязинського) ціннісні орієнтації визначаються як: «1) вибіркове ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система його налаштувань, переконань, переваг, виражених у свідомості й поведінці; 2) спосіб диференціації людських об'єктів за їх важливістю» [228, с. 55].

Психологи розглядають цінність як одну з найскладніших категорій, оскільки вона є мотиваційним і когнітивним утворенням, має велике значення у процесі пізнання, спрямовує і орієнтує поведінку особистості. Аналіз праць І. Беха [14; 15], О. Галян [41], І. Галян [41], Н. Дембіцької [59], Д. Леонтєва [174], О. Музики [206], Н. Никітіної [209] переконливо доводять, що розуміння студентами цінності й сутності обраного виду діяльності сприяє успішному професійно-особистісному самовизначенню, усвідомленню свого покликання.

Дослідження О. Філіпович засвідчує, що професійний вибір здійснюється на основні зовнішніх впливів (престижність обраної професії, матеріальний достаток, тривала відпустка, можливість додаткового заробітку (робота репетитором)), при цьому зазвичай не зважають на певні емоційні характеристики професійної діяльності, як-от: стреси, психічне, фізичне й емоційне

перенапруження, наявність / відсутність здібностей до роботи такого виду, значний обсяг роботи у вільний час (підготовка до наступних занять, перевірка зошитів, самоосвіта). Подекуди це призводить до розчарування у професії учителя, професійного вигорання тощо. Тому формування мотиваційно-ціннісного компонента надає ситуації професійного вибору певного особистісного смислу, сприяє усвідомленому ставленню особистості до соціальної дійсності, спрямовує її соціальну поведінку.

Термін «потреби» у «Психологічному словнику» визначається як стан індивіда, який виникає через його потребу в якомусь об'єкті та становить джерело його активності. Потреби виступають як форма зв'язку людини із зовнішнім світом. За теорією діяльності О. Леонтьєва, потреби пов'язані із зовнішніми умовами діяльності; породжуючи та продовжуючи вдосконалювати речі вжитку, людина поряд зі здібностями розвиває свої потреби [257, с. 485–486].

«Український педагогічний словник» трактує термін «потреба» як «стан живого організму, людської особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності і є рушійною силою їхньої активності» [48, с. 266].

Педагоги розрізняють біологічні потреби, властиві живим організмам, та соціальні потреби, що мають суспільно-історичний характер і зумовлені розвитком матеріального виробництва. Педагогічне значення потреб впливає з їхньої ролі в розвитку особистості.

У психологічній літературі потреби пізнання і творчості поділяють на вітальні, соціальні та ідеальні. До вітальних належать такі, незадоволення яких може призвести до загибелі індивіда: потреба в їжі, воді, сні, безпеці та захисті. Соціальні потреби – такі, задоволення яких вимагає обов'язкової участі іншої людини, як-от прагнення належати до соціальної групи і займати в ній певне місце, користуватися увагою оточення, бути об'єктом їхньої любові та поваги. До ідеальних належать потреби пізнання довкілля світу та свого місця в ньому, пізнання смислу

та призначення свого існування. Ідеальні потреби задовольняються спеціальними видами діяльності, до числа яких належать наука, мистецтво та філософія [257, с. 484].

Задоволення потреб пов'язане із досягненням мети. Потреби особистості проявляються у мотивах (прагненнях, бажаннях), що спонукають її до діяльності та стають формою прояву потреб.

Дефініція «цінність» в «Енциклопедії освіти» визначається як «властивості буття, які створює людина або які мають певне відношення до неї. У теорії цінностей категорія “цінність” виступає як залежна від розвитку, соціальних умов, суспільних відносин, діалектики абсолютного и відносного, об'єктивного і суб'єктивного» [72, с. 992].

Важливою формою цінностей є ціннісні уявлення, котрі входять до психологічної структури особистості у вигляді особистісних цінностей. Предметні цінності є об'єктом спрямованих на них потреб, інтересів, породжуючи позитивне ставлення до себе. Нормативні цінності, тобто ціннісні уявлення, виражають це ставлення в суб'єктивній, ідеальній формі. Це потреби й інтереси, котрі переведено на мову почуттів і думок, понять і образів, уявлень і суджень [72, с. 992–993].

Цінності поділяють на позитивні та негативні залежно від того, чи відповідають вони потребам або інтересам людини, на матеріальні та духовні, або на вітальні та соціальні, де людина та людство визначаються як вищі цінності буття.

Педагоги розглядають проблеми цінностей у поєднанні з іншими важливими напрямками навчання та виховання в системі громадянського, національного, морального, естетичного і трудового виховання.

Педагогічний словник розглядає ще й поняття «ціннісні орієнтації», які розглядаються як «вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі у трудовому житті» [48, с. 357]. У свою чергу, виховання людини розглядається як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій [48, с. 357].

Виховання на основі засвоєння певних цінностей,

формування мотивації до педагогічної діяльності – це багатоаспектний процес, що включає в себе різні впливи: педагогічні (виховання та самовиховання), соціальні (об'єктивні умови життєдіяльності, соціальне середовище), психічні (особливості психологічної організації, психічного типу) та соціально-педагогічний вплив.

Усе це визначає сутнісні характеристики та динаміку змін у поглядах, орієнтирах, поведінці та забезпечує як безпосередній, так і опосередкований вплив на становлення особистості студента. Зазначимо, що наявність чітко сформованої мотивації до будь-якого виду діяльності, ціннісних орієнтацій, навколо яких групуються установки особистості, її інтереси, потреби та переконання сприяють формуванню цілісної особистості, зі стійкою соціальною та психічною сформованістю, високим рівнем саморегуляції особистої діяльності та поведінки, концентрації почуттів, а також прагнень, їх соціальної та моральної спрямованості.

На основі піраміди потреб А. Маслоу та досліджень вітчизняних і зарубіжних учених щодо мотивації до навчання та педагогічної діяльності загалом нами розроблено ієрархію потреб до здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства (рис. 2.1).

Отже, до показників мотиваційно-ціннісного критерію готовності майбутнього вчителя-філологів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства відносимо розуміння важливості проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства та бажання її проводити; сформованість ідей про важливість і необхідність проведення на належному рівні означеної роботи в сільській школі; домінуючий тип мотивації професійно-педагогічної діяльності; сталі мотиваційні установки до проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства в сільській школі.

Рис. 2.1. Ієрархія потреб до здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

У педагогіці, орієнтованій на реалізацію освітньої мети, особливої ваги набуває питання отримання студентами

систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також наявність високого рівня розвитку пізнавальних здібностей і практичної підготовки, які досягаються у процесі навчально-виховної роботи.

Когнітивний критерій готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства передбачає засвоєння майбутніми вчителями певної суми знань з українознавства, етнографії та практичної фольклористики, етномовознавства, сучасної української літературної мови, історичної граматики, діалектології, фольклору, історії української літератури, дитячої літератури та практикуму з виразного читання, історії України, етнології, етнопедагогіки, українського дитинознавства, практичного курсу української мови, практичної етнографії, методики організації українознавчих свят та масових заходів тощо; вивчення й аналіз наукової, науково-методичної літератури з питань українознавства та впровадження нового в навчально-виховний процес школи; узагальнення перспективного педагогічного досвіду; володіння знаннями щодо здійснення пошукової та культурно-дозвілєвої роботи; розуміння специфіки професійно-педагогічної діяльності в умовах сільської школи; знання основних термінів, понять з українознавства, усної народної творчості тощо; самостійний пошук необхідної українознавчої інформації.

До показників означеного критерію відносимо: пізнавальну активність студентів, що характеризує сформованість мотивації та усвідомлення цінності обраної професії, до праці загалом, до виконання свого професійного обов'язку; сформованість системи знань для здійснення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; вміння самостійно здійснювати пошук інформації та бажання постійно проводити роботу, спрямовану на розвиток і вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок; володіння різноманітними видами педагогічної діяльності, у ході яких формується чітке уявлення про цінність обраної професії та усвідомлення себе в ній; застосування на практиці отриманих у процесі навчання психолого-педагогічних, мовно-літературних, українознавчих,

загальнонаукових та культурних знань; усвідомлення обов'язку педагога у становленні громадянина держави, знання педагогічного етикету, основ педагогічної риторики тощо.

Показниками практично-діяльнісного критерію готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на українознавчих засадах визначаємо: здатність успішно реалізувати всі необхідні педагогічні дії на високому рівні доцільності та продуктивності культурно-дозвілєвої діяльності; наявність у майбутнього вчителя-філолога-українознавця високого рівня умінь та навичок до пошукової і науково-дослідної роботи та доцільне використання їх результатів в освітній і культурно-дозвілєвій діяльності; практичний досвід планування, організації і проведення різних форм українознавчої та культурно-дозвілєвої діяльності, наявність умінь визначати виховний, освітній і розвивальний потенціал засобів українознавства у проведенні культурно-дозвілєвої діяльності в сільській школі.

Практично-діяльнісний критерій передбачає наявність у майбутнього вчителя-філолога знань про форми і методи, умови, за яких відбуватиметься культурно-дозвілєва діяльність учнів сільської школи на засадах українознавства, набуття і вдосконалення вмій та навичок проведення такої роботи: аналізувати загальнонаукову та фахову літературу з мовознавства, літературознавства, українознавства й фольклористики, педагогіки та психології, методики навчання української мови, літератури, українознавства тощо; організовувати й проводити фольклорні, етнографічні, діалектологічні, педагогічні та етнопедагогічні дослідження; планувати, розробляти і здійснювати культурно-дозвілєву діяльність школярів; уміти власноруч виготовляти речі домашнього вжитку, костюми, декорації, виконувати народні пісні, танці, грати на народних музичних інструментах, виразно читати прозові й віршовані твори тощо; розвивати творчу активність учнів засобами українознавства; керувати гуртками українознавчого спрямування.

Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на

засадах українознавства буде успішно реалізована за умови застосування у навчальному процесі інтерактивних форм, методів і технологій навчання (створення проблемних ситуацій, організації міні-диспутів на семінарських заняттях, упровадження тренінгових технологій, виконання в процесі педагогічної практики спеціальних завдань тощо) та створення належних умов для ведення педагогічного процесу й забезпечення належного рівня взаємин і спілкування суб'єктів навчання, співпраці з родинами учнів та громадськістю.

Таким чином, дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства базується на визначенні критеріїв і показників ефективності зазначеного процесу.

Характеристику рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до культурно-дозвілдової діяльності на засадах українознавства, визначених на основі розроблених теоретичних питань, практичних та творчих завдань відповідно до кожного компонента, представлено у додатку К.

Отже, для успішного формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства необхідно чітко вміти моделювати особливості того виду діяльності, до якого здійснюється підготовка, знати специфіку роботи в сільській школі та з дітьми різновікових груп, зберігати й підтримувати налаштованість на майбутню роботу в певній відповідності з характером і складністю її завдань.

Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства передбачає сформованість відповідних критеріїв: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, практично-діяльнісного. Рівні сформованості названих критеріїв (високий, середній, низький) було виявлено за допомогою відповідних показників.

2.3. Організація дослідження та методика проведення констатувального експерименту

Відповідно до завдань дослідження вибудовано дослідно-експериментальну роботу, яка складалася з трьох етапів: пілотажного, констатувального, формувального, – зміст яких розкриває тему дисертації. Пілотажне дослідження проведено з метою вивчення 1) досвіду дозвіллевої діяльності сільських шкіл, які працюють за стандартним та нестандартним режимами на сучасному етапі; 2) проблем підготовки майбутніх учителів-філологів до організації дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл; 3) вивчення нормативних документів діяльності вищих навчальних закладів. На цьому етапі виявлено позитивні і негативні тенденції організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи та підготовки до цього процесу студентів-філологів. Результати проведеного дослідження детально розкриті у п. 2.1.

Аналіз результатів дослідження пілотажного етапу допоміг спроектувати логіку констатувального експерименту, метою якого визначено розвиток сукупності уявлень, мотивів, умінь, що відображають готовність студентів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи через розробку системно-взаємопов'язаних важливих напрямів, що відображають зміст, конструктивні форми і умови, сприяють ефективності професійної підготовки до організації дозвіллевої діяльності учнів сільської школи.

Заключний етап дослідно-практичної роботи передбачав проведення формувального експерименту, що здійснювався з метою підведення підсумків дослідження і формулювання його висновків.

Програму експерименту, його етапи, завдання, зміст і методику дослідно-експериментальної роботи відображено у таблиці 2.1.

Програма експерименту

Етапи	Завдання	Зміст роботи	Методи дослідження
I етап пілотажний	визначити напрями наукового дослідження; проаналізувати нормативно-правові документи системи освіти, психолого-педагогічну і загальнонаукову літературу з теми дослідження, навчально-методичні матеріали	ознайомлення з актуальними проблемами літературознавстві, мовознавства, українознавства; вивчення державних і авторських програм з мови, літератури, українознавства	аналіз літератури з української мови і літератури та українознавства, організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей та молоді, державних навчальних планів, програм, нормативної документації щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності дітей та молоді
II етап констатувальний	провести констатувальний експеримент та проаналізувати його результати для подальшого теоретичного обґрунтування змісту, форм, методів роботи, визначити педагогічні умови; визначити ключові поняття з теми дослідження; визначити мету, завдання, гіпотезу, об'єкт, предмет, дослідження	дослідження вихідного рівня готовності студентів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; проведення індивідуальних бесід зі студентами, вчителями та викладачами української мови і літератури та українознавства про викладання навчальних дисциплін та проблеми які виникають; визначення методології наукового апарату дослідження	анкетування та тестування вчителів ЗНЗ і студентів педагогічного вищого навчального закладу; бесіди (індивідуальні і групові) з учасниками експерименту; спостереження; методи математичної статистики

<p style="text-align: center;">III етап Формувальний</p>	<p>дібрати оптимальне поєднання організаційних форм, засобів і методів роботи, що дозволять підвищити ефективність формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл, аналітично опрацювати дані, отримані в ході дослідно-експериментальної роботи; визначити рівень готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.</p>	<p>розробити і підготувати навчальні матеріали українознавчого змісту з метою оновлення змісту філологічних дисциплін українознавчим компонентом та впровадити зміни у навчальний процес; перевірка ефективності визначених педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства</p>	<p><i>активні</i> (евристичне запитання, бесіди, ділові ігри, семінари, тренінги, дискусії, метод створення ситуацій, диспути, конференції, метод проєктів, кейс-метод, моделювання, спостереження, портфоліо); <i>організаційні</i> (екскурсії, експедиції, концерти, вистави, виставки, конкурси, свята українознавчого спрямування); <i>навчальні</i> (фольклорна, діалектологічна, психолого-педагогічна, педагогічна практика з фахових методик, стажерська педагогічна практика), аналіз результатів навчальної діяльності студентів тощо, аналіз результатів, отриманих в ході дослідно-експериментальної роботи; математична і статистична обробка даних. Реалізацію програми формувального експерименту відображено у додатку М.</p>
--	--	--	---

Відповідно до розроблених показників визначено 3 рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: низький рівень – 45 % (2,7–2,9 бали); середній рівень – 46–75 % (3,0–3,2 бали); високий рівень – 76–100 % (3,9–4,7 бали).

Шкала оцінки рівня готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Рівень	Високий	Середній	Низький
Оцінка в балах	3,8–5,0	2,5–3,7	1,5–2,4
Оцінка у %	76–100	46–75	до 46

Отримані студентами бали за виконані завдання заносилися у зведені таблиці, на підставі яких було здійснено узагальнення результатів щодо сформованості критеріїв, показників та рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Дослідно-пошукова робота з проблеми дослідження здійснювалася упродовж 2016–2018 рр. у природних умовах освітнього процесу Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Об'єктивність результатів експерименту залежала від розв'язання таких завдань: 1) розробки програми діагностики та підбору методів статистичної обробки даних; 2) визначення обсягу вибірок студентів ЕГ та КГ; 3) підбору методик для визначення рівня готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Для визначення мінімальної кількості студентів у групі використано формулу:

$$n = \frac{t^2 p(1-p)}{a_0^2}, \text{ де}$$

(2.1)

n – студенти ЕГ та КГ;

t – коефіцієнт (1,96) з імовірністю P (0,95);

a_0 – похибка (5 %).

Здійснені обрахунки показали, що кількість у групі має становити 18 осіб. У загальному за період дослідно-експериментальної роботи до контрольної групи залучено 162 студенти, до експериментальної – 171 студент спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). В експерименті взяли участь усього 333 студенти та 32 викладачі.

Беручи за основу ідею цілісного вивчення проблеми дослідження, обирали діагностику готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності у сільських школах за такими напрямками і методиками:

– мотиваційно-ціннісну сферу (життєві цінності і зацікавлення, потреби, мотиви, ставлення до діяльності українознавчого спрямування та зацікавлення нею) оцінювали за допомогою: диференційно-діагностичного опитувальника «Твій вільний час», опитувального листа видів захоплень чи хобі, методики визначення рівня культури використання вільного часу, авторських анкет із виявлення ставлення студентів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів, сформованості мотивації та ціннісного ставлення студентів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства;

– когнітивну сферу (знання з мовознавства, літературознавства, українознавства, психолого-педагогічних дисциплін, зміст та обсяг основних понять, практичних дій, що відображені в понятті, повноту і системність знань про культурно-дозвілєву діяльність на засадах українознавства) вивчали за допомогою: опитувальника спрямованості захоплень особистості (орієнтаційна анкета), методики незакінчених речень, авторських анкет із визначення студентами мети організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, сформованості теоретичних знань;

– практично-діяльнісну сферу (активність та спрямованість особистості, повноту засвоєння і доцільність умінь, ступінь обґрунтованості студентами своїх дій, вольові, комунікативні та рефлексивні якості) досліджували: проективними методиками: «Твій вільний час», «Види захоплень», «Спрямованість захоплень», «Методика незакінчених фраз», тестом «Моя

компанія», авторськими анкетами з виявлення сформованості майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів.

Для визначення рівня сформованості *мотиваційно-ціннісного критерію* обрано аналіз особливостей мотивації до майбутньої професійної діяльності студентів-філологів (Додаток И.1). Для цього визначено специфіку культури використання вільного часу і встановлено відповідний рівень на основі розроблених ознак (Додаток А). Для кількісного аналізу високий рівень оцінено в 3 бали, середній – 2, низький – 1 бал.

При оцінці рівня культури використання студентом вільного часу враховувалися такі прояви: участь в організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства; бажання використовувати українознавчий матеріал під час проведення літературних свят, вистав за мотивами творів українських письменників; розуміння необхідності і важливості організації дозвілля молоді та умінь здійснювати означену діяльність; інтереси і потреби в культурно-дозвілєвій діяльності студента.

Для визначення рівня культури використання вільного часу розроблено узагальнений алгоритм (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Узагальнений алгоритм для визначення рівня культури використання студентами вільного часу

Прояви	Рівень використання вільного часу		
	Низький (1 бал)	Середній (2 бали)	Високий (3 бали)
Визнання вільного часу, як цінності в житті людини	бачить призначення вільного часу у відпочинку, розвагах	пов'язує вільний час з розвитком інтересів і здібностей	вважає, що цей час для занять улюбленими предметами, мистецтвом, спортом, художньою самодіяльністю, для корисної праці, відпочинку

Продовження таблиці 2.3

Планування своєї діяльності у вільний час	немає звички планувати	іноді планує діяльність у вільний час	намагається завжди планувати діяльність у вільний час
Досягнення результату відповідно до плану	немає плану	встигає, але не завжди	в основному встигає
Прагнення на практиці берегти свій час	немає прагнення	іноді прагне для досягнення мети	завжди прагне берегти свій і чужий час
позитивна емоційна реакція на раціональне використання вільного часу	не відчуває почуття задоволення при раціональному використанні вільного часу	іноді відчуває почуття задоволення	іноді відчуває почуття задоволення
Сформованість мотивів дбайливого ставлення до витрачання свого часу	відсутні подібні мотиви	іноді прагне до досягнення мети, іноді активний через брак часу	сформовані мотиви підвищення працездатності і розвитку волі
Позитивне ставлення до дотримання режиму дня	заперечує необхідність режиму дня	вважає, що такий режим необхідний в окремі дні	вважає, що режим треба дотримуватися завжди
Ступінь оперативності встановлення режиму дня	не встановлює	встановлює пасивно, не зважаючи на обставини дня тижня	встановлює активно, враховуючи обставини дня тижня
Наявність мети і завдання на самовдосконалення, на розвиток своїх здібностей при і плануванні вільного часу	немає таких цілей	ставить, але не завжди	в основному завжди ставить такі цілі і завдання
Переважаючі інтереси і потреби в культурно дозвілльєвій діяльності	інтереси і потреби розважального характеру	високі духовні інтереси і потреби людина не досягає	переважають високі духовні інтереси і потреби

З метою з'ясування рівня умотивованості майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства було проведено опитування студентів, результати якого засвідчили, що більшість респондентів не володіють українознавчими знаннями (88 %). 95 % опитаних самостійно не займалися організацією культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства, 74 % не планують використовувати українознавчий компонент під час проведення дозвілєвих заходів у школі, 14 % опитаних взагалі не планують проводити українознавчі свята, концерти, вистави тощо. 77 % респондентів визнали, що не володіють належним рівнем знань з організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства.

Отже, вихідні показники вмотивованості майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства є дуже низькими.

З метою з'ясування рівня знань майбутніх учителів-філологів щодо дозвілля вцілому та його якісного проведення, а також для визначення основних проблем дозвілля студентів проведено анкетування яке дозволило проаналізувати якість вільного часу студентів (занять у різних секціях, отримання додаткової освіти, активного фізичного відпочинку, участь у гуртках танцю, вишивки, відвідування музеїв, виставок, концертів символічної або народної музики, театру, з метою самовдосконалення та підвищення інтелектуального рівня тощо) (Додаток Б). Результати дослідження показано у таблиці 2.4.

Дослідження показало, що переважна більшість респондентів (КГ – 66,9 %, ЕГ – 64,9 %) відчувають потребу в організованому дозвіллі. Обираючи більш пасивні форми проведення дозвілля, студенти мріють про активну діяльність, прагнучи не тільки до фізичної (КГ – 16,2 %, ЕГ – 17,8 %), а й до освітньої (КГ – 25,1 %, ЕГ – 22,9 %), духовної діяльності (КГ – 10,9 %, ЕГ – 9,4 %). Але більше 40 % студентів обох груп вважають, що реально змінити нічого не можна через матеріальні витрати, а тому з усіх можливих варіантів вони обирали той, який найбільше відповідає їхнім духовним запитам і захопленням.

Таблиця 2.4

Потреби студентів у дозвілльєвій діяльності (%)

Заняття	Групи	
	КГ	ЕГ
Спортом	16,2	17,8
Іноземною мовою	15,3	14,6
Танцями або співом	4,2	3,2
Займатися у гуртках	1,1	0,4
Музикою	2,0	1,9
Малюванням	3,6	3,9
Просто відпочивати	14,0	10,2
Займатися на освітніх курсах	9,8	8,3
Займатися улюбленою справою	19,1	24,9
Подорожувати	14,7	14,8

Встановлено, що більшу частину вільного часу студентів становить пасивний відпочинок чи розваги, проте, до 60 % респондентів обох груп мріють його змінити, прагнуть до активного відпочинку, такого, як спорт, підвищення освітнього рівня, заняття улюбленою справою, і лише одиниці говорять про пасивний відпочинок, про що свідчать дані таблиці 2.4.

У контексті ціннісної сфери нами вивчено дозвілльєві орієнтири студентів. При розробці авторських анкет ураховано класифікаційні підстави для різних напрямів дозвілля, які згодом стали основою для інтерпретації отриманих результатів (Додаток В).

Отже, нами було обрані орієнтири, які охоплюють як активний, так і пасивний види дозвілля: читання художньої літератури (вітчизняної та світової); інтелектуальні ігри, розгадування кросвордів; комп'ютерні ігри на військову тематику; перегляд телевізійних ток-шоу; подорожі по Україні, з метою вивчення історії та культури рідного краю; перегляд фільмів жахів, фантастики; перегляд документальних фільмів про історію України, народу; участь у КВК, фестивалях, конкурсах; гра в азартні ігри (ігрові автомати, карти тощо); відвідування музеїв, виставок народного декоративного мистецтва; відвідування концертів популярної музики; відвідування клубів,

кафе; відвідування модерних вистав; відвідування вистав за творами класичної української літератури; участь в організації вистав і концертів українознавчого змісту; заняття одним із видів народно-декоративного мистецтва; участь у виставках народно-декоративного мистецтва; участь у колективах народної пісні, танцю тощо; участь у пошукових наукових фольклорно-етнографічних експедиціях по рідному краю; відвідування концертів народної музики тощо.

Також за допомогою тесту-опитувальника для визначення рівня самооцінки, що визначає критичність до себе, до успіхів і невдач, сприяє кращому налагодженню взаємин з іншими людьми, роботу у колективі тощо (Додаток В.2).

З цією метою нами було розроблено опитувальник, який включає 32 судження, на кожне з яких є 5 варіантів відповідей, кожний з яких було оцінено у певну кількість балів. Сума балів дала можливість оцінити рівень самооцінки майбутнього вчителя.

Важливу роль у професійній діяльності відіграють комунікативні та організаторські здібності майбутнього педагога. З метою виявлення їх у майбутнього вчителя-філолога використано методику виявлення комунікативних та організаційних здібностей (КОС-1). Результати опитування аналізуються за допомогою дешифратора 1 і 2, шкали оцінок комунікативних і організаторських здібностей та запропонованої інтерпретації результатів.

Аналіз отриманих результатів анкетування студентів I курсу щодо з'ясування рівня підготовленості до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства засвідчив, що лише чверть студентів розуміють значення культурно-дозвілдової роботи в школі (КГ – 23,2 %, ЕГ – 25,1 %), лише кілька відсотків опитаних вважають, що українознавча позааудиторна робота в школі необхідна (ЕГ – 4,9%, КГ –3,2 %). Опитування також показало, що виховні заходи українознавчого змісту проводилися у багатьох школах (КГ – 93,2 %, ЕГ – 94,1 %), однак значна кількість студентів брала в них участь не через те, що їм було цікаво, а тому, що «виконували розпорядження вчителя», «треба було підвищити оцінку» з тієї чи іншої навчальної дисципліни, «тому, що в заході брав участь

друг / подруга» тощо. Менше 10 % опитаних планує проводити в школі культурно-дозвіллеву діяльність українознавчого спрямування (КГ – 2,4 %, ЕГ – 9,8 %). Менше 12 % опитаних КГ і ЕГ груп вважають, що отримують під час навчання в університеті необхідну для професійної діяльності суму знань щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності в школі на засадах українознавства (КГ – 9,7 %, ЕГ – 11,4 %), значна кількість студентів акцентує увагу на мовознавчій і літературознавчій підготовці (КГ – 67,2 %, ЕГ – 69,4 %) (Додаток В.2). Результати анкетування узагальнено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати анкетування студентів I курсу щодо з'ясування рівня підготовленості до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Питання анкети	КГ	ЕГ
	Так	Так
1. Чи усвідомлюєте ви суспільну значущість своєї майбутньої професії?	49,8	54,4
2. Ви вирішили стати вчителем української мови та літератури за покликом душі?	51,3	57,3
3. Чи розумієте ви роль культурно-дозвіллевої роботи у вихованні учнів?	23,2	25,1
4. Чи активно Ви проводите вільний від навчання?	39,2	44,9
5. Чи є у вас ідеал вчителя?	22,5	31,4
6. Чи цікавитеся Ви історією рідного краю, його культури, традицій?	11,2	42,2
7. Як Ви вважаєте, чи потрібно керувати дитячим дозвіллям?	28,1	32,3
8. Чи плануєте Ви працювати вчителем у школі?	55,3	57,8
9. Чи плануєте Ви проводити з учнями вільний від навчання час?	27,7	35,2
10. Чи необхідна взагалі, на вашу думку, позааудиторна українознавча робота в школі?	3,2	4,9
11. Як Ви вважаєте, чи робить українознавчий аспект виставу, концерт, виховний захід тощо цікавішим?	8,8	12,4
12. Чи проводилися у Вашій школі виховні заходи українознавчого змісту (свято Покрови, Андріївські вечорниці, колядки та щедрівки, купальські свята тощо)?	93,2	94,1

13. Чи брали ви в них участь? Чи було вам цікаво?	7,6	14,8
14. Чи плануєте ви організацію власної українознавчої роботи?	2,4	9,8
15. Чи плануєте ви організацію пошукової українознавчої роботи в школі?	0,8	6,2
16. Чи вважаєте ви, що за час навчання у ВНЗ отримаєте достатню українознавчу підготовку?	9,7	11,4
17. Чи вважаєте ви, що за час навчання у ВНЗ отримаєте достатню мовознавчу і літературознавчу підготовку?	67,2	69,4
18. Чи вважаєте ви, що за час навчання у ВНЗ отримаєте достатню підготовку щодо організації культурно-дозвілєвої діяльності в школі на засадах українознавства?	12,3	19,6

З метою з'ясування питання труднощів, що виникають при організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства під час педагогічної практики було проведене опитування студентів.

Респондентам були запропоновані питання, які охоплювали типові труднощі, які виникали під час організації культурно-дозвілєвих заходів у школі: знання теорії і методики організації культурно-дозвілєвої діяльності (53,7 % опитаних КГ і 37,2 % – ЕГ), планування культурно-дозвілєвої діяльності учнів (56,2 % – КГ, 43,8 % – ЕГ), організація і проведення культурно-дозвілєвої роботи в школі на засадах українознавства (63,4 % – КГ, 33,6 % – ЕГ), уміння створювати декорації та костюми для запланованих заходів (59,6 % – КГ, 40,4 % – ЕГ).

Проведене дослідження переконливо свідчить, що у студентів контрольної групи виникають найбільші труднощі із організацією і проведенням культурно-дозвілєвої роботи в школі на засадах українознавства (63,4 %), теорією і методикою організації культурно-дозвілєвої діяльності школярів (63,7 %), знанням ритуально-міфологічної суті народного свята (63,2 %).

Результати проведеного опитування узагальнено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Типові труднощі, що виникають при організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства в (%)

Характер труднощів	КГ	ЕГ
Знання ритуально-міфологічної суті народного свята, його історії	63,2	36,8
Знання теорії і методики організації культурно-дозвіллевої діяльності	63,7	27,2
Знання керівних документів з організації культурно-дозвіллевої діяльності школярів (своїх обов'язків в цій галузі)	57,5	42,5
Планування культурно-дозвіллевих роботи в школі	33,8	66,2
Організація і проведення культурно-дозвіллевої роботи на засадах українознавства	63,4	36,6
Використання народних традицій і мистецтва в ході проведення свят літературознавчого та військово-патріотичного спрямування	66,1	33,9
Уміння здійснювати самооцінку знань і умінь в галузі організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства	71,1	28,9
Уміння створювати декорації та костюми для планованих заходів	79,6	20,4

Практично всі опитані вказали на ще одну трудність, що виникає у ході організації культурно-дозвіллевої діяльності в школі – недостатня активність учнів. Серед причин, визначених у ході опитування, було визначено основні: відсутність вільного часу (28,6 % – хлопці, 32,7 % – дівчата), приміщення для репетицій, вистав, належних декорацій (17,2 % – хлопці, 21,9 % – дівчата), не бажають витратити час на участь в дійствах (12,8 % – хлопці, 18,4 % – дівчата).

Результати опитування узагальнено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Причини, що стимулюють активність учнів в культурно-дозвіллєвій діяльності, у %

№	Причини	Хлопці	Дівчата
1.	Відсутність умов для презентації результатів діяльності	3,0	4
2	Примусовість заходу	1	3
3.	Відсутність можливості проявити себе як співавтора сценарію	2	1
4.	Відсутність можливості обирати собі роль, репертуар тощо	4	2
5.	Немає бажання, потреби, інтересу брати участь у діях	5	5
6.	Немає відповідного приміщення для репетицій, вистав, належних декорацій	17,2	21,9
7.	Немає вільного часу	28,6	32,7
8.	Вважають, що це не потрібно	8,6	5,3
9.	Не бажають витратити час на участь в діях	12,8	18,4
10.	Інші причини	3,1	2,7

Отже, серед причин, що зумовлюються не тільки відсутністю належних умов і вільного часу, а ще й неможливістю проявити себе, свої таланти, і, що дуже важливо участь у таких діях досить часто відбувається примусово.

З метою визначення рівня готовності до організації культурно-дозвіллєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства проведено опитування студентів, яким запропоновано визначити мотиви обрання ними професії вчителя-філолога. Результати опитування засвідчили: зацікавлені навчальними дисциплінами філологічного й українознавчого циклів 31,2%; бажання навчати учнів української мови та літератури виявили 21,2% опитуваних; присвятити себе педагогічній професій хоче 16,8%; студентів, які усвідомлюють власні педагогічні здібності – 5,3%; вступили до навчального закладу з метою отримання будь-якої вищої освіти – 1,1%; з метою отримання саме педагогічної освіти – 15,9%; мають чітке уявлення та розуміння ролі учительської професії, її престижу – 7,4%; студенти, яких цікавила перш за все матеріальна складова

– 1,5 %; вступили за вказівкою батьків, з метою продовження сімейної учительської династії – 2,2 %; так склалися обставини / пройшли за конкурсом тільки в цей заклад – 3,4 %.

Одним із провідних показників готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи є його ціннісні орієнтації. У структурі особистості ціннісні орієнтації виступають координуючим центром, що визначає життєву спрямованість поведінки і діяльності студента, його ставлення до соціокультурного середовища. Вони тісно пов'язані із світоглядом і є невід'ємними елементами духовної культури людини. Розвинені орієнтації і установки характеризують зрілість особистості і прискорюють формування потреби у змістовно значущих, духовно насичених формах дозвіллевого спілкування. Вони ж виступають у ролі факторів, що регулюють мотивацію дозвіллевої діяльності.

Порівнюємо значущість різних життєвих цінностей серед студентів КГ та ЕГ, які були отримані після обробки індивідуальних есе студентів (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Сформованість життєвих цінностей студентів

Життєві цінності	КГ	ЕГ
Досягнення матеріального благополуччя	45,6	44,2
Успішна професійна кар'єра	32,3	39,2
Успішна політична кар'єра	2,7	3,5
Відмінне здоров'я	48,3	51,5
Щасливе сімейне життя	59,1	55,1
Повноцінне прилучення до культури	2,3	1,5
Можливості спілкування з цікавими людьми	31,1	30,5
Розвиток своїх здібностей	27,5	25,3
Пізнання себе	7,5	6,3
Допомога людям	2,3	2,8
Служіння народу України	10,3	11,5
Подорожі з метою пізнання світу	43,4	46,3

Аналіз таблиці доводить, що найбільшу цінність для студентів КГ становлять щасливе сімейне життя, відмінне

здоров'я, успішна професійна кар'єра, подорожі з метою пізнання світу, досягнення матеріального благополуччя.

Звернемо увагу, що рівною мірою для студентів КГ та ЕГ не є актуальними політична кар'єра, прилучення до культури, пізнання себе.

Вивчаючи студентів, орієнтованих на дозвілля як сферу їхньої професійної діяльності, ми спробували виокремити ті особистісні якості, що адекватні цій діяльності і складають професійно-особистісну основу для майбутнього вчителя-філолога. Методика опитування була такою: на першому етапі три студенти відзначають (за жеребом і анонімно) ті особистісні якості, що їм імпонують і які, на їхню думку, є важливими для вчителя-філолога (п'ять виборів). На другому етапі кожен студент в анкеті позначав свої позитивні якості, які подобаються дітям і оточенню (п'ять виборів). Перевага тих чи інших позитивних особистісних якостей розподілилася таким чином: товарицькість (КГ – 38,2 %, ЕГ – 36,6 %); гуманність, доброта (КГ – 20,7 %, ЕГ – 21,8 %); безпосередність (КГ – 9,5 %, ЕГ – 10,5 %); відкритість (КГ – 7,2 %, ЕГ – 6,4 %); емоційно-особистісне ставлення до світу (КГ – 6,5 %, ЕГ – 6,2 %), почуття гумору (КГ – 6,3 %, ЕГ – 7,8 %); здатність до імпровізації (КГ – 5,1 %, ЕГ – 5,9 %), здатність до акторства (КГ – 4,4 %, ЕГ – 3,1 %); організаторські здібності (КГ – 2,1 %, ЕГ – 1,7 %).

Проведене дослідження із сформованості мотиваційно-ціннісного критерію з обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показано у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Оцінка виконаних завдань студентами за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	2	1,2	–	–
Бал 4	12	7,4	10	5,8
Бал 3	47	29,1	55	32,2
Бал 2	101	62,3	106	62,0
Всього	162	100	171	100

Цифрові дані у таблиці покладені в основу визначення середньоарифметичної величини для КГ та ЕГ. Ці обрахунки здійснювалися за формулою:

$$H^o = \bar{x} = \frac{1}{n}(x_1n_1 + x_2n_2 + x_3n_3 + x_4n_4 + x_5n_5),$$

(2.2)

де H^o – рівень готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності у сільських школах,

x – середньоарифметична величина,

x_i – отримані бали,

n_i – повторюваність балів,

n – кількість студентів у групі.

Отже, готовність майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності у сільських школах за мотиваційно-ціннісним критерієм у КГ складає: $H_k^o = 2,47$ (49,4 %), ЕГ – $H_e^o = 2,43$ (48,6 %). Різниця є незначною і склала 0,8 %, тому не враховувалася у подальших обрахунках.

Для унаочнення отримані результати відображено на рис. 2.2.

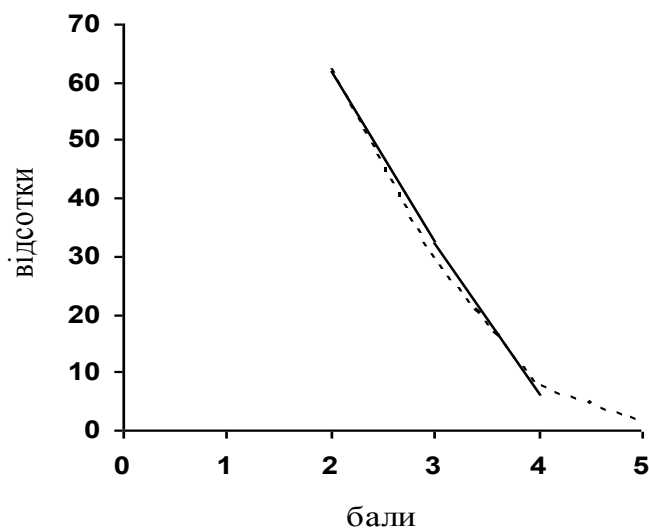

Рис. 2.2. Розподіл показників готовності майбутнього вчителя-філолога до організаційно-дозвілєвої діяльності у сільських школах за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний експеримент):

----- контрольна група;

_____ експериментальна група.

Аналіз рисунка демонструє незначну відмінність та несуттєву різницю між результатами КГ та ЕГ за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Для визначення вихідного стану готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілевої діяльності учнів сільської школи за *когнітивним критерієм* ми ставили перед собою такі локальні завдання: виявити, яким обсягом уявлень про вільний час володіють і оперують студенти; визначити ступінь залежності організації вільного часу від уявлень про його зміст, значення, організацію.

Студентам було запропоновано в різних варіантах запитання: «Що таке вільний час?». Достовірність відповідей забезпечувалася застосуванням різних форм питань: усних і письмових, фронтальних і індивідуальних. Ці прийоми припускали і вільне розкриття студентами запропонованого поняття, і вибір відповіді з ряду даних. Результати показали, що студенти по-різному підходять до визначення вільного часу. Перші питання виявили загальну закономірність: студенти ніколи не ставили собі запитання: «Що таке вільний час?». Уперше зіткнувшись із ним, деякі студенти не змогли дати повну і точну відповідь.

Аналіз виконаних завдань показав, що студенти під дозвілевою діяльністю розуміють: вільний від навчання, від обов'язкової роботи час (КГ – 37,6 %, ЕГ – 35,2 %); різні заняття в позааудиторний час, спрямовані на отримання нових знань, інформації, корисні справи (КГ – 25,5 %, ЕГ – 26,3 %); відпочинок, розслаблення, відновлення сил (КГ – 16,4 %, ЕГ – 18,7 %); розваги (КГ – 14,7 %, ЕГ – 12,3 %); обов'язки, для виконання протягом дня (КГ – 2,1 %, ЕГ – 1,9 %); окремі не змогли відповісти на питання (КГ – 3,7 %, ЕГ – 5,6 %). Більшість опитаних відзначили характерні риси дозвілевої діяльності: її добровільний характер, свободу вибору занять за інтересами, позитивні зміни особистості в процесі включення в діяльність, можливість рекреації.

Наше дослідження показало, що студенти час називають вільним, якщо він має одну з характеристик, зазначених в таблиці 2.10.

Характеристика вільного часу студентами (%)

Вільний час – це	КГ	ЕГ
коли ніхто не заважає	36,5	38,3
ніхто не говорить про те, що робити	25,5	24,6
робити те, що хочу	43,4	41,5
час не зайнятий навчанням	17,8	20,1
час для себе	15,6	17,1
час для саморозвитку і самореалізації	3,5	4,1

Сума перевищує 100 %, оскільки респондентам запропоновано обрати декілька варіантів відповідей.

Аналіз дослідження показує, що у студентів немає точного уявлення про те, що таке вільний час. У 17,8 % респондентів КГ, 20,1 % – ЕГ він збігається з визначенням позааудиторної роботи, тобто вільний від навчання (основного виду діяльності студентів). Для цих людей основною ознакою вільного часу стає його незалежність, коли ти робиш те, що вважаєш за потрібне для себе, або те, що тобі необхідно, а не те, що необхідно іншим, тобто час, «вільний від усіх». Однак у такому розумінні вільного часу у студентів немає явної свободи, цей час хоча і не має чіткої регламентації, але він містить непорушні заняття, які повинні бути виконані.

Усе ж близько половини опитаних студентів сходяться на думці про те, що вільний час (дозвілля) – це той час, коли людина робить те, що хоче (КГ – 43,4 %, ЕГ – 41,5 %), тобто за основний момент вони беруть свободу дій, можливість самостійно організувати свою діяльність. Однак у це визначення, крім безпосередньо вільного часу, можуть бути включені як задоволення фізіологічних потреб (сон, прийом їжі), так і творчі види діяльності. Так само важливою характеристикою вільного часу для багатьох студентів виявилася зосередженість на діяльності, у якій відсутні зовнішні перешкоди, будь-який тиск іззовні, вказівка на те, що ніхто не заважає (КГ – 36,5 %, ЕГ – 38,3 %). Таке ставлення до вільного часу респондентів, на наш погляд, цілком зрозуміло. Адже перший курс – це той вік у житті

людини, коли хочеться звільнитися від зайвої опіки, впливу з боку оточення, особливо батьків та інших дорослих, коли проявляється індивідуальне начало в особистості, «її самостійність», і всі рішення прагнуть прийняти самі. Разом із тим студенти чітко не виділяють ті види діяльності, які властиві вільному часу, а лише говорять про відсутність впливу оточення.

Для того, щоб отримати більш-менш точну картину уявлень студентів про ставлення до вільного часу, ми ввели п'ятибальну оцінку відповідей. Балом «5» оцінювалися глибокі, нестандартні відповіді, що відображають точне розуміння студентами соціального значення вільного часу і дозвілля. Балом «4» оцінювалися відповіді, у яких давалося узагальнене визначення вільного часу. Балом «3» – відповіді, у яких знаходили відображення не менше трьох істотних характеристик вільного часу. Балом «2» – відповіді, які містили не менше двох істотних характеристик. Якщо у відповідях містилися нерозшифровані визначення типу: «Вільний час – це такий час, коли можеш займатися, чим хочеш», – ми з'ясовували, який сенс відповідає словам «чим хочеш».

Спираючись на метод групування, встановили, що студенти дають свої визначення за такими ознаками:

- 1) за ознакою будь-яких дій («вільний час – це коли граю у футбол, ходжу у кафе, до друзів, дивлюся телевізор тощо»);
- 2) за ознакою призначення часу («вільний час – це час, коли ми відпочиваємо, відвідуємо спортивні секції, ходимо у походи тощо»);
- 3) за ознакою належності («вільний час – це наш особистий час, наше право робити, що хочеш тощо»);
- 4) за ознакою місця, яке він займають в загальному бюджеті всього часу («вільний час – це той час, що залишається в нашому розпорядженні після занять»).

Для респондентів виявилось важливим, щоб ніхто не говорив їм про те, що робити у вільний час. На це вказало 25,5 % опитаних у КГ, в ЕГ – 24,6 %. Привертає увагу той факт, що на вільний час як час для розвитку особистості, її саморозвитку і самореалізації вказало лише 3,5 % опитаних КГ та 4,1 % – ЕГ.

Таким чином, наше дослідження показало, що в поданні студентів відбувся розподіл думок за основними характеристиками поняття «вільний час». Основні функції дозвілля респонденти бачать у його здатності задовольнити нагальні потреби і бажання (у більшості своїй вони зводяться до функцій релаксації, гедоністичної і меншою мірою – до розвивальної та пізнавальної, самореалізації).

При такому розумінні вільного часу виявилось, що у більшості воно становить до 3 годин на день (КГ – 57,2 %, ЕГ – 55,8 %), у чверті – 4–5 годин (КГ – 27,4 %, ЕГ – 26,9 %), у 12,9 % КГ, 11,8 % – в ЕГ – до 2-х годин на день, у 2,5 % КГ, та 5,5 % у ЕГ опитаних його практично немає.

Таблиця 2.11

Наявність у студентів вільного часу (%)

Кількість (величина) вільного часу	КГ	ЕГ
Багато вільного часу	29,9	31,6
Вільний час є, але його не багато	56,2	51,8
Майже немає вільного часу	12,2	14,2
Ніколи немає вільного часу	1,7	2,4

Дані таблиці свідчать про те, що 86,1 % студентів КГ, 83,4 % – ЕГ у своєму розпорядженні мають вільний час, 29,9 % – КГ, 31,6 % – ЕГ вважають, що його навіть багато.

Одним із важливих завдань дослідження дозвілля є визначення його місця і значення в загальній структурі життєдіяльності студентів. Дослідження показало, що переважна більшість опитаних (до 88,0 % КГ та ЕГ) вважають, що у сучасної молоді є серйозні проблеми. При цьому проблеми дозвілля не відносять до пріоритетних (як навчання, матеріальне становище, взаємовідносини з батьками та родичами), а також вказують на відсутність можливості повністю задовольнити свої потреби й інтереси.

Студентам запропоновано і супутні питання такого типу: «Який час протягом дня ти вважаєш вільним?» «Що він дає?».

Переважна більшість (КГ – 63,7 %, ЕГ – 62,0 %) пов'язують свій вільний час із діяльною поведінкою, зокрема з набуттям знань, умінь, навичок (КГ – 32,5 %, ЕГ – 33,7 % – проводять його активно (спілкуються), і лише окремі не знають, як ним розпорядитися, пасивні в його використанні (КГ – 3,8 %, ЕГ – 4,3 %).

Для визначення вихідного стану готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілевої діяльності учнів сільської школи за когнітивним критерієм обрано «Методику незакінчених фраз» («У вільний час я люблю ...», «Я хотів (ла) би займатися ...», «Мої захоплення дозволили розглянути ...» тощо).

Зіставлення даних, отриманих як продовження фрази «Моє майбутнє залежить ...» свідчать про те, що 83,7 % – опитаних в КГ, 82,0 % – в ЕГ є суб'єктами щодо облаштування свого майбутнього і організації дозвілевої діяльності, 16,3 % студентів КГ, 18,0 % – ЕГ пов'язують свій успіх або неуспіх у подальшому з випадковими обставинами, ситуаціями життя.

Порівнюючи результати опитування студентів КГ та ЕГ, відзначаємо, що 34,5 % КГ студентів, 35,9 % в ЕГ виділяють як найбільш цінне – організацію занять за інтересами під час аудиторної роботи; 47,8 % респондентів КГ, 48,6 % в ЕГ мають активну, діяльну, суб'єктну позицію щодо дозвілевої діяльності, для 17,7 % – КГ, 15,5 % – ЕГ притаманний чітко виражений пізнавальний інтерес до організаторської діяльності та прикладних занять.

Аналіз дозвіллевих орієнтирів у контексті молодіжного сленгу підтвердив наявність у молоді усталених мовних медіа-конструктів, а також англо-американських запозичень, що необхідно враховувати при організації дозвілевої діяльності з метою її педагогічної адаптації. Особливе поширення елементів масової культури відбувається через засоби масової інформації.

Рівень поінформованості студентів із питань вільного часу у багатьох випадках не можна вважати високим, що зумовило на першому етапі дослідження і експерименту необхідність позначити конструктивне завдання вести відповідну навчально-методичну роботу.

Опитування студентів про те, де переважно проводять своє дозвілля школярі, де триває їхнє неформальне спілкування в рамках вільного часу, показало таку картину, відображену в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

**Показники варіантів місць середовища,
де учні проводять вільний час**

Місце проведення дозвілля	Групи	
	КГ	ЕГ
У родині, удома	34,4	23,4
У дворі, на вулиці	39,1	33,3
У школі (шкільні об'єднання, дозвільні заходи)	19,2	24,6
У позашкільних установах	5,7	4,2
У державних центрах дозвілля (у тому числі платних)	6,5	7,5

Опитування студентів дає нам підстави запропонувати структуру дозвілевої бази. До елементів такої структури відносимо ті, які найбільше відповідають основним видам дозвілля молоді: бібліотека, що зберігає достатню кількість художньої, публіцистичної, наукової, методичної літератури; дидактична ігротека, що має спеціально підібрані ігри з усіх дисциплін, ігри, необхідні для розвивальної, корекційної роботи, ігри з готовими правилами (спортивні, рухливі, музичні і хороводів, технічні, рукодільні, психологічні, ігри-тести, ігри-забави та розваги, ігри-атракціони, конкурсні ігри, комп'ютерні ігри тощо, а також іграшки, ігрові напівфабрикати та аксесуари). Така ігротека повинна бути на правах бібліотеки; ізотека і дидактична наочність; картини, малюнки, репродукції, фотографії, плакати, діаграми, таблиці, карти, тематичні альбоми, буклети та інший ілюстративно-подібний матеріал; кіно- та відеотека, що містить набір художніх, документальних навчальних фільмів, відеофільмів, слайдофільмів, діафільмів; фото- і аудіотека; театральні костюми, маски, перуки, музичні інструменти,

театральні «шуми» тощо; спортивний інвентар і туристичне обладнання; технічні засоби навчання і виховання; трудовий і побутової інструментарій, необхідний для самообслуговування.

Опитування 1 курсу студентів щодо сформованості їхніх знань про культурне дозвілля, українознавчу роботу засвідчило, що вони мають певний обсяг знань; деякі студенти брали участь в організації та проведенні українознавчих свят у школі, ще частина студентів виявили бажання отримати більш ґрунтовні знання з українознавства та особливостей культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства.

Шляхом анкетування було встановлено, що лише 14,5 % студентів КГ, 15,8 % ЕГ бажають поглибити та отримати більш ґрунтовні знання з дисциплін філологічного та українознавчого циклів та навчитися використовувати їх у практичній діяльності.

Результати опитування виявили, що 34,4 % студентів КГ, 33,2 % ЕГ вважають себе підготовленими до організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. Це студенти, які працювали в наукових гуртках, творчих колективах та проблемних групах українознавчого спрямування, а саме: студентському науковому фольклорному товаристві імені Хрисанфа Ящуржинського, театрі-студії «Вервечка», народному аматорському колективі «Софія», аматорському колективі «Лелія», майстер-класах «Театр Слова», «Український рушник», літературному об'єднанні імені М. Бажана, брали активну участь у проведенні науково-дослідної та пошукової роботи з українознавства та в організації і проведенні виховних заходів, вистав, українознавчих свят тощо. 48,4 % студентів КГ, 49,3 % ЕГ вважають себе не готовими до такої роботи, 18,3 % КГ, 17,4 % ЕГ не можуть визначитися з відповіддю.

Проведене дослідження із сформованості когнітивного критерію за обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показано у таблиці 2.13.

Оцінка виконаних завдань студентами за когнітивним критерієм (констатувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	1	0,6	2	1,2
Бал 4	15	9,3	19	11,1
Бал 3	49	30,2	51	29,8
Бал 2	97	59,9	99	57,9
Всього	162	100	171	100

Отже, готовність майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за когнітивним критерієм у КГ складає: $N_k^0 = 2,5$ (50,0 %), ЕГ – $N_e^0 = 2,55$ (51,0 %). Різниця є незначною і склала 0,6 %, тому не враховувалася у подальших обрахунках.

Для унаочнення отримані результати відображено на рис. 2.3.

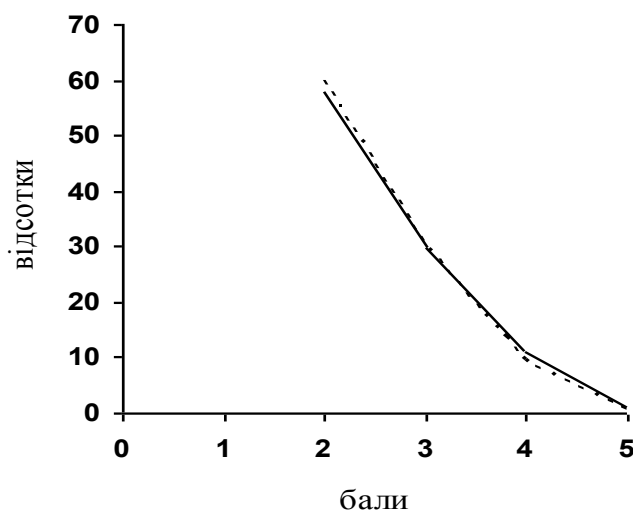

Рис. 2.3. Розподіл показників готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за когнітивним критерієм (констатувальний експеримент):

----- контрольна група;

_____ експериментальна група.

Аналіз рисунка демонструє незначну відмінність та несуттєву різницю між результатами КГ та ЕГ за мотиваційно-

ціннісним критерієм.

Для перевірки сформованості *практично-діяльнісного критерію* і його показників застосовувалися діагностичні методики та авторські анкети.

Вивчення соціокультурних і дозвіллевих орієнтацій студентів показало, що найбільша частина респондентів – прихильники реальної активності (КГ – 82,4 %, ЕГ – 83,9 %): «Я сам вирішую, чим буду займатися у вільний від навчання час, сам обираю собі справу до душі, сам записуюся в секцію, мене ніхто це робити не змушує» (КГ – 43,3 %, ЕГ – 45,8 %); «Мені подобається моє дозвілля тим, що є вибір цікавих справ і вільний час відвідування» (КГ – 22,8 %, ЕГ – 19,0 %); «Я люблю навчатися в університеті за те, що можна самому щось запропонувати і зробити, що завжди тебе зрозуміють і тобі допоможуть» (КГ – 17,8 % ЕГ – 16,3 %).

Аналіз оцінок, думок, суджень студентів про цінність для них дозвілля дає можливість уявити особистісне зростання у сфері дозвілля як узагальнену характеристику передумов певного вибору. Наша вибірка показує те, що набуває студент як особистість у сфері дозвілля: усвідомлено ставиться до власного «Я»; поводить відповідно до наявної «Я-концепції»; прагне пізнавати навколишній світ; швидше і легше освоює комунікативну культуру спілкування з однолітками, партнерами по спільному дозвіллю, з викладачами; сприймає дозвілля як багату сферу самоперевірки, самопізнання, самоствердження, самоактуалізацію; поводить органічно, розкуто, природно; реалізує свої інтереси і потреби; адаптується швидше і легше в будь-якій спільноті, адаптується у навчанні, праці, суспільній роботі; прагне розвитку лідерських якостей; засвоює традиції народної дозвілевої культури, проходить практику її збереження і передачі; займається улюбленою справою тощо.

Ціннісні орієнтації студентів у дозвіллі, (%)

Ціннісні орієнтації студентів	КГ	ЕГ
Усвідомлено ставиться до власного «Я»	48,2	51,8
Поводиться відповідно до наявної «Я-концепції»	46,3	53,7
Прагне пізнавати навколишній світ	34,1	65,9
Швидше і легше освоює комунікативну культуру спілкування з однолітками, партнерами по спільному дозвіллю, з викладачами	31,8	68,2
Сприймає дозвілля як багату сферу самоперевірки, самопізнання, самоствердження, самоактуалізацію	22,7	77,3
Поводиться органічно, розкуто, природно	44,9	55,1
Реалізує свої інтереси і потреби	37,6	62,4
Адаптується швидше і легше в будь-якій спільноті, адаптується у навчанні, праці, суспільній роботі	39,8	60,2
Прагне розвитку лідерських якостей	42,2	57,8
Засвоює традиції народної дозвілевої культури, проходить практику її збереження і передачі	21,4	78,6
Займається улюбленою справою	48,3	51,7

Рівень просування студентів у саморозвитку у сфері організованого дозвілля ми простежували за низкою параметрів: рівень соціалізації особистості; рівень розвитку дозвіллевих інтересів, їх випереджувального характеру; рівень зростання навчальних успіхів, позитивні зміни у ставленні до навчання; рівень емоційного розвитку і досвіду колективних переживань у сфері дозвілля; рівень розвитку самоконтролю, ініціативи, самоактуалізації, самоврядування; рівень стану здоров'я, здорового способу життя.

Для вивчення стану просування студентів у саморозвитку у сфері організованого дозвілля використано педагогічну карту за названими вище показниками. Аналіз педагогічних карт дає підстави всіх студентів умовно розділили на кілька груп.

Перша група «норма розвитку». До такої групи віднесено студентів, які навчаються успішно (тільки на «відмінно», «добре», частково на «задовільно»); у них немає серйозних відхилень у здоров'ї; вони товариські, «вписані» в колективи і спільності; асоціальні вчинки не притаманні; взаємини з педагогами

комфортні. Таких студентів виявилось у КГ – 8,6 %, ЕГ – 6,3 %.

Друга група – «група ризику». До цієї групи віднесено студентів, у яких з навчанням стан оптимальний; їхні особисті драми позначаються у сфері спілкування, на стосунках із педагогами. У цих студентів неадекватна самооцінка, незадоволеність своїм статусом у дозвілевій діяльності. Таких студентів виявилось у КГ – 53,7 %, ЕГ – 56,4 %.

Третя група – студенти з нестійкою дезадаптацією: вчатьсь слабо, у частини з них асоціальна поведінка, існують конфлікти з педагогами тощо. Таких студентів виявилось у КГ – 30,6 %, ЕГ – 29,5 %.

Четверта група – студенти зі стійкою дезадаптацією: практично всі вчатьсь погано, асоціальна поведінка у більшості проявляється сильно; суперечки з педагогами гострі, конфлікти із суспільством постійні. Таких студентів виявилось у КГ – 7,1 %, ЕГ – 7,8 %.

Проведене дослідження із сформованості практично-діяльнісного критерію за обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показано у таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Оцінка виконаних завдань студентами за практично-діяльнісним критерієм (констатувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	–	–	–	–
Бал 4	9	5,6	8	4,7
Бал 3	51	31,5	54	31,6
Бал 2	102	62,9	109	63,7
Всього	162	100	171	100

Отже, готовність майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за практично-діяльнісним критерієм у КГ складає: $H_k^0 = 2,42$ (48,4 %), ЕГ – $H_e^0 = 2,4$ (48,0 %). Різниця є

незначною і склала 0,4 %, тому не враховувалася у подальших обрахунках.

Для унаочнення отримані результати відображено на рис. 2.4.

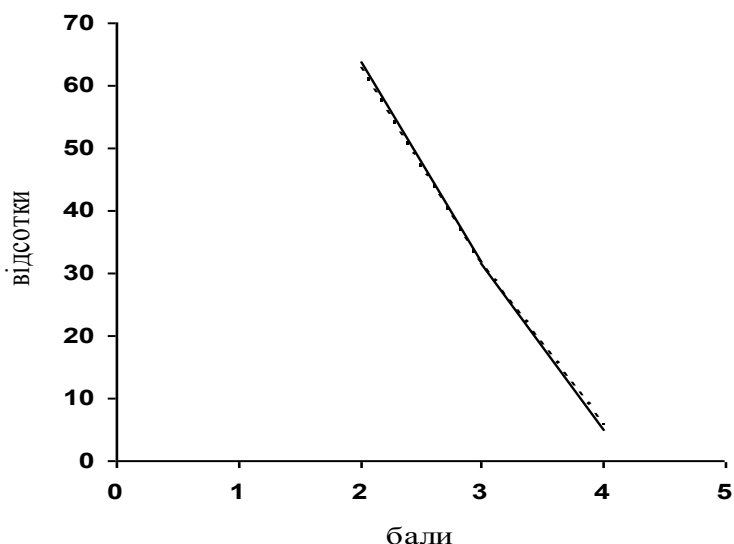

Рис. 2.4. Розподіл показників готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за практично-діяльнiсним критерієм (констатувальний експеримент):

----- контрольна група;
_____ експериментальна група.

Узагальнені результати рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльнiсним критеріями показано у таблиці 2.16.

Аналіз таблиці показав, що середньоарифметична $MЦ_k$ критерію в КГ складає 2,47 бала, що становить 49,4 %, K_k – 2,5 (50,0 %), $ПД_k$ – 2,42 (48,4 %), у ЕГ: $MЦ_e$ – 2,43 (48,6 %), K_e – 2,54 (51,0 %), $ПД_e$ – 2,4 (48,0 %).

Встановлено, що готовність майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за усіма критеріями перебуває на низькому рівні в обох групах.

Узагальнені результати рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльнісним критеріями (констатувальний експеримент)

Групи	Критерії					
	МЦ		К		ПД	
	бали	%	Бали	%	бали	%
КГ	2,47	49,4	2,5	50,0	2,42	48,4
ЕГ	2,43	48,6	2,55	51,0	2,4	48,0

Для визначення достовірності отриманих цифрових даних здійснено їх перевірку методами математичної статистики з використанням критерію Пірсона (χ^2), який обраховано за формулою:

$$\chi_0^2 = \sum \frac{(n'_e - n'_k)^2}{n'_k},$$

(2.3)

де n'_k – кількість студентів в ЕГ,

n'_e – кількість студентів у КГ.

При обрахунках за вищевказаною формулою встановлено, що χ^2 за мотиваційно-ціннісним критерієм складає 3,83, за когнітивним – 8,93, за практично-діяльнісним – 7,39. Всі значення менші за 9,49. Це означає, якщо значення $\chi^2 < 9,49$, то приймається нульова гіпотеза H_0 , якщо $\chi^2 > 9,49$ – приймається альтернативна гіпотеза H_e . Нульова гіпотеза – на досліджуваний процес вплинули випадкові чинники, альтернативна – експериментальні. Отже, приймається нульова гіпотеза H_0 .

Наочно розподіл показників готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльнісним критеріями показано на рис. 2.5.

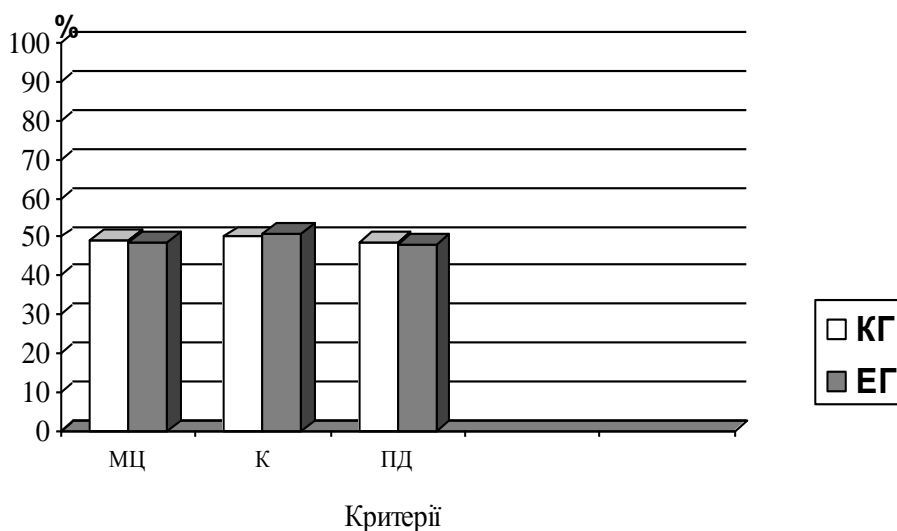

Рис. 2.5. Розподіл показників готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за критеріями (констатувальний етап)

Аналіз наочного відображення рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл підтвердив їх сформованість за МЦ та ПД критеріями на низькому рівні, К – на середньому в обох групах.

Різниця в КГ між мотиваційно-ціннісним та когнітивним критеріями складає 0,6 %, за практично-діяльнісним – 0,5 %, в ЕГ, відповідно, 1,12 %, 0,3 %. Отже, між рівнями сформованості критеріїв готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл у КГ та ЕГ відсутня значна різниця, тому у подальших експериментальних обрахунках не враховувалася.

Для встановлення рівнів готовності майбутніх учителів-філологів до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл використовувалися отримані результати за трьома критеріями з використанням методик, авторських анкет після зрізів констатувального експерименту. Отримані результати показано у таблиці 2.17.

**Вихідні рівні готовності майбутніх учителів-філологів
до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл
(констатувальний етап)**

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група
Високий	3 (1,9 %)	2 (1,2 %)
Середній	66 (40,7 %)	73 (42,7 %)
Низький	93 (57,4 %)	96 (56,1 %)

Аналіз таблиці доводить, що у майбутніх учителів-філологів КГ і ЕГ за результатами констатувального експерименту переважає низький рівень готовності до організаційно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл.

Підводячи результати констатувального експерименту, можемо стверджувати, що не всі студенти володіють належним рівнем та сумою знань, умінь і навичок щодо проведення культурно-дозвілєвої роботи в сільській школі на засадах українознавства, натомість мають низький рівень знань щодо змісту, форм, видів і методів українознавчої роботи в школі. Встановлено причини такої ситуації: не всі студенти мають бажання займатися (або цікавляться) цим видом діяльності; відсутність належної підготовки вчителів, а отже, й проведення українознавчих свят, вистав, польових досліджень у школах. Отже, організація культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства здійснюється безсистемно і залежить від професійного і наукового рівня вчителя, його ініціативи та відповідальності.

Висновки до другого розділу

На основі ретельного аналізу науково-методичних досліджень проблеми визначено зміст поняття «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»; виокремлено та охарактеризовано компоненти, показники і рівні її сформованості; представлено хід та

результати констатувального етапу експерименту.

Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства розглядаємо як інтегративно-особистісне утворення, що містить мотиваційно-ціннісне ставлення до обраного виду діяльності (сформовану мотивацію до здійснення педагогічної діяльності, володіння основними цінностями обраного фаху, професійно-особисті якості); систему теоретичних і практичних знань, умінь, навичок, які дозволять майбутньому педагогу успішно здійснювати професійну діяльність, розв'язувати різноманітні завдання, що виникають у ході педагогічної роботи (інформаційні, аналітичні, конструктивні, організаційні, прогностичні, комунікативні); здійснювати комплекс дій, спрямованих на організацію (упорядкування, систематизацію, формування) культурно-дозвіллевої діяльності (гра, навчання, праця, будь-яка дія) людини (групи людей), об'єднаних за інтересами та вподобаннями, соціальними, економічними, політичними завданнями, метою, мотивами, переконаннями, засноване на історичному досвіді попередніх поколінь, культурних надбань українського народу та людства в цілому, відбувається у вільний від роботи час, ураховує специфіку проживання в сільській місцевості та забезпечує інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток кожної особистості та суспільства загалом, сприяє формуванню національної самосвідомості, морально-політичних, патріотичних, громадянських та інших якостей.

У ході дослідження визначено критерії готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний – з відповідними показниками.

Показником *мотиваційно-ціннісного критерію* є розвинені спрямованість та мотивація до організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; зокрема розуміння цінності проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; сформованість ідей про важливість і

необхідність проведення на належному рівні означеної роботи в сільській школі; домінантний тип мотивації професійно-педагогічної діяльності; сталі мотиваційні установки до проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства в сільській школі; глибоке розуміння власної життєвої позиції та втілення її у професійній діяльності.

Показниками *когнітивного критерію* є сформованість системи знань для здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; тобто – наявність знань з української мови, літератури та українознавства, основними психолого-педагогічними методами та прийомами, володіння навичками й уміннями здійснювати пошукову та культурно-дозвіллеву роботу; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи, побудованої за схемою: сутність – зміст – ознаки – етапи; здатність відтворювати та доцільно використовувати у практичній діяльності основні терміни, поняття, категорії, правила, уривки творів, зразки пісенних творів та їх вдало застосовувати у концертній, театральній постановці тощо; самостійний пошук інформації та постійна робота, спрямована на розвиток і вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок; уточнення, поглиблення та апробація у практичній діяльності знань, умінь і практичних навичок.

Показниками практично-діяльнісного критерію є уміння, навички, досвід, захопленість, прагнення, активність, ініціатива, спрямовані на здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; здатність успішно реалізувати всі необхідні педагогічні дії на високому рівні доцільності й продуктивності; наявність високого рівня знань, умінь та навичок у професійній підготовці майбутнього вчителя-філолога-українознавця до пошукової і науково-дослідної роботи та їх доцільне використання в навчально-виховній і культурно-дозвіллевій роботі; формування у майбутніх учителів-словесників необхідного рівня професіоналізму, наявність теоретичної основи для їх самоосвіти і подальшого професійного зростання після завершення навчання в освітньому закладі; цілісність, що виявляється у взаємозв'язку і взаємообумовленості застосування

в навчальній, виховній і методичній роботі типових форм, методів, засобів навчання, присутність логіки процесу; наявність різноманітних здібностей, здатностей і умінь, що стосуються всіх провідних форм, методів і прийомів роботи вчителя-українознавця.

Відповідно до визначених критеріїв та показників готовності визначено рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: високий, середній та низький.

Високий рівень – студент має стійке бажання проводити культурно-дозвілєву діяльність у сільській школі на засадах українознавства; має сформовану мотивацію до педагогічної діяльності, розуміє цінність майбутньої роботи, важливість і необхідність проведення на високому рівні українознавчої роботи в школі; розуміє важливість пошуково-дослідної українознавчої роботи, з подальшим використанням зібраних матеріалів у культурно-дозвілєвій роботі; бажає працювати педагогом, розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; має чітко сформовані сталі загальнолюдські духовно-моральні цінності, гуманістичні світоглядні установки; позитивне мислення та ставлення до дійсності; усвідомлення важливості використання українознавчих знань в організації та проведенні дозвілля учнів сільської школи. Має чітко сформоване розуміння власної життєвої позиції та шляхів утілення її у професійній діяльності.

Середній рівень – студент час від часу бере участь у проведенні культурно-масових заходів на факультеті; має не досить чітко сформовані ідеї щодо необхідності проведення культурно-дозвілєвої діяльності з учнями сільської школи на засадах українознавства; має бажання розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; розуміє специфіку роботи в сільській школі.

Низький рівень позначений небажанням брати участь і проводити культурно-дозвілєву роботу, відсутністю мотивації до професійно-педагогічної діяльності.

У ході проведення експериментального етапу дослідження

нами використовувалися анкетування і тестування для діагностики виділених критеріїв сформованості готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Проведена на констатувальному етапі роботи діагностика засвідчила низький рівень готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Це пояснюємо неналежним володінням студентами знаннями щодо змісту, форм і видів позааудиторної і культурно-дозвілєвої роботи українознавчого спрямування та небажанням здійснювати цю роботу; відсутністю чітко сформованих ідей про важливість і необхідність проведення на належному рівні вказаного виду діяльності в школі; недостатністю досвіду планування, організації та проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства; відсутністю мотивації до здійснення професійної педагогічної діяльності; слабким бажанням розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; недостатністю духовних й моральних цінностей, сталої життєвої позиції; нерозумінням специфіки роботи в сільській школі тощо.

Отже, аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив низький рівень підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства та довів необхідність її удосконалення, корекції програм, запровадження організаційних форм та методів такої роботи.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА

3.1. Модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Для здійснення якісної підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства було розроблено модель підготовки майбутнього вчителя до здійснення означеної діяльності.

Особливості створення моделей різних аспектів діяльності навчальних закладів освіти I–IV рівнів акредитації досліджувалися С. Архангельським [5], Б. Бітінасом [18], А. Вербицьким [29], В. Вознесенським [33], Б. Гніденком [44], С. Машніковим [192].

Так, В. Лозовецька визначає модель як уявну або матеріально-реалізовану систему, «яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта» [72, с. 515]. Одна з основних вимог, що висувається до моделі, – вимога адекватності, тобто її відповідність реальній дійсності, а саме за основними, суттєвими властивостями, параметрами модель підготовки спеціаліста відображає об'єктивні закономірності розвитку галузі професійної діяльності, місця і ролі спеціаліста в ній, перелік посад і професійних функцій, до виконання яких він готується у процесі навчання в системі професійної підготовки, основні вимоги до змісту знань та вмінь, необхідних для успішного виконання обов'язків, а також для подальшого розвитку професійно важливих і особистісних якостей [72, с. 515].

Аналогічну точку зору висловлює В. Дяченко, який

розглядає модель як уявну або матеріально реалізовану систему, яка відображає або відтворює об'єкт, здатна заміщати його таким чином, щоб її вивчення давало можливість отримувати нову інформацію про об'єкт [70, с. 349].

В. Загвязинський характеризує модель як теоретичну конструкцію, що відображає реальні риси досліджуваного об'єкта (процесу), втілює його авторське розуміння; графічне, схематичне або описове відображення складних об'єктів, яке дозволяє вивчати, пояснювати та проектувати педагогічні процеси й системи. Моделі становлять інструмент пізнання, прогнозування й реалізації перетворень. Учений виділяє моделі текстові, схематичні, математичні (за способом вираження); структурні, описові, динамічні, евристичні (за функціями) [228, с. 43].

У «Педагогічному словнику» С. Гончаренка модель постулюється як своєрідний образ (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта / системи об'єктів, який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, за певної схематизації й умовності засобів зображення. Педагог виділяє види об'єктів: а) анатомічні, б) технічні; в) будівельні; г) математичні [27, с. 213].

Отже, модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства розуміємо як схематично зображену теоретичну конструкцію, реалізація якої забезпечить якісну підготовку студентів у закладі вищої освіти, що спрямована на здобуття майбутнім вчителем-філологом належної суми теоретичних знань і практичних навичок організації та проведення на високому рівні культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

У ряді досліджень розглядається необхідність побудови моделі за ієрархічним принципом, вона бути цілісною та динамічною [252; 287]. На думку М. Пригодій та П. Васюченка, «модель фахівця є системоутворювальним фактором для відбору змісту освіти і форм його реалізації в навчальному процесі» [252].

Будь-яка модель має містити певні взаємопов'язані компоненти, а саме: цільовий (який сприяє системному відображенню діяльності, враховуючи складники процесу, окреслює мету і завдання, які ставляться перед студентами в процесі підготовки їх до професійної діяльності); стимулювально-мотиваційний (відображає процес формування і розвитку майбутнього вчителя, заохочення його до активної навчально-пізнавальної діяльності, свідомого засвоєння знань, сприяє формуванню у нього мотивації до майбутньої професійної діяльності та прагнення до роботи із саморозвитку та самовдосконалення); змістовий (передбачає акцентування уваги на переліку дисциплін, у ході вивчення яких передбачається формування тих чи інших якостей фахівця, доцільність певних методів і засобів проведення занять, аналіз їх ефективності); операційно-діяльнісний (ретельний вибір форм, методів, прийомів і засобів навчання); контрольно-регулювальний (орієнтований на забезпечення дієвого контролю та самоконтролю за рівнем академічних досягнень студентів (рівнем їхніх знань, умінь і навичок) і добір оптимальних методів їх підвищення); оцінювально-результативний (полягає в якісній діагностиці та самодіагностиці рівня знань, умінь і навичок студентів і виявленні шляхів їх поліпшення). Усі компоненти слід розглядати у взаємозв'язку, як етапи, ланки навчального процесу, до яких треба підходити творчо, без використання шаблонів [291].

В останні роки спостерігається тенденція до розробки різних моделей підготовки майбутнього вчителя, що призначені для наочного і адекватного уявлення майбутньої професійної діяльності та ефективної підготовки до неї.

Розроблена нами модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства містить три блоки: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та результативний (рис. 3.1).

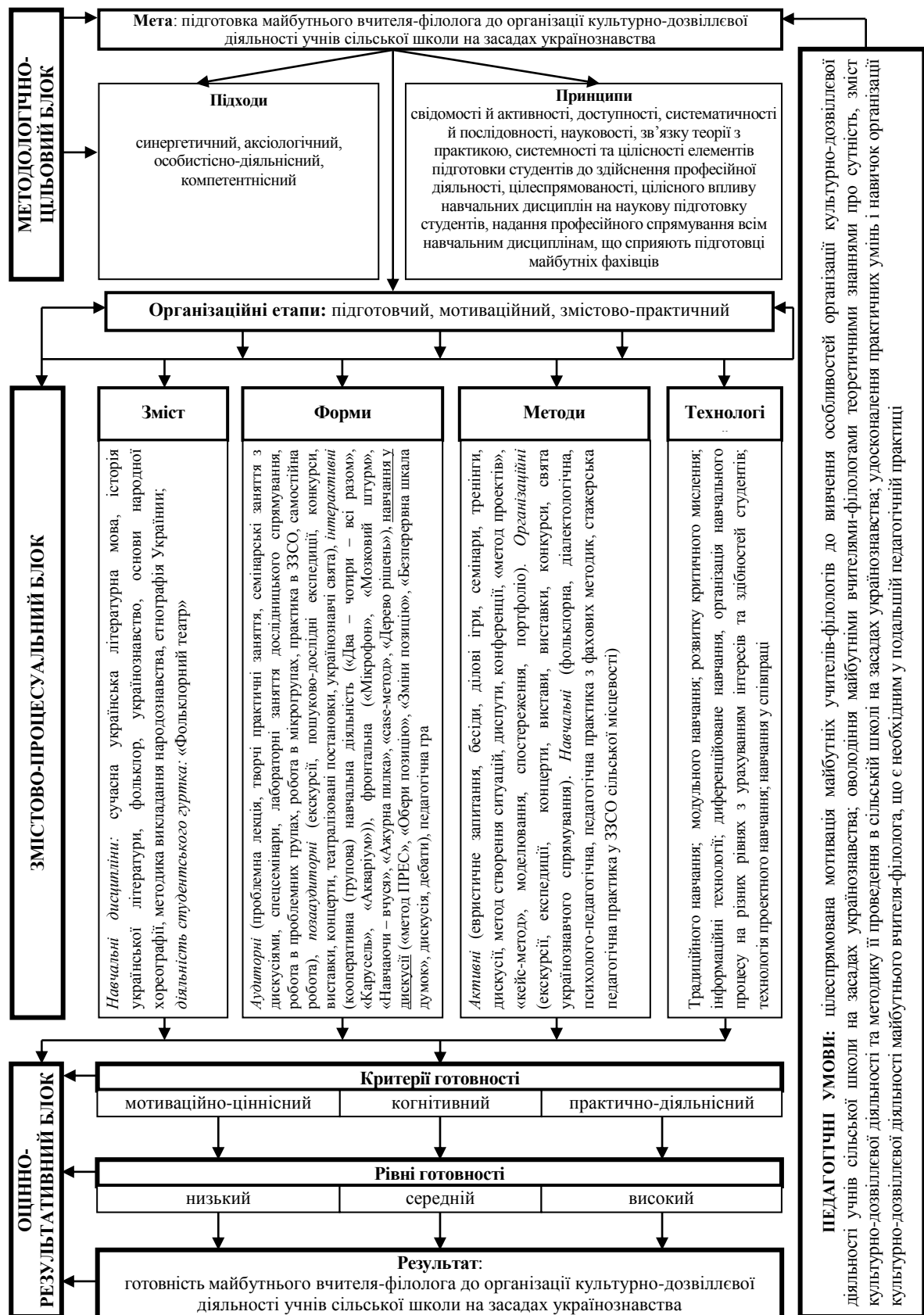

Рис. 3.1. Модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Методологічно-цільовий блок охоплює мету роботи, підходи, принципи навчання студентів.

Мета експериментальної роботи – проведення дослідження у напрямі реалізації розробленої і теоретично-обґрунтованої моделі підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

З метою досягнення визначеної мети обрано такі *підходи*:

Синергетичний підхід забезпечує створення умов, за яких стають можливими процеси породження знань самим студентом, його активна й продуктивна творчість [34, с. 116]. О. Вознюк стверджує, що синергетичний підхід до освіти передбачає актуалізацію навчальної діяльності як нелінійної ситуації, яка створює парадигму стимулювального навчання як відкриття учнем себе у процесі співпраці із самим собою. Такий підхід, на думку вченого, передбачає актуалізацію принципів активності, діалогічності, самостійності, ініціативи, творчості, коли учасники навчально-виховного процесу є відкритими саморегулювальними, самодетермінованими системами, які прагнуть розвитку суб'єктності, виявляють (у тому числі у межах дистанційних форм навчальної діяльності) волю до вибору стратегії індивідуального життєвого шляху, освітніх програм, курсів, глибини їх змісту та самого викладача [34, с. 506].

В основі *аксіологічного (ціннісного)* підходу – вчення про цінності. Тобто людина визначається як найвища цінність суспільства, а розвиток її моральних, естетичних, економічних та інших цінностей становить основне завдання гуманістичної педагогіки [34, с. 116].

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає орієнтацію на особистість учня, на його мотиви, інтереси, цілі, особливості психічного розвитку. Базуючись на цьому вчитель визначає завдання та хід освітнього-виховного процесу. Дослідниця О. Пехота вважає особистісно зорієнтоване навчання як «таке, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність: суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти. Якщо у традиційній філософії освіти соціально-педагогічні моделі розвитку

особистості описувались у вигляді ззовні заданих зразків, еталонів пізнавальної діяльності, то особистісно зорієнтоване навчання виходить з визнання унікальності суб'єктного досвіду самого учня як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності» [218, с. 31–32].

За твердженням І. Зимньої, особистісно-діяльнісний підхід забезпечує організацію і керування усією навчальною діяльністю учня, від загальних інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтирів, до розуміння сенсу самого навчання та розвитку творчих здібностей школяра [85; 86].

Таке навчання базується на тісній співпраці вчителя та учня, що передбачає рівноправне партнерство та діалог між наставником та дитиною, тобто інформативно-контрольовальна функція дорослого замінюється на координацію, порадицтво тощо.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає:

- гарантію безпеки прояву особистості в усіх сферах шкільного життя (гарантування безпеки особистісного прояву учня в усіх навчальних ситуаціях);

- забезпечення можливості саморозвитку (створення умов для особистісної самоактуалізації й особистісного зростання);

- формування в учня мотивації до навчання, до розв'язання різноманітних життєвих ситуацій та творення рівноправних партнерських суб'єкт-суб'єктних стосунків із педагогом, заснованих на довірі один до одного (формування активності особистості, її готовності до навчання, до виконання проблемних завдань на основі рівнопартнерських, суб'єкт-суб'єктних стосунків довіри з педагогом);

- соціалізацію, підготовку до роботи в команді, набуття досвіду критичного мислення, критичного ставлення до власної діяльності, знань, готовність брати на себе відповідальність за прийняті рішення тощо (прийняття навчального завдання й відчуття задоволення від його виконання у співпраці з іншими, що сприяє розвитку не тільки почуття компетентності, а й афіліації (належності до групи) як компонентів власної гідності, почуття впевненості в собі, передумови самоактуалізації;

- розвиток не тільки професійної компетентності, а й

особистості у цілому, що виявляється завдяки переходу зовнішнього у внутрішнє, у формуванні саморегуляції, самооцінювання тощо).

Компетентнісний підхід, на думку В. Серікова, передбачає набуття студентами цілісного досвіду розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій [22, с. 7].

В. Болотов розглядає компетентнісний підхід як поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважною трансляцією знань і формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційно насиченого простору [22, с. 11].

Важливо, що компетентнісний підхід, за твердженням О. Глузмана, охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну сфери, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо [43, с. 56].

Учені Ю. Панфілов та Б. Фурманець стверджують, що компетентнісний підхід передбачає сформованість у студентів уявлень про сучасні проблеми в суспільстві, розуміння «як влаштований світ», за яким фізичним, економічним, соціальним та іншими законами він працює, знання змістового наповнення тих чи інших соціальних ролей та вмінь виступати в цих ролях. Виходячи з цього, дослідники визначили перелік компетенцій, які повинні бути сформовані у фахівця, а саме: комунікативні; загальнокультурні; ціннісно-сміслові; навчально-пізнавальні; інформаційні; соціально-діяльнісні; компетенції особистого вдосконалення [224, с. 62–64].

Застосування окреслених підходів до моделювання підготовки майбутнього вчителя до обраного виду професійної діяльності сприяє створенню такого освітнього процесу, який би не тільки забезпечував засвоєння студентами системи знань, а й

стимулював би їхню навчально-пізнавальну діяльність. Завдяки цьому відбувається зміна ролі студента з об'єкта на суб'єкт навчання та формування на цій основі суб'єкт-суб'єктних взаємин між викладачами та студентами.

Принципи навчання – це вихідні дидактичні положення, у яких відображено дію об'єктивних законів та закономірностей процесу навчання, що і визначають його спрямованість на розвиток особистості.

У сучасній дидактиці не існує загальновизначеної системи принципів, по-різному їх трактують.

Принципи навчання розглядали у своїх працях ще Я. Коменський [137] та А. Дистервег [63]. На думку В. Сластьоніна, найповніше вони сформульовані К. Ушинським:

– навчання повинно розпочинатися вчасно і бути поступовим (хай діти отримують не багато, але не втрачають нічого з отриманого і користуються ним для отримання нового);

– навчання має бути природовідповідним, відповідати психологічним особливостям учнів;

– порядок і систематичність – одна з найголовніших умов успіху в навчанні; школа має давати досить глибокі та ґрунтовні знання;

– навчання має обов'язково розвивати у дітей самостійність, активність, ініціативу;

– навчання має бути посильним для учнів, не надто важким і не занадто легким;

– викладання будь-якої дисципліни має неухильно іти таким шляхом, щоб на долю виховання залишалось рівно стільки праці, скільки можуть осилити його молоді сили [323, с. 231–301].

У нашому дисертаційному дослідженні використовуватимемо принципи, виділені академіком В. Кременем, а саме: свідомості і активності, доступності, систематичності й послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, системності та цілісності елементів підготовки студентів до здійснення професійної діяльності, цілеспрямованості, цілісного впливу навчальних дисциплін на наукову підготовку студентів, надання професійного

спрямування всім навчальним дисциплінам, що сприяють підготовці майбутніх учителів [229, с. 173].

У моделі підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства стрижневими *компонентами* підготовки нами виділено: мотиваційно-ціннісний; інформаційно-теоретичний; практично-діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний компонент – професійно-педагогічна спрямованість, що базується на загальних і професійно-педагогічних здібностях особистості.

Когнітивний – спеціальні методологічні, психолого-педагогічні знання.

Практично-діяльнісний – сформовані уміння, навички і досвід здійснювати культурно-дозвіллову діяльність учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Змістово-процесуальний блок містить організаційні етапи, зміст, форми, методи і технології навчання. Для здійснення підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл було виокремлено *організаційні етапи* – підготовчий, мотиваційний, змістово-практичний (вони взаємопов'язані).

На підготовчому етапі забезпечувався належний науково-методичний рівень процесу підготовки студентів-філологів до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. Мотиваційний етап передбачав формування стійкої мотивації до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. Змістово-практичний мав на меті забезпечення студентам необхідного рівня знань, здатності і прагнення до організації культурно-дозвілдової діяльності, до творчості, умінь і навичок застосовувати різноманітні форми та методи навчання, орієнтовані на підготовку до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Зміст підготовки передбачав розробку або вдосконалення робочих і навчальних планів і освітніх програм напряму підготовки 6.020303 Українська мова і література (2015) та спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література

(2016–2018), навчальних і робочих програм дисциплін та різних видів практик, підготовку підручників, посібників (у тому числі електронних), методичних рекомендацій тощо, планів науково-дослідної, пошукової, експедиційної, позааудиторної, культурно-дозвіллевої діяльності з метою не тільки забезпечення студентів теоретичними знаннями, а й формування в них практичних, гностичних, комунікативних, організаторських умінь і навичок організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Увагу акцентували на змісті підготовки майбутнього вчителя-філолога і, зокрема, на викладанні сучасної української літературної мови, історії української літератури, фольклору, українознавства, основ народної хореографії, методики викладання народознавства, етнографії України, діяльності студентського гуртка «Фольклорний театр»; організації виховної роботи (участі студентів в українознавчих святах, виставах, виставках), пошуково-дослідної діяльності.

З метою забезпечення ефективності навчально-виховної роботи обрано форми навчання: *аудиторні, позааудиторні та інтерактивні*.

До *аудиторних* форм навчання відносимо проблемні лекції, творчі практичні заняття, семінарські заняття з дискусіями, спецсемінари, лабораторні заняття дослідницького спрямування, роботу в проблемних групах, у мікрогрупах, практику в ЗЗСО, самостійну роботу).

Позааудиторні – екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані постановки, українознавчі свята.

Інтерактивні охоплюють такі види:

- кооперативна (групова) навчальна діяльність («два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум»);
- фронтальна («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючи-вчуся», «Ажурна пилка», «Case-метод», «Дерево рішень»);
- навчання в дискусії («Метод ПРЕС», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія», «Дебати»);

– педагогічна гра.

Обрано методи навчання: *активні* («евристичне запитання», бесіди, ділові ігри, семінари, тренінги, дискусії, метод створення ситуацій, диспути, конференції, «метод проектів», «Case-метод», моделювання, спостереження, портфоліо); *організаційні / позааудиторні* (екскурсії, експедиції, концерти, вистави, виставки, конкурси, свята українознавчого спрямування) і *навчальні* (фольклорна, діалектологічна, психолого-педагогічна, педагогічна практика з фахових методик), які роблять підготовку майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства більш результативною.

У ході роботи використовувалися такі технології навчання: традиційного навчання (організація традиційної лекційно-семінарсько-залікової форми навчання); модульного навчання (на основі незалежних навчальних модулів з урахуванням індивідуальних інтересів та можливостей освітнього процесу); розвитку критичного мислення (студенти перевіряють, аналізують, розвивають, застосовують інформацію, отриману у процесі навчання, з метою розвитку когнітивних умінь та навичок); інформаційні технології (комп'ютерні програми та технічні засоби (кіно-, відео-, аудіозасоби) для отримання або обробки інформації); диференційоване навчання, організація навчального процесу на різних рівнях з урахуванням інтересів та здібностей студентів; технологія проєктного навчання (організація навчального процесу, орієнтована на творчу самостійну діяльність студента у процесі розв'язання проблеми з обов'язковою презентацією результату); навчання у співпраці (основане на принципах співпраці у тимчасових командах або малих групах, з метою отримання якісного освітнього результату).

З метою належної підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства нами було наповнено зміст навчально-виховного процесу українознавчим матеріалом, а саме: оновлено і доповнено робочі програми дисциплін «Історія української літератури», «Фольклор» та введено до початкових

планів курсів «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», «Етнографія України», «Методика викладання народознавства», та завдання з курсу «Сучасна українська літературна мова», «Українознавство», «Основи народної хореографії» (введено матеріали українознавчого змісту, у яких ідеться про традиційне дозвілля нашого народу, зокрема, тексти диктантів, переказів, речення для виконання індивідуальних завдань тощо). З метою вдосконалення фольклорної і діалектологічної практики оновлено їх програми; до запитальників, за якими працюють студенти, введено питання щодо дозвілля молоді; до програми педагогічної практики з фахових методик внесено завдання: провести виховний захід українознавчого спрямування, розроблено методичні рекомендації для студентів-практикантів.

Значну увагу приділено науково-дослідній діяльності студентів: роботі в студентському товаристві, об'єднанні, у майстер-класах, гуртках і проблемних групах; підготовці доповідей, виступів, рефератів, індивідуально-дослідних завдань, оформленню результатів пошуково-дослідної роботи, написанню курсових та кваліфікаційних робіт, участі у роботі науково-дослідних лабораторій, науково-практичних конференцій, навчально-методичних семінарів, засіданнях круглих столів, у конкурсах студентських наукових робіт, в олімпіадах тощо.

У процесі роботи було запропоновано теми курсових робіт: «Особливості святкування Івана Купала на території історичної Уманщини: традиції і сучасність», «Специфіка проведення «Андріївських вечорниць» у сільській школі», «Зимова календарна обрядовість українців та специфіка її вивчення в сільській школі», «Специфіка проведення свята зустрічі весни з дітьми сільської школи».

В *оцінно-результативному блоці*: було визначено критерії готовності (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний), рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства (низький, середній, високий), які охарактеризовано у підрозділі 2.2. Упровадження в роботу створеної моделі дало змогу сформувати у студентів стійку

мотивацію до здійснення педагогічної діяльності, чітку професійну позицію, компетентність, педагогічну етику, педагогічну майстерність, забезпечити їх уміннями і навичками здійснювати культурно-дозвіллеву діяльність тощо.

Визначені педагогічні умови (їх розкрито у параграфі 3.2.) дали змогу реалізувати модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Таким чином, запропонована і апробована нами педагогічна модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства сприяє забезпеченню якісної професійної, психолого-педагогічної підготовки студентів, формує їхнє вміння ефективно взаємодіяти з учнями сільської школи у процесі організації їх культурно-дозвіллевої діяльності.

Результатом підготовки фахівців на основі розробленої моделі є готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, що базується на наявності стійкої мотивації до здійснення педагогічної діяльності, забезпеченні належного рівня теоретичних, методичних та спеціальних знань, умінь і навичок, отриманні певного практичного досвіду у проведенні такої роботи, сформованих професійних і особистісних якостях майбутнього педагога.

Отже, розроблена експериментальна модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи охоплює такі блоки та їх складники: методологічно-цільовий блок (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний блок (етапи, зміст, форми, методи, технології), оцінно-результативний блок (критерії, рівні, відповідний результат), що відображають специфіку підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи і забезпечують їх готовність до здійснення цього процесу у професійній діяльності.

3.2. Обґрунтування та реалізація педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства

Ефективність процесу підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства залежить від створення необхідних педагогічних умов.

З метою точного визначення організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства необхідно з'ясувати зміст поняття «умова» у педагогічній, філософській, культурологічній науковій думці.

Аналіз лексикографічних джерел дає підстави виокремити два такі значення:

«Великий тлумачний словник української мови»: «Умова: ... 6. Обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь. 7. Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. 8. Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [27, с. 1506].

«Філософський енциклопедичний словник»: умова: «філософська категорія, у якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність» [212, с. 482].

О. Братанич розглядає дефініцію «умова» як те, від чого залежить щось інше (що зумовлюється як суттєвий компонент об'єкта, за наявності якого виникає існування цього явища) [24, с. 117].

Педагогічні умови визначаються як «умови реалізації процесу навчання і виховання, які забезпечують досягнення поставлених педагогічних цілей» [306, с. 66].

Дослідниця Г. Голубова визнає педагогічні умови як особливості організації навчально-виховного процесу, що

детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості, об'єктивно забезпечують можливість дослідження [46].

О. Чайка, аналізуючи педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації позакласної творчої діяльності учнів, виокремлює такі:

- наявність інтересу майбутнього вчителя-філолога до організації позакласної творчої діяльності закладів загальної середньої освіти;

- насиченість освітнього процесу інтерактивними методами навчання, спрямованими на розвиток у студентів умінь організації творчої діяльності учнів закладів загальної середньої освіти;

- активізація творчої діяльності майбутнього вчителя-філолога засобами театральної педагогіки [337, с. 13].

О. Братанич розглядає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей їх здійснення [24, с. 88].

Аналіз праць А. Алексюка [216], А. Аюрзанайн [216], О. Братанич [24], О. Комар [135], П. Підкатистого [216], О. Федорової [325.], Б. Чижевського [342] та ін. дає підстави вважати педагогічними умовами сукупність змісту, методів, організаційних форм та можливостей здійснення навчально-виховного процесу, які забезпечують досягнення поставлених педагогічних цілей.

В. Кремінь тлумачить поняття «організація» як внутрішню підпорядкованість, узгодженість, сукупність процесів або дій, що ведуть до вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [178, с. 613].

Організаційно-педагогічні умови розглядали В. Серіков [271], Б. Чижевський [342] та ін.

За дослідженнями Б. Чижевського, організаційно-педагогічні умови засвідчують «функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах» [342]. Організаційно-педагогічні умови, на думку В. Серікова, є «сукупністю об'єктивних можливостей для цілеспрямованого

відбору, конструювання елементів змісту й організаційних форм навчання, а також моніторингу й корегування складових педагогічної системи для досягнення дидактичних цілей» [272].

Отже, педагогічні умови розуміємо як сукупність психолого-педагогічних дій, що сприяють цілеспрямованому відбору форм навчання та виховання, а також їхнього моніторингу з метою контролю та корегування складових педагогічної системи для досягнення поставленої педагогічної мети.

Аналіз наукової та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження дає змогу визначити педагогічні умови, за яких здійснюється ефективна підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства:

- цілеспрямована мотивація майбутніх учителів-філологів до вивчення особливостей організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства;

- оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвілєвої діяльності та методику її проведення в сільській школі на засадах українознавства;

- удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності майбутнього вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці.

Перша педагогічна умова – цілеспрямована мотивація майбутніх учителів-філологів до вивчення особливостей організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Розглянемо, як визначають термін «мотивація» філософський, педагогічний, тлумачний словники.

1. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» термін «мотивація» пояснено так: «1. Сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування. 2. Доведення необхідності скоєння певних вчинків. 3. Заохочення учнів до вивчення певного предмета, дисципліни, пояснення необхідності навчання у школі» [27, с. 692].

2. В «Енциклопедії освіти»: мотивація праці – це система детермінант, причин, стимулів, мотивів, що спонукає людину до

трудової діяльності, ... виступає як система уявлень і переконань, почуттів і переживань, у яких виражаються матеріальні і духовні, природні й культурні потреби людини. Усвідомлення потреб і предметів, якими вони задовольняються, тобто опредмечування потреб, утворює загальний механізм мотивування трудової діяльності [72, с. 528].

3. В «Українському педагогічному словнику» мотивація трактується як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості людини дуже велике. Завдання педагога – виховання правильної мотивації в дітей» [48, с. 217].

На думку Г. Маркової, вивчити мотивацію – означає виявити її реальний рівень та з'ясувати можливі перспективи її розвитку [189].

Таким чином, *мотивація – це система мотивів, що спонукають людину до діяльності та формують інші особливості її особистості – інтереси, риси характеру, прагнення, переживання, цілі життєдіяльності тощо.*

Основними завданнями у підготовці майбутнього вчителя-філолога до професійної діяльності є формування фахівця, який має чітку соціальну позицію, ціннісно-цільові установки, високий рівень знань. Останнє набуває особливої ваги в наш час, коли формується суспільство знань і постає потреба «в адекватно кваліфікованих працівниках в усіх сферах економіки, суспільного життя, а також дефіцитних кваліфікованих кадрів як основного ресурсу конкурентоспроможності у світі» [17, с. 61]. Більше того, суспільство потребує «людину розумну», яка здатна і прагне постійно навчатися, «для якої отримання знань стає сутнісною рисою способу життя» [17, с. 16]. Формування її має розпочинатися в школі, а отже, роль учителя у цій роботі – головна. Учитель має не тільки володіти знаннями, отриманими в університеті під час навчання, а й уміти використовувати їх у своїй практичній діяльності. Він повинен допомогти дитині

«самопізнати і саморозвинути себе, і тоді, ставши дорослою, людина найбільш повно себе самореалізує, забезпечивши і власний успіх, бо займатиметься улюбленою справою, і робитиме це фахово, забезпечуючи несуперечливий і динамічний розвиток суспільства» [17, с. 22].

Таким чином, сучасне суспільство потребує формування та вдосконалення високої моралі у своїх громадян, утвердження в їхній свідомості та поведінці морально-ціннісних орієнтацій, високого рівня культури, потреб у розумних межах, усебічного розвитку особистості.

У результаті реалізації першої педагогічної умови встановлено, що основними чинниками, що забезпечують ефективність функціонування мотиваційної сфери, є бажання здійснювати культурно-дозвілєву діяльність з учнями на засадах українознавства, інтерес до такого виду роботи, потреба у підготовці, організації і проведенні культурно-масових заходів українознавчого спрямування, регулярність контролю, постановка короткострокових і віддалених цілей і їх досягнення.

Вважаємо, що для успішної організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства необхідне формування чіткої мотивації студентів, отримання ними досвіду проведення такої роботи, навички здійснювати її аналіз і самоаналіз власної праці.

Друга педагогічна умова – *оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвілєвої діяльності та методiku її проведення в сільській школі на засадах українознавства* – була зреалізована студентами у ході освоєння теоретичних знань з українознавства, насамперед, тих, що стосуються традиційного дозвілля української молоді, народного побуту, звичаїв і традицій українців (I–II семестр – «Фольклор», «Основи українознавства», «Історія української літератури», фольклорна практика). Майбутні вчителі під час фольклорної практики навчалися використовувати теоретичні знання у процесі проведення культурно-масових заходів українознавчого змісту.

Вивчення в III–IV семестрах творів класичної української літератури (І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка,

Т. Шевченка, А. Свидницького, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Нечуя-Левицького та ін.) сприяли кращому розумінню традицій українського народу, були яскравою ілюстрацією народного життя, що в поєднанні з навчальною дисципліною «Етнографія України» забезпечували студентів ґрунтовними знаннями, які застосовувалися під час етнографічної практики. У зв'язку з тим, що названа практика відбувалася у червні – липні, а саме на ці місяці припадає святкування дня Петра і Павла, Трійці, Івана Купала, студенти, перебуваючи в цей час в селах Уманського району, активно залучалися місцевими жителями для проведення масових заходів. Озброєні теоретичними знаннями, молоді люди обмінювалися ними під час спілкування з місцевими жителями. Це робило таку роботу значно ефективнішою і сприяло поглибленню знань студентів із фольклору, етнографії України, практичної фольклористики, історії України тощо.

У V–VI семестрах студенти на заняттях з історії української літератури продовжували вивчати твори класичної літератури (Лесі Українки, І. Франка, І. Карпенка-Карого, М. Старицького та ін.), у VII–VIII семестрах – історію української літератури початку кінця XIX – початку XX ст., основи народної хореографії, методика викладання народознавства. Отримані на заняттях знання студенти закріплювали у період педагогічної практики.

Під час педагогічної практики з фахових методик студенти проводили позаурочні виховні заходи у закріплених за ними класах. Як засвідчив досвід, найвдалішими і найрезультативнішими були виховні години, свята, концерти, підготовлені з використанням українознавчого матеріалу (Андріївські вечорниці, новорічні святкування («Водіння Кози», «Маланка», «Вертеп»), дні української народної пісні (для мешканців села та учнів школи особливо цікавим було те, що під час оголошення музичного номеру оголошували, від кого записано той чи інший твір)) тощо.

У ході проведення цих дійств студенти застосовували на практиці знання з організації та проведення культурно-дозвіллевих заходів на засадах українознавства (додаток Л).

Друга педагогічна умова впроваджувалася упродовж усього

навчання студентів у вищому закладі освіти за принципом наскрізного навчання, зокрема у процесі вивчення навчальних дисциплін («Українознавство» (I семестр), «Фольклор» (II семестр), «Методика організації українознавчих свят та масових заходів» (IV семестр), «Етнографія України» (III семестр), «Основи народної хореографії» (VIII семестр), «Методика викладання народознавства» (VIII семестр)) та наповнення українознавчим змістом (відомостями про дозвілєву культуру українців), навчальних дисциплін «Історія української літератури» (I–VIII семестри) і «Сучасна українська літературна мова» (I–VIII семестри), роботи гуртка «Фольклорний театр»; через розширення тематики пошукової наукової роботи студентів та за умови використання під час педагогічної практики з фаховим методик отриманих у ході теоретичного навчання в університеті знань, умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Підвищенню рівня предметно-методичної підготовки майбутнього вчителя-філолога сприяла участь студентів у роботі студентських наукових гуртків, проблемних груп, фольклорного товариства, майстер-класів, літературного об'єднання, танцювального театру-студії «Вервечка», а також участь в організації та проведенні українознавчих свят і вистав, виховних заходів, літературно-музичних композицій, виступів творчих колективів та у складі «Фольклорного театру».

Для реалізації другої педагогічної умови нами було обрано такі інтерактивні форми навчання: *аудиторні* (проблемна лекція, творчі практичні заняття, семінарські заняття з дискусіями, спецсемінари, лабораторні заняття дослідницького спрямування, робота в проблемних групах, робота в мікрогрупах, практика в ЗЗСО, самостійна робота); *позааудиторні* (екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані постановки, українознавчі свята), *інтерактивні* (кооперативна (групова) навчальна діяльність («Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум»)), фронтальна («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючи-вчуся», «Ажурна пилка», «Case-метод», «Дерево рішень»), навчання у дискусії («Метод ПРЕС», «Обери

позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія», «Дебати»), *педагогічна гра*.

Серед *аудиторних*: найважливіші – лекція-візуалізація, творчі практичні заняття, семінарські заняття з дискусіями, спецсемінари, лабораторні заняття дослідницького спрямування, робота в проблемних групах, робота в мікрогрупах, практика в ЗЗСО, самостійна робота.

Лекція-візуалізація (від лат. *visualis* – зоровий) передбачає візуальну форму подання лекційного матеріалу за допомогою технічних засобів, опорних конспектів на паперових носіях або за допомогою аудіо-відеотехніки. Читання такої лекції передбачає не тільки використання візуальних, раніше підготовлених матеріалів, але й їх коментування. Викладач використовує демонстративні матеріали, форми наочності (натуральні об'єкти, фотографії, структурно-логічні схеми тощо), які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі є носіями нової інформації [316, с. 289–290]. Така подача нового матеріалу сприяє кращому розумінню студентами навчального матеріалу та змісту твору. Особливо це стосується творів класичної літератури. У ході вивчення поеми І. Котляревського «Енеїда», повістей М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, творів Марка Вовчка, М. Коцюбинського, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, А. Свидницького, Лесі Українки, І. Франка та ін., викладач готує презентації, у яких ілюстровано окремі уривки твору. Кращому сприйняттю творів сприяє використання музичного матеріалу. Зокрема, аналізуючи повісті «Маруся», «Сердешна Оксана», викладач демонструє аудіо- або відеозаписи українських народніх танців, троїстих музик, співу кобзарів, виконавців українських народних пісень. Вивчаючи твори М. Гоголя «Пропала грамота», «Ніч перед Різдом», «Тарас Бульба», І. Котляревського «Наталка Полтавка», І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», І. Франка «Захар Беркут» та ін., ми демонстрували уривки з художніх фільмів, у яких зображувалося дозвілля української молоді, що унаочнювало матеріал творів, оживляло його і сприяло кращому розумінню самого тексту, подій, що відбувалися у творі, та причин і психологічної основи того чи

іншого вчинку літературних героїв.

Цікавими для студентів є заняття, на яких вони відтворюють уривки творів, що вивчаються. Зважаючи на це, нами було запропоновано такі завдання:

1. Віднайти українознавчі терміни, що стосуються дозвілля молоді.

2. Занотувати назви розваг та ігор українців. З'ясувати правила

2–3 народних ігор, згаданих у творі.

3. Виписати українські народні звичаї та обряди.

4. Здійснити порівняльне дослідження українознавчої інформації, що представлена у творі, та етнографічних відомостей.

5. Зафіксувати українські народні пісні, які згадуються у творі, та прослухати їхнє виконання на аудіо носії та ін.

Студенти активно дискутували щодо вчинків героїв у тій чи іншій ситуації, порівнювали, як жили наші предки, із сучасним життям тощо.

У ході практичних занять викладачі використовували інтерактивні методи навчання, а саме: у навчальній діяльності («два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум»), фронтальній («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючівчуся», «Ажурна пилка», «Case-метод», «Дерево рішень»), у навчанні у дискусії («Метод ПРЕС», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія», «Дебати»), педагогічну гру.

Серед позааудиторних форм використовували: екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані постановки, українознавчі свята. Беручи участь в означених заходах, студенти отримували практичний досвід проведення культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства.

Нами розроблено і впроваджено в навчальний процес курс *«Методика організації українознавчих свят та масових заходів»*; з метою забезпечення якості навчання підготовлено навчальний посібник *«Методика організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»*.

Під час розробки курсу ми прагнули узгодити його теоретичну, методичну та практичну складові. Для цього було розроблено такі питання: історія та теоретичні основи культурно-дозвіллевої діяльності, де розглянуто завдання курсу, генезу культурно-дозвіллевої діяльності; сутність культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства; організація та особливості проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, що вміщує методику організації та проведення українознавчих свят календарного циклу та українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі.

Значну увагу приділено практичній підготовці студентів до організації та здійснення майбутньої професійної діяльності за такими напрямками: проведення українознавчих заходів, присвячених календарній обрядовості; організація роботи майстер-класів із писанкарства, народної вишивки, народної хореографії, шкільного фольклорного театру.

На основі Державного освітнього стандарту напряму підготовки 6.020303 Українська мова і література (2015) та спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література (2016–2018) та навчальних програм дисциплін «Українознавство» (I семестр), «Фольклор» (II семестр), «Етнографія України» (III семестр), «Методика організації українознавчих свят та масових заходів» (IV семестр), «Основи народної хореографії» (VIII семестр), «Методика викладання народознавства» (VIII семестр), що введено до навчальних планів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, нами виділено наскрізні теми лекцій і основні питання, що розкривають зміст навчального матеріалу цих дисциплін. Аналіз навчальних програм показав, що такі питання як: «Календарна обрядовість українців», «Родинна обрядовість українців», «Українська народна система виховання», «Український народний календар», «Методика проведення позааудиторної українознавчої роботи», «Використання українського фольклору в позааудиторній роботі» розглядаються в контексті окреслених дисциплін. Зокрема, у курсі «Фольклор» вивчаються фольклорні твори, що виконувалися в тому чи іншому обряді; у курсі «Основи народознавства» студенти знайомляться з ритуально-

міфологічним змістом самого обряду. Інші дисципліни вивчають виключно студенти, які навчаються за спеціалізацією «Українознавство». Так, у ході засвоєння курсу «Етнографія України» вони знайомилися з регіональними особливостями кожного календарного або родинного обряду. Вивчаючи курс «Основи народної хореографії», оволодівали вміннями виконувати українські народні танці. Підкреслимо, що використання народного танцю в будь-якій виставі чи святі значно поживляє дійство, робить його цікавішим для глядача.

Таким чином, на заняттях з «Методики викладання народознавства» та «Методики організації українознавчих свят та масових заходів» студенти ознайомилися з методикою організації позааудиторної діяльності учнів з українознавства та отримували практичний досвід організації свят та масових заходів українознавчого спрямування.

Студенти тих груп, для яких такі курси не викладалися, позбавлені, на жаль, такого важливого аспекту підготовки вчителя.

Українознавчим змістом були наповнені лекції з «Історії української літератури» та практичні заняття з «Сучасної української мови» – для диктантів та індивідуальних занять використовували уривки з українських народних казок, із творів класичної української літератури, де відображено традиції і обряди українців, що сприяло зацікавленню студентами культурою, мистецтвом, побутом та звичаями українського народу.

Важлива складова в реалізації другої педагогічної умови – упровадження нових організаційних форм та інтерактивних технологій для формування професійних умінь та навичок організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Професор О. Пометун розглядає інтерактивні методи навчання (від англ. *inter* – взаємний і *act* – діяти, тобто здатний до взаємодії, діалогу), як способи організації активної взаємодії учнів і вчителя у навчальному процесі з метою досягнення визначених дидактичних результатів [72, с. 357].

Інтерактивні методи навчання кардинально змінюють як сам

навчальний процес, так і процес спілкування студентів, оскільки використання цих методів виключає саму можливість домінування одного учасника навчального процесу над іншими, панування однієї думки, плану, ідеї над іншими. Таким чином, у ході інтерактивного навчання студентів отримують навички комунікації, вчать слухати і, що важливо, чути один одного, висловлювати і відстоювати власну точку зору, ідею, план, учаться критично мислити, приймати продумані рішення і брати на себе за це відповідальність. Тобто майбутні вчителі-філологи отримують більший простір для самореалізації, розвивають власні пізнавальні інтереси і потреби, що, на думку О. Пометун «характеризується відсутністю полярності, і мінімальною сконцентрованістю на точці зору вчителя» [72, с. 358].

Нами було використано різні технології навчання. «Педагогічну технологію» як наукове обґрунтування певної педагогічної системи запропонував у 1989 р. В. Беспалько, який розглядав її як «проект певної педагогічної системи, реалізованої на практиці». Учений визначив характерні риси педагогічної технології: 1) попереднє проектування навчально-виховного процесу; 2) визначення структури й змісту не тільки діяльності вчителя, але й навчально-пізнавальної діяльності самого учня; визначення цілей навчання («процес цілепокладання»), щоб здійснювати об'єктивний контроль за якістю засвоєння учнями навчального матеріалу й розвитком особистості учнів; цілісне представлення навчально-виховного процесу; 5) гармонічна взаємодія усіх елементів педагогічної системи; 6) забезпечення високої стабільності успіхів у навчанні учнів [12, с. 182].

Таким чином, В. Беспальком було визначено три основні параметри технології навчання: цілісність процесу навчання (у тому числі й діяльність активних учасників навчального процесу), цілепокладання і забезпечення досягнення поставлених цілей.

Ю. Кобюк на основі узагальнення науково-методичної літератури визначає інтерактивну технологію як педагогічну систему і виокремлює такі головні її компоненти: чітко сплановані цілі навчання – зрозумілий якісний та кількісний очікуваний результат процесу у вигляді навчальних досягнень, а

саме передбачуваного рівня засвоєння навчального змісту; спеціально відібраний та структурований зміст навчання; інтерактивні форми, методи і прийоми, за допомогою яких організовується навчання і стимулюється активна діяльність студентів; адекватні цілям, формам і методам засоби навчання; розумові і навчальні дії та процедури, за допомогою яких студенти можуть досягти запланованих (і очікуваних) результатів, представлені у вигляді системи пізнавальних завдань; організаційні та психолого-педагогічні умови, що дозволяють ефективно спланувати та реалізувати інтерактивне навчання [129, с. 7]. Дослідниця підкреслює відмінність інтерактивних технологій від методики, яка виявляється у тому, що технології не вибираються для виконання певних навчальних завдань, а самою своєю структурою визначають кінцевий результат [129, с. 8].

Кожна з таких інтерактивних технологій навчання складається з визначеного і очікуваного результату навчання; з обраних учасниками навчального процесу методів та прийомів навчання, що стимулюють сам процес пізнання; прагнення сформуванню розумові та навчальні умови; розробленої інтерактивної моделі навчання, у якій визначені форми, засоби і процедури, що сприяють досягненню результату та відповідають змісту і формі розробленої моделі навчання.

Третя педагогічна умова – *удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності майбутнього вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці.*

Реалізація цієї умови спрямована на досягнення цілей: поглиблення і закріплення отриманих під час навчання теоретичних знань і умінь застосовувати їх у власній діяльності; доцільне використання у практичній роботі інноваційно-комунікаційних технологій; оптимальне поєднання в роботі різноманітних форм навчання; критичне оцінювання власної діяльності, формування навичок здійснювати контроль і самоконтроль; прагнення майбутнього педагога постійно працювати над підвищенням інтелектуального і професійного рівня.

Усьому вищезазначеному сприяє проведення практики з фахових методик, у ході якої студенти закріплюють отримані теоретичні знання, учаться спостерігати, аналізувати і планувати дозвіллеву діяльність учнів сільської школи на засадах українознавства. При цьому необхідним є врахування вікових особливостей, розумового розвитку, характеру, інтересів учнів, спрямування їхньої уваги у русло національної культури, формування у них прагнення вивчати мистецтво, культуру та історичну спадщину свого народу. Студенти навчалися обирати ефективні методи та прийоми роботи зі школярами, зважаючи на специфіку сільської школи, організувати контроль за діяльністю молодого покоління, підводити підсумки; організувати і здійснювати українознавчу, краєзнавчу, літературну, пошукову і науково-дослідну роботу, що сприятиме інтелектуальному, творчому і фізичному розвитку учнів.

У студентів, які навчаються на I–IV курсах за спеціальністю 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, відповідно до навчального плану проводяться фольклорна практика, практика з фахових методик та стажерська практика.

Фольклорна практика за навчальними планами проводиться у II семестрі (2 тижні). Мета фольклорної практики – навчити студентів бачити сучасний стан усної народної творчості й усвідомити її значення у житті людини, визначити специфіку побутування фольклору у певній місцевості, встановити причини, що впливають на деформацію фольклорної традиції.

Основні завдання цієї практики – навчальна, професійна та наукова підготовка майбутнього студента-філолога до проведення наукової пошуково-дослідної роботи з українознавства. Навчальна підготовка передбачає поглиблення знань з української народної словесності. Сутність роботи не тільки у запам'ятовуванні фольклорних творів, а у формуванні у студентів досвіду здійснювати пошуково-дослідну роботу, у розумінні її необхідності та прагненні залучати до такого виду діяльності учнів. Професійна підготовка сприяє формуванню у кожного студента навичок фольклориста-збирача (робота з інформатором, збирання та систематизація зібраного польового матеріалу). Наукова підготовка – вироблення у студентів навиків

проведення наукового дослідження, уміння спостерігати, порівнювати, зіставляти факти, емпіричні дані, автентичний матеріал.

Фольклорна практика стає для багатьох студентів початком їхньої наукової роботи. Студенти починають пошуково-дослідну роботу із заздалегідь обраної тематики і продовжують її на наступних курсах у процесі написання курсових та кваліфікаційних робіт. За результатами проведеної роботи студенти готують статті до місцевих газет, наукових збірників, виступають із доповідями на студентських конференціях, беруть участь у засіданнях наукових фольклорних товариств, стають організаторами українознавчих свят в університеті і у школах під час педагогічної практики.

Педагогічна практика з фахових методик проводиться на IV курсі у 7 семестрі впродовж одного тижня.

Метою цієї педагогічної практики є підготовка студентів до сприймання й осмислення основ курсу методики навчання української мови та літератури в і до виконання функцій учителя-філолога в навчальних закладах різного типу.

Серед завдань практики: навчити студентів спостерігати й аналізувати навчально-виховний процес із словесності у школі; виробити уміння і навички спостерігати за уроком української мови, української літератури, робити їх критичний аналіз; навчитися проводити уроки з української мови та літератури.

Стажерська практика проводиться на IV курсі у 8 семестрі впродовж 5 тижнів. Програма практики передбачає проведення 5 залікових уроків з української мови та 5 уроків з української літератури, виконання функцій класного керівника передбачає проведення студентами 2-х залікових виховних годин. Наповнення виховних годин українознавчим змістом сприяє значному підвищенню інтересу учнів до заходу.

В основу викладання усіх дисциплін літературознавчого, україномовного, українознавчого циклів покладено ідею формування творчої особистості учителя. З цією метою студентам пропонувалися завдання розвивального характеру, значну увагу звертали на культуру усного і писемного мовлення. З метою реалізації комплексної програми теоретико- й історико-

літературознавчої, українознавчої підготовки студентів, їм пропонувалися диференційовані завдання з усіх розділів історії української літератури, українознавства й фольклористики.

У ході навчання на I–IV курсах студенти працювали над темою індивідуального наукового дослідження, результати якого апробовувалися під час педагогічної практики з фахових методик.

Результатом реалізації третьої умови є: використання у процесі навчання отриманих умінь і навичок організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; сформована чітка мотивація та інтерес для проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства, упевненість у своїх знаннях, уміннях та можливостях здійснювати таку діяльність, прагнення до самовираження, самореалізації, постійної праці по самовдосконаленню.

Отже, нами обґрунтовано педагогічні умови ефективної підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, серед яких – цілеспрямована мотивація майбутніх учителів-філологів до вивчення особливостей організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства (ґрунтовне знання студентами основ українознавства та історії української літератури, поглиблене вивчення особливостей традиційного дозвілля української молоді, народного побуту, звичаїв і традицій); оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвіллевої діяльності та методику її проведення в сільській школі на засадах українознавства (формування у студентів позитивної мотивації та ціннісних уявлень щодо обраної професії та подальшої педагогічної діяльності, чіткої соціальної позиції, високого рівня знань); удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвіллевої діяльності майбутнього вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці (поглиблення і закріплення отриманих під час навчання теоретичних знань і вмінь застосовувати їх у власній діяльності;

доцільне використання у практичній роботі прогресивних інноваційно-комунікаційних технологій; оптимальне поєднання різноманітних форм навчання; критичне оцінювання власної діяльності, формування навичок здійснювати контроль і самоконтроль; прагнення майбутнього педагога постійно працювати над підвищенням інтелектуального і професійного рівня).

3.3. Методика проведення формувального експерименту та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи

У ході формувального експерименту з підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства поставлено мету – реалізувати відповідні педагогічні умови, що відбувалося поетапно – на підготовчому, мотиваційному, змістово-практичному етапах.

Оскільки формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства вимагає спеціальних знань, умінь і навичок, що підтверджується як проведенням дослідженням, так і отриманими результатами констатувального етапу, ми прийшли до висновку, що задіяні в експерименті групи повинні навчатися з використанням побудованої нами моделі: в експериментальних групах підготовка майбутніх вчителів-філологів здійснювалася на основі розробленої моделі з урахуванням усього комплексу виявлених педагогічних умов; студенти контрольної групи навчалися з використанням окремих фрагментів моделі підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства без забезпечення педагогічних умов.

Згідно з результатами констатувального етапу розроблено програму формувального експерименту, яка включала:

1) оволодіння студентами необхідними знаннями з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних та

українознавчих дисциплін та спеціальними вміннями в галузі організації культурно-дозвіллевої діяльності через оновлення змісту окремих навчальних дисциплін («Історія української літератури», «Сучасна українська мова») та наповнення їх українознавчим змістом;

2) підготовку і проведення різних видів культурно-дозвіллевих заходів, на засадах українознавства, з використанням українознавчих матеріалів, що містять інформацію про дозвілля української молоді;

3) проведення аудиторних і позааудиторних занять і заходів спрямованих на набуття студентами навичок використання різноманітних форм і методів організації культурно-дозвіллевої роботи учнями сільської школи на засадах українознавства;

4) створення проблемних ситуацій і організацію ділових ігор на практичних заняттях з метою моделювання різноманітних педагогічних ситуацій, розроблення сценаріїв культурно-дозвіллевих заходів з учнями сільських шкіл на засадах українознавства;

5) організацію практичної і самостійної роботи з проведення студентами культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах (Додаток М).

Студенти отримували базові знання з *фольклору*: історія та теорія фольклору, періодизація фольклору історичної епохи, напрями та школи фольклористики, жанрова система, тематика і проблематика фольклору, календарна та родинна обрядова творчість українського народу, героїчний епос, ліричні пісні, казкова і не казкова проза; з *українознавства*: основні теоретичні положення курсу, термінологія курсу, історія українознавства та пошукової українознавчої роботи, зміст основних розділів (концентрів) українознавства, особливості традиційно-побутового життя, матеріальної і духовної культури українців, види декоративно-прикладного мистецтва українців, їх семіотичний зміст; з *етнографії України*: історія становлення і розвитку етнографії як науки, походження та етнічний розвиток українців, формування етнічної території українців, етнографічне районування, традиційні ремесла та промисли, звичаї та обряди

українців та їх фольклорний супровід.

На заняттях з основ українознавства студенти не тільки вивчали теоретико-методологічні засади українознавства, а й знайомилися з етногенетичними процесами на території України, історичним досвідом націє- та державотворення; етнографічним районуванням і етнічним складом, ментальністю, характером, антропологічними і культурними особливостями кожного регіону України, з семіотичним змістом народного мистецтва українців.

Вивчаючи тему «Духовна культура українського народу. Світоглядні уявлення та вірування, релігія, народні знання українців» студенти знайомилися з основними поняттями міфології «анімізм», «тотемізм», «фетишизм», з такими категоріями як «Людина», «Душа», «Доля», «Недоля», «Лінійний і циклічний час», «Сакральний і профанний час», «Дорога», «Музика» («Звук») та ін. та їх тлумачення в народній і сучасній філософії, у християнському вченні.

У ході розгляду питань теми «Календарна обрядовість українців: зміст, ритуально-міфологічна основа» студенти вивчали ритуально-міфологічну основу кожного свята календарної обрядовості та традиції святкування (Катерини, Андрія, Різдво, Новий рік, Водохреща, Великдень, Русалії тощо); теми «Сім'я і сімейна обрядовість українців» розглядалися питання історичних типів і форм української сім'ї, її структури та функцій; звичаї та обряди пов'язані з народженням дитини (пологова обрядовість), традиції ім'янаречення дитини; весільна і поховальна обрядовість. Знайомлячись з ритуально-міфологічною основою родинної обрядовості студенти отримували знання про зміст і значення кожного окремого етапу того чи іншого обряду, що сприяло кращому розумінню української народної звичаєвості.

На заняттях з фольклору студенти вчилися аналізувати фольклорні твори з точки зору різних шкіл фольклористики; визначали і розшифровували знакову і вербальну символіку фольклорних творів; характеризували різні фольклорні жанри; виконували твори різних фольклорних жанрів; вчилися збирати, класифікувати та досліджувати регіональний фольклор; вивчали шляхи і прийоми застосування здобутих теоретичних знань у

своїй професійній діяльності.

Студенти отримували індивідуальне науково-дослідне завдання, що містило в собі завдання пошуково-дослідного характеру: записати зимові драматичні дійства Уманщини (або свого регіону), купальську обрядовість, весільні пісні у контексті обряду та ритуалу, поховальну обрядовість і голосіння у контексті обряду та ритуалу; родинно-побутові пісні, танкові пісні; романси; казки; колискові пісні. Другу частину завдання складали теоретичні дослідження, як-от: сакральна та космологічна символіка уманських колядок дівчині; езотеричний та сакральний зміст символу ключа у фольклорі; фольклористична діяльність Хрисанфа Ящуржинського на теренах Уманщини; фольклористична діяльність В. Доманицького, П. Фіалки, О. Діденко, М. Мицика тощо.

У процесі вивчення курсу «Етнографія України» студенти розглядали такі питання: історія етнографічної науки, методика і методи етнографічних досліджень, школи та напрями етнографії, етнографічне районування та етнографічну групи українського народу, походження українського народу, громадський побут та галузі господарства українців тощо.

Матеріал розділу «Практична фольклористика» сприяв поглибленню знань студентів, отриманих під час занять з фольклору, знайомилися з методикою організації позакласної роботи з фольклору, вчилися виготовляти маски, проектувати костюми та декорації для фольклорного свята в школі.

Курс «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», який вивчали на II курсі давав змогу студентам закріпити теоретичні знання та використати їх на практиці у ході роботи над сценарієм та проведенням позааудиторного українознавчого свята або вистави. Студенти також знайомилися з історією культурно-дозвіллевої діяльності українців від найдавніших часів до сьогодення, з теоретичними основами культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства, вивчали методику організації та проведення українознавчих свят календарного та родинно-обрядового циклу, методику організації українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі

Індивідуально-дослідне завдання студентів ми поділяли на

дві

частини: теоретичну і практичну. До теоретичної частини ввійшли завдання: дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях О. Воропая, М. Грушевського, Н. Заглади, С. Килимника, Ф. Колесси, Аг. Кримського, В. Скуратівського, К. Сосенка, М. Сумцова, Хр. Ящуржинського, а також дослідження традиційного українського дозвілля молоді у творах українських письменників (за вибором студента: Д. Гуменної, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, П. Куліша, В. Нестайка, В. Рутківського, Г. Сковороди, М. Стельмаха, Т. Шевченка), друга частина спрямовувалося на дослідження культурно-дозвіллевої діяльності села: історично-порівняльний аналіз (населений пункт за вибором студента).

На заняттях з основ народної хореографії студенти вивчали теоретичні питання щодо українського народного танцю, фіксували схеми та навчалися їх виконувати.

Серед завдань ІНДР пропонувалося зробити відеозапис народних танців за місцем проживання, розробити сценарій хореографічної композиції, номеру на календарно-обрядову тематику. Більшість студентів, у позааудиторний час брали активну участь у роботі Театру танцю (театр-студія «Вервечка»), займалися концертною діяльністю, брали участь у виставах, виставках тощо, які проводяться на факультеті, в університеті, в місті.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Методика викладання народознавства» студенти опрацьовували питання з теоретичних основ методики викладання народознавства в школі, питання створення «творчої лабораторії» вчителя народознавства, методи та прийоми викладання народознавства, інтерактивні технології навчання народознавства. Значна увага приділялася питанню організації позакласної та позашкільної виховної роботи з народознавства та методиці організації пошукової народознавчої роботи в школі.

Запропоновані нововведення послуговували основою для визначення рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Для вирішення діагностичних завдань використовувалися ті самі методи та методики, що і в констатувальному експерименті.

Дослідно-експериментальне дослідження щодо формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства здійснювалася нами в ході аудиторної та позааудиторної роботи. Це – лекційні і практичні заняття, участь у науково-дослідній та пошуково-дослідній роботі (її результати відображено в курсових роботах, доповідях на засіданнях науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі», засіданнях студентського наукового фольклорного товариства імені Хрисанфа Ящуржинського, науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах, круглих столах, у рефератах, повідомленнях тощо), позааудиторній роботі (участь у виставах, концертах, конкурсах українознавчого спрямування, в експедиціях – фольклорних, етнографічних, діалектологічних тощо).

У формуванні сучасного педагога значна увага приділялася самостійній роботі, як передбачала формування в них навичок самостійної діяльності, виховання культури спілкування та взаємодії (як у маленькому, так і великому колективах), потреби самовиховання, самоосвіти, самопідготовки.

З метою визначення рівня сформованості *мотиваційно-ціннісного критерію* готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності з учнями сільської школи на засадах українознавства проведено діагностику його показників. Основними методами формування мотивації майбутнього вчителя-філолога у ході реалізованої експериментальної програми обрано: аналіз проблемних ситуацій, пізнавальних завдань, включення студентів в особистісно-смісловий діалог, рольові ігри у ході вивчення змісту запропонованих оновлених дисциплін. За результатами дослідження визначено ставлення студентів до культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства, що відображено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Ставлення студентів до культурно-дозвіллевої діяльності
на засадах українознавства, %**

№ п/п	Предмет ставлення студентів	Групи (%)	
		КГ	ЕГ
1.	Дисципліни, що містять українознавчий матеріал	33,8	76,2
2.	Організація культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства	32,5	77,5
3.	Проведення власного дозвілля	32,3	67,7

Аналіз даних таблиці засвідчив значні розбіжності в результатах. Зокрема, ставлення до навчального змісту, що містить українознавчий матеріал, продемонстрували у ЕГ 76,2 % студентів, у КГ – 33,8 % студентів. Ставлення до організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства виявили 77,5 % студентів ЕГ (значна кількість опитаних проходили педагогічну практику в школах та практику в таборах, де й використовували отримані теоретичні знання на практиці), 32,5 % – у КГ. Якість та наповненість власного дозвілля турбують 67,7 % студентів ЕГ, 32,3 % – КГ.

Для уточнення отриманих даних здійснено опитування студентів на предмет визначення їхнього ставлення до здійснення культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства. Результати показано у таблиці 3.2.

Результати визначення ставлення студентів до здійснення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства показали, що в ЕГ переважає позитивне ставлення, у КГ – індиферентне. Такі результати в ЕГ свідчать про більшу зацікавленість і активність студентів в організації культурного дозвілля роботи на засадах українознавства з учнями шкіл, у яких проходили педагогічні практики, де вони проявляли мобільність, старанність, творчість, ініціативність тощо. У студентів контрольної групи не спостерігалось значної активності з використання українознавчого матеріалу під час організації учнівського дозвілля.

Таблиця 3.2

**Ставлення студентів
до здійснення культурно-дозвілєвої діяльності
на засадах українознавства, %**

Ставлення студентів	Позитивне		Індиферентне		Негативне	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
До дисциплін літературознавчого, мовознавчого та педагогічно-психологічного циклу	49,8	82,7	38,9	14,4	11,3	2,9
До дисциплін українознавчого циклу	39,7	72,7	41,9	16,6	18,1	10,7
До дисциплін літературознавчого, мовознавчого та педагогічно-психологічного циклу наповнених українознавчим змістом	45,4	64,3	28,2	21,1	26,4	14,6
До організації та проведення культурно-дозвілєвих заходів українознавчого спрямування	41,7	78,1	42,2	19,7	16,1	2,2
До самоосвіти з питань організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства	27,4	72,4	58,4	21,5	14,2	6,1

Результати дослідження показали, що за час формувального експерименту в експериментальній груп зріс рівень інтересу до культурно-масових заходів українознавчого спрямування (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка змін інтересу студентів до культурно-дозвілєвої діяльності українознавчого спрямування, %

Варіанти вибору	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Прояв інтересу до культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства	39,8	36,2	44,6	85,3
Оцінка позитивної ролі культурно-дозвілєвої діяльності українознавчого спрямування	24,4	33,1	37,4	81,2

Після проведеного експерименту в експериментальній групі зріс інтерес до організації, проведення та безпосередньої участі в культурно-дозвілєвій діяльності на засадах українознавства (ЕГ – 85,3 %, КГ – 44,6 %). Засвідчено зміни в оцінці ролі культурно-дозвілєвої діяльності українознавчого спрямування та її впливу на розвиток естетичних здібностей, моральних якостей, набуття досвіду роботи в колективі, формування комунікативної компетентності студентів (ЕГ – 81,2 %, КГ – 37,4 %).

Проведений формувальний експеримент показав, що відбулися значні зміни у ставленні студентів ЕГ до здійснення культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства. Різниця між констатувальним та формувальним етапами склала за проявом інтересу до культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства у ЕГ – 49,1 %, за оцінкою позитивної ролі культурно-дозвілєвої діяльності українознавчого спрямування – 48,1 %, у КГ, відповідно, 4,8 % і 13,0 %.

Проведений аналіз мотивів готовності майбутнього вчителя-філолога до культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства дав можливість порівняти результати констатувального та формувального експериментів.

Результати дослідження відображено у таблиці 3.4.

Результати таблиці показують, що більшість студентів ЕГ (82,6 %) вважають необхідним постійно працювати над

вивченням української мови, літератури та українознавства (КГ – 41,1 %), 78,3 % ЕГ проявляють зацікавленість і бажання проводити українознавчу роботу в школі (КГ – 29,7 %), 77,4 % студентів ЕГ розуміють необхідність постійного розвитку власних інтелектуальних здібностей та підвищення рівня культури (КГ – 42,6 %); 69,8 % респондентів ЕГ мають бажання вивчати, зберігати та розвивати українську народну культуру і мистецтво та пропагувати їх у процесі організації та проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів (КГ – 37,2 %); 88,2 % студентів ЕГ усвідомлюють своє призначення, мають бажання постійно підвищувати інтелектуальний та культурний рівень учнів, формувати у них любов до Вітчизни (КГ – 34,4 %).

Таблиця 3.4

Сформованість мотивації майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства за результатами констатувального та формувального експериментів, %

Показники	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Розуміє і усвідомлює необхідність збереження української народної культури, традицій, фольклору тощо	23,6	21,9	31,1	71,4
Має бажання вивчати, зберігати та розвивати українську народну культуру і мистецтво та пропагувати їх у процесі організації та проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів	34,2	37,3	37,2	69,8
Вважає необхідним постійно працювати над вивченням української мови, літератури та українознавства	41,1	44,7	41,4	82,6
Проявляє інтерес і бажання проводити українознавчу роботу в школі	24,8	26,5	29,7	78,3
Розуміє необхідність розвитку власних інтелектуальних здібностей, рівня культури тощо	36,9	38,4	42,6	77,4
Усвідомлює своє призначення, має бажання постійно підвищувати інтелектуальний та культурний рівень	21,7	36,9	34,4	88,2

учнів, формувати у них любов до Вітчизни				
--	--	--	--	--

Отже, більшість студентів ЕГ виявили розуміння необхідності і готовність здійснювати роботу по збереженню української народної культури, традицій, фольклору і прагнення здійснювати самостійну, цілеспрямовану пошуково-дослідну діяльність, зокрема українознавчу, у загальноосвітніх навчальних закладах і освіті в цілому.

Для виявлення сформованості ціннісних орієнтацій до організації культурно-дозвілєвої діяльності використано метод ранжування, що базується на піраміді потреб, розробленій А. Маслоу [191] (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Ціннісні орієнтації майбутніх вчителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності на засадах українознавства, %

№ п/п	Цінності	Рейтингове місце	
		КГ	ЕГ
Фізіологічні (органічні) потреби			
1	Харчування	1	3
2	Статеві стосунки	2	2
3	Гігієна	3	1
Потреби у безпеці			
4	Відчувати себе захищеним	1	2
5	Позбавитися страхів	2	3
6	Позбавитися невдач	3	1
7	Позбавитися агресії	4	4
Потреби у приналежності до суспільства			
8	Потреба займатися корисною діяльністю у певному колективі	3	1
9	Бажання заслужити любов учнів і їхніх батьків,	2	4
10	Визнання здобутків власних і учнівських	4	3
11	Бажання отримати позитивну оцінку власної педагогічної діяльності	1	2

Потреба поваги			
12	Потреба стати компетентним у питаннях організації та проведення культурного дозвілля в сільській школі	4	1
13	Прагнення розуміти і знати специфіку роботи в сільській школі	7	5
14	Прагнення ознайомитися з особливостями життя та побуту дітей, які проживають в сільській місцевості	3	2
15	Бажання володіти належним рівнем знань щодо української національної культури, звичаїв, традицій	2	3
16	Бажання донести свої знання і зацікавлення до дітей, захопити їх і залучити до проведення українознавчої культурної роботи на селі, до вивчення історії рідного краю, біографії видатних односельців тощо	5	7
17	Потреба у набутті досвіду та досягнення успіхів у гуртковій та позааудиторній роботі	6	6
18	Прагнення отримати визнання, повагу колег, учнів та їхніх батьків	1	4
19	Розуміння важливості власної роботи, спрямованої на пропагування та популяризацію української культури, звичаїв і традицій народу, народних ремесел і бажання проводити цю роботу	5	1
Пізнавальні потреби			
20	Прагнення постійно вдосконалювати отримані у процесі навчання знання й уміння: уміння виконувати пісні, декламувати вірші та прозу	6	3
21	Бажання оволодіти одним або декількома видами народних декоративних промислів	3	4
22	Бажання розробляти сценарій українознавчих дійств	2	8
23	Бажання здобути досвід і навички виготовлення костюмів і декорацій для проведення вистав, концертів тощо	8	7
24	Бажання організувати роботу фольклорного театру/гуртка та здійснювати керівництво ним	4	5
25	Прагнення створити дружній колектив однодумців	1	2
26	Бажання і потреба організувати та здійснювати пошуково-дослідну українознавчу діяльність	7	6

Естетичні потреби			
27	Прагнення під час проведення позааудиторних дійств, культурно-масових заходів, концертів українознавчого спрямування задовольняти естетичні смаки не тільки глядачів, а в першу чергу учасників дійства, пропагувати красу мовленого слова, української народної пісні, танцю тощо	2	1
28	Бажання і потреба привчати учнів до порядку, перш на все на власному прикладі, тримати виготовлені костюми, декорації в належному стані	1	2
Потреби в само актуалізації			
29	Прагнення реалізації поставлених цілей і власних здібностей	1	2
30	Потреба у постійному самовдосконаленні, саморозвитку, самоосвіті	2	1

Аналіз таблиці показав, що на перше місце студенти ЕГ серед фізіологічних потреб поставили гігієну, КГ – харчування; серед потреб безпеки опитувані з ЕГ обрали позбутися невдач, КГ – відчути себе захищеним; обираючи серед потреб відчуття приналежності до суспільства студенти ЕГ вибрали потребу займатися корисною діяльністю у певному колективі, КГ – бажання отримати позитивну оцінку власної педагогічної діяльності; найважливішою серед потреб поваги опитані ЕГ виділили – стати компетентними у питаннях організації та проведення культурного дозвілля в сільській школі, КГ – прагнення отримати визнання, повагу колег, учнів та їхніх батьків; вагомою пізнавальною потребою учасників ЕГ – стало розуміння важливості власної роботи, спрямованої на пропагування та популяризацію української культури, звичаїв і традицій народу, народних ремесел і проводити цю роботу, бажання і потреби організувати та здійснювати пошуково-дослідну українознавчу діяльність, КГ – прагнення створити дружній колектив однодумців; на перше місце в естетичних потребах опитані ЕГ поставили прагнення під час проведення позааудиторних дійств, культурно-масових заходів, концертів українознавчого спрямування задовольняти естетичні смаки не

тільки глядачів, а в першу чергу учасників дійства, пропагувати красу мовленого слова, української народної пісні, танцю, в той час як в КГ – бажання і потреба привчати учнів до порядку, перш на все на власному прикладі, тримати виготовлені костюми, декорації в належному стані; найвагомішою потребою в самореалізації студентами ЕГ була визначена потреба у постійному самовдосконаленні, саморозвитку, самоосвіті, у КГ було обрано прагнення реалізації поставлених цілей і власних здібностей.

Результати проведеного дослідження сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя-філолога щодо проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства узагальнено в таблиці 3.6

Таблиця 3.6

**Рівні сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій студентів
щодо проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів
сільських шкіл
на засадах українознавства, %**

Показники	Рівень					
	низький		середній		високий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиви отримання спеціальних українознавчих знань щодо традиційного дозвілля української молоді	27,3	8,7	63,3	27,8	9,4	63,5
Мотивація до навчально-пізнавальної діяльності	25,3	8,2	68,4	24,6	6,3	67,2
Мотиви до українознавчої діяльності	26,1	9,4	67,3	22,9	6,6	67,7
Ціннісне ставлення до творчого прояву професійної діяльності	28,6	11,7	62,2	23,1	9,2	65,2

Аналіз даних таблиці засвідчив, що студенти ЕГ показали високий рівень сформованості мотивів і ціннісних орієнтацій щодо проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства: мотиви отримання спеціальних українознавчих знань щодо традиційного дозвілля

української молоді становлять 63,5 %, мотивація до навчально-пізнавальної діяльності 67,2 %, мотиви до українознавчої діяльності – 67,7 %, ціннісне ставлення до творчого прояву професійної діяльності – 65,2 %. У студентів КГ, відповідно: 9,4; 6,3; 6,6; 9,2.

Проведене дослідження із сформованості мотиваційно-ціннісного критерію зо обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показані у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Оцінка виконаних завдань студентами за мотиваційно-ціннісним критерієм (формувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	5	3,1	39	22,8
Бал 4	45	27,8	98	57,3
Бал 3	54	33,3	21	12,3
Бал 2	58	35,8	13	7,6
Всього	162	100	171	100

Отже, готовність майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за мотиваційно-ціннісним критерієм у КГ складає: $N_k^0 = 2,98$ (59,6 %), ЕГ – $N_e^0 = 3,95$ (79,0 %). Різниця є значною, склала 19,4 % тому враховувалася у подальших обрахунках.

Для унаочнення отримані результати відображено на рис. 3.2.

Аналіз рисунка демонструє значну відмінність та суттєву різницю між результатами КГ та ЕГ за мотиваційно-ціннісним критерієм.

Сформованість *когнітивного критерію* визначалася за методиками, схарактеризованими у п. 2.3 та додатках.

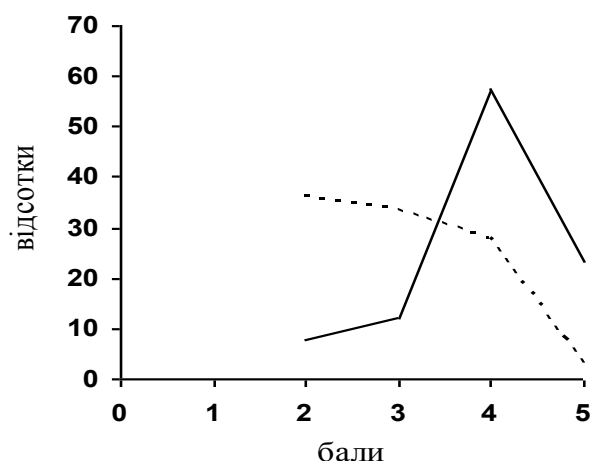

Рис. 3.2. Розподіл показників готовності майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за мотиваційно-ціннісним критерієм (формувальний експеримент):

----- контрольна група;
 _____ експериментальна група.

Для визначення рівня сформованості знань студентів з культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл досліджено вміння студентів ставити мету цієї діяльності. Результати показано у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Визначення студентами мети організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, %

Варіанти вибору	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Отримати навички спілкування	9,4	6,3	10,4	42,3
Самоосвіта у галузі філології, педагогіки, психології й українознавства	15,7	14,6	40,2	82,4
Підвищити власний культурний рівень	22,4	23,7	25,8	79,7

Цікаво проводити вільний час	6,7	5,8	8,7	74,8
Вивчати і пропагувати народну культуру	21,7	22,4	23,6	83,2
Отримати навички спілкування з учнями	4,8	5,9	5,9	64,3
Навчитися проводити культурні масові заходи, організовувати культурне дозвілля учнів	8,8	9,8	9,7	77,4
Навчитися розробляти сценарії культурних масових заходів (концертів, вечорів, вистав тощо)	4,7	4,8	6,3	56,9
Разом з учнями проводити культурно-масові заходи українознавчого змісту	3,1	3,6	8,4	54,4

Аналіз даних таблиці доводить, що домінуючою метою організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства студентів ЕГ за результатами формувального експерименту є бажання вивчати і пропагувати народну культуру (83,2 %), у КГ – 23,6 % опитаних, 82,4 % студентів ЕГ вважають важливою самоосвіту у галузі філології, педагогіки, психології й українознавства (КГ – 40,2 %), 79,7 % студентів ЕГ виявили бажання постійно підвищувати власний культурний рівень (КГ – 25,8 %), 77,4 % респондентів ЕГ вважають за необхідне навчитися проводити культурні масові заходи, організовувати культурне дозвілля учнів (КГ – 9,7 %).

Для формування теоретичної готовності студентів оновлено зміст навчальних курсів: «Сучасна українська літературна мова» (1–8 семестри) та «Історія української літератури» (1–8 семестри), «Фольклор» (2 семестр) та введення в освітній процес курсів «Українознавство» (1 семестр), «Етнографія України» (2 семестр), «Методика організації народних свят та масових заходів» (4 семестр), «Основи народної хореографії» (8 семестр); практики (практична підготовка, яка відповідає 2-му та 4-му зрізам): фольклорної практики (2 семестр), діалектологічної (2 семестр), педагогічної практики з фахових методик (7 семестр). З метою практичної підготовки студентів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства у програми педагогічних практик введено завдання: розробити сценарій вистави, концерту, вечорниць

тощо; провести виховний захід з учнями школи, у якій проходили практику студенти.

Результати сформованості теоретичних знань у майбутніх вчителів-філологів до і після експерименту відображено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Результати сформованості теоретичних знань у студентів, %

Теоретичні знання студентів	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Роль теоретичних знань у підготовці до професійної діяльності та організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства	19,3	20,2	33,7	64,8
Традиційне дозвілля українців у регіоні проживання	14,2	15,7	30,4	68,2
Історія традиційного дозвілля українців	12,4	13,5	28,3	60,1
Навички коректного спілкування з однолітками, учнями, викладачами	16,3	16,6	42,1	63,3
Уміння планувати заходи культурного дозвілля учнів	10,6	10,8	27,5	62,8
Уміння організації і проведення культурно-дозвіллевої роботи на засадах українознавства	10,3	10,1	26,4	66,1
Уміння використовувати народні традиції і мистецтво в ході проведення свят літературознавчого та військово-патріотичного спрямування	22,3	21,7	34,3	64,2
Уміння здійснювати самооцінку знань і умінь в галузі організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства	15,7	14,4	21,6	69,3
Уміння створювати декорації та костюми для планованих заходів	14,7	13,9	28,4	56,8
Способи визначення ефективності проведеного заходу	12,7	13,4	24,1	55,3
Вплив культурно-дозвіллевої діяльності на розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів.	15,4	14,9	38,9	61,4

Роль організованого культурного дозвілля в суспільному житті	9,6	8,7	21,2	52,1
Методи самоконтролю та самооцінки проведених культурно-дозвіллевих заходів	15,8	14,2	21,4	58,9
Поведінка під час проведення культурно-дозвіллевих заходів	21,4	21,8	36,1	69,8

Аналіз таблиці засвідчив такі результати: щодо поведінки під час проведення культурно-дозвіллевих заходів (ЕГ – 69,8 %; КГ – 36,1 %), умінь здійснювати самооцінку знань і вмінь у сфері організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства (ЕГ – 69,3 %; КГ – 21,6 %), знань форм традиційного дозвілля українців у регіоні проживання (ЕГ – 68,2 %; КГ – 30,4 %), вмінь організовувати і проводити культурно-дозвіллеву роботу на засадах українознавства (ЕГ – 66,1 %; КГ – 26,4 %), розуміння ролі теоретичних знань у підготовці до професійної діяльності та організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів на засадах українознавства (ЕГ – 64,8 %, КГ – 33,7 %).

Результати дослідження показали, що студенти контрольних груп, які не прослухали оновлені навчальні курси і, відповідно, не мають спеціальної підготовки до організації культурно-дозвіллевої діяльності, показали середні результати сформованості теоретичних знань, тоді як у студентів експериментальних груп виявлено високі результати.

З метою перевірки сформованості фахових знань студентів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства проведено українознавче свято-виставу «Андріївські вечорниці». Під час проведення заходу розв'язували завдання підвищення професійної підготовки студентів і їхньої зацікавленості до означеного виду діяльності.

Проведене дослідження із сформованості когнітивного критерію за обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показано у таблиці 3.10.

Оцінка виконаних завдань студентами за когнітивним критерієм (формувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	7	4,3	49	28,7
Бал 4	49	31,5	87	50,9
Бал 3	54	33,9	30	17,5
Бал 2	52	30,3	5	2,9
Всього	162	100	207	100

Отже, готовність майбутнього студента-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства в КГ складає: $N_k^0 = 3,06$ (61,2 %), ЕГ – $N_e^0 = 4,05$ (81,0 %). Різниця є значною, склала 19,8 % і враховувалася у подальших обрахунках.

Наочно результати готовності майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за когнітивним критерієм відображено на рис. 3.3.

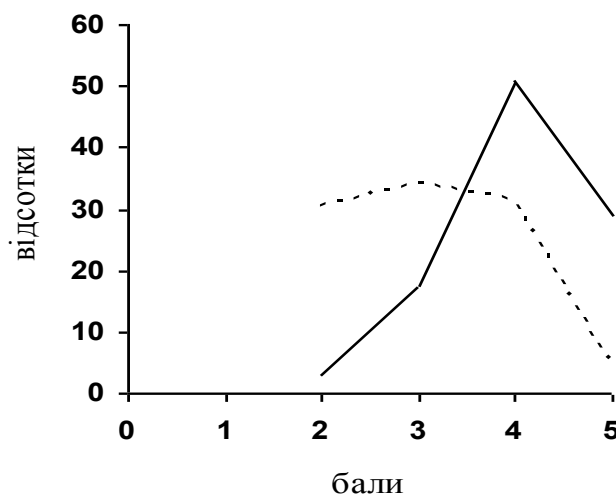

Рис. 3.3. Розподіл показників готовності майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за когнітивним критерієм

(формувальний експеримент):

----- контрольна група;

_____ експериментальна група.

Аналіз рисунка демонструє значну відмінність та суттєву різницю між результатами КГ та ЕГ за когнітивним критерієм.

Вважаємо важливим відзначити, що оцінка *практично-діяльнісного критерію* в експериментальній групі складалася за сформованістю професійно-педагогічних умінь, у контрольній групі цей критерій оцінювався за підсумками комплексної практики.

Експертні оцінки уроків, здійснені під час педагогічної практики, показали, що професійні вміння у студентів експериментальної та контрольної груп сформовано на різних рівнях, що показано у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Рівні сформованості професійних умінь у студентів, %

Уміння	Групи	
	КГ	ЕГ
Уміння розробляти сценарій культурно-виховного заходу	46,4	87,9
Уміння розробляти сценарій культурно-виховного заходу українознавчого спрямування	33,7	79,2
Уміння використовувати методичні прийоми в навчанні	28,2	71,1
Уміння підбирати засоби навчання	48,9	88,5
Уміння підбирати методи навчання	27,3	67,2
Уміння організувати роботу учнівського колективу під час організації культурно-масового дійства	38,4	74,8
Уміння вибрати місце вчителя, вихователя, організатора культурно-масового заходу у ході його підготовки та проведення	37,7	79,5
Уміння використовувати методи виховання у процесі проведення культурно-масового заходу	27,5	68,8

Результати дослідження засвідчили, що рівень сформованості професійно-педагогічних умінь майбутнього вчителя-філолога в експериментальній групі високий: у виборі засобів навчання – 88,5 %, в умінні розробляти сценарій культурно-виховного заходу – 87,9 %, в умінні вибрати місце вчителя, вихователя, організатора культурно-масового заходу у ході його підготовки та проведення – 79,5 %, в умінні розробляти сценарій культурно-виховного заходу українознавчого спрямування – 79,2 %, умінні організовувати роботу учнівського колективу під час організації культурно-масового дійства – 74,8 %, умінні використовувати методичні прийоми – 71,1 %.

У контрольній групі – уміння підбирати засоби навчання – 48,9 %, уміння розробляти сценарій культурно-виховного заходу – 46,4 %. В інших уміннях проявляється низький рівень їх сформованості.

Проведений аналіз дав можливість визначити рівні сформованості у студентів умінь організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Результати дослідження відображено у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Рівні сформованості у студентів умінь організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, %

Показники	Рівні					
	низький		середній		високий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Уміння дидактичної обробки матеріалу	36,4	9,4	56,3	59,0	7,3	31,6
Уміння планувати діяльність учнів при проведенні культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства	33,8	7,3	61,3	43,9	4,9	48,8
Уміння планувати й управляти стосунками учнів та взаєминами з учнями під час проведення культурно-дозвіллевих заходів	33,4	3,9	61,9	61,7	4,7	34,4

Уміння забезпечувати всім необхідним проведення заходу (костюми, декорації, необхідні атрибути)	34,1	4,4	60,0	63,8	5,9	31,8
Уміння організовувати учнів для плідної роботи під час проведення культурних заходів	37,7	5,2	45,6	40,7	16,7	54,1
Уміння аналізувати методичну та науково-популярну літературу з проблем проведення культурно-масових заходів та українознавства	27,0	5,2	68,6	46,4	4,4	48,4
Володіння навичками професійно і критично оцінювати власну діяльність та роботи учнів	31,4	4,6	62,4	56,9	6,2	38,5
Уміння виявити, усвідомити і усунути допущені помилки в організації культурно-дозвілдової діяльності учнів на засадах українознавства	26,8	5,3	65,9	47,4	7,3	47,3
Уміння організовувати, раціонально і ефективно спрямовувати культурно-дозвіллову діяльність учнів на засадах українознавства	31,7	4,8	62,4	37,3	5,9	57,9
Володіння технологіями організації культурно-дозвілдової діяльності учнів на засадах українознавства	27,9	2,7	67,9	46,2	4,2	51,2

Узагальнення результатів, наведених у таблиці, засвідчило, що у студентів ЕГ найкраще сформоване вміння організовувати учнів для плідної роботи під час проведення культурних заходів (54,1 %) та уміння організовувати, раціонально і ефективно спрямовувати культурно-дозвіллову діяльність учнів на засадах українознавства – 57,9 %. У студентів КГ ці вміння розвинені на середньому рівні.

Уміння студентів експериментальної групи виявилися більш повно сформованими, оригінальнішими і базувалися на знанні методики і закономірностей організації та проведення культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах

українознавства.

Проведене дослідження із сформованості практично-діяльнісного критерію за обраними методиками і авторськими анкетами дало можливість узагальнити результати виконаних завдань, які показано у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Оцінка виконаних завдань студентами за практично-діяльнісним критерієм (формувальний експеримент)

Бали	КГ		ЕГ	
	Кількість відповідей	%	Кількість відповідей	%
Бал 5	7	4,3	51	29,8
Бал 4	47	29,1	80	46,8
Бал 3	53	32,7	33	19,3
Бал 2	55	33,9	7	4,1
Всього	162	100	171	100

Отже, готовність майбутніх учителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за практично-діяльнісним критерієм у КГ складає: $N_k^0 = 3,03$ (60,6 %), ЕГ – $N_e^0 = 4,02$ (80,0 %). Різниця є значною, склала 19,4 % і враховувалася у подальших обрахунках.

Для унаочнення отримані результати відображено на рис. 3.4.

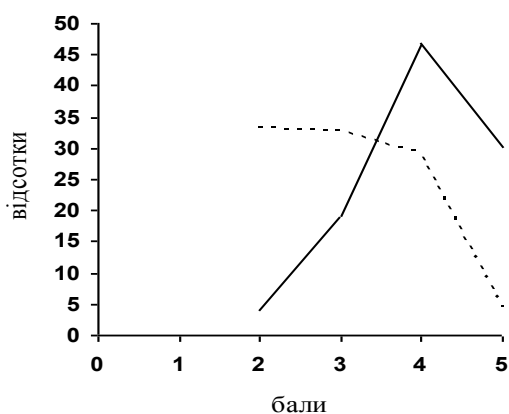

Рис. 3.4. Розподіл показників готовності майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за практично-діяльнісним критерієм (формувальний експеримент):

----- контрольна група;
_____ експериментальна група.

Аналіз рисунка демонструє значну відмінність та суттєву різницю між результатами КГ та ЕГ за практично-діяльним критерієм.

Отримані результати рівнів готовності майбутніх вчителів-філологів до проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльним критеріями під час формувального експерименту узагальнено у таблиці 3.14.

Аналіз таблиці дає підстави констатувати, що готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за мотиваційно-ціннісним критерієм в ЕГ складає 3,95 (79,0 %), що відповідає високому рівню, у КГ – 2,98 (59,6 %), що відповідає середньому рівню. Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за когнітивним критерієм в ЕГ складає 4,05 (81,0 %), що відповідає високому рівню, у КГ – 3,06 (61,2 %) (середній рівень). Готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за практично-діяльним критерієм в ЕГ становить 4,02 (80,0 %) (високий рівень), у КГ – 3,03 (60,6 %) (середній рівень).

Таблиця 3.14

Узагальнені результати готовності майбутнього вчителя-філолога майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за критеріями (формувальний експеримент)

Групи	Критерій					
	МЦ		К		ПД	
	бали	%	бали	%	бали	%
КГ	2,98	59,6	3,06	61,2	3,03	60,6
ЕГ	3,95	79,0	4,05	81,0	4,02	80,0

Проведений порівняльний аналіз вихідних рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за усіма критеріями засвідчив між ними значну відмінність.

Отримані результати доводять, що підвищення рівня готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства у процесі формувального етапу забезпечувалося експериментальними чинниками.

Результати показують, що готовність майбутнього вчителя-філолога майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства у КГ за МЦ критерієм складає 59,6 % (середній рівень), ЕГ – 79,0 % (високий рівень); за К у КГ – 61,2 % (середній рівень), ЕГ – 81,0 % (високий рівень); за ПД в КГ – 60,6 % (середній рівень), ЕГ – 80,0 % (високий рівень).

Для визначення достовірності отриманих цифрованих даних здійснено їх перевірку методами математичної статистики з використанням критерію Пірсона за формулою 2.2.

Проведені обрахунки χ^2 за МЦ критерієм показали, що він складає 182,38, К – 425,09, ПД – 317,73. Це означає, що всі значення більші за 9,49. Отже, приймається альтернативна гіпотеза, за якою на отримані результати впливали експериментальні чинники.

Наочно розподіл показників готовності майбутніх учителів-філологів до культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльнісним критеріями показано на рис. 3.5.

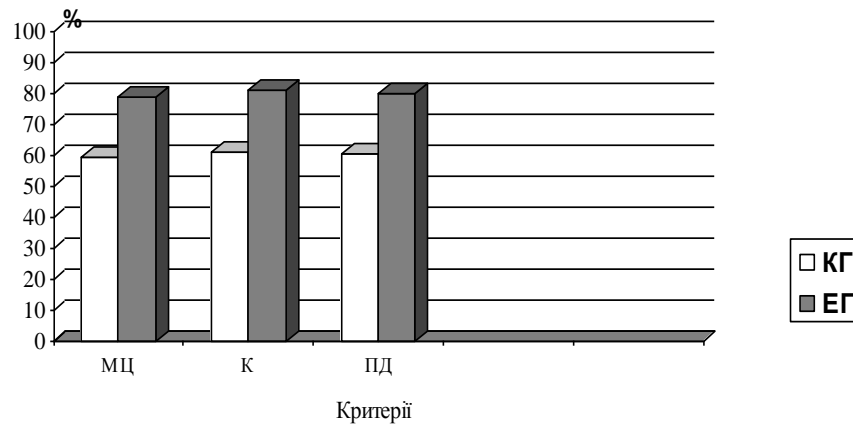

Рис. 3.5. Розподіл показників готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства за результатами формульального експерименту

Аналіз наочного відображення рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл підтвердив їх сформованість у ЕГ за усіма критеріями на високому рівні, у КГ – на середньому.

Різниця у КГ між МЦ та К критеріями складає 1,6 %, за ПД – 1,0 %, в ЕГ, відповідно, 2,0 %, 1,0 %. Отже, між рівнями готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл у кожній групі окремо (КГ та ЕГ) існує незначна різниця.

Результати формульального експерименту проаналізовано та узагальнено за їх розподілом за рівнями, що відображено у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства (формульальний експеримент)

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група	Різниця, %
Високий	6 (3,7 %)	64 (37,4 %)	33,7
Середній	89 (54,9 %)	94 (55,0 %)	0,1
Низький	67 (41,4 %)	13 (7,6 %)	33,8

Отже, за результатами порівняльного аналізу констатувального та формувального етапів дослідження спостерігається зміна рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства експериментальної групи із низького на високий. У контрольній – із низького на середній.

Результати дослідно-експериментальної роботи доводять, що підготовка майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства забезпечувалася ефективними педагогічними умовами, що позначалося позитивними змінами у рівнях сформованості їх готовності в ЕГ.

Динаміку рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства засвідчено в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Динаміка рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства (за результатами констатувального та формувального експериментів), %

Рівні	Констату- вальний експеримент	Форму- вальний експеримент	Приріст	Констату- вальний експеримент	Форму- вальний експеримент	Приріст
	КГ			ЕГ		
Високий	3 (1,9 %)	6 (3,7 %)	1,8	2 (1,2 %)	64 (37,4 %)	36,2
Середній	66 (40,7 %)	89 (54,9 %)	14,2	73 (42,7 %)	94 (55,0 %)	12,3
Низький	93 (57,4 %)	67 (41,4 %)	-16,0	96 (56,1 %)	13 (7,6 %)	-48,5

Аналіз таблиці доводить, що за результатами дослідно-експериментальної роботи у студентів ЕГ виявилися більш високі показники рівнів готовності до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, ніж у КГ.

Так, в ЕГ високий рівень готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів

сільської школи на засадах українознавства зріс, порівняно із констатувальним етапом, на 36,2 %; середній – на 12,3 %; низький зменшився на 48,5 % після проведення формувального експерименту. У КГ високий рівень готовності майбутнього вчителя-філолога зріс на 1,8 %; середній – на 14,2 %; низький зменшився на 16,0 %.

Отже, результати реалізації й експериментальної перевірки педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства підтвердили їх ефективність, що виявилось у позитивній динаміці формування готовності до роботи студентів експериментальних груп, у порівнянні з контрольними, і в більш високому рівні сформованості критеріїв готовності: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, практично-діяльнісного.

Висновки до третього розділу

На основі аналізу теоретичних і практичних досліджень розроблено модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, яка охоплює такі блоки: методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи, критерії); змістово-процесуальний (організаційні етапи, зміст, форми, методи, технології); та результативний (рівні готовності, результат).

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства (цілеспрямована мотивація майбутніх учителів-філологів до вивчення особливостей організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвілєвої діяльності та методика її проведення в сільській школі на засадах українознавства; удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності майбутнього

вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці).

За результатами реалізації педагогічних умов у процесі формувального експерименту в експериментальній групі засвідчено високий рівень готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, практично-діяльнісним критеріями та середній – у контрольній групі після проведення формувального експерименту. Високий рівень готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства в експериментальній групі зріс, у порівнянні з констатувальним етапом, на 36,2 %; середній – на 12,3 %; низький зменшився на 48,5 %. У контрольній групі високий рівень готовності майбутнього вчителя-філолога зріс на 1,8 %; середній – на 14,2 %; низький зменшився на 16,0 %.

Отже, результати дослідно-експериментальної роботи показали позитивну динаміку рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, яка забезпечувалася шляхом удосконалення освітнього процесу через оновлення змісту дисциплін: «Історія української літератури», «Етнографія України», «Фольклор» та введення до навчальних планів курсів «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», «Методика викладання народознавства», «Українознавство», «Основи народної хореографії», розроблення завдань до курсу «Сучасна українська літературна мова»; через організацію практичної і дослідницької роботи в галузі української філології й українознавства, культурно-дозвілєвої діяльності з учнями сільської школи; активізацію самостійної роботи майбутніх учителів для отримання знань, умінь і навичок у сфері організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

ПІСЛЯМОВА

У монографії представлено результати теоретичного узагальнення і розв'язання проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, що дало підстави обґрунтувати модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Результати наукового пошуку стали підставою для низки аргументованих висновків:

Проведений аналіз наукових праць із проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства та освітньої практики показав, що значну увагу присвячено окремим питанням і напрямам організації цього процесу, зокрема: розкрито загальнотеоретичні питання підготовки майбутнього вчителя-філолога, обґрунтовано зміст, структуру, функції, принципи, окремі аспекти організації культурної дозвіллевої діяльності школярів. Однак, незважаючи на наявність праць, що фрагментарно висвітлюють наукову проблему, особливості підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства не знайшли комплексного і системного відображення у теорії і практиці професійної освіти.

Схарактеризовано поняттєвий апарат дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Під підготовкою студентів-філологів до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства розуміємо спеціально організовану систему навчальних занять і виховних заходів, яка базується на знанні української народної культури, звичаїв, традицій, історії та має на меті формування необхідної для професійної діяльності

системи цінностей, потреб і мотивів, набуття майбутніми педагогами досвіду організації і проведення культурно-дозвіллевої діяльності з урахуванням вікових, психологічних та культурних потреб учня сільської школи.

Поняття «готовність майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства» потрактуємо як інтегративно-особистісне утворення, що охоплює сукупність мовознавчих, літературознавчих, українознавчих знань, мовнокомунікативних, інформаційно-технологічних, проектувальних умінь, особистих якостей, необхідних для ефективної організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи.

Уточнено критерії готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства та їх показники: мотиваційно-ціннісний (розуміння цінності проведення культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства та бажання її здійснювати; сформованість ідей про важливість і необхідність проведення на належному рівні означеної роботи в сільській школі; домінантний тип мотивації професійно-педагогічної діяльності; сталі мотиваційні установки до проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства в сільській школі; глибоке розуміння власної життєвої позиції та втілення її у професійній діяльності), когнітивний (наявність знань з української мови, літератури та українознавства, володіння основними психолого-педагогічними методами та прийомами, володіння навичками й умінями здійснювати пошукову та культурно-дозвіллеву роботу; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи, побудованої за схемою: суть – зміст – ознаки – етапи; здатність відтворювати та доцільно використовувати у практичній діяльності основні терміни, поняття, категорії, правила, уривки творів, зразки пісенних творів, уміння вдало застосовувати у концертній, театральній постановці тощо; самостійний пошук інформації та постійна робота, спрямована на розвиток і вдосконалення отриманих під час навчання знань,

умінь і навичок), практично-діяльнісний (здатність успішно реалізовувати всі необхідні педагогічні дії на високому рівні доцільності і продуктивності; наявність високого рівня знань, умінь та навичок у професійній підготовці майбутнього вчителя-філолога-українознавця до пошукової і науково-дослідної роботи та їх доцільне використання в навчально-виховній і культурно-дозвіллевій роботі; формування у майбутніх учителів-словесників необхідного рівня професіоналізму, наявність теоретичної основи для їх самоосвіти і подальшого професійного зростання після завершення навчання в освітньому закладі; цілісність, що виявляється у взаємозв'язку і взаємообумовленості застосування в навчальній, виховній і методичній роботі типових форм, методів, засобів навчання, присутність логіки процесу; наявність різноманітних здібностей, здатностей і вмінь, що стосуються всіх провідних форм, методів і прийомів роботи вчителя-українознавця).

На основі визначених критеріїв та їх показників схарактеризовано рівні готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: високий, середній та низький.

Здійснено діагностику процесу підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, яка засвідчила недостатню увагу студентів до цієї діяльності, незнання своїх функцій у сфері культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, слабку методичну та практичну готовність до організації та проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства з учнями сільської школи, що пояснюється обмеженим обсягом матеріалу щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства у змісті підготовки вчителя-філолога; недостатнім урахуванням усебічних зв'язків у системі викладання фахових дисциплін.

Для розробки моделі та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства проведено констатувальний етап

експерименту, результати якого засвідчили перевагу низького рівня готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Розроблено та апробовано модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, яка охоплює три блоки та їх складники: методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи), змістово-процесуальний (етапи, зміст, форми, методи, технології), оцінно-результативний (критерії, рівні готовності, результат).

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: цілеспрямована мотивація майбутніх учителів-філологів до вивчення особливостей організації культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства; оволодіння майбутніми вчителями-філологами теоретичними знаннями про сутність, зміст культурно-дозвілдової діяльності та методику її проведення в сільській школі на засадах українознавства; удосконалення практичних умінь і навичок організації культурно-дозвілдової діяльності майбутнього вчителя-філолога, що є необхідним у подальшій педагогічній практиці.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася через: оновлення змісту дисциплін («Сучасна українська літературна мова», «Історія української літератури», «Фольклор») та введення курсів «Етнографія України», «Українознавство», «Методика викладання народознавства», «Основи народної хореографії», «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», фольклорної, діалектологічної та педагогічної практик; використання організаційних форм (аудиторних (проблемна лекція, творчі практичні заняття, семінарські заняття з дискусіями, спецсемінари, лабораторні заняття дослідницького спрямування, робота в проблемних групах, робота в мікрогрупах, самотійна робота), позааудиторних (екскурсії, пошуково-дослідні експедиції, конкурси, виставки, концерти, театралізовані

постановки, українознавчі свята)), інтерактивних методів (кооперативна (групова) навчальна діяльність («два – чотири – всі разом»), «карусель», «акваріум», «мікрофон», «мозковий штурм», «навчаючи-вчуся», «ажурна пилка», «case-метод», «дерево рішень», «метод ПРЕС», «обери позицію», «зміни позицію», «безперервна шкала думок», дискусія, дебати, евристичне запитання, ділові ігри, метод створення ситуацій, метод проектів, моделювання, портфоліо); технологій (традиційного навчання; модульного навчання; розвитку критичного мислення; інформаційних технологій; диференційованого навчання, організації навчального процесу на різних рівнях з урахуванням інтересів та здібностей студентів; технології проектного навчання; навчання у співпраці).

Друга педагогічна умова реалізовувалася під час формування у студентів позитивної мотивації та ціннісних уявлень щодо обраної професії та подальшої педагогічної діяльності, чіткої соціальної позиції, високого рівня знань і впроваджувалася впродовж усього навчання студентів у закладі вищої освіти за принципом наскрізного навчання у процесі вивчення навчальних дисциплін («Українознавство» (I семестр), «Фольклор» (II семестр), «Методика організації українознавчих свят та масових заходів» (IV семестр), «Етнографія України» (III семестр), «Основи народної хореографії» (VIII семестр), «Методика викладання народознавства» (VIII семестр), «Історія української літератури» та «Сучасна українська літературна мова» (I–VIII семестри) та наповнення їх українознавчим змістом і, перш за все, відомостями про дозвілєву культуру українців, роботи гуртка «Фольклорний театр»; через розширення тематики пошукової наукової роботи студентів та за умови використання під час педагогічної практики отриманих у ході теоретичного навчання в університеті знань, умінь і навичок організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства.

Для реалізації третьої педагогічної умови активізовано практичну діяльність студентів (українознавчу, краєзнавчу, літературну, пошукову і науково-дослідну) через закріплення отриманих теоретичних знань, аналіз і планування дозвілєвої

діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, добір ефективних методів та прийомів роботи зі школярами, з урахуванням специфіки сільської школи. Використано форми (семінари, тренінги, конференції, екскурсії, експедиції, концерти, вистави, виставки, конкурси, свята українознавчого спрямування), методи (евристичне запитання, бесіди, ділові ігри, дискусії, метод створення ситуацій, диспути, метод проектів, кейс-метод, моделювання, спостереження, портфоліо) та технології (традиційне навчання; модульне навчання; розвиток критичного мислення; інформаційні технології; диференційоване навчання, організація навчального процесу на різних рівнях з урахуванням інтересів та здібностей студентів; технологія проектного навчання; навчання у співпраці).

Ефективність педагогічних умов доведено результатами проведеного формувального етапу експерименту: в експериментальній групі збільшилася кількість студентів із високим рівнем готовності до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, тоді як у контрольній групі аналогічний показник збільшився незначною мірою. Результати дослідження засвідчили динамічні позитивні зміни показників готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства в експериментальній групі під впливом запропонованих нововведень.

Проведене дослідження не є абсолютним щодо всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства. Перспективу подальших досліджень убачаємо в таких напрямках: проектування освітнього середовища сільської школи на засадах українознавства, дослідження позааудиторної діяльності майбутнього учителя-філолога у процесі його підготовки до роботи в сільській школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Г. А. Культурно-досуговая деятельность. Теория и практика организации: учеб. пособ. Москва: Аспект Пресс, 2006. 236 с.
2. Азарова Р. Н. Социально-педагогическая организация досуга учащейся молодежи: дис. ... д-ра пед. наук. Москва, 2005. 373 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
4. Ариарский М. А. Культура досуга как предмет педагогики и прикладной культурологии. *Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4–6 черв. 2004 р.). Київ, 2004. С. 4–9.
5. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Москва: Высшая школа, 1980. 368 с.
6. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. Москва, 1984. 208 с.
7. Базиль Л. О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури як системний особистісно-професійний феномен. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогіка. Психологія*. 2013. № 20. С. 35–42.
8. Барановська Л. Суб'єктність підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у сільській місцевості. *Креативная педагогика*. 2012. Вып. 6. С. 66–72.
9. Бардашевська Ю. О. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності старшокласників: дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2007. 210 с.
10. Бас С., Мельник Ю. Самостійна робота як форма індивідуального навчання учнів сільських шкіл. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/1/visnuk_5.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
11. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної

- роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 520 с.
12. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 199 с.
 13. Бестужев-Лада И. В. Прогнозное обеспечение социальных нововведений. Москва: Наука, 1993. 172 с.
 14. Бех І. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 278 с.
 15. Бех І. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості. *Рідна школа*. 2014. № 4–5. С. 21–26.
 16. Бельчева Т., Ковальська Л. Формування професійно-комунікативних умінь у майбутніх учителів-філологів як педагогічна проблема. *Гуманітарний вісник ДЗВО «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2014. Вип. 5, Т. 5. С. 47–57.
 17. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко та ін.; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Інформаційні системи, 2010. 342 с.
 18. Битинас Б. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. Вильнюс: Пяргале, 1971. 347 с.
 19. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків: Ранок, 2011. 176 с.
 20. Бойчев І. І. Підготовка майбутнього вчителя до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2005. 21 с.
 21. Бойчев І. І. Специфіка педагогічної організації культурного дозвілля учнів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2004. Вип. 17. С. 3–7.
 22. Болотова А. К. Психология организации времени: учебное пособие для студентов вузов. Москва: Аспект Пресс, 2006. 254 с.
 23. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвілєзнавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
 24. Братанич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед.

- наук. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
25. Бушканец М. Г. Свободное время школьника как педагогическая проблема: метод. пособ. Казань: [б. и.], 1971. 51 с.
 26. Ващенко Г. Виховання волі і характеру: в 2 ч. Боффало: Осередок СУМу; Мюнхен: Авангард, 1952. Ч. 2: Педагогічна, 1957. 271 с.
 27. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
 28. Вербець В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія: навч. посіб. Київ: КОНДОР, 2009. 550 с.
 29. Вербицкий А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования. Что требует переход к компетентностному образованию? *Инновационные проекты и программы в образовании*. 2011. № 4. С. 3–6.
 30. Вишенський І. Твори / пер. з книжної укр. мови В. Шевчука. Київ: Дніпро, 1986. 247 с.
 31. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Москва: НМ СПО, 1999. 538 с.
 32. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2002. 21 с.
 33. Вознюк А. В. Время как субъективно-объективный феномен: междисциплинарные рубежи исследования. Житомир: [б. и.], 2017. 148 с.
 34. Вознюк А. В. Педагогическая синергетика: монография. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2012. 812 с.
 35. Воловик А., Воловик В. Педагогіка дозвілля: підручник. Харків: ХДАК, 1999. 332 с.
 36. Воловик В. А. Педагогические особенности формирования и развития клубного коллектива: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ленинград, 1984. 16 с.
 37. Володина О. В. Реализация педагогического потенциала учреждения культуры клубного типа: дис. ... канд. пед. наук.

- Ставрополь, 2002. 170 с.
38. Волощенко Г. Г. Досуг как явление культуры: генезис и развитие: дис. ... д-ра культурологии. Омск, 2006. 249 с.
 39. Волощенко Г. Г. Народный досуг: социокультурные аспекты генезиса и развития. Санкт-Петербург, 1999. 255 с.
 40. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва: Эксмо, 2005. 1136 с.
 41. Галян О., Галян І. Мотиваційно-ціннісний компонент професійного вибору майбутніх психологів на етапі оптації. *Науковий вісник Львівського державну університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 122–131.
 42. Генкин Д. М. Массовые праздники. Москва: Просвещение, 1975. 182 с.
 43. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
 44. Гніденко М. П., Ільїн О. О., Кліменко О. В. Новий підхід педагогічного процесу в умовах інформатизації. *Вісник Державного університету телекомунікацій*. 2012. Т. 10, № 3. С. 61–67.
 45. Голік О. Б. Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвілєвої діяльності старшокласників: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2007. 22 с.
 46. Голубова Г. В. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів. *Найновите науки постиження 2012*: матеріали VIII Междунар. науч.-практ. конф. (Софія, 17–25 апр. 2012 г.). Софія: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. С. 54–57.
 47. Гончар Т. І. Формування комунікативної культури молодших школярів в умовах дозвілля: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 20 с.
 48. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
 49. Гончарук В. А., Коваль В. О., Новаківська Л. В., Якимчук І. П. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Українська мова і література). Психологія першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) спеціалізації Психологія.

- Кваліфікація: вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури основної школи, психолог. Умань: [б. в.], 2018. 12 с.
50. Григорьев В. М. Традиционная педагогика игры: опыт и проблемы. *Педагогика*. 1996. № 1. С. 20–23.
 51. Гриценко О. А. Клуб. Нариси української популярної культури / за ред. О. Гриценка. Київ: УЦКД, 1998. С. 245–259.
 52. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. Київ: УЦКД, 2000. 228 с.
 53. Грушевський М. Історія української літератури. *Українська література в системі українознавства: посібник* / уклад. П. П. Кононенко. Київ: НДУ, 2004. 300 с.
 54. Гуманкова О. С. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до здійснення диференційованого підходу у навчанні учнів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2012. 20 с.
 55. Гутник І. М. Педагогічні засади організації дозвілля підлітків засобами української народної педагогіки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 22 с.
 56. Даник А. А. Формування у юнаків та дівчат готовності до сімейно-побутової праці у процесі родинного виховання: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 1998. 16 с.
 57. Дворкин Ю. Б. Ранний советский революционный театр в контексте народной игровой культуры: автореф. дис. ... канд. искусствоведения. Ленинград, 1990. 24 с.
 58. Дворкин Ю. Б. Социально-педагогические основы зрелищно-игровых форм массовой работы. *Сборник научных трудов Высшей профсоюзной школы культуры* / сост. Ю. Б. Дворкин. Ленинград: [б. и.], 1988. С. 10–18.
 59. Дембицька Н. М. Психологічні особливості політичної соціалізації студентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2004. 22 с.
 60. Дем'янюк Т. Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі. Київ: ІСДО, 1996. 108 с.
 61. Денисенко В. А. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до

- проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 21 с.
62. Денисюк С. П. Українознавство початку 20 століття: характер, проблеми (на матеріалі журналу «Українська хата» (1909–1914)): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1998. 20 с.
 63. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. Москва: Учпедгиз, 1956. 378 с.
 64. Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми. Київ: Сталь, 2004. 384 с.
 65. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 2001. 576 с.
 66. Доронкина Е. Г. Проблема осознания сущности досуга. *Социально-культурная деятельность: достижения, поиски, проблемы*: сб. ст. Москва: МГУК, 1996. С. 5–14.
 67. Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога. Житомир: [б. в.], 1994. 187 с.
 68. Дуденко О. В., Коваль В. О., Лопушан Т. В., Гембарук А. С. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Українська мова і література. Мова і література (англійська)) першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) спеціалізація Середня освіта (Мова і література (англійська)). Кваліфікація: вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури, вчитель англійської мови основної школи. Умань: [б. в.], 2018. 18 с.
 69. Дюмазедье Ж. Планирование досуга и культурное развитие. *Образование взрослых и досуг в современной Европе*. Прага: Обрис, 1966. С. 51–59.
 70. Дьяченко В. К. Новая дидактика. Москва: Народное образование, 2001. 496 с.
 71. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: [б. и.], 1976. 187 с.
 72. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком

- Інтер, 2008. 1040 с.
73. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.
 74. Єскіна Г. О. Формування ціннісних орієнтацій молоді засобами аматорського театру: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2002. 19 с.
 75. Жданович Ю. Теоретичні засади організації змістовного дозвілля для дітей переселенців. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 114–122.
 76. Жорнова О. Звичаєвість соціального життя як науковий конструкт соціальної психології (на прикладі дискурсу культуро-творчості). *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. № 18, С. 138–146.
 77. Журба К. О. Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2000. 18 с.
 78. Загальна психологія: навч. посіб. / С. Д. Максименко та ін. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
 79. Загальна психологія: підручник / О. В. Скрипченко та ін. Київ: Либідь, 2005. 464 с.
 80. Закон України «Про виховання дітей та молоді» від 14.05.2009 р. № 997_142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_142 (дата звернення: 20.11.2019).
 81. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.11.2019).
 82. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 09.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.11.2019).
 83. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р. № 2778-VI. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2778-17> (дата звернення: 20.11.2019).
 84. Земка О. І. Формування дослідницьких умінь у майбутніх

- учителів української мови і літератури: автореф. дис ... канд. пед. наук. Київ, 2013. 22 с.
85. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 2008. 384 с.
 86. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
 87. Иконникова С. Н. Диалог о культуре. Ленинград: Лениздат, 1987. 204 с.
 88. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 512 с.
 89. Йовенко Л. І. Підготовка студентів-філологів вищого навчального закладу до родинного виховання: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2005. 25 с.
 90. Йовенко Л. І., Терешко І. Г. Позакласна робота як важлива складова літературної освіти і виховання учнів: навч. посіб. Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. 288 с.
 91. Ігнатенко П. Р., Руденко Ю. Д. Народознавство у школі. Київ: Знання, 1990. 48 с.
 92. Кайсарова А. В. Актуальность использования этнопедагогической информации в деятельности компетентного педагога. *Научно-информационный вестник докторантов, аспирантов, студентов*. 2007. № 1, Т. 2. С. 48–52.
 93. Канаев Н. М. Глобализация как угроза культурному разнообразию и социально устойчивому развитию. *Философия образования*. 2005. № 2. С. 3–15.
 94. Кандыбович Л. А., Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь: личность, образование, самообразование, профессия. Минск: [б. и.], 1996. 399 с.
 95. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва: Педагогика, 1990. 144 с.
 96. Капська А. Й. Педагогічні основи сценарної роботи педагога-організатора. *Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: Теорія, практика, програми* / за ред. А. Й. Капської; упоряд. Н. І. Косарева. Київ: ІЗМН, 1998. С. 49–56.

97. Капська А. Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посіб. Київ: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1997. 140 с.
98. Касян Л. Г., Семенюченко О. В. Основи методики викладання: наук.-метод. посіб. Київ: НДІУ, 2008. 56 с.
99. Касярум Н. В., Король В. М., Кузьмінський А. І., Прокопенко Л. І. Теоретико-методологічні засади забезпечення навчально-виховного процесу у сільській малокомплектній школі. Черкаси: ВВ ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. 176 с.
100. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.
101. Кириченко В. Жіночі образи в «Народних оповіданнях» Марка Вовчка. *Філологічний часопис*. 2017. Вип. 1. С. 148–158.
102. Кириченко В. Г. Вивчення історичних пісень у процесі підготовки до ЗНО. *Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару. Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 3. С. 166–171.
103. Кириченко В. Г. Вивчення роману «Чорна рада» у процесі підготовки до ЗНО. *Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 2. С. 218–231.
104. Кириченко В. Г. Концепт «дозвілля» у працях від античних часів до кінця XVII ст. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 30–31 бер. 2016 р.). Переяслав-Хмельницький: [б. в.], 2016. Вип. 12. С. 135–138.
105. Кириченко В. Г. Народная риторика в контексте досуга украинской молодежи (по материалам творчества Т. Шевченко). *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. 2014. № 9. URL: <http://www.jurnal.org/articles/2014/ped42.html> (дата обращения: 20.11.2019).

106. Кириченко В. Г. Ознайомлення студентів із традиційним культурним дозвіллям українців у процесі вивчення курсу «Історія української літератури». *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 26–27 лют. 2016 р.). Одеса: Центр філологічних досліджень, 2016. С. 13–16.
107. Кириченко В. Г. Организация детского досуга в школе (по материалам труда В. Сухомлинского «Сердце отдаю детям»). *Актуальные вопросы теории и практики современного гуманитарного знания: материалы III Междунар. науч.-практ. конф.* (Орел, 18 сент. 2014 г.). Орел: Каргуш, 2014. С. 92–95.
108. Кириченко В. Г. Питання організації дозвіллевої діяльності студентів-філологів українознавства у контексті глобалізаційних процесів. *Історико-педагогічні студії: Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 6–7. С. 131–133.
109. Кириченко В. Г. Проблема дитячого дозвілля у творчій спадщині В. О. Сухомлинського (за матеріалами праці «Серце віддаю дітям»). *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності: зб. тез і анотованих матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. та XXI Всеукр. пед. читань*. Миколаїв: МНУ, 2014. С. 41–42.
110. Кириченко В. Г. Традиційне дозвілля української молоді у творах Гр. Квітки-Основ'яненка. *Філологічний часопис*. 2016. Вип. 1. С. 113–120.
111. Кириченко В. Г. Традиційне дозвілля української молоді у творах Т. Г. Шевченка. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2014. Вип. 5. С. 139–145.
112. Кириченко В. Г. Формування системи культурних цінностей у студентів-філологів в процесі їх підготовки до організації культурно-дозвіллевої діяльності в школі (з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2016. Вип. 13. С. 138–144.

113. Кириченко В. Культурно-дозвіллева діяльність майбутніх учителів-філологів основа збереження культурно-мистецької спадщини України. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура (українознавчий вимір): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 16 бер. 2016 р.). Львів: Друкарня ЛМНУ ім. Данила Галицького, 2016. С. 448–451.
114. Кириченко В. Організація дозвілля студентської молоді: досвід, перспективи. *Гуманітарний вісник ДЗВО «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2015. Вип. 35, Т. II. С. 321–329.
115. Кириченко В. Проблема дитячого дозвілля у творчій спадщині В. О. Сухомлинського (за матеріалами праці «Серце віддаю дітям»). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1.47. С. 122–126.
116. Кириченко В. Розвиток духовних потреб молоді у процесі організації позааудиторної роботи (за ідеями В. О. Сухомлинського). *Педагогічний альманах*. 2015. Вип. 26. С. 86–92.
117. Кириченко В. Традиционные виды развлечений украинской молодежи в конце XIX – первой четверти XX века. *General and Professional Education*. 2014. № 3. S. 65–72.
118. Кириченко В. Г. Проблема дозвілля дітей на сторінках часопису «Дзвінок». *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 185–192.
119. Кирсанов В. В. Досуг: определения, системы идентификации, модели исследования. *Культуролог досуга*. 1991. Вып. 1. С. 37–50.
120. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Социальный педагог в культурно-досуговой сфере. Москва: [б. и.], 1991. 236 с.
121. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Основы социально-культурной деятельности. Москва: [б. и.], 1995. 112 с.
122. Кисельгоф С. И. Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условиях университетского образования. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1973. 125 с.
123. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Социально-культурная деятельность: учебник. Москва: МГУКИ, 2004. 539 с.

124. Кірсанов В. В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля: монографія. Київ: Альтерпресс, 2006. 352 с.
125. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2005. 27 с.
126. Коберник О. М. Організація життєдіяльності учнів сільської школи. Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. 92 с.
127. Коберник О. М., Коберник Г. І. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної педагогічної діяльності. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7686/97/> (дата звернення: 20.11.2019).
128. Кобзарь Б. С. Внеурочная воспитательная работа в школах и группах продленного дня. Киев: Радянська школа, 1984. 175 с.
129. Кобюк Ю. М. Підготовка майбутнього вчителя до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності: метод. реком. Київ: [б. в.], 2016. 32 с.
130. Коваль В. О., Новаківська Л. В., Пархета Л. П. Педагогічна практика студентів філологічних спеціальностей: навч.-метод. посіб. Умань: ПП Жовтий, 2012. 132 с.
131. Коваль В. О. Теоретичні методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2013. 455 с.
132. Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвіллевої діяльності: навч. посіб. Київ: ДАКККіМ, 2010. 277 с.
133. Колесникова О. В. Соціальна, соціально-педагогічна і психологічна робота в школі: оглядовий аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду: наук.-метод. матеріали / за ред. І. М. Трубавіної. Харків: ТОВ «Славена», 2010. 136 с.
134. Колеснікова І. В. Визначення критеріїв та показників рівня розвитку медіакультури вчителів у закладі післядипломної педагогічної освіти. *Народна освіта*: електрон. наук. фахове вид. 2017. Вип. 3. URL:

- https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5011 (дата звернення: 20.11.2019).
135. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Черкаси, 2011. 43 с.
 136. Комар О. Проблема готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з молодшими школярами. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. № 52. С. 31–36.
 137. Коменський Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. Москва: Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
 138. Коник О. Г. Підготовка майбутніх фахівців філологічних спеціальностей до організації науково-методичної роботи в середній загальноосвітній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ялта, 2013. 20 с.
 139. Конович А. А. Театрализація в празднично-обрядовій культурі (педагогічний аспект): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Ленінград, 1991. 40 с.
 140. Кононенко П. П. Свою Україну любіть... Київ: Твім Інтер, 1996. 224 с.
 141. Кононенко П. П. Українознавство: навч. посіб. Київ: Заповіт, 1994. 320 с.
 142. Кононенко П. П. Українознавство: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 870 с.
 143. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.11.2019).
 144. Концепція національного виховання: Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення: 20.11.2019).
 145. Копусь О. А. Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ,

2013. 43 с.
146. Корнієнко Т. М. Організація дозвілля школярів у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2011. 20 с.
 147. Король В. М. Спілкування в системі педагогічної діяльності вчителя.
e-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». 2008. Вип. 1. URL: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_12/ (дата звернення: 20.11.2019).
 148. Король О. В. Методика викладання українського народознавства в школі: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 368 с.
 149. Кравченко С. О. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх екологів. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2018. Вип. 14. С. 24–29.
 150. Кримський С. Б. Діяльність та культура. *Магістеріум*. 2003. Вип. 12. С. 4–7.
 151. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: ПАРАПАН, 2003. 240 с.
 152. Кротова Ю. Н. Досуг вчера и сегодня. Становление современных взглядов на социальную ценность досуга. Санкт-Петербург: СПбГУКИ, 1993. 23 с.
 153. Крутецкий В. А. Психология математических способностей школьников. Москва: [б. и.], 1988. 411 с.
 154. Кудріна Т. С. Психологія мотивації: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 239 с.
 155. Кузик О. Є. Трансформація традиційної обрядовості та використання в сучасній педагогічній культурно-дозвіллевій діяльності установ культури клубного типу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1998. 17 с.
 156. Кузь В. Г. Готуємо сільського вчителя-вихователя. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2004. Вип. 9. С. 6–13.
 157. Кузь В. Г. Сільська школа, сільський вчитель ХХІ ст. *Збірник*

- наукових праць [УДПУ імені Павла Тичини] / за ред. В. Г. Кузь. Київ: Науковий світ, 2000. С. 145–155.
158. Кузь В. Г. Школа В. Сухомлинського школа самореалізації особистості. В. О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 26 трав. 2000 р.). Київ: Науковий світ, 2000. С. 19–26.
159. Кузь В. Г. Готуємо кадри для сільської школи. *Педагогічні вісті*. 2001. № 3. С. 1.
160. Кузь В. Г. Кадри для «школи нового покоління». *Вища освіта України*. 2002. № 3. С. 31–34.
161. Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Губко О. Т. Українська козацька педагогіка і духовність / за ред. Ю. Д. Руденка. Умань: [б. в.], 1995. 115 с.
162. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя. Гомель: Гомельский гос. ун-т, 1976. 56 с.
163. Кузьмина Н. В. Способности, одаренности, талант учителя. Ленинград: [б. и.], 1985. 132 с.
164. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 324 с.
165. Культура в законі: стан та проблеми правового регулювання культури в Україні / О. Гриценко та ін. Київ: УЦКД, 1998. 102 с.
166. Культурно-дозвіллева сфера України: динаміка змін та перетворень / Ю. М. Ключко, В. Д. Ковтун, Л. О. Троєльнікова, Н. М. Цимбалюк. Київ: Український центр культурних досліджень, 2004. 180 с.
167. Культурно-досуговая деятельность: учеб. пособ. / под ред. А. Д. Жаркова, В. М. Чижикова. Москва: МГУК, 1991. 248 с.
168. Лазарева Л. П. Педагогическая поддержка саморазвития жизнеустойчивости будущих специалистов технического профиля: монография. Хабаровск: ДВГУПС, 2000. 166 с.
169. Левитов Н. Д. Психология. Москва: Высшая школа, 1964. 256 с.
170. Леонова А. А. Центры досуга новая перспективная форма организации свободного времени населения: метод. реком. Киев: [б. и.], 1987. Вып. 3. 126 с.

171. Леонова А. О. Актуальні питання планування й управління діяльністю культурно-спортивних комплексів села. *Культурно-освітня робота*. 1986. № 10. С. 22–31.
172. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Академия, 2004. 352 с.
173. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1971. 40 с.
174. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*. 1996. № 4. С. 35–44.
175. Лизогуб В. А. Країнознавство: курс лекцій. Харків: Право, 2017. 368 с.
176. Липчанко-Ковачик О. В. Особливості підготовки майбутніх бакалаврів-філологів. *Педагогічні науки*. 2017. Вип. LXXVI. С. 81–85.
177. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.-метод. посіб. Київ: ВД «Слово», 2011. 720 с.
178. Литвиненко С. А. Адаптивно-розвивальна соціалізація і виховання в житті людини. *Виховання і культура*. 2001. № 1. С. 34–39.
179. Литвиненко С. А. Школа як відкрита соціально-педагогічна система. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогічні науки*. 2002. Вип. 11–12. С. 181–189.
180. Литвиненко С. А. Професіографічний моніторинг у підготовці майбутніх учителів до соціально-педагогічної діяльності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки*. 2003. № 12. С. 190–194.
181. Личковах В. А. Філософія етнокультури як новітній напрямок народознавства. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Філософські науки*. 2010. Вип. 75. С. 3–9.
182. Макаренко А. Марш 30 года. *Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8 т. / сост. М. Д. Виноградова, А. А. Фролов*. Москва: Педагогика, 1983. Т. 2. С. 7–102.

183. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса. *Макаренко А. С. Педагогические сочинения*: в 8 т. / сост. Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. Москва: Педагогика, 1983. Т. 1. С. 267–329.
184. Макаренко А. С. Педагогическая поэма. Киев: Радянська школа, 1987. 512 с.
185. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания (лекции). *Макаренко А. С. Педагогические сочинения*: в 8 т. / сост. М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. Москва: Педагогика, 1984. Т. 4. С. 123–375.
186. Макаренко А. С. Лекции о воспитании детей. Общие условия семейного воспитания. *Макаренко А. С. Педагогические сочинения*: в 8 т. / сост. М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. Москва: Педагогика, 1984. Т. 4. С. 59–116.
187. Мальований Ю. І. Форми навчання в школі. Київ: Освіта, 1992. 160 с.
188. Марков О. И. Сценарно-режиссерские основы художественно-педагогической деятельности клуба. Москва: Просвещение, 1988. 160 с.
189. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения: книга для учителя. Москва: Просвещение, 1990. 192 с.
190. Маркова Л. Ф. Конкурс-змагання «Козацькі забави». *Початкова школа*. 1996. № 10. С. 24–31.
191. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 352 с.
192. Машников С. А. О моделировании и методике обработки данных педагогического эксперимента. Москва: Знание, 1974. 48 с.
193. Мелик-Пашаев А. А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественно-творческого развития школьников. *Вопросы психологии*. 1989. № 1. С. 15–23.
194. Мелик-Пашаев А. А., Новлянская З. Н. К проблеме общего и специального в художественной одаренности человека.

- Искусствоведение и психология художественного творчества* / под ред. А. Я. Зись, М. Г. Ярошевского. Москва: Наука, 1988. С. 307–320.
195. Мерманн Э. Мотивация персонала. Инструменты мотивации для успеха организации / пер. с нем. А. Коченгина. Харьков: Гуманитарный Центр, 2015. 176 с.
196. Методика організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства: навч. посіб. / авт.-уклад. В. Г. Кириченко. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. 156 с.
197. Методика українознавчих досліджень: експедиційний вимір: навч.-метод. посіб. / уклад. Н. П. Сивачук, І. Г. Терешко. Умань: Алмі, 2012. 247 с.
198. Мешков Н. И. Мотивация личности как ключевая проблема психологии. *Интеграция образования*. 2015. Т. 19, № 1. С. 37–43.
199. Миронюк О. Г. Культура дозвілля молоді. Київ: Мистецтво, 1987. 125 с.
200. Митрополит Іларіон. Бережімо все своє рідне! 3-є вид. Вінніпег: Митрополитальний Собор, 1947. 30 с.
201. Могильний А. П. Культура і особистість: монографія. Київ: Вища школа, 2002. 303 с.
202. Модельный закон о воспитании детей и молодежи (Принят на тридцать втором пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (постановление № 32-5 от 14 мая 2009 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/902182058> (дата обращения: 20.11.2019).
203. Молчан О. Соціально-культурна активність як мета культурного розвитку молодих людей із фізичними та сенсорними обмеженнями. *Рідна школа*. 2006. № 7. С. 35–38.
204. Мороз О. Г., Сластьонін В. О., Філіпенко Н. І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. 168 с.
205. Мороз О. Г., Третьякова Т. А. Педагогічні проблеми самоосвіти студентів. *Вища і середня педагогічна освіта*. 1975. Вип. 8. С. 34–42.

206. Музика О. Л. Ціннісна регуляція і ціннісна підтримка розвитку творчих здібностей (теоретична модель і принципи побудови методики). *Практична психологія і соціальна робота*. 2010. № 6. С. 1–7.
207. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 26.06.2019 р. № 869. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS32028.html (дата звернення: 20.11.2019).
208. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 20.11.2019).
209. Никитина Н. Н. Становление культуры профессионально-личностного самоопределения учителя: монография. Москва: Прометей, 2002. 316 с.
210. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 20.11.2019).
211. Новаторов В. Е. Организаторы досуга. Москва: Советская Россия, 1989. 62 с.
212. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. Минск: Изд-во В. М. Скакун, 1998. 896 с.
213. Образовательные технологии в вузе: учеб. пособ. / сост. и ред. И. В. Руденко. Тольятти: ТГУ, 2011. 291 с.
214. Образцов С. В. Актер с куклой. Москва: Учпедгиз, 1938. 156 с.
215. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., доп. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.
216. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. / А. М. Алексюк та ін. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.
217. Орлик П. І., Шевченко А. В. Позашкільній роботі науковий підхід. Київ: Радянська школа, 1986. 95 с.
218. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін.

- Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
219. Основи національного виховання: Концептуальні положення / за ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук. Київ: ІВЦ «Київ», 1993. Ч. 1. 152 с.
220. Основы социально-культурной деятельности: учеб. пособ. / авт.-сост. И. К. Вайсеро, В. И. Хоменко. Москва: МГУУ Правительства Москвы, 2016. 116 с.
221. Павелків К. М. Діагностика сформованості рефлексивної культури майбутніх учителів-філологів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2010. № 11–12. С. 173–179.
222. Павлова-Сисюк Т. В. Комплексна програма по організації дозвілля (для дітей різних вікових категорій). *Обдарована дитина*. 2010. № 4. С. 49–53.
223. Панова Г. С., Розин В. М. Модели учреждения культуры: Принципы формирования в сфере культуры. *Перспективные модели учреждений культуры*. Москва: НИИ культуры, 1990. С. 22–38.
224. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С. 55–67.
225. Пащенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2000. 15 с.
226. Певрушевська І., Фусик О. Дозвілля дитини: традиції і пошук. *Шкільний світ*. 2004. № 37. С. 1–5.
227. Педагогика высшей школы: учеб. пособ. / авт.-сост. Р. С. Пионова. Минск: Университетское, 2002. 256 с.
228. Педагогический словарь: учеб. пособ. / В. И. Загвязинский и др.; под. ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. Москва: Академия, 2008. 352 с.
229. Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко та ін.; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. Київ: Педагогічна думка. 2008. 256 с.
230. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн та ін.; за

- ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
231. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.
232. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навч. посіб. / за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., доп. і перер. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.
233. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / за ред. С. О. Сисоевої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 502 с.
234. Перенчук Ю. М. Використання гри як засобу святкового спілкування учасників масових театралізованих дійств: автореф. дис. ... канд. пед наук. Київ, 1998. 18 с.
235. Пермяков А. А. Внешкольное физическое воспитание подростков. Киев: Радянська школа, 1989. 152 с.
236. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 408 с.
237. Петрова І. В. Індустрія дозвілля у контексті сучасних культурних трансформацій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 1. С. 28–34.
238. Петрова І. Дозвілля як об'єкт наукової рефлексії (друга половина ХХ ст.). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2013. № 6. С. 64–71.
239. Петрова І. В. Дозвілля як предмет наукових досліджень. *Культура і Сучасність*. 2009. № 1. С. 70–75.
240. Пича В. М., Бестужев-Лада І. В., Димов В. М. и др. Культура досуга. Киев: КГУ, 1990. 240 с.
241. Піча В. М. Вільний час: тенденції і проблеми розвитку. Київ: [б. в.], 1992. 106 с.
242. Пича В. М. Свободное время: тенденции и проблемы развития: автореф. дис. ... д-ра социол. наук: Киев, 1992. 39 с.
243. Піча В. та ін. Соціологія: підручник / за ред. В. М. Пічі. 4-те вид., випр. Львів: Магнолія-2006, 2009. 293 с.
244. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О. М. Пехота та ін.; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
245. Піча В. М., Черниш Н. Й., Кондратик Л. Й. З історії української соціологічної думки: навч. посіб. Львів: [б. в.],

1995. 64 с.
246. Піча В. М. Культура вільного часу (філософсько-соціальний аспект). Львів: Світ, 1990. 29 с.
247. Пішун С. Г. Проблеми формування культурних потреб студентів та шляхи їх вирішення. *Педагогічні науки*: [зб. наук. пр.]. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2001. С. 237–244.
248. Пішун С. Г. Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 19 с.
249. Постовий В. Г. Виховання дітей в нових соціокультурних умовах української родини. *Український соціум*. 2004. № 2. С. 103–108.
250. Постовий В. Г. Ціннісна природа духовної культури виховання особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18. С. 160–169.
251. Постовий В. Г., Невмержицький О. А. Сім'я і школа: проблеми виховання дітей: посібник. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 356 с.
252. Пригодій М., Васюченко П. Формування моделі фахівця основа майбутньої професійної діяльності та ефективної підготовки до неї. *Наука в інформаційному пространстві*: матеріали VI Міжнарод. науч.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 16–17 сент. 2010 г.). URL: http://www.confcontact.com/20100916/pe_prigod.htm (дата звернення: 20.11.2019).
253. Присяжнюк Н. Форми організації навчально-виховного процесу в початкових класах. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/2/visnuk_5.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
254. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ (дата звернення: 20.11.2019).

255. Про національну програму виховання дітей та учнівської молоді України: Постанова Національної академії педагогічних наук України від 01.07.2004 р. № 1-7/6-98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04> (дата звернення: 20.11.2019).
256. Про виховання дітей та молоді: Проект Закону України від 25.03.2005 р. № 7251 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7251&skl=5 (дата звернення: 20.11.2019).
257. Психологический словарь / под ред. П. С. Гуревича. Москва: ОЛМА Медиа Групп, 2007. 800 с.
258. Путіловська Н. Б. Педагогічні умови удосконалення організації вільного часу сільських молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1994. 176 с.
259. Рацул А. Б., Довга Т. Я., Рацул А. В. Педагогіка: інформативний виклад: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНТ, 2015. 320 с.
260. Рашидова С. С. Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2007. 20 с.
261. Розанова Е. Г. Праздники в школе и дома: сценарии, викторины, игры. Москва: Росмэн, 2000. 334 с.
262. Руденко Ю., Губко О. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність: навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 384 с.
263. Русова С. Ф. Вибрані твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.
264. Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. 559 с.
265. Санжаева Р. Д. Психологические механизмы формирования готовности человека к деятельности: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Новосибирск, 1997. 40 с.
266. Сасыхов А. В. Методика клубной работы. Клубоведение / под ред. С. Н. Иконниковой, В. И. Чепелева. Москва: Просвещение, 1980. С. 84–98.
267. Семенов, О. М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до організації дозвіллевої діяльності

- старшокласників засобами медіаосвіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми, 2018. – № 4 (78). – С. 215–225.
268. Семенов, О. Підготовка майбутніх учителів до гурткової роботи з риторичної майстерності (на матеріалі творчої спадщини Олександра Захаренка). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал* Суми, 2017. – № 1 (65). – С. 163–174.
269. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічних університетів): автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2006. 33 с.
270. Семенов, О. Підготовка майбутніх учителів-словесників до позакласної діяльності з патріотичного виховання: лінгвоаксіологічний контекст. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми, 2017. – № 6 (70). – С. 142–152.
271. Сериков В. В. Личностный поход в образовании: концепции и технологии. Волгоград: Перемена, 1994. 152 с.
272. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. Москва: Логос, 1999. 272 с.
273. Сивачук Н. П., Циганок О. О. Виховання патріотизму засобами образотворчого фольклору в українській родині 2-ї половини ХІХ ст. – першої чверті ХХ ст. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. Вип. 6, Ч. 2. С. 262–266.
274. Сивачук Н. П. Методика викладання народознавства. Фольклорна практика: навч. посіб. Київ: Науковий світ, 2002. 65 с.
275. Сивачук Н. П. Підготовка майбутніх учителів до народознавчої роботи в школі (на матеріалі філологічних факультетів): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1997. 24 с.
276. Сивачук Н. П. Деструкція фольклорної пам'яті українців під впливом антирелігійної пропаганди у роки тоталітаризму. *Наукові записки науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю»* / за ред. Н. П. Сивачук. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. С. 182–194.

277. Сисоєва С. О. Сучасні аспекти професійної підготовки учителя. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4. С. 60–66.
278. Січкарь С. А., Коваль В. О., Новаківська Л. В., Хлистуни І. В. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Українська мова і література). Журналістика першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) спеціалізації Журналістика. Кваліфікація: вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури основної школи, журналіст. Умань: [б. в.], 2018. 13 с.
279. Скорик Т. В. Освітньо-виховний потенціал дозвілля: від народних традицій до сучасності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 212–216.
280. Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование. *Процесс подготовки учителя в системе высшего педагогического образования: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. В. А. Сластенина*. Москва: [б. и.], 1982. С. 14–28.
281. Сластенин В. А., Тамарин В. Э. Методологическая культура учителя. *Советская педагогика*. 1990. № 7. С. 82–88.
282. Сластенин В. А., Чижакова Г. И. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособ. Москва: Академия, 2003. 192 с.
283. Словник-довідник (культурологічний) / за ред. З. В. Гіптерс. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 328 с.
284. Совгіра С. В., Тімець О. В. Експедиційні дослідження в системі сучасної освіти. Малі річки Уманщини: монографія. Київ: Науковий світ, 2005. 250 с.
285. Совгіра С. В. Підготовка майбутнього вчителя до екологічного виховання старшокласників (на краєзнавчому матеріалі): дис. ... канд. наук. Умань, 1999. 228 с.
286. Соломко З. К. Моделі педагогічної взаємодії викладача і студента в процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності. *Управлінські компетенції викладача вищої школи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 бер. 2013 р.)*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. С. 189–191.

287. Сольвар Л. Моделювання процесу професійного становлення майбутнього молодшого спеціаліста. *Рідна школа*. 2005. № 4. С. 10–12.
288. Спиваковская А. С. Игра это серьезно. Москва: Педагогика, 1981. 141 с.
289. Старицький М. П'єси. Київ: Дніпро, 1979. 247 с.
290. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання: навч. посіб. Івано-Франківськ: [б. в.], 1996. 180 с.
291. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навч.-метод. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.
292. Стрельцов Ю. А. Культурология досуга: учеб. пособ. 2-е изд. Москва: МГУКИ, 2003. 296 с.
293. Стрельцов Ю. А., Стрельцова Е. Ю. Педагогика досуга: учеб. пособ. 2-е изд., исправ. и доп. Москва: Московский гос. ун-т культуры и искусств, 2010. 307 с.
294. Стрельчук В. О. Теоретичні засади розуміння феномена свята. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 124–129.
295. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення. Івано-Франківськ: [б. в.], 1992. 192 с.
296. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*. 2002. № 4. С. 13–18.
297. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори*: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 55–208.
298. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори*: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 4. С. 393–626.
299. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори*: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 3–279.
300. Сушицький Ф. Методи українознавства. *Вільна українська школа*. 1917. № 3–4. С. 135–136.
301. Сушицький Ф. Принципи українознавства. *Вільна українська школа*. 1917. № 2. С. 84.

302. Сущенко Т. И. Педагогический процесс во внешкольных учреждениях: учеб.-метод. пособ. Киев: Радянська школа, 1986. 116 с.
303. Сущенко Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 1993. 56 с.
304. Сущенко Т. І. Фактори позашкільного виховання. *Початкова школа*. 1996. № 3. С. 36–39.
305. Сявавко Є. Народознавча культура викладача як складова філософсько-етичної концепції педагогічної діяльності у вищій школі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25, Ч. 1. С. 213–220.
306. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения: учеб.-метод. пособ. / авт.-сост. В. И. Никифоров, А. И. Сурыгин. Санкт-Петербург: Изд-во политех. ун-та, 2009. 141 с.
307. Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів: Світ, 2004. 624 с.
308. Титов Б. А. Социализация детей, подростков и молодежи в сфере досуга. Санкт-Петербург: СПбГУКИ, 1997. 276 с.
309. Тиха Г. Д. Професійна підготовка майбутнього вчителя до виховної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 32. С. 193–198.
310. Тищенко Т. М., Зелінська О. Ю., Осіпенко Н. С. Ріднева Л. Ю. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Українська мова і література). Мова і література (польська)) першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література) спеціалізації Середня освіта (Мова і література (польська)). Кваліфікація: вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури, вчитель польської мови основної школи. Умань: [б. в.], 2018. 12 с.
311. Тімець О. В. Підготовка майбутніх учителів географії і біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями: автореф. дис. ... канд. пед. Київ, 2001. 22 с.
312. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. В. Дмитриева.

- Москва: ООО «Издательство Астрель»; ООО «Издательство АСТ», 2003. 1582 с.
313. Тракоша Ю. Ю. Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ялта, 2012. 20 с.
314. Троцко А. В. Підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності. Харків: Основа, 1996. 343 с.
315. Туристсько-краєзнавча робота у вищому педагогічному закладі: організаційні та методичні аспекти: навч. посіб. / О. В. Тімець та ін. Умань: ВПЦ «Візаві», 2006. 236 с.
316. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Херсон: Олді-плюс, 2011. 608 с.
317. Удод Л. І. Роль історичного краєзнавства у відродженні історичної пам'яті українського народу (1980-і 1990-і рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Дніпропетровськ, 2001. 16 с.
318. Узнадзе Д. Н. Теория установки. Москва: Институт практической психологии, 1997. 448 с.
319. Усатенко Т. Українознавство в становленні національної освіти. *Збірник наукових праць НДІУ*. 2003. Т. I. С. 213–221.
320. Усатенко Т. П. Школа, подібна до домівки: українознавчий тип освіти як проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 24. С. 134–136.
321. Усатенко Т. Українська національна школа: минуле і майбутнє. Київ: Наукова думка, 2003. 285 с.
322. Усачова Г. Культурно-дозвіллева діяльність як фактор розвитку основ гуманітарного світогляду молодших школярів. *Рідна школа*. 2005. № 7. С. 14–15.
323. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Київ: Радянська школа, 1983. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.
324. Файчак З. Є. Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів засобами народознавчого матеріалу та навчальної гри: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Івано-Франківськ, 1994. 24 с.
325. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы актуализации учащихся

- процессе теоретического и производственного обучения. Москва: Высшая школа, 1970. 302 с.
326. Філіпчук Г. Г. Українська етнокультура в змісті національної загальної та педагогічної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 1996. 50 с.
327. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., перероб і доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 232 с.
328. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: навч.-метод. посіб. Київ: Освіта України, 2007. 144 с.
329. Фольклорно-етнографічна спадщина села Косенівка Уманського району Черкаської області / авт.-уклад. Н. П. Сивачук, О. О. Циганок. Умань: ПП Жовтий, 2013. 122 с.
330. Формування і розвиток взаємодії учасників інноваційної інфраструктури: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / В. В. Козик та ін.; за ред. В. В. Козика. Львів: Растр-7, 2017. 279 с.
331. Франко І. Найновіші напрями в народознавстві. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. С. 258.
332. Харитонов М. Г. Этнопедагогическое образование учителей национальной школы: монография. Чебоксары: ЧГПУ, 2004. 330 с.
333. Цибуля Е. М. Особливості сприймання образності художньої творчості молодшими школярами. *Культурно-просвітницька діяльність в сучасних умовах: тези наук. конф. (Київ, 25–26 квіт. 1994 р.)*. Київ: [б. в.], 1994. С. 137–139.
334. Циганок О. О. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2016. 21 с.
335. Цимбалюк Н. М. Дозвілля в Україні. Теоретичні та емпіричні аспекти: монографія. Київ: ДАКККіМ, 2003. 224 с.
336. Цимбалюк Н. М. Соціально-педагогічні проблеми удосконалення культурно-дозвілдової діяльності в закладах культури України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: [б. в.], 1997. 175 с.

337. Чайка О. В. Підготовка майбутніх учителів-філологів до організації позакласної творчої діяльності учнів загальноосвітніх закладів: автореф. дис. ... дис. канд. наук. Одеса, 2018. 21 с.
338. Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 28 с.
339. Черепанова С. О. Філософія освіти. Світоглядно-гуманітарний вимір: людина – наука – культура – мистецтво – стиль мислення: монографія. Львів: Світ, 2011. 408 с.
340. Черніговець Т. І. Формування дозвіллевої культури молодших школярів засобами дитячого фольклору (на матеріалі Західного Полісся України): автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2002. 19 с.
341. Чернилевский Д., Морозов А. В. Креативная педагогика и психология: учеб. пособ. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Академический проект, 2004. 560 с.
342. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні. Київ: Інститут педагогіки АПН України, 1996. 249 с.
343. Чижиков В. М. Методическое обеспечение культурно-досуговой деятельности. Москва: [б. и.], 1991. 332 с.
344. Шабатун М. О., Кубіцький С. О. Організація дозвілля підлітків сільських шкіл в умовах бази відпочинку. *Вісник національного університету оборони України*. 2013. № 4. С. 173–177.
345. Шароев И. Г. Режиссура эстрады и массовых представлений. Москва: Просвещение, 1986. 462 с.
346. Шахов В. І. Сучасні освітні технології у підготовці майбутнього вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2009. Вип. 28. С. 385–391.
347. Шмаков С. А. Досуг школьников как социально педагогическая проблема. *Советская педагогика*. 1980. № 3. С. 43–48.
348. Шмаков С. А. Каникулы (Прикладная «энциклопедия»

- учителю, вожатому). Москва: Новая школа, 1994. 134 с.
349. Щербаков А. И. Психолого-педагогическая подготовка учителя-воспитателя и пути её оптимизации в высшей школе. *Психолого-педагогические проблемы эффективности профессиональной подготовки учителя в высшей школе: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. А. И. Щербакова*. Ленинград: ЛГПИ, 1988. С. 3–46.
350. Щуркова Н. Е. Классное руководство: рабочие диагностики. Москва: Педагогическое общество России, 2001. 156 с.
351. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: Педагогика, 1987. 302 с.
352. Яворська І. О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації дозвілля учнівської молоді. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2011. № 4. С. 183–187.
353. Яковенко-Глушенкова Є. В. Підготовка майбутніх учителів-філологів до формування культури поведінки молодших школярів у поліетнічному середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2009. 20 с.
354. Яременко Н. Стан підготовки педагогічних працівників до організації дозвіллевой ігрової діяльності учнів. *Рідна школа*. 2005. № 7. С. 56–59.
355. Яремчук Н. Ровиток суб'єктної активності майбутнього педагога як складової готовності до виховної діяльності. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*, 2009. № 5. С. 127–131.
356. Яцула Т. В. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілля школярів: монографія. Херсон: Айлант, 2010. 403 с.
357. Agger B. *Cultural Studies as Critical Theory*. London: Taylor & Francis Ltd, 1992. 217 p.
358. Anderson R., Manoogian S. T. The undermining and enhancing of intrinsic motivation in preschool children. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1976. No. 34. P. 56–62.
359. Archer M. S. *Culture and Agency. The Place of Culture in Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 121 p.
360. Bagby Ph. *Culture and History: Prolegomena to the Comparative*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1963. 244 p.

361. Deci E. L. *Intrinsic motivation*. New York: Plenum Press, 1975. 134 p.
362. Dumazedie G. *Forward a society of Leisure*. New York, 1967. 307 p.
363. Goodman M. *The Culture of Childhood. Child's Age Views of Society and Culture*. New York, 1970. 364 p.
364. Gordon C. Development of evaluated role identities. *Annual Review of Sociology*. 1976. Vol. 2. P. 405–433.
365. Granet M. *Ciwilisazia chinka*. Warschawa, 1973. 158 s.
366. Heckhausen H. Motivation. *Psychologische Rundschau*. 1977. No. 28. P. 175–189.
367. Kaminski A. *Czas wolnu i jego problematika spoleczno-wychowawcza*. Wrozlaw: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1965. 98 s.
368. Kaplan M. *Leisure: theory and policy*. New York: John Wiley, 1975. 357 p.
369. Kniker Ch. *You and Values Education*. Columbus: Charles E. Merrill Publishing Co., 1977. 215 p.
370. Kohlberg L. The Child as a Moral Philosopher. *Psychology Today*. 1968. Vol. 2, No. 4. P. 24–30.
371. Kroeber A. L., Klackhohn C. *Culture: A Critical Review of Concept and Definitions*. Cambridge: Peabody Museum, 1952. 219 p.
372. Ornstein A., Levine D. U. *Foundations of Education*. 4-th td. Boston: Houghton Mufflin Company, 1989. 500 p.
373. Raths L. E. *Teaching for Thinking*. 2nd ed. New York: Teachers College Press, Columbia University, 1986. 248 p.
374. Rogers C. R. Towards a Modern Approach to Values: the valuing process in the mature person. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1964. Vol. 2. P. 34–67.
375. Silver M. *Values Education*. Washington: National Education Association, 1976. 248 p.
376. Simon S., Kirschenbaum H. *Reading in Values Clarification*. Minneapolis: Winston Press, 1973. 217 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОМПЕТЕНТНОСТІ ОРГАНІЗАТОРА ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА

<i>Знати:</i>	<p>тенденції розвитку традиційних і нетрадиційних видів дозвілля учнів і дорослих;</p> <p>місце культурно-дозвіллевої діяльності в структурі вільного часу і її функції як суспільно-значущого та соціально-педагогічного явища;</p> <p>класифікацію видів, форм, засобів і методів дозвіллевої діяльності;</p> <p>різноманіття форм і зміст культурно-дозвіллевої діяльності, змістовні напрямки самодіяльної творчості учнів;</p> <p>соціально-педагогічні, демографічні, екологічні особливості дозвіллевого середовища, досягнення традицій середовища і конкретних соціумів;</p> <p>традиції сімейного дозвілля конкретних вікових груп учнів;</p> <p>характерні особливості різних видів і форм дозвілля учнів;</p> <p>принципи організації дозвілля школярів, дозвіллевого спілкування, організації їх вільного часу;</p> <p>специфіку потреб школярів, їхніх інтересів, мотивів дозвіллевої активності, умови організації дозвілля;</p> <p>законодавчі, правові, нормативні документи, що регулюють дозвілля учнів;</p> <p>сучасний стан і тенденції розвитку та діяльності дитячих і підліткових рухів, товариств, асоціацій, організації, що займаються дозвіллям, їх роль, місце і вплив на особистість школяра;</p> <p>специфіку колективотворення різних дозвіллевих центрів, клубів, об'єднань самодіяльного характеру;</p> <p>питання і тенденції розвитку творчих здібностей учнів, методи їх діагностики;</p> <p>форми і методи, умови, за яких відбуватиметься культурно-дозвіллева діяльність учнів сільської школи на засадах українознавства, набуття і вдосконалення вмінь та навичок проведення такої роботи.</p>
---------------	--

<i>Уміти:</i>	<p>аналізувати загально-наукову та фахову літературу з мовознавства, літературознавства, українознавства й фольклористики, педагогіки та психології, методики навчання української мови, літератури, українознавства тощо;</p> <p>виявляти інтереси і потреби учнів в різних видах культурно-дозвілдової діяльності з урахуванням специфіки віку, статі, особливості різних типів сімей (багатодітних, неповних, «важких» тощо) і переводити цю інформацію в соціальну програму конкретної діяльності школи;</p> <p>залучати учнів і вчителів в активну культурно-дозвільну діяльність школи;</p> <p>вивчати, узагальнювати і впроваджувати кращий досвід дозвілдової роботи зі школярами; підлітками, сім'ями;</p>
	<p>надавати консультативну, організаційну та педагогічну допомогу учням, батькам, а також ініціативним групам в організації культурного дозвілля;</p> <p>бути керівником будь-якого виду дозвілдової діяльності;</p> <p>організовувати й проводити фольклорні, етнографічні, діалектологічні, педагогічні та етнопедагогічні дослідження;</p> <p>планувати, розробляти і здійснювати культурно-дозвільну діяльність школярів;</p> <p>уміти власноруч виготовляти речі домашнього вжитку, костюми, декорації, виконувати народні пісні, танці, грати на народних музичних інструментах, виразно читати прозові й віршовані твори тощо;</p> <p>розвивати творчу активність учнів засобами українознавства; керувати гуртками українознавчого спрямування.</p>

Окреслені вище знання і вміння організатора дозвілля роблять культурно-дозвілдової діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства більш ефективною.

МЕТОДИКИ ДІАГНОСТУВАННЯ ЯКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО- ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Диференційно-діагностичний опитувальник «Твій вільний час»

Мета: діагностика мотивації майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвіллевої на засадах українознавство.

Виділено такі типи захоплень:

- інтелектуально-естетичні,
- тілесно-мануальні,
- лідерські,
- накопичувальні,
- егоцентричні,
- азартні,
- інформаційно-комунікативні.

Після обробки отриманих даних з'являється можливість судити за кількістю набраних на користь кожного виду балів з переважанням тих чи інших мотивів у виборі захоплень підлітком.

Якби у тебе був вибір, чим би ти вважав за краще займатися у вільний час:

1a	Виступати на сцені з номером художньої самодіяльності	1б	Ремонтувати радіоприймачі і магнітофони
2a	Збирати пісні, легенди свого села	2б	Збирати календарі
3a	Займатися будь-яким видом рукоділля	3б	Пліткувати з друзями
4a	Організувати святкування Івана Купала в селі	4б	Розгадувати кросворди, ребуси
5a	Організувати роботу гуртка народного танцю в школі	5б	Збирати друзів для гри у дворі
6a	Організувати театральний гурток	6б	За всяку ціну домагатися виконання своїх бажань
7a	Дивитися по телебаченню спортивні телепередачі	7б	Організувати з учнями в школі свято на честь Андрія Первозванного
8a	Читати газети і журнали	8б	Заступатися за несправедливо скривджених

Продовження додатку А

9а	Організувати і провести з учнями школи вечорниці	9б	Збирати монети
10а	Придумувати пригоди для компанії друзів	10б	Досліджувати історію свого краю
11а	Записувати весільну обрядовість рідного села	11б	Грати в карти
12а	Розважатися в барі	12б	Обговорювати з друзями прочитану книгу
13а	Ходити на вистави, виставки	13б	Збирати в скарбничку гроші
14а	Відвідати картинну галерею	14б	Проводити час вдома, відпочиваючи
15а	Бути лідером в компанії друзів	15б	Обговорювати з друзями новини шоу-бізнесу
16а	Записувати різдвяну обрядовість рідного села	16б	Обговорювати з друзями новинки моди
17а	Провести з учнями школи обряд водіння Маланки у рідному селі, виконуючи записалі в селі пісні	17б	Грати в гру на комп'ютері
18а	Удосконалювати свою майстерність у декламуванні віршів	18б	Грати на будь-якому музичному інструменті
19а	Допомогти другу у важкій ситуації	19б	Мріяти про майбутнє
20а	Вишивати український народний рушник	20б	Грати в азартні ігри
21а	Займатися у танцювальному гуртку	21б	Дивитися телевізор
22а	Читати науково-популярну літературу	22б	Ходити в кіно
23а	Допомагати людям похилого віку	23б	Відпрацьовувати прийоми боротьби, боксерські удари
24а	Розробляти сценарій вистави, в якій візьмуть участь учні	24б	Кататися в мотоциклі
25а	Розмовляти по телефону з друзями	25б	Грати в футбол, волейбол
26а	Дивитися театральну виставу	26б	Відвідати рок-концерт
27а	Виготовити атрибути для проведення різдвяного свята	27б	Насолоджуватися затишком і спокоєм
28а	Відвідати зустрічі з письменниками	28б	Переглядати передачі про зірок кінематографу

Продовження додатку А

29a	Згуртувати учнів з метою проведення українознавчого дійства у клубі села	29б	Лазити по деревах, схилах ярів
30a	Вивчати українські народні пісні	30б	Кататися на сноуборді
31a	Відвідати краєзнавчий музей	31б	Гуляти вулицями, розпиваючи спиртні напої
32a	Відвідати виступ народних колективів	32б	Грати у пейнтбол
33a	Займатися торгівлею	33б	Відвідати картинну галерею
34a	Організувати гурток народної пісні в школі	34б	Спостерігати за автоперегонами
35a	Вчитися водити автомобіль	35б	Розважатися грою на більярді
36a	Організувати шкільний фольклорно-етнографічний гурток	36б	Збирати пачки від цигарок
37a	Спілкуватися зі старшими односельцями, записуючи бувальщини рідного села	37б	Спостерігати за автогонками
38a	Брати участь в керівництві гуртком української народної іграшки	38б	Слухати аудіо записи сучасної музики
39a	Збирати фантики від цукерок або жуйок	39б	Вивчати традиційні техніки української народної вишивки
40a	Записувати анекдоти	40б	Придумувати випробування для новачків в компанії
41a	Модно і дорого одягатися	41б	Вишивати традиційне українське народне вбрання
42a	Організувати роботи гуртка «Українська народна писанка»	42б	Милуватися своїм відображенням у дзеркалі

КЛЮЧ до тесту «Твій вільний час»

I-E	T-M	L	H	E	A	I-K
1a	1б	2a	2б	3a	3б	4a
4б	5a	5б	6a	6б	7a	7б
8a	9a	8б	9б			
		10a	11a	10б	11б	
13a			13б	12a		12б
	14a	15a	16a	14б	15б	16б
17a	18a	19a		17б	18б	19б
20a	21a				20б	21б
22a	23б	24б		24a	23a	22б
	25б	26б	27a	27б	26a	25a
28б	29б	29a	28a	30б	30a	
	32б		31б	32a		31a
34a		33б	33a		34б	
35б	35a		36б		36a	
					37б	37a
	39б	38a	39a			38б
41б		40б		41a		40a
42a				42б		

Опитувальний лист «Види захоплень»

Необхідно виділити види захоплень або хобі (улюблене заняття на дозвіллі):

1. Інтелектуально-естетичні захоплення пов'язані з глибоким інтересом до улюбленої справи: музики, малювання, догляду за домашніми тваринами або рослинами, історії, літератури, радіотехніки тощо.
2. Тілесно-мануальні хобі пов'язані з прагненням зміцнити свою фізичну силу, витривалість, набути спритності або будь-яких мануальних навичок. До них відносяться заняття різними видами спорту, прагнення навчитися щось майструвати.
3. Лідерські захоплення зводяться до пошуку ситуацій, де можна керувати дітьми, щось організувати і, таким чином, реалізувати свої лідерські здібності.
4. Накопичувальні захоплення – це колекціонування у всіх його видах. Стійка пристрасть до колекціонування часто поєднується з особливою ретельністю і акуратністю.
5. Егоцентричні захоплення представляють собою різні заняття, показна сторона яких дозволяє виявитися в центрі уваги дорослих і однолітків. Найчастіше це заняття художньою самодіяльністю, також тими видами спорту, в яких велике місце займає артистизм (наприклад, гімнастика, фігурне катання, теніс та інші).
6. Азартні пов'язані з ризикованими, часом необдуманими рішеннями, бажанням емоцій, вражень, видовищ. Легко погоджуються на участь в справі, але потім швидко відмовляються від своїх рішень.
7. Інформативно-комунікативний вид захоплень – основою є бажання отримання нової інформації, яка потребує осмислення і критичної переробки, а також потреба в поверхневих контактах. Багатогодинна порожня балаканина, детективно-пригодницькі фільми, безцільне гуляння по місту або сидіння перед телевізором складають зміст цього виду хобі.

Опитувальник «Спрямованості захоплень»

Мета: визначити бажані захоплення за трьома напрямками: естетично-комунікативному; мануальному; пізнавальному; а також зробити висновки про рівень розвитку того чи іншого захоплення.

Питання

1. У вільний час ти б: а) краще почитав би книгу про історію або культуру українського народу або б) краще б пограв на комп'ютері.
2. У вільний час ти б: а) з великим задоволенням пішов би за місто, помилуватися красивою природою або б) з великим задоволенням пішов би на виставку українського декоративно-прикладного мистецтва.
3. Ти краще б послухав: а) історії про життя односельців, їх побут, звичаї та обряди або б) історію про війни, про життя видатних воєначальників.
4. Ти охочіше б пішов: а) на футбольний матч або б) на виступ народного колективу.
5. Ти охочіше займаєшся: а) іноземною мовою і математикою або б) народною музикою.
6. Як ти вважаєш? Уроки історії, літератури, музики, малювання, танцю, культури спілкування: а) знадобляться в твоєму житті або б) не знадобляться в твоєму житті.
7. Для тебе найцікавіше: а) виконувати трудові завдання, майструвати, клеїти, випалювати, шити б) брати участь у народних святах, спілкуватися з однолітками і односельцями.
8. Більш впевнено ти відчуваєш себе: а) на заняттях фізичної культури або б) на заняттях літератури.
9. Ти активніший на заняттях: а) малювання і музики або б) історії і літератури.
10. Після закінчення занять ти волів би: а) затриматися на деякий час в закладі освіти і взяти участь у підготовці культурно-дозвіллевого заходу або б) зібрати речі і піти грати з хлопцями на вулицю.
11. У вільний час ти хотів би займатися: а) в музичних, художніх або театральних, танцювальних гуртках або б) в іноземних,

математичних, краєзнавчих, технічних гуртках.

12. Включивши телевізор, ти вибрав би перегляд фільму:
а) фантастичного / пригодницького або б) науково-популярний фільм про минуле українського народу, культуру тощо.

Кожна обрана відповідь оцінюється одним балом і заноситься у відповідну графу.

КЛЮЧ:

Э-К	М	П
1а	1б	
2а		2б
3а		3б
4б	4а	
5б		5а
6а	6б	
7б	7а	
8а		8б
9а		9б
10а	1б	
11а		11б
12б	12а	
Максимальна кількість 12 балів	6 x 2 = 12 балів	6 x 2 = 12 балів

1. Естетично-комунікативне захоплення включає в себе різноманітні форми відносин з людьми, орієнтацію на спільну діяльність, на розвиток духовно-моральних начал в особистості. Людина з даним видом захоплення естетична, має творчий хист, товариська, вміє цінувати прекрасне, чутлива і вразлива.

2. Мануальне захоплення полягає в підтримці фізичної форми зміцнення і накачування м'язів, бажанні домогтися переваги в якій-небудь справі, що вимагає застосування зусиль. Особистість цього типу характеризує любов до спорту, азарт змагань, бажання продемонструвати власну силу.

3. Пізнавальне захоплення пов'язане з побудовою планів на майбутнє, визначенням пріоритетних напрямів діяльності. Особистість прагне до переваги в навчальній діяльності, блиснути своїми знаннями, ерудицією. Читання книг, отримання

нової пізнавальної інформації пронизує поведінку людини у вільний від навчання час.

Тест «Моя компанія»

Методика розроблена на основі класифікації молодіжних груп антисоціальної спрямованості.

Мета: визначити соціально-психологічний статус учнів в компанії однолітків поза школою; виявити характер групи (закрита, відкрита) і її тип (випадкова, перенародженого інтересу, ретретистська).

1. На скільки груп поділяється ваш клас?
2. Чи є у класі лідери?
3. Коли ви виконуете якусь спільну справу (розробка сценарію якогось дійства, підготовка вистави або концерту) чи завжди зберігаються між вами хороші стосунки?
4. Чи всіх бажаючих ви приймаєте в групу з підготовки культурно-дозвіллевого заходу?
5. Чи використовуєте ви власні симпатії / антипатії під час розподілу ролей або сфери відповідальності?
6. Ви з задоволенням збираєтесь у школі після уроків для участі у гуртках?
7. Чи можна сказати, що ви збираєтесь тільки для того, щоб поговорити, обмінятися новинами?
8. Що полягає в основі вашої позааудиторної діяльності?
9. Чи легко стати членом компанії?
10. Чи повинна людина, що вступила в вашу компанію, пройти через якісь випробування?
11. Чи поважаєте ви думку один одного?
12. Чи приймаєте ви у вашу спілку / гурток представників іншої статі?
13. Чи є у вашій компанії учні, які беруть участь в організації культурно-дозвіллевого заходу з примусу?
14. Чи користуєтесь ви у щоденному спілкуванні прізвиськами?
15. За яким принципом ви обираєте лідера?
16. За яким принципом ви розподіляєте обов'язки?
17. Чи висміюєте ви недоліки один одного?
18. Чи часто змінюється склад компанії?

19. Чи часто ти розчаровуєшся в друзях?
20. Чи згоден ти з тим, що справжній авторитет можна завоювати тільки за допомогою сили та приниження інших?
21. Чи здатний ти утримувати лідерство в компанії?

КЛЮЧ:

Закрита група (антисоціальна)	6 +	9	10 +	12 +	13 +	14 +	15 +	16 +	18	20 +
Відкрита група (має соціальний статус)	4 +	17	19	21 +	x2					
Випадкова група	1	5	6	7	12	x2				
Група перенароджених	6	8	15	20	x2					
Ретритистська група	3	4	5	7	9	10	11	12	17	18

Методика незакінчених фраз

Інструкція: вам запропоновано 11 фраз, які торкаються питання вільного часу, особистих інтересів, планів на майбутнє. Доповніть фрази так, щоб вийшла закінчена думка.

1. У вільний час я люблю...
2. Мені дуже цікаво...
3. Я хотів би займатися...
4. Дозвіллева діяльність – це ...
5. Я хочу, щоб в селищі...
6. Особливий інтерес у мене викликає...
7. Захоплення...
8. Мені не подобається...
9. Моя мета – ...
10. Мій характер – ...
11. Моє майбутнє залежить...

ПРОЕКТНІ МЕТОДИКИ

Визначення спрямованості майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності (орієнтаційна анкета)

Анкета складається з 27 пунктів-суджень, по кожному з яких можливі три варіанти відповідей, відповідні трьом видам спрямованості особистості. Респондент повинен вибрати одну відповідь, яка найбільшою мірою виражає його думку або відповідає реальності або, навпаки, найбільш далека від його думки. Відповідь «найбільш» отримує 2 бали, «найменш» – 0, залишився невибраний – 1 бал. Бали, набрані за всіма 27 пунктами, підсумовуються по кожному виду спрямованості окремо.

За допомогою методики виявляються такі спрямованості:

1. *Спрямованість на себе (Я)* – орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно роботи і співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, роздратованість, тривожність, інтровертність.

2. *Спрямованість на спілкування (С)* – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність. Але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності і емоціональних відносинах з людьми.

3. *Спрямованість на справу (Сп)* – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення спільної мети.

Інструкція: «опитувальний лист складається з 27 пунктів. По кожному з них можливі три варіанти відповідей: А, Б, В.

1. З відповідей на кожен з пунктів виберіть той, який краще виражає Вашу точку зору з даного питання.

Букву, якою позначена відповідь (А, Б, В) напишіть на аркуші для запису відповідей поряд з номером відповідного пункту (1–27) під рубрикою «найбільше».

2. Потім з відповідей на кожен пункт виберіть той, який далі стоїть від Вашої точки зору, найменш для Вас цінний, букву, якій позначено відповідь напишіть на листку для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту, в стовпці під рубрикою «найменше».

3. Таким чином, для відповіді на кожне з питань Ви використовуєте дві букви, які й запишете в відповідному стовпці. Решта відповідей не записується.

Тестовий матеріал

1. *Найбільше задоволення я отримую від:*
 - А. Схвалення моєї роботи.
 - Б. Свідомості того, що робота зроблена добре.
 - В. Свідомість того, що мене оточують друзі.

2. *Якби я проводив культурно-дозвілльєве дійство, то я хотів би бути:*
 - А. Головним режисером і сценаристом.
 - Б. Виконавцем.
 - В. Головним героєм вистави, солістом.

3. *Участь у виставі на українознавчу тематику допоможе:*
 - А. Зацікавити учасників інформацією про історію рідного краю, його культуру, традиції.
 - Б. Популяризувати українські свята, мистецтво.
 - В. Створити колектив однодумців, об'єднаних спільною метою, що полягає у збереженні культури і традицій України.

4. *Коли я беру участь у підготовці та проведенні культурно-дозвілльєвого дійства, мені подобається, що люди:*
 - А. Радіють за якісно виконану роботу.
 - Б. Відповідально ставляться до виконання своєї ланки роботи.
 - В. Прагнуть не тільки добре виконати доручену їм справу, а й допомогти іншим.

5. *Я хотів би, щоб мої друзі:*
- А. Були чуйні і допомагали людям, коли для цього представляються можливості.
 - Б. Захоплювалися моїми ідеями, думками і постійно хвалили мене.
 - В. Пропонували свої ідеї та успішно втілювали їх у життя.
6. *Кращими друзями я вважаю тих:*
- А. З ким складаються хороші взаємини.
 - Б. На кого завжди можна покластися.
 - В. У кого впливові батьки.
7. *Найбільше я не люблю:*
- А. Коли у мене щось не виходить.
 - Б. Коли псуються відносини з товаришами.
 - В. Коли я погано виконав роботу.
8. *На мою думку погано, коли у процесі організації та проведення культурно-дозвілєвого дійства, у колективі:*
- А. постійні чвари, взаємоприниження, образи;
 - Б. відбувається постійна боротьба за лідерство.
 - В. некомпетентна людина прагне нав'язати свою думку / твердження.
9. *Обираючи тематику культурно-дозвілєвого дійства, я би обрав:*
- А. концерт, присвячений пам'яті видатного письменника;
 - Б. українознавче свято (Андріївські вечорниці, Маланки, Івана Купала тощо);
 - В. музично-хореографічну композицію.
10. *Я хотів би бути схожим на тих, хто:*
- А. Домігся успіху в житті.
 - Б. По-справжньому захоплений своєю справою.
 - В. Живе у розкошах.
11. *Школа повинна:*

- А. Навчити вирішувати завдання, які ставить життя.
Б. Розвивати індивідуальні здібності учня.
В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.
12. *Якби у мене було більше вільного часу, найохочіше я використав би його:*
А. Для спілкування з друзями.
Б. Для відпочинку і розваг.
В. Для самоосвіти.
13. *Найбільших успіхів я добиваюся, коли:*
А. працюю з однодумцями над цікавою справою;
Б. займаюся улюбленою справою;
В. мої зусилля отримують добре винагородження / визнання.
14. *Я люблю коли:*
А. інші люди захоплюються мною і намагаються наслідувати;
Б. відчуваю задоволення від добре виконаної роботи;
В. займаюся справою, що не залишає байдужими глядачів.
15. *Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:*
А. розповіли про якусь цікаву справу, пов'язану з навчанням, роботою, спортом тощо, в якій я брав участь.
Б. написали про мене як про культурну, гарно освічену особистість.
В. обов'язково розповіли про колектив однодумців, у співпраці з яким я досягнув успіху.
16. *Найкраще я вчуся, якщо:*
А. те, що я вивчаю не залишає мене байдужим;
Б. те, що я вивчаю, у майбутньому стане мені в нагоді;
В. можу обговорити дискусійні питання з моїми друзями.
17. *Для мене немає нічого гіршого, ніж*
А. приниження гідності людини;
Б. невідповідально поставитися до справи;

- В. втрата друзів.
18. *Найбільше я ціную:*
- А. успіх;
 - Б. можливість спільної роботи з друзями;
 - В. розум і кмітливість.
19. *Я не люблю людей, які:*
- А. вважають себе краще за інших;
 - Б. часто сваряться і конфліктують;
 - В. заперечують проти нового.
20. *Приємно, коли:*
- А. Працюєш над цікавою справою з друзями.
 - Б. Маєш багато друзів.
 - В. Викликаєш захоплення і всім подобаєшся.
21. *Керівник повинен бути:*
- А. демократичним;
 - Б. авторитетним;
 - В. вимогливим.
22. *У вільний час я залюбки прочитав би книги:*
- А. про мистецтво спілкування;
 - Б. про історію і культуру України, видатних українців тощо;
 - В. про останні досягнення науки і техніки.
23. *Якби у мене були здібності до музики, я вважав за краще б бути:*
- А. диригентом.
 - Б. композитором.
 - В. солістом.
24. *Мені б хотілося:*
- А. організувати і провести цікавий конкурс.
 - Б. здобути перемоги в конкурсі.
 - В. керувати проведенням конкурсу.

25. *Для мене найважливіше знати:*
 А. що я хочу зробити.
 Б. шляхи досягнення мети.
 В. як організувати людей для досягнення поставленої мети.
26. *Людина повинна прагнути до того, щоб:*
 А. зробити щось корисне для інших;
 Б. гарно виконати доручене завдання.
 В. дбати про слабких і старих людей.
27. *Найкраще я відпочиваю у вільний час:*
 А. у спілкуванні з друзями.
 Б. переглядаючи розважальні фільми.
 В. займаючись своєю улюбленою справою.

КЛЮЧ:

№ п/п	Я	О	Д	№ п/п	Я	О	Д
1	А	В	Б	15	Б	В	А
2	Б	В	А	16	А	В	Б
3	А	В	Б	17	А	В	Б
4	В	Б	А	18	А	Б	В
5	Б	А	В	19	А	Б	В
6	В	А	Б	20	В	Б	А
7	В	Б	А	21	Б	А	В
8	А	Б	В	22	Б	А	В
9	В	А	Б	23	В	А	Б
10	А	В	Б	24	Б	А	В
11	Б	В	А	25	А	В	Б
12	Б	А	В	26	В	А	Б
13	В	А	Б	27	Б	А	В
14	А	В	Б				

Додаток Б

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ

**Середній показник поширеності деяких регулярних занять
(%)**

Група	Читання газет	Читання журналів	Читання книг	Прослуховування радіо	Щоденний перегляд телевізора
КГ	31,9	12,6	12,3	14,2	94,3
ЕГ	33,7	43,1	30,6	11,4	83,9
Група	Відвідування кіно	Відвідування симфонічних концертів	Відвідування естрадних концертів	Відвідування виставок, музеїв	Відвідування літературних вечорів
КГ	43,4	9,7	54,3	10,5	10,5
ЕГ	60,0	5,9	50,6	14,8	13,3
Група	Відвідування танців	Участь у художній самодіяльності	Участь у гуртку народної вишивки	Заняття улюбленою справою	Відвідування друзів
КГ	17,2	5,0	19,2	16,4	35,9
ЕГ	13,5	15,0	41,1	27,5	41,5
Група	Гра в карти	Відвідування театру	Участь у гуртку народної пісні	Спілкування з однолітками	Щоденні прогулянки
КГ	10,5	12,5	19,8	20,0	32,0
ЕГ	19,7	20,6	25,2	33,0	55,5

Додаток В Додаток В 1

Анкета визначення ціннісних дозвіллєвих орієнтирів

Дорогий друг! Просимо кожному показнику можна присвоїти бал: «1» – ніколи не буду займатися; «2» – хочу займатися час від часу; «3» – хочу займатися, тому що це приносить задоволення; «4» – хочу займатися, тому що це приносить командний успіх; «5» – хочу займатися, тому що це приносить особистий успіх і творчу самореалізацію.

Дозвіллєві орієнтири	БАЛИ				
	5	4	3	2	1
1. Читання художньої літератури (вітчизняної та світової)					
2. Інтелектуальні ігри, розгадування кросвордів					
3. Комп'ютерні гри на військову тематику					
4. Перегляд телевізійних ток-шоу					
5. Подорожі по Україні, з метою вивчення історії та культури рідного краю					
6. Перегляд фільмів жахів, фантастики					
7. Перегляд документальних фільмів про історію України, народу					
8. Участь у КВК, фестивалях, конкурсах					
9. Гра в азартні ігри (ігрові автомати, карти тощо.)					
10. Відвідування музеїв, виставок народного декоративного мистецтва					
11. Відвідування концертів популярної музики					
12. Відвідування клубів, кафе					
13. Відвідування модерних вистав					
14. Відвідування вистав за творами класичної української літератури					
15. Участь в організації вистав і концертів українознавчого змісту					
16. Заняття одним із видів народно-декоративного мистецтва					
17. Участь у виставках народно-декоративного мистецтва					
18. Участь у колективах народної пісні, танцю тощо					
19. Участь у пошукових наукових фольклорно-етнографічних експедиціях по рідному краю					
20. Відвідування концертів народної музики					

Додаток В. 2

ТЕСТ-ОПИТУВАЛЬНИК

ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ САМООЦІНКИ

Самооцінка – це оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Саме рівень самооцінки багато в чому визначає критичність до себе, ставлення до успіхів і невдач, взаємини з іншими людьми.

Визначити власний рівень самооцінки Ви зможете за допомогою нескладного тесту-опитувальника. Він включає 32 судження, з приводу яких можливе п'ять варіантів відповіді, кожен з яких відповідає певній кількості балів. Відповідаючи на питання тесту, Ви проставляєте бали в залежності від обраного Вами варіанту відповіді:

«Дуже часто» – 4 бали;

«Часто» – 3 бали;

«Іноді» – 2 бали;

«Рідко» – 1 бал;

«Ніколи» – 0 балів.

Судження:

1.	Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.	
2.	Відчуваю свою відповідальність за доручену мені справу.	
3.	Я турбуюся про своє майбутнє.	
4.	Мене цікавить історія і культура українського народу.	
5.	Я із задоволенням беру участь у культурно-дозвіллевих заходах.	
6.	Я хочу займатися пошуковою українознавчою роботою.	
7.	Я боюся виглядати дурнем.	
8.	Зовнішній вигляд інших куди краще, ніж мій.	
9.	Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми.	
10.	Я хочу займатися якимось із видів народної декоративно-прикладної творчості.	
11.	Я із задоволенням співаю українські народні пісні.	
12.	Мені не вистачає впевненості в собі.	
13.	Мені б хотілося, щоб мої дії схвалювалися іншими частіше.	
14.	Я із задоволенням виступаю на сцені.	

15.	Мені подобається спілкуватися з людьми старшого віку про історію нашого села / міста.	
16.	Мені подобається збирати пісні, легенди, обряди, звичаї мого села / міста.	
17.	Мені немає з ким поділитися своїми думками.	
18.	Боюся не виправдати очікувань близьких мені людей, друзів.	
19.	Я люблю танцювати українські народні танці.	
20.	Я люблю відвідувати виставки українського декоративно-прикладного мистецтва.	
21.	Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.	
22.	Я не відчуваю себе в безпеці.	
23.	Я часто безпідставно хвилююся.	
24.	Я із задоволенням обговорюю з людьми питання, що мене хвилюють.	
25.	Я з легкістю знаходжу спільну мову з учнями.	
26.	Мене турбує, що люди говорять про мене за мою спиною.	
27.	Я люблю відвідувати театральні вистави за творами класичної української літератури.	
28.	Я із задоволенням взяв би / взяла би участь у виставі за творами Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського та ін.	
29.	Я із задоволенням беру участь у конкурсах декламаторів.	
30.	Я люблю відвідувати краєзнавчі музеї.	
31.	Я люблю відвідувати картинні галереї.	
32.	Мені подобається подорожувати Україною.	

Для того, щоб визначити рівень самооцінки, необхідно скласти бали за всіма 32 судженням.

Сума балів від 0 до 25 говорить про високий рівень самооцінки, при якому людина, як правило, не обтяжений «комплексами меншовартості», правильно реагує на зауваження і оцінки інших, рідко сумнівається у своїх діях, має чітку мотивацію до проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства, впевнені у своїх знаннях, готові ділитися ними з іншими.

Сума балів від 26 до 45 свідчить про середній рівень самооцінки. Якщо Ви набрали таку кількість балів, то, ймовірно, час від часу відчуваєте незрозумілу незручність у взаєминах з іншими людьми, нерідко недооцінюючи себе і свої здібності без достатніх на те підстав, не впевнені у своїх знаннях.

Сума балів від 46 до 128 вказує на низький рівень

самооцінки, при якому людина нерідко болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, частіше намагається «підлаштуватися» під думку інших людей, більшою мірою страждає від «комплексу неповноцінності», байдуже ставиться до роботи по збереженню і популяризації культури, традицій, історії українського народу.

МЕТОДИКА

виявлення комунікативних та організаторських здібностей (КОС-1)

Комунікативні та організаторські здібності – ключові в професіях типу «людина – людина» (вчитель, тренер, лікар тощо). Ці здібності визначають характер міжособистісних відносин, без яких не можна об'єднатися в колектив, створити навчальні, спортивні і інші групи, залучити до себе людей, організувати і направити їх діяльність.

Методика КОС–1 базується на принципі відображення і оцінки деяких особливостей своєї поведінки в різних ситуаціях, знайомих з особистого досвіду. Для вивчення комунікативних здібностей включені 20 питань, які допомагають з'ясувати особливості поведінки:

а) чи проявляєте Ви прагнення до спілкування, чи багато у вас друзів;

б) чи любите Ви знаходитися в колі друзів або віддаєте перевагу самотності;

в) чи швидко звикаєте до нових людей до нового колективу;

г) наскільки швидко реагуєте на прохання друзів, знайомих;

д) чи любите громадську роботу, чи виступаєте на зборах;

е) чи легко Вам даються виступи в аудиторіях.

Вивчення організаторських здібностей включає також 20 питань, які допомагають оцінити такі особистісні якості, як;

а) швидкість орієнтації в складних ситуаціях;

б) винахідливість, наполегливість, вимогливість;

в) схильність до організаторської діяльності;

г) самостійність, самокритичність;

д) витримка;

е) ставлення до громадської роботи, товариськість.

Вам потрібно відповісти на всі питання цього бланка. Вільно висловлюйте свою думку з кожного питання і відповідайте на них так: якщо Ваша відповідь позитивна, то поставте проти нього знак «+», якщо ж не згодні – знак «-». Майте на увазі, що питання короткі і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Уявіть собі типові ситуації, не

замислюйтесь над деталями. Відповідайте швидко. Звертайте увагу на перші слова питання. Ваша відповідь повинна бути узгоджена з цими словами.

1.	Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?	
2.	Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої (рішення) думки?	
3.	Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне Вам кимось із друзів?	
4.	Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?	
5.	Чи завжди у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?	
6.	Чи подобається Вам займатися громадською роботою?	
7.	Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час з книгами або за будь-якими іншими заняттями, ніж з людьми?	
8.	Якщо виникли деякі перешкоди до здійснення Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?	
9.	Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які старші Вас за віком?	
10.	Чи любите Ви придумувати або організовувати зі своїми друзями ігри або розваги?	
11.	Чи важко Вам входити в нову компанію?	
12.	Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно б виконати сьогодні?	
13.	Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?	
14.	Чи прагнете Ви домогтися, щоб Ваші друзі діяли відповідно до Ваших думок?	
15.	Чи важко Ви освоюєтесь в новій компанії?	
16.	Чи правда, що у Вас не буває конфліктів з друзями через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?	
17.	Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися або поговорити з новою людиною?	
18.	Чи часто у вирішенні важливих справ Ви приймаєте ініціативу на себе?	
19.	Чи дратують Вас оточуючі люди і чи хочеться Вам побути на самоті?	
20.	Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтесь в незнайомій для Вас обстановці?	
21.	Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?	
22.	Чи виникає у вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити розпочату справу?	

Продовження додатку Д

23.	Чи відчуваєте Ви почуття утруднення, незручності, якщо доводиться проявляти ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?	
24.	Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкування з друзями?	
25.	Чи любите Ви брати участь у колективних розвагах?	
26.	Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси Ваших друзів?	
27.	Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?	
28.	Чи правда, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?	
29.	Чи вважаєте Ви, що Вам не дуже важко ввести позбавлення в малознайому для Вас компанію?	
30.	Чи приймали ви участь у громадській роботі в школі?	
31.	Чи вірно, що ви не соромитесь відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийнято Вашими друзями?	
32.	Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?	
33.	Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому для Вас компанію?	
34.	Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх друзів?	
35.	Чи правда, що Ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?	
36.	Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?	
37.	Чи правда, що Ви маєте багато друзів?	
38.	Чи часто Ви опиняєтеся в центрі уваги у своїх друзів?	
39.	Чи часто Ви соромитесь, почуваете незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?	
40.	Правда, що Ви не дуже помірно відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх друзів?	

Відповіді випробуваний дає в спеціальному бланку відповідей, в якому фіксуються також його анкетні дані та результати роботи.

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

1	6	11	16	21	26	31	36
2	7	12	17	22	27	32	37
3	8	13	18	23	28	33	38
4	9	14	19	24	29	34	39
5	10	15	20	25	30	35	40

ДЕШИФРАТОР 1

Комунікативні здібності

1	+	11	-	21	+	31	-
3	-	13	+	23	-	33	+
5	+	15	-	25	+	35	-
7	-	17	+	27	-	37	+
9	+	19		29	+	39	-

ДЕШИФРАТОР 2

Організаторські здібності

2	+	12	-	22	+	32	
4	-	14	+	24	-	34	
6	+	16	-	26	4-	36	
8	-	18	+	28	-	38	
					I		

Потім підраховується кількість співпадаючих з дешифратором відповідей по кожному розділу методики.

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ

Показники, отримані за даною методикою, можуть варіювати від 0 до 1. Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень прояву комунікативних чи організаторських здібностей, близькі до 0 – про низький рівень. Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів випробування. Для якісної стандартизації результатів випробування використовується шкала оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників (К) відповідає певна оцінка.

Записуємо результати в бланк відповідей і порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських здібностей.

Шкала оцінок комунікативних здібностей

К	Оцінка	Рівень прояву комунікативних схильностей
0,10–0,45	1	низький
0,46–0,55	2	Нижче середнього
0,56–0,65	3	середній
0,66–0,75	4	високий
0,76–1,00	5	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських здібностей

К	Оцінка	Рівень прояву організаторських схильностей
0,20–0,55	1	низький
0,56–0,65	2	Нижче середнього
0,66–0,70	3	середній
0,71–0,80	4	високий
0,81–1,00	5	Дуже високий

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Якщо Ви отримали оцінку «1», то Ви характеризуєте вкрай низький рівень прояву здібностей до комунікативної та організаторської діяльності.

У тих, хто отримав оцінку «2», розвиток комунікативних і організаторських здібностей знаходиться на рівні нижче середнього. Ви прагнете до спілкування, відчуваєте себе скуто в новій компанії, колективі, віддаєте перевагу проводити час наодинці з собою, обмежуєте свої знайомства, відчуваєте труднощі у встановленні контактів з людьми і у виступі перед аудиторією, погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації, не

відстоюєте свою думку, важко переживаєте образи. Прояв ініціативи в суспільній діяльності вкрай занижений, у багатьох справах Ви віддаєте перевагу уникати прийняття самостійних рішень.

Якщо Ви отримали оцінку «3», то для Вас характерний середній рівень прояву комунікативних та організаторських здібностей. Володіючи в цілому середніми показниками, Ви прагнете до контактів з людьми, не обмежуючи своє коло знайомств, відстоюєте свою думку, плануєте роботу. Однак «потенціал» цих схильностей не відрізняється високою стійкістю. Ви потребуєте подальшої серйозної та планомірної роботи по формуванню та розвитку комунікативних та організаторських здібностей.

Якщо Ви отримали оцінку «4», то Ви віднесені до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. Ви не губитеся в новій обстановці, швидко знаходите друзів, постійно прагнете розширити коло знайомих, займаєтеся громадською діяльністю, допомагаєте близьким, друзям, проявляєте ініціативу у спілкуванні, із задоволенням берете участь в організації громадських заходів, здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації.

І, нарешті, отримали оцінку «5» – з найбільш високим рівнем прояву комунікативних і організаторських здібностей. / Для Вас характерні швидка орієнтація у важких ситуаціях, невимушеність поведінки в новому колективі. Ви ініціативні, віддаєте перевагу у важливій справі або складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоювати свою думку і домагатися щоб вона була прийнята. Ви легко відчуваєте себе в незнайомій компанії, любите і вмієте організовувати різні ігри, колективні справи, самі вмієте знаходити таку роботу.

При інтерпретації отриманих даних слід пам'ятати, що вони лише констатують наявний рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей в даний період розвитку особистості. І якщо результати тестування виявляться невисокі, це зовсім не означає, що даних здібностей у Вас немає. Просто не були створені умови для їх прояву і розвитку або у Вас не було нагальної потреби знайти відповідні вміння.

**Визначення підготовленості студентів до організації
культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на
засадах українознавства**

Анкета

**для студентів факультету української філології спеціалізації
«Українознавство», «Російська мова», «Редагування освітніх
видань» та додаткової спеціальності «Мова і література
(англійська)» (I курс)**

Кафедра української літератури, українознавства та методик їх навчання проводить дослідження з метою визначення підготовленості студентів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства. Просимо вас взяти участь в опитуванні.

Опитування анонімне, одержані дані будуть використані з науковою метою.

1.	Інститут, курс та спеціальність.
2.	Підкресліть, які причини спонукали Вас вступити до ВНЗ?
3.	Як ви усвідомлюєте суспільну значущість своєї майбутньої професії?
4.	Чому ви вирішили стати вчителем української мови та літератури
5.	Які риси вчителя національної оновлюваної школи ви хотіли б виховати в собі?
6.	Як ви проводите час, вільний від навчання?
7.	Хто є вашим ідеалом у житті?
8.	Чи цікавитель Ви історією рідного краю, його культури, традицій?
9.	На Вашу думку, яким має бути дозвілля: активним чи пасивним?
10.	Як Ви вважаєте, чи потрібно керувати дитячим дозвіллям?
11.	Чи плануєте Ви працювати вчителем у школі?
12.	Чи плануєте Ви проводити з учнями вільний від навчання час?
13.	Чи необхідна взагалі, на вашу думку, позааудиторна українознавча робота в школі?
14.	Як Ви вважаєте, чи робить українознавчий аспект виставу, концерт, виховний захід тощо цікавішим?
15.	Які виховні заходи українознавчого змісту проводилися вашій школі (свято Покрови, Андріївські вечорниці, колядки та щедрівки, купальські свята тощо)?
16.	Чи брали ви в них участь? Чи було вам цікаво?

17.	Чи плануєте ви організацію власної українознавчої роботи?
18.	Чи плануєте ви організацію пошукової українознавчої роботи в школі?
19.	Чи вважаєте ви, що за час навчання у ВНЗ отримаєте достатню українознавчу підготовку?
20.	Чи вважаєте ви, що за час навчання у ВНЗ отримаєте достатню підготовку щодо організації культурно-дозвіллевої діяльності в школі на засадах українознавства?

**Визначення підготовленості студентів-філологів
до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів
сільської школи на засадах українознавства**

Анкета для студентів (IV курс)

Ви навчаєтеся в педагогічному університеті. Просимо вас дати відповідь на кілька запитань, пов'язаних з підготовкою до професійної діяльності вчителя-філолога. Опитування анонімне, одержані дані будуть використовуватися лише з науковою метою.

<p>1. Що було вирішальним в обранні вами професії вчителя-філолога? Необхідне підкресліть:</p> <ol style="list-style-type: none">1) зацікавленість навчальними дисциплінами українознавчого та філологічного циклів;2) бажання навчати філологічним дисциплінам;3) бажання присвятити себе вихованню дітей;4) усвідомлення педагогічних здібностей;5) бажання мати вищу освіту;6) уявлення про суспільну важливість, престиж педагогічної професії;7) стремління до матеріальної забезпеченості;8) за вказівкою батьків;9) так склалися обставини?	
<p>2. Які якості, на вашу думку, є визначальними для вчителя-філолога? Необхідне підкресліть:</p> <ol style="list-style-type: none">1) знання із спеціальності;2) ерудиція і широкий кругозір;3) уміння мислити і самостійно приймати рішення;4) організаційні здібності;5) уміння працювати з людьми;6) витримка;7) володіння собою;8) працелюбність;9) ініціативність;10) діловитість;11) самокритичність;12) наполегливість;13) охайність;14) вихованість;15) відповідальність;16) тактовність;17) уміння швидко оцінити ситуацію;	

Продовження додатку

18) порядність; 19) чесність; 20) доброта; 21) розуміння дітей і любов до них; 22) відданість своїй праці; 23) інше (вказіть, що саме)?	
3. Як ви усвідомлюєте суспільну значущість своєї майбутньої професії?	
4. Якими вміннями і навичками повинен володіти вчитель національної школи?	
5. Яким ви уявляєте ідеал учителя-філолога?	
6. Чи є у вас потреба у вивченні історії рідного народу, культури, родинних виховних традицій, звичаїв, обрядів, свят?	
7. У чому, на вашу думку, полягає соціально-педагогічне значення дисциплін українознавчого циклу?	
8. Під час практики у процесі підготовки до уроків з української літератури чи використовували Ви українознавчий матеріал? Чи отримували ви від цього наукове та емоційне задоволення?	
9. На вашу думку, чи готові ви до педагогічної роботи в школі: 1) так; 2) вагаюся з відповіддю; 3) ще не готовий (-а).	

Додаток Д

РОБОЧА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА» (напрацьовано автором)

Робоча програма навчальної дисципліни **«Методика організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»** для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Українська мова і література. Розробник: Кириченко В. Г., старший викладач кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Робочу програму з дисципліни **«Методика організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства»** для студентів спеціальності 014 Середня освіта. Українська мова і література. обговорено та рекомендовано до видання на засіданні кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. («27» серпня 2016 року, протокол №1).

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5	Спеціальність 014. Середня освіта. Українська мова та література	Нормативна (за вибором)	
Модулів – 2	Спеціальність:	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 45 год.		-й	-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 0,5 самостійної роботи студента – 1	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		12 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		10 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		11 год.	год.
Вид контролю:			
залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – сформувати мотивацію майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства, навчити студентів основним методичним прийомам організації дозвілєвої діяльності, сприяти оволодінню навичками самостійної роботи, розвивати творчий потенціал студентів, організаторські здібності: організаційні, комунікативні, мовні, а також якості – любов до праці, вимогливість, відповідальність тощо.

Завдання курсу:

- вивчення та узагальнення історичного досвіду виникнення та розвитку культурно-дозвілєвої діяльності;
- ознайомлення студентів з теоретичними основами культурно-дозвілєвої діяльності;
- вивчення особливостей організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства;
- вивчення методичних прийомів проведення культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Студенти повинні **знати**:

- сутність творчої дозвілєвої діяльності;
- мету, принципи, зміст, методи, види і форми її організації;
- основи методики засвоєння дозвілєвої діяльності;
- основні технології навчання і виховання;
- методику написання сценаріїв;
- сценарні прийоми;
- основні етапи роботи над сценарієм;
- особливості побудови сценарію свята, його оформлення;
- теоретичні основи українських народних календарних та родинних свят і обрядів;
- напам'ять необхідну кількість народних пісень, загадок, прислів'їв;
- орієнтуватися у питаннях історії розвитку українського фольклору, класифікації жанрів усної народної словесності, їх специфіки у контексті обряду, ритуалу;
- визначати шляхи збереження фольклорної пам'яті українців у контексті проблем глобалізації та запитів освіти XXI століття.

Уміти:

- застосовувати теоретичні знання на практиці;
- підбирати матеріал для написання сценарію;
- орієнтуватися у виборі сценарного матеріалу;
- проводити свята та обряди на практиці;
- виконувати фольклорні твори різних жанрів;

- грати в народні ігри («Подільночка», «Кривий танець», «А ми просо сіяли»);
- розробляти сценарії свят, вистав, концертів та інших масових заходів;
- відтворювати на сцені і в житті народні обряди родинного та календарного циклів;
- організовувати діяльність майстер-класів (як-от «Народна вишивка», «Народна хореографія», «Фольклорний театр» тощо), шкільних гуртків, театрів тощо;
- проводити агітаційну роботу серед населення у царині збереження фольклорної пам'яті регіону;
- виготовляти атрибутику до календарних свят українців;
- організовувати та проводити українознавчу пошуково-дослідну роботу школярів;
- створювати постійні і тимчасові творчі колективи учнів;
- прогнозувати дозвіллеву діяльність.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУРСУ «МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ СВЯТА

Тема 1. Методика підготовки, організації та проведення державних свят України

День Конституції України. День Незалежності України. День захисника України. День українського козацтва. День захисника Вітчизни. Державні свята України та їх роль у патріотичному вихованні школярів. Атрибутика державних свят України.

Тема 2. Методика підготовки та організації свят літературного, літературно-краєзнавчого циклу

Специфіка літературного свята. Особливості написання сценарію до літературного свята. Підготовка до літературного свята, її етапи. Особливості оформлення сцени, залу. Методика проведення літературного свята. Підведення підсумків літературного свята.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ. Методика підготовки та організації народних свят

Тема 1. Організація та проведення українознавчих свят календарного циклу

Зимові свята: різдвяні свята у духовному житті українського народу, проблема традицій і сьогодення; підготовка і організація

вертепного дійства; підготовка і організація народної обрядової гри «Коза»; підготовка і організація обряду посівання; свято Йордану, підготовка до нього, його проведення; атрибутика різдвяних свят та способи її виготовлення: дідух, павук, «зірка», маски, вертепна скринька, посівальна рукавичка та ін..

Весняні свята: свято весняного циклу у духовному житті та світоглядних уявленнях українців; свято зустрічі весни. Методика організації обряду зустрічі весни у дитячому колективі; Великдень, його духовна суть. Підготовка до свята, атрибутика; писанка – символ Великодня. Виготовлення писанок, дряпинок у регіональній традиції.

Літні свята: Зелені свята у духовному житті українців; купальське свято у духовному житті українського народу: традиція і сьогодення; регіональні особливості купальської обрядовості; методика організації купальського свята та виготовлення атрибутики до нього.

Осінні свята: осінні свята у світогляді та духовному житті українського народу; методика підготовки, організації та проведення свята врожаю в сільській школі на засадах українознавства.

Тема 2. Методика організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах пісенного фольклору

Пісенний фольклор, побутовий спів у духовному житті та світогляді українського народу. Поняття фольклорний регіон. Специфіка фольклору історичної Уманщини. Методика вирішення проблеми збереження фольклорної пам'яті регіону. Методика організації свята української пісні, співочого поля, акції «Заспіває школа – заспіває Україна».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Методика організації роботи гуртків декоративно-прикладного мистецтва

Заняття в гуртках народного декоративно-прикладного мистецтва як вид культурно-дозвіллевої діяльності сільських школярів на засадах українознавства. Організація роботи майстер-класу з писанкарства. Організація роботи майстер-класу «Народна вишивка». Організація роботи майстер-класу «Народна хореографія». Організація роботи фольклорного шкільного театру. Організація та проведення українознавчих вистав. Інсценізація української народної казки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV.

Методика організації українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі

Організація українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі. Підготовка запитальника до фольклорно-етнографічних досліджень. Організація систематизації та збереження зібраних матеріалів. Аналіз та публікація результатів пошукової роботи школярів у рідному населеному пункті, регіоні.

Структура залікового кредиту дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усьог о	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУРСУ «МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА»						
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.						
Методика підготовки, організації та проведення свят						
Тема 1. Методика підготовки, організації та проведення державних свят України	8	2	2		2	2
Тема 2. Методика підготовки та організації свят літературного, літературно-краєзнавчого циклу	8	2	2		2	2
Разом за змістовим модулем 1	16	4	4		4	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.						
Методика підготовки та організації народних свят						
Тема 1. Організація та проведення українознавчих свят календарного циклу	8	2	2		2	2
Тема 2. Методика організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах пісенного фольклору	8	2	2		2	2
Разом за змістовим модулем 2	16	4	4		4	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.						
Методика організації роботи гуртків декоративно-прикладного мистецтва						
Тема 1. Заняття в гуртках народного декоративно-прикладного мистецтва як вид культурно-дозвіллевої діяльності сільських школярів на	7	2	2		2	1

засадах українознавства						
Разом за змістовим модулем 3	7	2	2		2	1
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV.						
Методика організації українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі						
Тема 1. Організація українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі	6	2	2		1	1
Разом за змістовим модулем 4	6	2	2		1	1
Модуль 2						
ІНДЗ			-	-		-
Усього годин	45	12	12		11	10

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методика підготовки, організації та проведення державних свят України	2
2.	Методика підготовки та організації свят літературного, літературно-краєзнавчого циклу	2
3.	Організація та проведення українознавчих свят календарного циклу	2
4.	Методика організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах пісенного фольклору	2
5.	Заняття в гуртках народного декоративно-прикладного мистецтва як вид культурно-дозвілєвої діяльності сільських школярів на засадах українознавства	2
6.	Організація українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі	2
	РАЗОМ:	12 год.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виготовлення атрибутики до народної драми «Зірка». «Коза», «Маланка».	2 год.
2	Виготовлення «дідуха», «павука»	2 год.
3	Виготовлення атрибутики до обряду зустрічі весни.	2 год.
4	Виготовлення атрибутики до купальської обрядовості.	2 год.
5	Виготовлення атрибутики до осінньої обрядовості	2 год.
	РАЗОМ	10 год.

7. Індивідуальні завдання ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Розробка сценарію до Дня Конституції України.
2. Розробка сценарію до Дня Незалежності України.
3. Розробка сценарію до Дня захисника України.
4. Розробка сценарію до Дня захисника Вітчизни.
5. Розробка сценарію літературного свята (до дня народження Т. Шевченка, П. Тичини, М. Бажана тощо)
6. Розробка сценарію українознавчого дійства, присвяченого зимовому календарному циклу (за вибором «Андріївські вечорниці», «Козак», «Маланка», «Вертеп»).
7. Розробка робочої програми майстер-класу з писанкарства, сценарію українознавчого дійства, присвяченого весняному календарному циклу («Українські народні ігри-веснянки»).
8. Розробка сценарію українознавчого дійства, присвяченого літньому календарному циклу («Зелені свята», «Купайла»).
9. Розробка сценарію українознавчого дійства, присвяченого осінньому календарному циклу («Маковія», «Спаса»).
10. Розробка сценарію «Свято врожаю» в школі.
11. Розробка та виготовлення масок до живого вертепу.
12. Розробка та виготовлення одягу до живого вертепу.
13. Створення шопки для лялькового вертепу.
14. Розробка та виготовлення масок до живого вертепу.
15. Розробка та виготовлення масок до народної драми «Коза».
16. Розробка та виготовлення масок до народної драми «Маланка».
17. Розробка сценарію українського весілля.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання передбачає підготовку рефератів.

Тематика рефератів:

1. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях О. Воропая.
2. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях С. Килимника.
3. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях В. Скуратівського.
4. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях К. Сосенка.
5. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях Хр Ящуржинського.
6. Дослідження традиційного українського дозвілля у працях М. Грушевського.
7. Дослідження традиційного українського дозвілля у працях Ф. Колесси.
8. Дослідження традиційного українського дозвілля у працях Аг. Кримського.
9. Дослідження традиційного українського дозвілля у працях М. Сумцова.
10. Дослідження традиційного українського дозвілля у праці Н. Заглади.
11. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у творах українських письменників (за вибором студента).
12. Зародження дозвіллевих форм і форм взаємодопомоги у давніх слов'ян.
13. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у творчій спадщині Г. Сковороди.
14. Дослідження традиційного українського дозвілля молоді у творчій спадщині Д. Гуменної.
15. Культурно-дозвіллева діяльність молоді села : історично-порівняльний аналіз (населений пункт за вибором студента).

10. Методи навчання

Лекції з використанням сучасних інформаційних технологій, частково-пошукові методи, інтерактивні методи в процесі

обговорення питань практично-лабораторних занять (мікрофон, прес-метод, мозкова атака, акваріум, ажурна пилка та ін.).

11. Методи контролю

Усне опитування, тестовий контроль, письмовий контроль, перевірка ІНДЗ.

Оцінка видів навчальної діяльності студентів

№№ пп	Вид навчальної діяльності	Оціночні бали
Обов'язкові бали		
1.	Виступ на семінарському занятті, участь в обговоренні питань семінару.	0-5 балів
2.	Виконання та захист лабораторних робіт.	0-5 балів
3.	Розв'язування задач, виконання вправ.	0-5 балів
4.	Вчасне виконання модульних контрольних заходів.	0-3 балів
5.	Підсумковий контроль.	0-20 балів
6.	Інші види робіт, передбачені навчальною програмою.	Згідно з розробленими програмами

За вибором студента		
1.	Підготовка письмового реферату (не більше одного з дисципліни).	1-7 балів
2.	Участь у турі олімпіади ВНЗ.	7 балів
3.	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції.	7 балів
4.	Участь у конкурсі студентських наукових робіт.	8 балів
5.	Участь у всеукраїнській предметній олімпіаді.	10 балів
6.	Підготовка студентського науково-дослідного проекту у форматі програми Microsoft PowerPoint.	до 15 балів
Заохочувальні бали		
1.	Отримання авторського свідоцтва або патенту на винахід за напрямом навчальної дисципліни.	20 балів
2.	Публікація статті у фаховому виданні за напрямом навчальної дисципліни.	15 балів
3.	Призове місце на всеукраїнській предметній олімпіаді.	20 балів

4.	Призове місце на університетській предметній олімпіаді.	20 балів
5.	Заохочувальні бали за творчий підхід до навчання	1-5 балів

Враховуючи те, що питома вага оцінки кожного з видів навчальної роботи студента у підсумковій (загальній) оцінці визначається, виходячи із їх вагомості у теоретичній та практичній підготовці фахівця, структури та змісту навчальної дисципліни, кількість балів розподілено так:

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка за національною системою	Оцінка за сис. В УДПУ
A	Відмінно – відмінне виконання, можливо з незначною кількістю помилок	5	90-100%
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	82-89%
C	Добре – правильна робота з певною кількістю помилок	4	75-81%
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю помилок	3	69-74%
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	3	60-68%
FX	Незадовільно – потрібно доопрацювати а перездачу	2	35-59%
F	Незадовільно - обов'язковий повторний курс	2	1-34%
ABCDE	Зараховано		60-100%
FXF	Не зараховано		1-59%

13. Методичне забезпечення

Опорні конспекти лекцій, нормативні документи, навчально-методичні посібники, методичні рекомендації.

Додаток Е

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ УКРАЇНИ

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що питанню організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства приділялася незначна увага або вивчалось принагідно у контексті українознавчих досліджень.

Загалом питання організації позааудиторної роботи висвітлювалося в роботах класиків педагогіки, українознавців та сучасних вчених, які розробляли теоретичні засади підготовки майбутніх педагогів, відповідно до вимог суспільства на кожному етапі його існування. Вчитель розглядався як основне джерело навчальної інформації і вихователь – носій національних і соціальних цінностей і норм. Видатні педагоги Ш. Амонашвілі, О. Захаренко, А. Макаренко, О. Сухомлинський, К. Ушинський акцентували увагу на виховній діяльності вчителя у справі формування молодого покоління. Відомі вчені О. Губко, П. Ігнатенко, П. Кононенко, В. Кузь, С. Павлюк, Ю. Руденко, Р. Скульський, М. Стельмахович та ін. наголошували на необхідності поєднувати загально педагогічний і українознавчий аспекти організовуючи виховну роботу в школі, підкреслювали необхідність керування не тільки шкільним поза аудиторним часом, а й дозвіллевою діяльністю учнів загалом.

<p>Ігнатенко П. Р., Руденко Ю. Д. Народознавство у школі. К. : Т-во «Знання» УРСР, 1990. 48 с.</p>	<p>Так, у 1990 році вийшов друком посібник «Народознавство у школі», авторами якого були П. Ігнатенко та Ю. Руденко. Вчені акцентують увагу на доцільності прилучення учнів до духовних цінностей українського народу не тільки під час занять з народознавства, а й у позанавчальний час. У розділі «На уроках і в позаурочний час» йдеться про спеціальні уроки народознавства «це уроки національного відродження, прилучення учнів до духовних скарбів народу» [с. 20]. Їх треба здійснювати у позанавчальний час і у процесі всіх уроків. Формування моральних понять, переконань, ідеалів відбувається в процесі не примусової, а добровільної участі у виховних заходах, що й передбачає педагогіка народознавства.</p> <p>Мета вчителя-українознавця – оволодіння кожним учнем народною культурою, а на цій основі – національними та загальнолюдськими цінностями [с. 4].</p>
<p>Кононенко П. П. Українознавство: Підручник для вищих навчальних закладів. К.: Міленіум, 2006. 870 с.</p>	<p>Українознавчий напрям підготовки вчителя-філолога – це гармонійний розвиток особистості студента. Оскільки українознавство – шлях до самопізнання та самотворчості молоді, розуміння нею своєї історичної місії. Усі заходи українознавчого спрямування поєднують процеси пізнання, виховання й навчання, народної та академічної педагогіки, вітчизняного і зарубіжного досвіду, органічно переростає в українолюбство та українотворення [с. 18].</p>
<p>Кононенко П. П. Українознавство : навч. посібн. К. : Заповіт, 1994. 320 с.</p>	<p>В основі культурно-дозвіллевої діяльності – зацікавленість і добровільна участь молоді, при цьому мають враховуватися індивідуальні інтереси, вподобання, творчі здібності та нахили студентів. Важливо, що ця діяльність є логічним продовженням аудиторних занять і проходить паралельно з ними.</p> <p>На думку П. Кононенка «культура – явище всеосяжне й охоплює сфери як свідомості, так і буття людини, суспільства, її і духовної, й матеріальної [с. 281].</p>

<p>Дем'янюк Т. Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі. К. : ІСДО, 1996. 108 с.</p>	<p>Т. Дем'янюк у посібнику розкрила методику та професійну майстерність учителів у формуванні особистості засобами народознавства. Дослідниця розкривала зміст, форми та види діяльності школярів на засадах народної педагогіки, запропонувала науково-методичне забезпечення діяльності школи, що стосувалося формування особистості засобами народознавства. Другу частину посібника склали методичні матеріали, зразки сценаріїв вечорів та виховних заходів.</p>
<p>Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 1994. 316 с.</p>	<p>Зокрема, А. Пономарьов у курсі лекцій з української етнографії (Київ, 1994) у розділі «Громадський побут» подає історію традиційних громад України, громадські форми праці, спілкування та дозвілля (традиційна взаємодопомога, побратимство та кумівство). Автор дає опис осередків громадського дозвілля, колективні трапези, громадські заборони.</p>
<p>Українознавство : посібн. / уклад. : В. Я. Мацюк, В. Г. Пугач. К. : Зодіак-ЕКО, 1994. 399 с</p>	<p>У тому ж 1994 році вийшов друком посібник «Українознавство» (укладачі В. Мацюк, В. Пугач). У підрозділі «Традиційна громада і побут» О. Курочкін вказує на те, що важливими у житті громади були церква і корчма. На великі релігійні свята, зазвичай біля церкви відбувалися загально громадські церемонії, масові народні дійства. Цікавою є інформація про корчму як своєрідний народний клуб дозвілля, щоб відпочити від щоденних клопотів їздили на базари та ярмарки. Ще одною характерною прикметою дозвілля українського селянства було ходити на богомілья. М. Стельмахович у розділі «Українська етнопедагогіка» акцентує увагу на необхідності вдалого застосування народної творчості на уроках та в позакласній роботі. Вчений описує досвід роботи Уличненської СШ Дрогобицького району на Львівщині, де вивчають та впроваджують у життя традиційну сімейно-побутову культуру села. У посібнику також є матеріали про українську традиційну святково-трудова обрядовість, відродження світла, вечорниці, щедрий вечір, Івана Купала та ін.</p>

<p>Українське народознавство : Навч. посібник / С. П. Павлюк [та ін.] ; ред. С. П. Павлюк. – 3. вид., випр. – Київ: Знання, 2006. – 568 с</p>	<p>Того ж року побачив світ посібник «Українське народознавство» за ред. С. Павлюка, Г. Горинь, Р. Кирчіва (Львів, 1994 р.). Автори у розділі «Морально-етичні стосунки в громаді» розглядають традиційні форми організації та регулювання життєдіяльності українців. Варто підкреслити виховні можливості матеріалу, які свідчили про колективне дозвілля сільських громад «Колективне дозвілля на виду у всього села давало можливість молодим із розмов старших краще пізнати сучасне і минуле, засвоїти звичаї; тут відбувається обмін думками з широкого кола питань, оцінювались різні події» [с. 263].</p>
<p>Культура і побут населення України : Навч. посібник / В. І. Наулко, Л. Ф. Артух, В. Ф. Горленко та ін.. 2-е вид, доп. та перероб. К. : Либідь, 1993. – 288 с.</p>	<p>Авторський колектив (В. Наулко, Л. Артух, В. Горленко, Т. Косміна, О. Курчакін, С. Мишанич та ін.) підготували книгу для науковців, студентів «Культура і побут населення України» (Київ, 1993). У розділі «Духовна культура українського народу» подається матеріал про громадське дозвілля та етикет. Автори вважають, що на всіх етапах свого існування сільська громада здійснювала функцію охорони й передачі традицій. Змістовна за обсягом та інформаційним насиченням підтема «Календарні свята й обряди», де описані всі календарні свята та обрядодії українського народу.</p>
<p>Лозко Г. С. Українське народознавство. К.: Зодіак-ЕКО, 1995. 368 с.</p>	<p>Посібник Г. Лозко «Українське народознавство» (Київ, 1995) є цінним порадищем вчителям, учням, викладачам, студентам під час вивчення культурних надбань українського народу, його світогляду та традицій. У вступній статті письменник В. Шевчук окреслив сферу навчальної дисципліни «Народознавство» як історію «наших етнічних та географічних назв, історію мови»</p>

	<p>нашої і тих мов, які на цій землі існували, і не тільки мов, а й діалектів», дослідження етнографічного районування, духовної культури, звичаїв та обрядів, піснеспівів, свят, матеріальної культури, «бо і у виріб прожиткових речей, і господарювання, творення житла чи поселення вкладалася національна душа» [с. 5–8].</p> <p>У другому розділі «Духовна культура українців» розглядається фольклорна та музична творчість нашого народу, магічність пісні та обряду, календарно-обрядова поезія, пісні різдвяного циклу (веснянки, русальні пісні, купальські пісні, жнивварські), музична етнографія, розвиток народного українського мелосу, кобзарська пісня, народні музичні інструменти, народний танець. У третьому розділі «Господарство, побут, родина» вивчається шлюбна та сімейна обрядовість, весільна, родильна звичаєвість.</p>
<p>Неживий О. І., Ужченко В. Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках української мови. 2-ге вид. К.: Освіта, 1995. – 287 с.</p>	<p>Збірник О. Неживого та В. Ужченко (1995 р.) «Дидактичний матеріал з народознавства на уроках української мови» допомагає вчителю у впровадженні народознавчих традицій на уроках української мови. Посібник – це «перша методична спроба поєднати народознавчий і мовний аспекти, проаналізувати граматичні форми й категорії на матеріалі з народознавства, а лексику й фразеологію подати в етнокультурному висвітленні» [с. 4]. Матеріали дидактичних карток містили тексти про сімейну звичаєвість та календарну обрядовість українського народу. Очевидні виховні можливості матеріалу, які свідчили про багатогранну дозвіллеву культуру нашого народу. Пізнавальною є інформація про «музики» – це святкове гуляння, танці під музику. Танці влаштовуються або в самій корчмі – в зимову пору і в непогідь, або біля корчми, як місця громадських сходок. Наймають музикантів парубки. За «танець» платиться 1–2 коп. Платить той, хто замовив грати. Танцюють тільки «парубки» і «дівчата»; інші лише дивляться на танець» [с. 178].</p>

<p>Уроки з народознавства : посібн. / упор. М. К. Дмитренка, Г. К. Дмитренко. К. : Ред. часопису «Народознавство», 1995. 224 с.</p>	<p>М. Дмитренко та Г. Дмитренко підготували у тому ж році посібник «Уроки з народознавства». Книга вміщує оригінальні навчально-методичні матеріали: розробки уроків, сценаріїв, антологію творів малих жанрів фольклору. Видання розраховувалося на вчителів, працівників культури, студентів та всіх, хто цікавиться українознавством та фольклором. У першому блоці автори пропонують сценарії літературного вечора «Козацька берегиня» та літературну гру «Журюсь до Ваших золотих імен...», у другому – історико-літературний вечір пам'яті, літературно-мистецький вечір, у третьому – сценарій українських вечорниць «Сонцесяйна Калита», у четвертому – фольклорну веселку.</p>
<p>Благослови, Мати : уроки українського народознавства (5 – 8 класи) : кн. для вчителя / упоряд. Л. Іваннікова. К. : Освіта, 1995. 190 с.</p>	<p>У 1995 р. було підготовлено посібник з українського народознавства «Благослови, Мати». Він складається з чотирьох розділів, кожен з яких присвячено вивченню народознавства в окремому класі й побудовано за єдиною схемою: тематичний план уроків народознавства, методичні рекомендації до їх проведення, зразки уроків з народознавства.</p>
<p>Дем'янюк Т. Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі К. : ІСДО, 1996. 108 с.</p>	<p>У наступному 1996 р. Т. Дем'янюк розробила посібник, в якому узагальнила педагогічний досвід освітніх установ України, розкрила зміст та методику народознавчої роботи в позаурочний час, проаналізувала роль учителя у формуванні особистості та розробці організаційно-функціональної структури національного виховання, окреслила діяльність служби з науково-методичного та педагогічного забезпечення виховного процесу у формуванні активно-творчої особистості засобами народознавства.</p>
<p>Король О. В. Методика викладання українського народознавства в школі : Навч.-метод. Посібник. Ін-т змісту і методів навчання. К., 1998. – 364 с.</p>	<p>О. Король у навчально-методичному посібнику «Методика викладання українського народознавства в школі» позааудиторній роботі присвятила окремий розділ. Дослідниця виділяє основні види позакласної роботи з народознавства: індивідуальну, групову (колективну), масову [с. 217].</p>

	<p>Крім того, у посібнику окреслено виховний потенціал народознавства, визначено ефективність позакласної та позашкільної виховної роботи з народознавства, яка на думку вченої сприяє посиленню соціальної визначеності, творчої активності, гармонійному саморозвитку особистості, розкриттю творчих здібностей і обдарувань дітей та молоді тощо [с. 220].</p>
<p>Українська родина : родинний і громадський побут / Упорядник Лідія Орел. К., 2000. 424 с.</p>	<p>Автори збірника «Українська родина: родинний і громадський побут» досліджують основні події людського життя: народження, хрестини, весілля, похорон, а також громадське життя українців – гуртова праця, свята, дозвілля молоді, які регламентувалися церковним і народним календарем, народною етикою і мораллю.</p> <p>У розділі, присвяченому дозвіллю молоді розглядаються «Вулиця» і «Вечорниці».</p> <p>К. Міщенко детально описує як проходила «вулиця», коли починалася і закінчувалася, як проводилася. Автор зазначає, що «на «вулиці» не тільки співали й танцювали, а й розповідали казки, не билиці, гойдалися на гойдалках. Грали в різні ігри, залежно від пори року. Але в традиційному побуті села «вулиця» була не лише місцем для молодіжних розваг. Зокрема, календарна обрядовість значною мірою підтримувалася саме молодими учасниками «вулиці» та вечорниць» [с. 143].</p> <p>Проводячи паралель із сучасністю дослідниця підкреслює, що «вулиця» як вид молодіжного дозвілля не припинила свого існування й сьогодні, але дуже змінилася. «Місце зустрічі сільської молоді, – зазначає Т. Міщенко, – тепер найчастіше – клуб, на Великодні свята – церква (особливо на заході України, де ще донині водять великодні гаївки). Нині подекуди відроджується Купала. Але якщо раніше музикою й співами «вулиця» забезпечувала себе сама, то нині найчастіше вдаються до технічних засобів» [с. 150]. Що на думку автора, «значно збіднює наш співучий народ», придушує творчу ініціативу</p>

	<p>молодих дівчат і хлопців [с. 150].</p> <p>Л. Орел досліджуючи традиції проведення вечорниць окреслює часові межі цього виду молодіжних розваг, а саме – осінь-зима, місце проведення вечорниць та традиції його обирання, детально описує традиції проведення.</p> <p>Ретельно описано Андріївські вечорниці, колядки, згадується про звичай водити «Маланку» та ворожіння дівчат.</p>
<p>Етнографія України : навч. посібн. / за ред. проф. С. А. Макарчука. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Львів : Світ, 2004. 520 с.</p>	<p>У навчальному посібнику «Етнографія України» (Львів, 2004), за редакцією проф. С. Макарчука, описуються громадське життя і звичаї українського села в другій половині XIX – першій половині XX ст.. Привертає увагу інформація про «храмове свято»: «вже зранку із сусідніх сіл до села «храмового празника» йшли або їхали підводами святково одягнуті люди. На цвинтарі біля церкви з'являлися торговці дитячими забавками, солодошами, хрестиками, іконками, книжками. Тут сиділи також кобзарі й лірники, ворожки і каліки або й фокусники. Разом зі священником церкви відправляли службу ще кілька священників (п'ять-сім) із сусідніх сіл, а інколи й архієрей» [с. 335]. Також С. Макарчук однією з форм спілкування громади називає церковні хори, що об'єднували по 10–20 найкращих співаків і співачок села. У параграфі «Вибір пари і шлюб» йдеться про вибір пари, який найчастіше відбувалося під час участі в календарних і сімейних обрядах, вечірніх сходах і забавах на вулиці, вечорницях, досвітках, на спільній роботі, заробітках тощо. Народна традиція давала широкий простір для взаємного пізнання і дозвілля молоді.</p>
<p>Українська література в системі українознавства: Посібник /Укл. Денисюк С.П., Кононенко П.П. – К.: НДІУ, 2004. – 300 с.</p>	<p>Посібник розроблений за навчальною програмою курсу «Українознавство» (концентр «Література як українознавство») для студентів усіх форм навчання, аспірантів, докторантів, слухачів курсів (факультету) підвищення кваліфікації з українознавства. Містить 2 розділи: I. Традиції українознавчого осмислення літератури; II. Українознавство на сучасному етапі.</p>

	<p>Укладачі посібника чітко окреслили предмет, об'єкт дослідження, шляхи вдосконалення методів дослідження, розвитку понятійно-категоріального апарату. Вчені відділу української літератури, виходячи з усвідомлення унікального місця української літератури у системі національно-духовної культури, спрямовують науковий пошук за такими напрямками: розгляд словесності як способу художнього відображення буття народу у його історичному розвитку, простеження еволюції образу України і українців у різних художніх системах від давнини до сьогодення, з'ясування ролі художнього слова у формуванні, становленні та відродженні національної свідомості, розкриття національної специфіки українського письменства як самобутньої художньої системи, органічно вписаної у світовий літературний процес. Саме ці проблеми упродовж тривалого часу на материковій Україні практично не висвітлювались, а їхнє ґрунтовне осмислення уможливилось лише після здобуття незалежності. У списку літератури підібрані найважливіші у заявленому аспекті праці: монографії, посібники, підручники, статті.</p> <p>Матеріал посібника стане в нагоді майбутнім учителям-філологам в організації виховної роботи з українознавства, літературознавства та краєзнавства, дослідження народного мистецтва, культури, побуту.</p>
<p>Лепеха Т. В. Українознавство : навч. посібн. К. : ВЦ «Просвіта», 2005.376 с.</p>	<p>У посібнику «Українознавство» Т. Лепехи (Київ, 2005) тема дозвілля молоді розглядається в розділах «Найбільші річні християнські свята», «Господарська діяльність українців», «Звичаї, обряди українського народу», «Українська ментальність», а також в окремому розділі «Дозвілля. Народні розваги», де ретельно розглядаються вечорниці, народні танці та ярмарки, як форми традиційного дозвілля української молоді.</p>

<p>Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство : ритуально-міфологічна, звичаєва та обрядова культура українців) : Хрестоматія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. 272 с.</p>	<p>Хрестоматія Й. Сележана «Основи національного виховання (Українознавство: ритуально-міфологічна, звичаєва та обрядова культура українців)» (2005 р.) відповідала програмі освітніх закладів України з українознавства та національного виховання. У передмові автор наголошує на необхідності поєднувати навчання дітей з їх театральною діяльністю, художньо-естетичною працею, оскільки тільки єдиний і чіткий, системний вплив на дитину може забезпечити успіх у навчанні та вихованні. При цьому головну роль Й. Сележан відводить грі: «Адже саме із грою пов'язане вин» вчення зображальної літературної, музичної, драматичної діяльності дитини. У грі, як і в мистецтві, діалектично співіснують такі протилежності: дійсне і вигадане, умовне і безумовне, творча свобода й організуючі правила. ... Під час гри у дитини розвиваються емфатичні здібності – здатність до співчуття, співпереживання.</p>
	<p>Корисність ігор, тісно пов'язаних із національними традиціями, обрядами, в тому, що дитина, виконуючи ігрові дії, відтворює вчинки конкретної людини певного часу, одержуючи необхідний обсяг знань, норм поведінки і моралі [с. 4].</p> <p>Матеріал хрестоматії містить відомості про дохристиянські вірування та міфологію давніх слов'ян, народний календар, календарно-обрядову творчість давніх українців, матеріальну та духовну культуру нашого народу.</p> <p>Автор наголошує, що українознавство, яке вивчається в синтезі з такими навчальними дисциплінами як історія України, фольклор, історія української літератури, українська народна культура, мистецтво «дасть можливість учням на певному етапі без труднощів орієнтуватись у складних образно-смыслових символах давньоукраїнської літератури та у класичній українській поезії, розуміти і знати витоки різних видів мистецтва, зрештою воно</p>

	<p>повинно стати частиною розуміння наукової картини світу тощо» [с. 5]. Отримані знання допоможуть майбутньому вчителю-філологу створити власну систему роботи, концепцію викладання українознавства. Й. Сележан радить добирати матеріал «відповідно до регіональних особливостей, адже обряди і традиції можуть бути різними навіть у сусідніх селах» [с. 6].</p>
<p>Українознавство : Навчальна програма підвищення кваліфікації працівників галузі освіти / Укл. П. П. Кононенко, А. Ю. Пономаренко, Л. К. Токар. – К. : Міленіум, 2005. – 36 с.</p>	<p>У 2005 р. П. Кононенком, А. Пономаренком, Л. Токар була розроблена навчальна програма підвищення кваліфікації працівників галузі освіти.</p> <p>У програмі українознавство розглядається як система наукових інтегративних знань про Україну, світове українство як цілісність, як геополітичну реальність, як важливий складник знань про людське суспільство [с. 5].</p> <p>Матеріал програми сформовано згідно концентрів українознавства: Україна – етнос, Україна – природа, екологія, Україна – мова, Україна – нація, держава, Україна – культура, Україна – художня словесність, Україна в міжнародних відносинах, Україна – ментальність, доля, Україна – історична місія.</p> <p>Серед питань, які винесені на розгляд автори акцентують увагу на культурній традиції українського народу починаючи з доби Київської Русі, а також «Українознавство і розвиток національної освіти і виховання», «Родина, школа, суспільство і українознавчі цінності», «Українознавство в загальноосвітньому навчальному закладі: проблеми, реалії, перспективи» тощо.</p> <p>Розробники Програми визначили наступні завдання курсу: на основі наукової джерельної бази, всебічного, системного вивчення й висвітлення генезису України й українства, самого українознавства як наукової системи:</p>

	<p>а) виявити досвід поколінь та історичні уроки розвитку етнонації, української природи, мови, держави, культури, людини; б) тим самим сприяти аналізу тенденцій, закономірностей, причин та наслідків розвитку й проблем сучасності; в) формувати питомі риси громадян; г) готувати покоління до самостійного життєвого вибору шляху та перспектив майбутнього, пізнання й самопізнання, творення й самотворення особистості, схильної і спроможної бути в гармонії з іншими людьми, з довкіллям, з власним «Я» (внутрішнім світом) і поєднувати особисті інтереси з громадськими, національно-державними та загальнолюдськими; сприяти виробленню високих суспільних, державних, гуманістичних, духовно-культурних ідеалів, визначенню морально-етичних та естетичних критеріїв і принципів життєдіяльності людей мудрого серця і гуманного розуму (інтелекту), патріотів-професіоналів світового рівня, творців засад громадянського суспільства в національній державі.</p>
<p>Кафарський В. І. Савчук Б. П. Етнологія : підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.</p>	<p>У навчальному посібнику В. Кафарського і Б. Савчука «Етнологія» (2006 р.) аналізується традиційно-побутова культура українців, і зокрема культура дозвілля. Яку вчений розглядає як основу формування ментальності та національного характеру українців, що пронизує «сферу між людських стосунків (шлюб, родина, приятелювання)» [с. 323].</p>
<p>Юрій М. Ф. Етнологія : Навчальний посібник К. : Дакор, 2006. 360 с.</p>	<p>М. Юрій у посібнику «Етнологія» вміщено багатоаспектний цікавий і корисний матеріал про Україну й українців, їхню культуру, невід’ємною складовою якої є традиційно-побутова культура – «повсякденне життя людей. На цьому рівні людина задовольняє свої фізичні потреби, потребу в спілкуванні тощо», засвоює етнічні стереотипи, отримує знання, формується як особистість [с. 218].</p>

<p>Українська етнологія : навч. посібн. / за ред. В. Борисенко. К. : Либідь, 2007. 400 с.</p>	<p>У посібнику «Українська етнологія» акцентується увагу на соціалізації дітей та молоді, яка відбувалася завдяки молодіжним (парубочим і дівочим) громадам. Саме ці громади були школою соціалізації молоді, основою їхньої підготовки до шлюбу та сімейного життя, «основним інститутом організації дозвілля молоді й регулювання статевих взаємин, важливим учасником духовного, церковного життя. ... середовищем для витворення особливої молодіжної субкультури» [с. 215].</p> <p>Укладачі посібника виокремлюють наступні види дозвіллевой діяльності української молоді: допомога церкві; активна участь у календарній обрядовості села; проведення досвітків, вечорниць, вулиць, музик; активна участь у весільній обрядовості; виконання фінансово-господарчих завдань громади [с. 215–217].</p>
	<p>Дозвілля молоді детально описано у розділі, присвяченому народному календарю. Тут ретельно описані види та форми молодіжного дозвілля, розваги, які відбувалися згідно народних свят [с. 254–315].</p> <p>У наступному розділі «Обряди та звичаї в українській родині» особлива увага звертається на дівування та парубкування, як особливий період в житті молоді. Розповідається про розваги, притаманні цьому періоду життя та обряди, як-от прийняття до парубочої або дівочої громади, вечорниці та обряди, що супроводжували цей вид молодіжного дозвілля [с. 329–334].</p> <p>У посібнику «Українська етнологія» акцентується увагу на соціалізації дітей та молоді, яка відбувалася завдяки молодіжним (парубочим і дівочим) громадам. Саме ці громади були школою соціалізації молоді, основою їхньої підготовки до шлюбу та сімейного життя, «основним інститутом організації дозвілля молоді й регулювання статевих взаємин, важливим учасником духовного, церковного життя. ... середовищем для витворення особливої молодіжної субкультури» [с. 215].</p>

	<p>Укладачі посібника виокремлюють наступні види дозвіллевої діяльності української молоді: допомога церкві; активна участь у календарній обрядовості села; проведення досвітків, вечорниць, вулиць, музик; активна участь у весільній обрядовості; виконання фінансово-господарчих завдань громади [с. 215–217].</p> <p>Дозвілля молоді детально описано у розділі, присвяченому народному календарю. Тут ретельно описані види та форми молодіжного дозвілля, розваги, які відбувалися згідно народних свят [с. 254–315].</p> <p>У наступному розділі «Обряди та звичаї в українській родині» особлива увага звертається на дівування та парубкування, як особливий період в житті молоді. Розповідається про розваги, притаманні цьому періоду життя та обряди, як-от прийняття до парубочої або дівочої громади, вечорниці та обряди, що супроводжували цей вид молодіжного дозвілля [с. 329–334].</p>
<p>Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5 – 12 класи / Авт. колектив П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко. К., 2008. 56 с.</p> <p>Касян Л. Семенюченко О. Практикум з українознавства. К. : НДІУ, 2008. 80 с.</p>	<p>У 2008 р. співробітниками Науково-дослідному інституті українознавства МОН України Л. Касян і В. Семенюченко підготували декілька посібників: «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5–12 класи», «Практикум з українознавства», «Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання. Науково-методичний посібник», в яких автори розробили концепцію викладання українознавства в школі, при структуруванні навчального матеріалу враховувався принцип наступності та послідовності між початковою, основною та старшою школою, передбачено послідовність вивчення тем від 5-го до 12-го класу, реалізовано міжпредметні зв'язки.</p>

<p>Касян Л. Г. Семенюченко О. В. Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання. Науково-методичний посібник К. : НДІУ, 2008. 56 с.</p>	<p>Зібрані у посібнику «Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання» матеріали знайомлять читачів із особливостями українознавства як навчально-виховної дисципліни та її ролі в освітньому процесі, формування світогляду майбутніх громадян на основі національних цінностей, усвідомлення школярами своєї місії як громадян, будівничих держави тощо.</p>
<p>Касян Л. Г. Семенюченко О. В. Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання. Науково-методичний посібник К. : НДІУ, 2008. 56 с.</p>	<p>Зібрані у посібнику «Українознавство у навчально-виховному процесі. Основи методики викладання» матеріали знайомлять читачів із особливостями українознавства як навчально-виховної дисципліни та її ролі в освітньому процесі, формування світогляду майбутніх громадян на основі національних цінностей, усвідомлення школярами своєї місії як громадян, будівничих держави тощо.</p>

<p>Кононенко П. П. Касян Л. Г., Семенюченко О. В. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Українотворець», 5 – 12 класи. К. : РАДА, 2008. 54 с.</p>	<p>«Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5 – 12 класи» базується на концетрах українознавства (Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – культура; Україна – ментальність, доля; Україна – нація, держава; Україна у міжнародних відносинах; Україна – історична місія) та реалізується тематичними блоками.</p> <p>Метою курсу визначено виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державо творця, творчої особистості, яка співпрацюватиме зі світом на засадах кооперації, здатну реалізувати власне покликання та покликання української нації [с. 3].</p> <p>При структуруванні навчального матеріалу враховано принципи наступності та послідовності між початковою, основною та старшою школою, передбачено послідовність вивчення тем від 5-го до 12-го класу, реалізовано міжпредметні зв'язки.</p> <p>Матеріал поділено таким чином, щоб навчання відбувалося за принципом від простого до складного згідно 5 основним темам: 1) «Я – українець»; 2) «Моя родина, мій рід»; 3) «Мій український народ»; 4) «Моя держава – Україна»; 5) «Україна та українці у світі». У процесі засвоєння знань учні вивчають історію держави та культури, поглиблюють знання з української літератури, зокрема таких тем як: «Українські легенди та перекази»; «Українські билини»; «Українські народні думи та історичні пісні»; В. Мономах «Повчання дітям»; «Слово про Ігорів похід»; творчість українських письменників: О. Бердника, В. Владка, Б. Грінченка, О. Довженка, Л. Костенко, І. Котляревського, П. Куліша, В. Малика, О. Ольжича, Н. Рибачка, С. Скляренка, Г. Сковороди, В. Сосюри, В. Стуса, М. Трублаїні, Гр. Тютюнника, І. Франка, Д. Чередниченка, Т. Шевченка та ін.</p> <p>Змістові лінії програми тісно взаємопов'язані, доповнюють одна одну, є неперервними та послідовними. Змістове наповнення ліній</p>
--	---

	<p>програми сприяє формуванню цілісного уявлення та сприйняття як найближчого світу (українського), так і Всесвіту загалом, усвідомленню себе як цілісності з родиною, родом, народом, українською державою, природою, як особистості діяльно-вольової, творчої, громадянина та патріота. Так, наприклад, макросферична змістова лінія «Українська словесність» у сфері «Українська культура» для молодшого дошкільного віку знайомить з українськими казками, літературними творами про творчість і працю (казка «Бабина і дідова дочка», В. Сухомлинський оповідання «Сьома дочка», Л. Костенко вірш «Білочка восени», В. Багірова вірш «Павучок і їжачок», П. Воронько вірш «Пісня про сади» та ін.), про свята (Новий рік, Різдво, Великдень, День народження); з творами календарно-обрядового циклу та малими фольклорними жанрами (загадками, скоромовками, прислів'ями, приказками та ін.); змістова лінія «Світ, створений нами» у сфері «Українська культура» для старшого дошкільного віку покликана поглиблювати уявлення та знання про українське оточення (житло, предмети побуту, знаряддя праці, технічні засоби пізнання, освоєння довкілля та ін.) дати уявлення та поняття, що світ, створений людиною, може бути як красивим, так і потворним, як корисним, так і шкідливим. Долучати до українського мистецького світу: ознайомлювати з українськими фольклорними жанрами календарно-обрядового кола («Благослови мати, весну закликати», «Іди, іди, дощику», «В полі, полі плужок оре», «Радуй, Земле, Коляда іде» та ін.), обрядово-ритуальними іграми («Гуси, гуси, додому!», «Ярило» та ін.), колісковими, малими фольклорними формами (прислів'ями, приказками, загадками, скоромовками, мирилками, лічилками тощо). У центрі Програми постає людина (учень, вчитель) як суб'єкт само осягнення, матеріал</p>
--	---

	<p>структуровано враховуючи принципи наступності та послідовності між початковою, основною та старшою школою, передбачено послідовність вивчення тем від 5-го до 12-го класу та їхнє поступове ускладнення (відповідно до вікових особливостей), реалізовано міжпредметні зв'язки. Посібник «Практикум з українознавства» знайомить з принципами роботи з текстами українознавчого характеру та складається з трьох частин: завдання, текстів та словника. Завдання до текстів містить три блоки: підготовчий, демонстраційний, навчально-методичний. Вони мають застосовуватися до кожного запропонованого тексту. Опрацювання підготовчого та демонстраційного блоків спрямоване на вироблення технологічності опрацювання текстів українознавчого характеру, осягнення українознавства як системної, інтегративної науки цілісності, що вивчає українську людину, Україну та світове українство у часопросторі, його взаємозв'язки з іншими народами.</p> <p>Навчально-методичний блок передбачає вдосконалення педагогічної майстерності, дидактичних умінь та навичок.</p> <p>Наприкінці розміщено словник, який допоможе в роботі над текстами.</p> <p>Видання розраховане на слухачів курсів підвищення кваліфікації з українознавства, вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, методистів, а також студентів, аспірантів та викладачів вищих педагогічних закладів.</p>
--	--

<p>Кононенко П. П., Касян Л. Г., Семенюченко О. В. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець». К. : РАДА, 2008. 26 с. Кононенко П., Присяжна Т. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство 1–4 класи». К.: НДІУ, 2008. – 14 с.</p>	<p>Того ж року співробітники Науково-дослідному інституті українознавства МОН України підготовлено комплекс програм програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» (автори: П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко); «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство 1 – 4 класи» (автори: П. Кононенко, Т. Присяжна). «Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець»», розрахована на дітей дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. У ній враховано досвід і традиції української народної та академічної педагогіки, визначено мету – сприяння становленню кожної дитини як гармонійно розвиненої особистості; усвідомленню її як творця себе, своєї родини, держави, світу і завдання – виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державотворця, творчої особистості, яка співпрацюватиме зі світом на засадах кооперації, буде здатна реалізувати своє власне покликання та реалізовувати покликання української нації [Кононенко П. П. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» / П. П. Кононенко, Л. Г. Касян, О. В. Семенюченко. К. : РАДА, 2008. 26 с., с. 3]. Авторами програми визначено рівні і критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з українознавства (початковий, середній, достатній, високий). Початковий (1 – 3 бали). Критерії оцінювання – учень розуміє і може пояснити об’єкт вивчення, його призначення. Відтворює незначну частину основного навчального матеріалу, висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей, за допомогою вчителя виконує елементарні завдання. Середній (4 – 6 балів) – учень знає і розуміє зміст основного навчального матеріалу, визначення</p>

основних термінів і понять. На питання відповідає неповно. За допомогою вчителя здатен аналізувати, порівнювати, узагальнювати та робити висновки, може дати стисло характеристику явищ, подій, постатей (за алгоритмом), висловлює своє ставлення до них. Достатній (7–9 балів) – учень володіє вивченим матеріалом, застосовує знання. Дає загальну характеристику подій (причини, наслідки, значення), виокремлює ознаки явищ та процесів, встановлює послідовність і тривалість подій, аналізує і систематизує інформацію. Висловлює свою думку та ставлення до явищ, подій, постатей. Відповідь його повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Усвідомлює свою творчість та діяльність у процесі навчання.

Високий (10–12 балів) – учень у повному обсязі опанував програмний матеріал, має системні цілісні знання, самостійно здобуває і використовує інформацію. Самостійно оцінює різноманітні явища, події, факти та постаті, відповідно до них ставиться. Вміє ставити і розв'язувати задачі, ставити і вирішувати проблеми. Усвідомлює, проектує та коригує свою творчість і діяльність у процесі навчання.

Об'єктом оцінювання досягнень учнів є: знання, вміння та навички; досвід творчої діяльності учнів; досвід емоційно-ціннісного ставлення до себе, світу та Всесвіту.

Базовим блоком програми є макросфера «Мова», оскільки саме мова є засадничим чинником українців у світі, менталітету та характеру нашого народу, основою між поколінного зв'язку, джерелом духу та натхнення українців.

Макросфера «Мова» є базовим блоком, оскільки українська мова є зв'язуючою ланкою між поколіннями, характеризує цілісність українського народу; є джерелом його духу та натхнення, засадничий чинник українського характеру, що об'єднує українців у світі.

Макросфера «Мова» в свою чергу поділяється на сфери «Українці», «Природа України», «Я –

українець. Я – українка», «Українська культура», які знайомлять дітей за багатством і образністю рідної мови, формують культуру почуттів, розвивають універсальні якості творчої особистості, збагачують емоційно-естетичну сферу дітей.

Змістове наповнення програми сприяє утворенню у дошкільнят цілісного уявлення та сприйняття як найближчого світу (українського), так і Всесвіту загалом, усвідомленню себе як цілісності з родиною, родом, народом, українською державою, природою, як особистості діяльно-вольової, творчої, громадянина та патріота, складають підґрунтя для подальшого вивчення дисципліни «Українознавство».

Матеріал програми подано відповідно до сензитивних періодів розвитку дітей за принципом поділу на вікові етапи розвитку. Вона розрахована для дошкільного дитинства (дітей від трьох до шести/семи років), в якому виділяють стадію молодшого (три-п'ять років) та старшого (п'ять-шість/сім років) дошкільного віку.

Відповідно до цього, матеріали програми структуровано за двома великими блоками: молодший дошкільний вік, старший дошкільний вік.

Програма реалізує Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Вона структурована відповідно до його основних змістових блоків – сфер. Так, сфера «Українці» відповідає сфері «Люди» Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, сфера «Природа України» – сфері «Природа», сфера «Я – українець, Я – українка» – сфері «Я сам», сфера «Українська культура» – сфері «Культура» [Кононенко П. П. Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» / П. П. Кононенко, Л. Г. Касян, О. В. Семенюченко. – К. : РАДА, 2008. – 26 с., с. 4].

Матеріал «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство 1 – 4

класи» (П. Кононенко та Т. Присяжна (2008)) передбачає вплив на становлення кожного школяра як творця себе, своєї родини, держави, світу та інтегрує й підсилює знання з інших шкільних предметів, допомагає учням узагальнити знання з різних галузей і сфер життя. Пропонована авторами за своїм змістовим наповненням зберігає наступність і послідовність між дошкіллям (програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець», автори: П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко), основною та старшою школою (програма «Українознавство» для 5–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів, автори: П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко). За своїм освітньо-філософським та виховним змістом навчальний матеріал ґрунтується на кордоцентризмі («філософія серця»), патріотизму, що органічно поєднані з процесом пізнання роду, народу, рідної природи, мови, культури, доленосних етапів (фактів, імен, подій) історії народу та Батьківщини, етичних та естетичних настанов українців. Матеріал програми структуровано за концентричним принципом у певній системі та цілісності, з поступовим ускладненням відповідно до вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку. Зміст навчального викладено за тематичними блоками: «Я – українець», «Моя родина, мій рід», «Мій український народ», «Моя держава – Україна», «Україна та українці в світі», що відповідає процесу соціалізації дітей молодшого шкільного віку, а саме: пізнанню себе, свого найближчого оточення (родина), ознайомленню з більш об'ємним довкіллям (український народ, Україна) та його включення до Світу загалом.

<p>Українознавство в освітньому просторі сучасної школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [Сивачук Н. П., Гончарук В. А., Йовенко Л. І. та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О. – 2010. – 449 с.</p>	<p>У посібнику «Українознавство в освітньому просторі сучасної школи», який підготували співробітники науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини питанню дозвіллевої діяльності молоді та формуванню дозвіллевої культури присвячено значну увагу. Зокрема, у статті Н. Сивачук і В. Гончарук «З історії викладання українознавства» увага акцентується на питанні організації дозвілля української молоді за часів українізації, і зокрема у 1923–1932 рр. Наступні статті, які увійшли до посібника також насичені матеріалом, в якому досліджується питання організації та проведення дозвілля дітей та молоді на засадах українознавства [Сивачук Н. П. Деструкція фольклорної пам'яті українців під впливом антирелігійної пропаганди у роки тоталітаризму]. Особливу увагу заслуговують праці Н. Сивачук «Питання виховного потенціалу фольклору на сторінках журналу «Світло»» та «Дискусія щодо створення національного дитячого театру казок в освітянській пресі 20-х років ХХ ст.». Ретельно проаналізовані праці С. Русової, Я. Чепіги, О. Верходуба, В. Поточного дали підставу дослідниці зробити висновки про те, що вивчення фольклору, його використання не тільки у процесі навчання дітей, а й у позанавчальний час – це забезпечення «збереження генофонду, менталітету, моделей поведінки, що формувалися впродовж століть, це пошана минулого в ім'я достойного майбутнього нації» [с. 59]. Особливе зацікавлення викликає розділ ІV «Українознавство в освітньому просторі сучасної загальноосвітньої школи українознавство у навчально-виховному процесі сучасної школи», в якому розглядається участь молоді у календарно-обрядових дійствах та розміщені сценарії українознавчих дійств «Сценарій зимових розваг», свята «А вже весна скресла», «Ой на</p>
---	--

	<p>Івана, на Купала», виховної години «Ми матері називаємо святою».</p> <p>У 2012 році співробітниками науково-дослідної лабораторії Етнологія Черкаського краю Л. Йовенко, І. Терешко було підготовлено навчально-методичний посібник «Науково-методичні основи організації фольклорного свята в школі» у якому висвітлювалися питання організації та проведення позакласної та позашкільної роботи з української літератури, розглядалися науково-методичні основи організації фольклорного свята. Особливої уваги заслуговують сценарії фольклорних святрозроблені авторами посібника, серед яких: сценарій освітньо-виховного заходу «А вже весна скресла», «Ой на Івана, на Купала», «Вулиця», Андріївські вечорниці, сценарій весільного обряду «Коровай», сценарій зимових розваг тощо.</p> <p>Автори підкреслюють, що оновлення національної освіти та науково обґрунтованої системи літературної підготовки майбутніх учителів є актуальним завданням у сучасній вищій школі. Українській літературі належить провідна роль у вихованні національного свідомого громадянина-патріота України, висококультурної, високоморальної особистості</p>
<p>Терешко І. Науково-методичні основи організації фольклорного свята в школі : Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. Терешко, Л. Йовенко. – Умань ; ПП Жовтий О. О., 2012. – 300 с.</p>	<p>У справі виховання молоді надзвичайної ваги набуває позааудиторна робота зі студентською молоддю. Невід’ємною складовою такої роботи є організація та проведення масових виховних заходів, особливе місце в яких займають фольклорні та українознавчі масові заходи. Оскільки вони сприяють «поглибленню та розширенню знань учнів, набутих в процесі навчання», а також допомагають «оволодіти певними духовними, моральними, етичними цінностями українського етносу» [с. 30 – 31].</p>

<p>Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 1 – 4 класи / Укл. П. Кононенко, Т. Присяжна. – К., 2013. – 47 с.</p>	<p>У 2013 р. фахівцями Інституту українознавства НАН України було розроблено проект Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство 1–4 класи. Її автори (П. Кононенко, Т. Присяжнюк) вважають метою та завданнями українознавства, як навчальної дисципліни, – виховання патріота, громадянина Української держави, свідомого державотворця, творчої особистості. Тут визначено основні центри українознавства: «Україна – етнос», «Україна – природа, екологія», «Україна – мова», «Україна – культура», «Україна – ментальність, доля», «Україна – нація, держава», «Україна у міжнародних відносинах», «Україна – історична місія».</p> <p>Важливо, що проблема навчального курсу «Українознавство» донині викликає дискусії, що й стало приводом до виведення з навчальних планів освітніх закладів усіх типів навчальних предметів українознавчого спрямування (народознавства, українського народознавства, українознавства тощо). Найважливішою причиною такого стану вважаємо теоретичну філософсько-методологічну нерозробленість українознавства з погляду різних галузей науки.</p> <p>Закріплення окремих тем, розміщених у Програмі передбачає закріплення знань шляхом проведення 2–3-х свят календарного та родинного циклів, мовознавчих і літературознавчих.</p> <p>У 2014 р. фахівцями Інституту українознавства НАН України було розроблена «Програма для курсів за вибором. Українознавство. 5–11 класи» (автори: П. Кононенко, Л. Касян, О. Семенюченко). Визначено мету й завдання: виховання патріота, громадянина української держави, свідомого державотворця, творчої</p>
--	---

	<p>особистості, яка співпрацюватиме зі світом на засадах кооперації, буде здатна реалізувати своє власне покликання й реалізовувати покликання української нації. Курс за вибором «Українознавство» є надзвичайно важливим для становлення світогляду українських школярів, зокрема їхнього ставлення до світу. Знання, вміння та навички, здобуті в процесі його вивчення є для учнів інструментом, набуття ними майстерності життя – уміння жити. Українознавство сприяє становленню кожного школяра як творця – себе, своєї родини, держави, світу.</p> <p>Як шкільний курс за вибором передбачає певні особливості організації навчально-виховного процесу, використання інтерактивних методів й прийомів, виконання творчих пізнавальних завдань, аналіз художніх текстів, цікавих фактів від найдавніших часів до сьогодення.</p> <p>Програма включає і художні твори, які сприяють глибшому осягненню навчально-виховного матеріалу тематичного блоку, актуалізують життєвий досвід. Результатом опрацювання текстів є те, що учень перебуває в активній позиції, він постає співтворцем навчально-виховного процесу, набутий ним досвід на уроці стає пережитим і привласненим, сприяє виробленню ключових компетентностей. Художній твір або окремі уривки можуть також розглядатися як допоміжні (сервісні, ілюстративні) після вивчення кількох підтем (уроків, навчальних годин) у межах одного тематичного блоку.</p>
--	--

	<p>Ознайомлення з прикладами творчості та діяльності історичних постатей передбачає звернення уваги на окремі епізоди життя визначних діячів, які чітко стосуються теми, сприяють зацікавленню учнів, але не зводяться до ретельного вивчення біографії. Інформація про історичні постаті не повинна бути переобтяжена надмірною деталізацією. Вчитель має спонукати інтерес учнів, залишати простір для їхньої самостійної роботи. У підготовці до уроків як вчитель, так і учень можуть використовувати різножанрові джерела, які висвітлюють тему під різними фокусами: автобіографії; щоденники; листи; документальні свідчення; спогади; біографічні нариси; наукові дослідження; художні твори та ін.</p> <p>У Програмі акцентується увага на народних ремеслах і промислах українців, календарно-обрядових та родинно-обрядових дійствах. Учні вивчають теоретичний матеріал та готуються використовувати отримані теоретичні знання на практиці.</p>
--	--

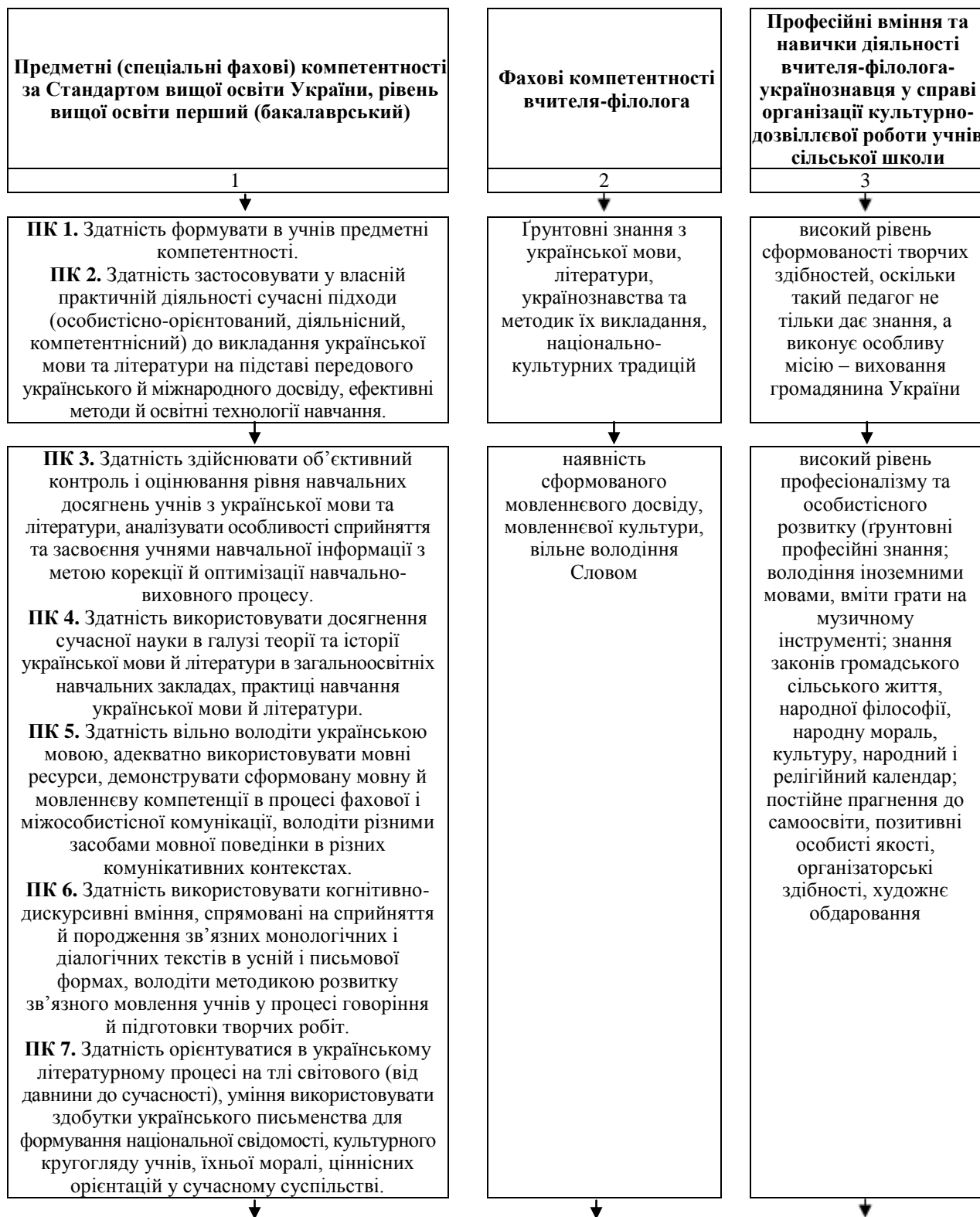
Додаток Ж

Види культурно-дозвілєвої діяльності українознавчого спрямування

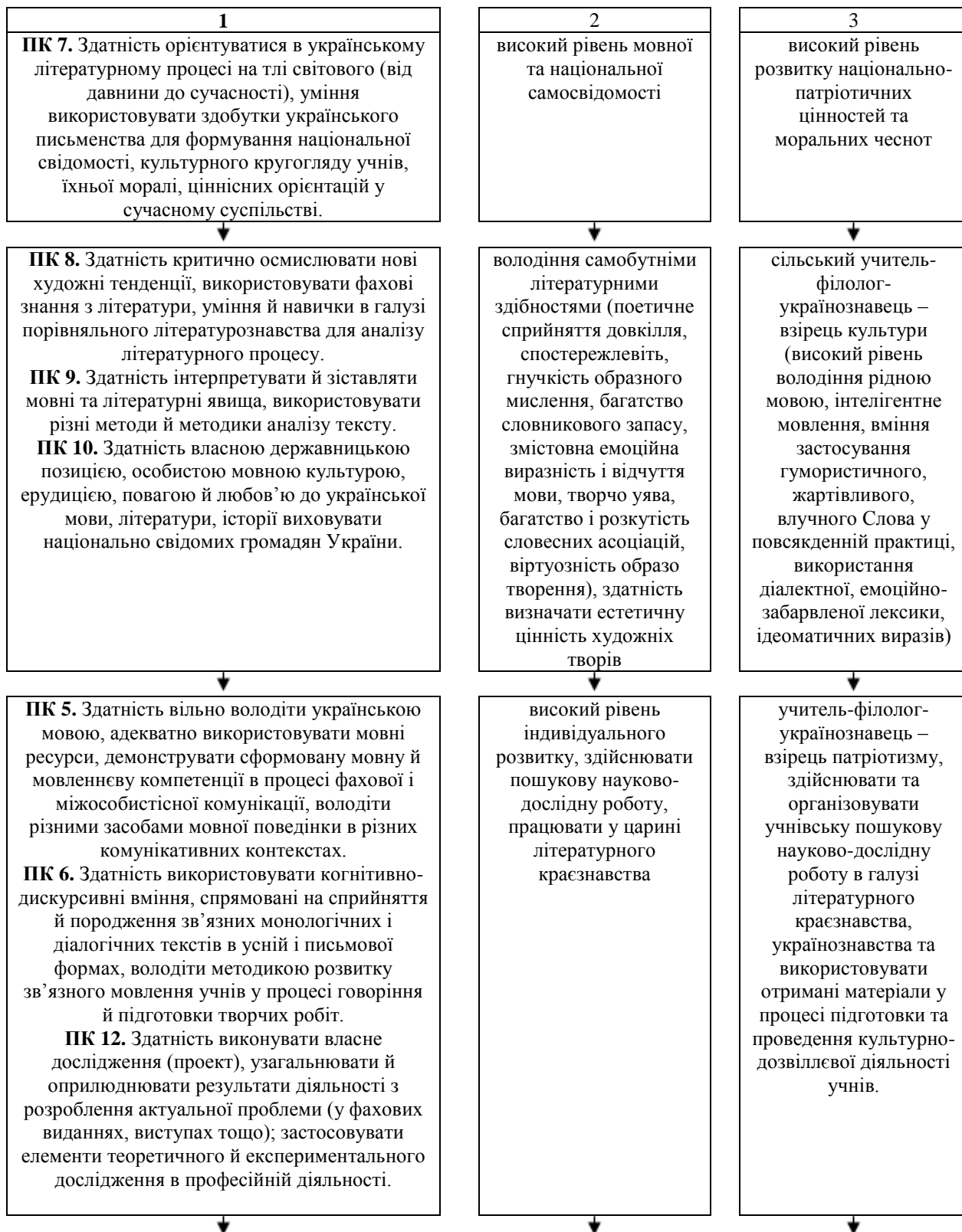

Додаток 3

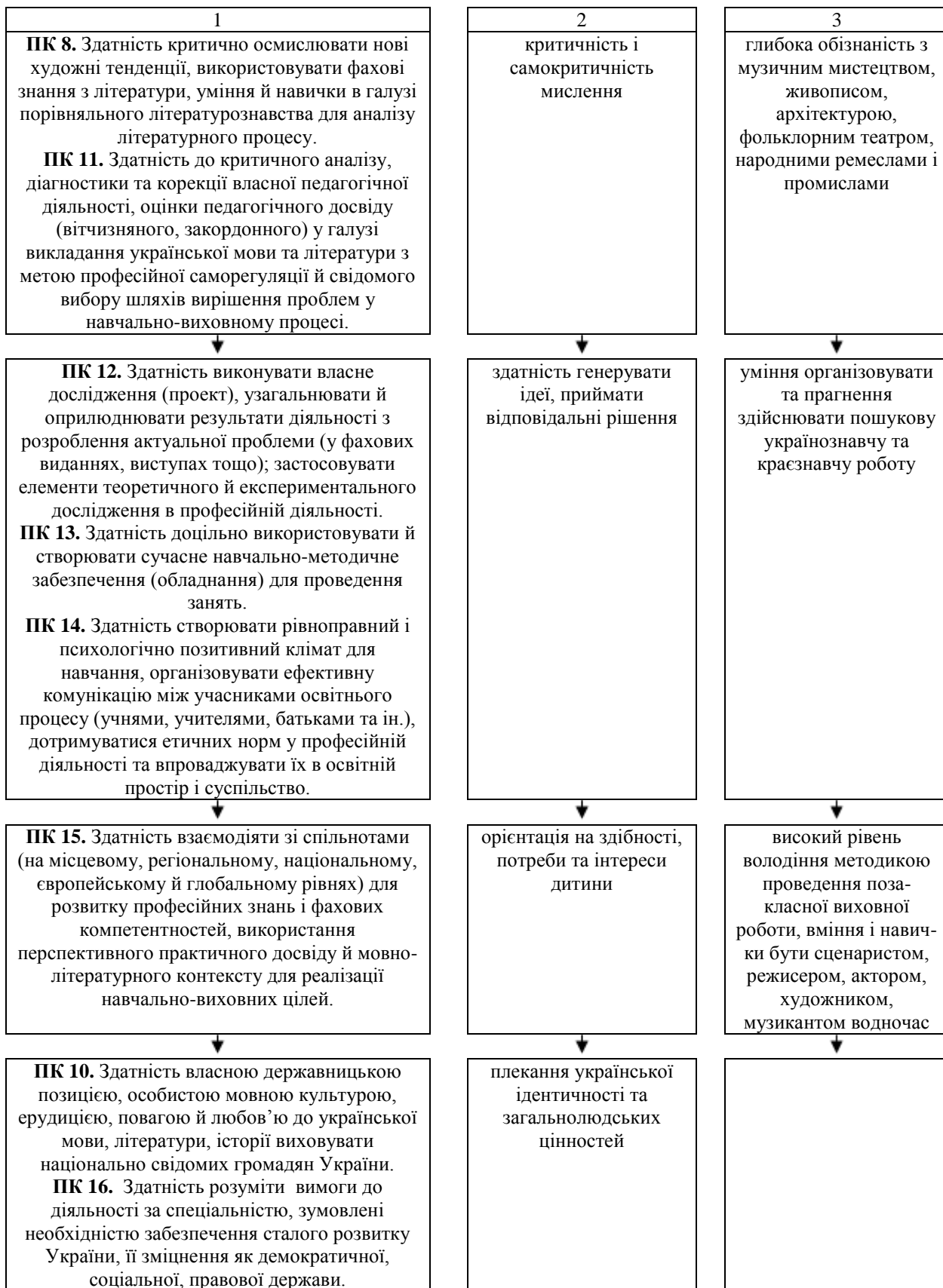
Фахові компетентності за Стандартом вищої освіти України, фахові компетентності вчителя-філолога, вміння та навички діяльності вчителя-філолога-українознавця

Продовження додатку 3

Продовження додатку 3

Додаток И

Додаток И.1

Умотивованість вчителів до організації культурно-дозвілльєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, %

№ п/ п	Питання	Відповіді		
		Да	Ні	Іноді
1.	Чи берете Ви активну самостійну участь в організації культурно-дозвілльєвої діяльності учнів на засадах українознавства	48,3	36,4	15,3
2.	Чи використовуєте Ви українознавчий компонент під час проведення літературних свят, вистав за мотивами творів українських письменників	19,5	12,3	68,2
3.	Чи потрібно, на Вашу думку, приділяти більше уваги організації культурного дозвілля учнівської молоді	79,6	19,1	1,3
4.	Чи володієте Ви необхідними знаннями та вміннями організації культурно-дозвілльєвої діяльності учнів на засадах українознавства	17,6	59,2	23,2
5.	Чи плануєте Ви й надалі проводити українознавчі свята, концерти, вистави тощо	21,9	18,6	59,5

Додаток И.2

Умотивованість студентів спеціалізацій психологія, англійська мова, польська мова, журналістика, логопедія, редагування освітніх видань, російська мова, історія до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільських шкіл на засадах українознавства, %

№ п/п	Питання	Відповіді		
		Да	Ні	Іноді/ Частково
1.	Чи володієте Ви знаннями про українознавство як науку	12	88	-
2.	Чи берете Ви активну самостійну участь в організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства	3	95	2
3.	Чи плануєте Ви використовувати українознавчий компонент під час проведення літературних свят, вистав за мотивами творів українських письменників	2	94	4
4.	Чи потрібно, на Вашу думку, приділяти більше уваги організації культурного дозвілля учнівської молоді	28	38	34
5.	Чи володієте Ви необхідними знаннями та вміннями організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів на засадах українознавства	15	77	8
6.	Чи плануєте Ви, працюючи в школі, проводити українознавчі свята, концерти, вистави тощо	2	79	19
7.	Чи цікавою для вас була робота під час фольклорної практики?	24	69	7

Додаток К

Характеристика рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі

Мотиваційно-ціннісний критерій	
Рівні	Показники
1	2
Низький рівень	Студент не має стійкого бажання брати участь і проводити культурно-дозвіллеву роботу, а також чітко сформованих ідей про важливість і необхідність проведення на належному рівні вказаного виду діяльності в школі; відсутня мотивація професійно-педагогічної діяльності; він немає бажання розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності. Загальнолюдські духовні й моральні цінності чітко не сформовані. Відсутня стала життєва позиція та бажання займатися педагогічною діяльністю загалом.
Середній рівень	Студент час від часу бере участь у проведенні культурно-масових заходів на факультеті, інколи бажає здійснювати українознавчу роботу; має не досить чітко сформовані ідеї щодо необхідності проведення культурно-дозвіллевої діяльності з учнями сільської школи на засадах українознавства; має бажання розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; розуміє специфіку роботи в сільській школі. Загальнолюдські духовні й моральні цінності сформовані. Намагається мислити категоріями успіху, частково налаштований на активну педагогічну взаємодію з учнівським колективом.
Високий рівень	Студент має стійке бажання проводити культурно-дозвіллеву діяльність в сільській школі на засадах українознавства; у нього чітко сформована мотивація до педагогічної діяльності, розуміє цінність майбутньої роботи, важливість і необхідність проведення на високому рівні українознавчої роботи в школі; розуміє важливість пошуково-дослідної українознавчої роботи, з подальшим використанням зібраних матеріалів у культурно-дозвіллевій роботі; бажає працювати педагогом, розв'язувати психолого-педагогічні задачі, які виникають у процесі професійної діяльності; має чітко сформовані сталі загальнолюдські духовно-моральні цінності, гуманістичні світоглядні установки; позитивне мислення та ставлення до дійсності; усвідомлення важливості використання в організації та проведення дозвілля учнів сільської школи українознавчих знань. Чітко сформоване розуміння власної життєвої позиції та втілення її у професійній діяльності.

Когнітивний критерій	
Низький рівень	<p>Студент не володіє необхідними знаннями з української мови, літератури та українознавства, неповне знання основних психолого-педагогічних методів та прийомів, навичок і умінь пошукової роботи; поверхове розуміння професійної та педагогічної діяльності; відсутність здатності відтворювати та використовувати у практичній діяльності основні терміни, поняття, категорії, правила, уривки творів; відсутність бажання працювати в колективі однодумців тощо. Низький рівень умінь самостійного пошуку інформації та не бажання працювати над розвитком й удосконаленням отриманих під час навчання знань, умінь і навичок.</p> <p>Низький рівень умінь осмислювати культурні, професійні та педагогічні явища й ситуації.</p>
Середній рівень	<p>Володіння знаннями з української мови, літератури та українознавства, основними психолого-педагогічними методами та прийомами, навичками і уміннями пошукової роботи; розуміння професійної та педагогічної діяльності; слабка здатності відтворювати та використовувати у практичній діяльності основні терміни, поняття, категорії, правила, уривки творів тощо, прагнення працювати під чийось керівництвом, слабка мотивація до проведення дозвілля учнів сільської школи на засадах українознавства; відсутність ініціативи. Достатній рівень навичок та бажання працювати в колективі. Достатній рівень умінь самостійного пошуку інформації та бажання працювати над розвитком й вдосконаленням отриманих під час навчання знань, умінь і навичок.</p> <p>Задовільний рівень умінь осмислювати культурні, професійні та педагогічні явища й ситуації.</p>
Високий рівень	<p>Володіє ґрунтовними знаннями з української мови, літератури та українознавства, вільне володіння основними психолого-педагогічними методами та прийомами, навичками й уміннями пошукової роботи; розуміння професійної та педагогічної діяльності як цілісної системи, побудованої за схемою: суть – зміст – ознаки – етапи; закріпленість, легка відтворюваність та доцільне використання в практичній діяльності основних термінів, понять, категорій, правил, уривків творів тощо.</p> <p>Студент уміє здійснювати самостійний пошук інформації. Очевидною є постійна робота, спрямована на розвиток та вдосконалення отриманих під час навчання знань, умінь і навичок.</p> <p>Майбутній педагог володіє навичками здійснювати логічний, змістовний і точний аналіз культурних, професійних та педагогічних понять, що використовуються у практичній діяльності вчителя-філолога. Має прагнення організувати та працювати в колективі однодумців, планувати та проводити усю організаційну роботу.</p> <p>Студент уміє аналізувати педагогічні ситуації; очевидний цілісний особистісний вияв педагога у різних життєвих ситуаціях; він здатний поєднувати суперечності, швидко переключатися та знаходити нестандартні рішення; може виконувати роль викладача-консультанта.</p>

Практично-діяльнісний критерій	
Низький рівень	<p>Студент не володіє знаннями, уміннями та навичками до пошукової та науково-дослідної роботи, у нього недостатньо вмінь використовувати їх у навчально-виховній роботі; низька здатність вирішувати педагогічні та наукові задачі, що виникають у навчально-виховному процесі; частково сформована здатність застосовувати в навчальній, виховній і методичній роботі типові форми, методи, засоби навчання.</p> <p>Студент потребує постійної організаційно-методичної допомоги викладача.</p>
Середній рівень	<p>Студент має середній рівень знань, умінь та навичок професійної діяльності студента-філолога-українознавця до пошукової та науково-дослідної роботи, вміє використовувати їх у навчально-виховній роботі; достатня здатність вирішувати педагогічні та наукові задачі, що виникають у навчально-виховному процесі. Студент виявляє систематичність та послідовність педагогічних дій. Може працювати з різновіковим учнівським колективом.</p> <p>У майбутнього вчителя-філолога частково сформована здатність застосовувати в навчальній, виховній і методичній роботі типові форми, методи, засоби навчання.</p> <p>Залежний від зовнішнього керівництва, має посередню креативність мислення. Студент потребує періодичної організаційно-методичної допомоги викладача.</p>
Високий рівень	<p>Студент має чітко сформовані знання, уміння та навички до організації і проведення пошукової та науково-дослідної українознавчої роботи, проведення культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства, вміє творчо використовувати їх у навчально-виховній роботі; прагне і реалізовує всі необхідні педагогічні дії на високому рівні доцільності й продуктивності; йому властивий високий рівень професіоналізму, бажання постійно підвищувати свій професійний рівень, бажане професійного зростання після завершення навчання в освітньому закладі.</p> <p>Вдало підбирає форми, методи, прийоми навчання; діє залежно від умов та обставин, вміє діагностувати основні етапи навчання, приймає нестандартні рішення, має творчий підхід до вирішення педагогічних та наукових задач, уміє оперативно впроваджувати у навчально-виховний процес отримані в результаті пошуково-дослідної діяльності матеріали та рекомендації сучасної педагогічної науки; критично оцінює власну педагогічну діяльність. Незалежний від зовнішнього керівництва, потребою консультативної допомоги викладача.</p>

Додаток Л

Види культурно-дозвілєвої діяльності учнів

Зупинимось детальніше на видах культурно-дозвілєвої діяльності учнів, які найчастіше використовуються студентами під час проведення позааудиторної роботи в школі: літературні ігри та свята, конкурси, читацькі конференції, літературно-музичні композиції, літературні вечори, дискусії і диспути, творчі зустрічі. Інші види культурно-дозвілєвої діяльності учнів, як-от організація пошуково-дослідної діяльності, робота театрального (фольклорного) гуртка тощо, під час проведення педагогічної практики з фахових методик через обмеження часу (практика триває 1 тиждень) унеможлиблює їх проведення. Натомість студенти-магістранти, проходячи асистентську педагогічну практику тривалістю 6 тижнів, активно використовують як теоретичні знання, так і здобутий на IV курсі досвід проведення культурно-дозвілєвої роботи.

Термін підготовки може бути незначним, приблизно 10–15 днів, а може тривати місяць, в значній мірі це залежить від об'єму матеріалу, який планується використати. Звичайно, що під час проведення короткотривалої практики обирається тема та форма проведення заходу, яку можна підготувати упродовж 3–4 днів.

<p><i>Літературні ігри та свята</i></p>	<p>Літературні ігри та свята користуються популярністю у дітей і молоді, що не дивно, оскільки вони містять в собі елементи свята, незвичайності, неформальності, дають можливість сприймати матеріал з більшою зацікавленістю. Була використана тематика: «Українські народні ігри та забави (ігор, побуту та ін.)» (твори Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Франка, Т. Шевченка та ін.), «Українська народна пісня», «Як відпочивали наші предки», «Українські вечорниці» (за творами української літератури) та ін.</p> <p>До літературних ігор можна віднести мандрівки в країну казок, літературні бали, брейн-ринги, КВК, аукціони, лото, прес-конференції, літературні ігри (на знання текстів художніх творів) тощо.</p> <p>Ці форми роботи розвивають ініціативу, загострюють емоційне сприйняття, що важливо для розвитку дітей, адже саме емоції визначають напрям інтересів особистості, дозволяють активно використовувати творчий потенціал учнів та студентів, надають заходам живий і неформальний характер, розширюють кругозір, активізують пізнавальні інтереси, дають можливість молоді поспілкуватися з визначними діячами культури та мистецтва (поетами, співаками і музикантами свого краю тощо).</p> <p>Методика проведення літературних дійств передбачає обрання теми дійства, мету, форми проведення, які залежать від аудиторії.</p> <p>Для дітей можна підготувати ігри-мандрівки з залученням учасників, які перетворюються на персонажів улюблених казок або літературних творів, їх участь підвищить емоційне сприйняття, залежно від місця проходження практики можливі літературні подорожі по історичним місцям (відвідини замку в Буші, ландшафтного заказнику «Зелена брама», що розташована на межі Новоархангельського району Кіровоградської області та Черкаської області (с. Піджвисоке та Легедзине), де відбулися трагічні події 1941 р., які стали основою однойменної трилогії Є. Долматовського та ін.).</p> <p>Студенти використовували методику підготовки і проведення літературних ігор і змагань.</p> <p><i>I етап.</i> Продумується тема, мета, форма гри.</p> <p><i>II етап.</i> Створюється творча група, члени якої готують</p>
---	---

	<p>питання, продумують умови, напрями, за якими буде проводитись гра, пишуть сценарій її проведення, формують виставку літератури та роблять її огляд (за потреби). Готують та вивішуються яскраві оголошення для учасників і глядачів. Формується склад журі.</p> <p>При проведенні гри доцільно використовувати музику, з метою створення святкового настроя та для заповнення пауз при підрахунку балів. Якщо за умовами конкурсу передбачаються письмові завдання заздалегідь готуються папір і ручки або олівці.</p> <p>Перед початком гри ведучий чітко оголошує правила та умови гри, послідовність відповідей, час на їх обговорення/обмірковування. Бажано було б придбати призи для переможців. Якщо такої можливості немає, слід підготувати грамоти, дипломи, або хоча б вивісити плакат з результати конкурсу. Це сприятиме підвищенню авторитета переможців та підніме престиж заходу.</p>
	<p>На цьому етапі студенти зустрічаються з першими труднощами: відсутністю досвіду проведення такої роботи (починаючи від визначення мети, напрямів гри, завдань і розробки сценарію), нестача умінь і навичок здійснювати пошук необхідної літератури, підбирати уривки прозових та поетичних творів.</p> <p><i>III етап.</i> На цьому етапі до роботи залучалися викладачі та класні керівники, які допомагали студентам виявити та подолати труднощі в підготовці дійства, відпрацьовувати комунікативні, проектувальні і управлінські вміння, розробити матеріали для свята, давали поради щодо завдань, запитань вікторини, розподілу обов'язків та ін.</p> <p><i>IV етап. Проведення свята. V етап.</i> Обговорення виявлених у процесі підготовки проблем зі студентами, з обов'язковою участю класного керівника та враховуючи результати попередньо проведеного опитування учнів.</p> <p><i>Конкурс.</i> Одна з форм роботи, яка стимулює ініціативу і дає можливість учням та студентам розвивати свою творчу активність. Конкурси можуть бути на кращу ілюстрацію до твору, на кращий рукописний твір, конкурс на кращий вірш, творчу роботу про письменника або на знання творів певного письменника та ін. Перевагою такого виду культурно-дозвілєвої діяльності є те, що завдання для конкурсу студенти можуть розробити заздалегідь.</p> <p>Пропонувалася тематика конкурсів: «Кращий знавець народних традицій (ігор, побуту та ін.)» (твори Г. Квітки-</p>

Основ'яненка, І. Котляревського, П. Куліша, Марка Вовчка, І. Франка, Т. Шевченка та ін.), «Кращий знавець українських народних пісень», «Найрозумніший (Кращий знавець народних прислів'їв та приказок)» (Наприклад завдання: Хто більше запише приказок і прислів'їв, що побутують в рідному селі, з обов'язковим посиланням на респондента. Це може бути дуже цікавим у випадку, коли такий конкурс проводиться не в школі, а в клубі, де присутні всі мешканці села. Старим людям дуже приємно почути про себе зі сцени).

Етапи проведення конкурсу.

Підготовчий. Перед проведенням конкурсу продумується мета і умови його проведення, враховуються вікові та інтелектуальні здібності учасників. Обирається творча група з якою обговорюються основні питання, що стосуються проведення дійства, Положення про конкурс, яке регламентує його проведення.

Формуються команди, вносяться корективи у конкурсні завдання, визначається час, який відводиться на їх виконання, розробляються вимоги до конкурсних робіт та бали, що виставляються за те чи інше завдання. Крім цього у положення вводиться інформація про номінації конкурсу, його етапи, склад журі та передбачене заохочення переможців. Положення утверджується керівником навчального закладу (школа, технікум), зав. кафедри або деканом факультету ЗВО.

Інформаційний етап. Інформація про конкурс повинна бути доведена до всіх потенційних учасників. Для цього готуються яскраві оголошення, які розміщуються у коридорах та на дошці оголошень навчального закладу. Якщо конкурс проводиться у вищому навчальному закладі, варто організувати розсилку запрошень та інформаційних листів з умовами конкурсу до всіх потенційних учасників (у школи міста та району, у коледжі, технікуми, інші ЗВО), розмістити оголошення в пресі.

Власне сам конкурс. Відбувається згідно сценарію, розробленого заздалегідь.

Підведення підсумків. Для підведення підсумків конкурсу обирається журі, в склад якого входять учителі-предметники, організатори виховної роботи, представники інших організацій (у ЗЗСО), викладачі української літератури, письменники, представники міських (сільських) органів влади.

	<p><i>Нагородження.</i> Після визначення переможців відбувається нагородження переможців. Це важливий етап конкурсу, тому воно повинно проводитися широко, відкрито, можливо, навіть, в формі свята. Моральне заохочення значно сильніше впливає на учасників, аніж матеріальне, тому святкове нагородження переможців повинне стати апофеозом конкурсу.</p> <p><i>Рефлексія.</i> У цьому етапі беруть участь учителі школи, які були задіяні у підготовці конкурсу, викладач – груповий керівник та студенти – здійснюється осмислення труднощів, з якими зустрілися студенти під час роботи, обговорюються шляхи їх подолання, оцінюється робота кожного студента-учасника заходу.</p>
<p><i>Читацькі конференції</i></p>	<p>Читацькі конференції – активний метод масової роботи. Процес проведення конференції залежить від бажання присутніх висловити свою точку зору, вислухати відгуки інших, подискутувати, відстоюючи власну думку або, навпаки, погодитись з поглядами інших. Читацькі конференції завжди дискусійні, в їх основі – обговорення прочитаного. Це не звичний для учнів формат культурно-дозвілдової роботи, тому студент-практикант повинен приділити достатньо часу щоб пояснити дітям що це таким, чим воно може їх зацікавити, можливо продемонструвати відеозаписи раніше проведених читацьких конференцій, бажано, щоб студент сам брав у них участь.</p> <p><i>Види читацьких конференцій:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. За творами художньої літератури: по одному твору, кількох творах, об'єднаних однією темою (тематичні), по творчості окремих письменників (запропоновані теми: «Український світ в «Енеїді» І. Котляревського», «Традиції родинного виховання: історії та сучасність (за творами М. Стельмаха)», «Українські народні ігри в творах Т. Шевченка», «Козацькі традиції у творах класиків української літератури»). 2. Конференції по виданням спеціальної літератури. 3. Конференції із запрошенням автора – форма зустрічі з письменником (митцем, народною майстриною, народним співаком (співачкою) свого села, міста, району). 4. «Літературні суди» – рекомендують проводити серед молодіжної аудиторії в формі рольової гри. Захід повинен бути побудований на стимулюванні пізнавальної читацької діяльності учасників.

	<p>5. Читацько-глядацькі конференції – обговорення твору пов’язане з його екранізацією. Обговорюється трактування режисером ідеї твору, як виражена авторська позиція тощо (до перегляду пропонувалися фільми «Кайдашева сім’я» (така конференція може бути проведена після відвідин вистави в театрі), «Поводир» (цей фільм можна обговорювати після вивчення учнями теми «Український епос»), «Тіні забутих предків» (доцільно провести обговорення зображеного побуту і традицій українців, що зображено у фільмі з тими, що діти бачать в своєму селі), «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» (тут варто зробити акцент на традиційному дозвіллі української молоді, і, перш за все на традиціях колядування та щедрування, що тим більше стане цікавим для дітей напередодні новорічних свят)).</p>
	<p>6. Заочні читацькі конференції – через засоби масової інформації. У даному випадку, охоплює значно більшу аудиторію, більше можливості познайомитися з думкою інших читачів у будь-який час.</p> <p><i>Етапи підготовки і проведення читацьких конференцій:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вибір книги – враховується проблемність твору, неоднозначна оцінка критиків і читачів, актуальність. Вдалий вибір твору визначає успіх конференції. 2. Визначення читацького зацікавлення, вибір аудиторії – бажано, щоб вона була однорідна; учасники відчують себе більш розкуто, сміливо озвучують свою думку. 3. Запрошення літературознавців, викладачів, представників ЗМІ. Створюється комісія по підготовці заходу з подальшою його рекламою. 4. Пропаганда твору, літератури про нього і про творчість автора: підбирається матеріал з метою ознайомлення читачів, оформляється виставка книжок. 5. Розробка питань до конференції – один із найбільш складних інтелектуальних етапів підготовки. Цей етап вимагає спеціальних знань, творчого підходу. Ефективний метод – постановка питання, проблеми; акцентувати позицію автора; огляд художніх особливостей твору. 6. Підготовка аудиторії до заходу – важливо створити атмосферу невимушеного спілкування, де немає чіткого поділу на ведучого і відповідаю чого, а є діалог, спілкування на рівних.

	<p>7. Велике значення має оформлення заходу: книжкові виставки, ілюстрації, фотографії, музика тощо.</p> <p>8. Фіксація читацької конференції – в сучасних умовах ведуть аудіо- або відеозапис заходу, що дозволяє краще проаналізувати його і зберегти в аудіо- та відеотеці закладу.</p> <p>Читацькі конференції сприяють вихованню літературного смаку, формуванню мотивації читання.</p>
<p><i>Літературно-музична композиція</i></p>	<p><i>Літературно-музична композиція</i> розвиває смак, розширяє кругозір, розвиває творчу активність, підвищує загальну культуру. Заснована на принципах асоціативного поєднання різних по жанру, стилю і ритму художніх текстів, музичних (а іноді і відео) фрагментів, об'єднаних спільною ідеєю, ця форма дозволяє яскравіше і емоційніше впливати на слухачів, краще сприймається, сприяє спів ставляти, роздумувати, робити висновки. Використання окремих яскравих деталей оформлення допомагає підкреслити епоху, донести конкретний замисел, створити емоційну атмосферу занурення у мистецтво.</p> <p>Разом з тим, це досить складна форма роботи, як для організаторів, так і для глядачів. При підготовці літературно-музичної композиції, бажано утримуватися від перенавантаження інформацією, музикою, спец ефектами тощо. Тому разом з літературно-музичними композиціями можна проводити і літературно-художні композиції, де поетичні фрагменти поєднуються з відеоматеріалом, а музичне супроводження може бути фрагментарним або включатися тихим фоном.</p> <p>Багато вважають цей вид масової роботи менш дієвим, тому, що вона передбачає пасивне сприйняття, через неможливість залучення всіх глядачів до активної співпраці.</p>
<p><i>Літературний вечір.</i></p> <p><i>Літературно-музичний вечір.</i></p>	<p><i>Літературний вечір (літературно-музичний вечір).</i> Це досить мобільний захід – можна присвятити будь-якій темі або визначній даті, використовуючи найрізноманітніші форми та атрибути. В основі літературного вечора лежить сценарій.</p> <p><i>Основні етапи підготовки і проведення традиційні:</i> вибір теми, визначення мети і завдань, написання сценарію, вибір ілюстративного матеріалу, запрошення гостей-учасників, вибір ведучого і т.д.</p> <p>При написанні сценарію важливо пам'ятати, що зона зацікавлення знаходиться на межі відомого і невідомого.</p>

	<p>Глядачам нецікаво слухати загальновідомі факти біографії та про творчість письменника, якому присвячено вечір.</p> <p>Літературні вечори можуть бути тематичними, меморіальними, жанровими.</p> <p>Підготовка вечора – творча робота, яка потребує звернення до різноманітних прийомів розкриття теми: поетичним, музичним, зображувальним, виконавським тощо. Для активізації аудиторії можна використати елементи конкурсу, заохочуючи учасників до правильних відповідей.</p> <p>Добре сприймаються цикли літературних та літературно-музичних вечорів. Наприклад, «Шевченківські читання», «Вечора української поезії» тощо.</p>
<p><i>Дискусії.</i> <i>Диспути.</i></p>	<p><i>Дискусії. Диспути.</i> Ці форми сприяють формуванню навичок міжособистісного спілкування, виховують уміння слухати, сприймати чужу думку і формулювати власне, вчать культурі полеміки. Доцільно включати елементи дискусії в групові бесіди, лекції, особливо із залучення молоді.</p> <p>Реалізувати мету заходів, визначити зміст, логіку дискусії допомагає питальник, який заздалегідь розробляється організаторами. Його вивіщують поряд з оголошенням про конференцію, диспут, публікують у запрошенні і він виконує функцію своєрідної програми заходи. Питання не повинні допускати однозначні відповіді.</p>

Додаток М

Реалізація програми формувального експерименту

1) Оволодіння студентами необхідними знаннями з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних та українознавчих дисциплін та спеціальними вміннями в галузі організації культурно-дозвіллевої діяльності через оновлення змісту навчальних дисциплін «Історії української літератури», «Сучасної української мови» та «Практичного курсу української мови» та наповнення їх українознавчим змістом;

2) підготовка і проведення різних видів культурно-дозвіллевих заходів на засадах українознавства, з використанням українознавчих матеріалів, що містять інформацію про дозвілля української молоді;

3) проведення аудиторних і позааудиторних занять і заходів спрямованих на набуття студентами навичок використання різноманітних форм і методів організації культурно-дозвіллевої роботи учнями сільської школи на засадах українознавства;

4) створення проблемних ситуацій і організація ділових ігор на практичних заняттях з метою моделювання різноманітних педагогічних ситуацій, розроблення сценаріїв культурно-дозвіллевих заходів з учнями сільських шкіл на засадах українознавства;

5) організація практичної і самостійної роботи з проведення студентами культурно-дозвіллевої діяльності учнів сільських шкіл під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Студенти отримували базові знання з *фольклору*: історія та теорія фольклору, періодизація фольклору історичної епохи, напрями та школи фольклористики, жанрова система, тематика і проблематика фольклору, календарна та родинна обрядова творчість українського народу, героїчний епос, ліричні пісні, казкова і не казкова проза; з *основ українознавства*: основні теоретичні положення курсу, термінологія курсу, історія українознавства та пошукової українознавчої роботи, зміст основних розділів (концентрів) українознавства, особливості

традиційно-побутового життя, матеріальної і духовної культури українців, види декоративно-прикладного мистецтва українців, їх семіотичний зміст; з *етнографії України*: історія становлення і розвитку етнографії як науки, походження та етнічний розвиток українців, формування етнічної території українців, етнографічне районування, традиційні ремесла та промисли, звичаї та обряди українців та їх фольклорний супровід.

На заняттях з основ українознавства студенти не тільки вивчали теоретико-методологічні засади українознавства, а й знайомилися з етногенетичними процесами на території України, історичним досвідом націє- та державотворення; етнографічним районуванням і етнічним складом, ментальністю, характером, антропологічними і культурними особливостями кожного регіону України, з семіотичним змістом народного мистецтва українців.

Вивчаючи тему «Духовна культура українського народу. Світоглядні уявлення та вірування, релігія, народні знання українців» студенти знайомилися з основними поняттями міфології «анімізм», «тотемізм», «фетишизм», з такими категоріями як «Людина», «Душа», «Доля», «Недоля», «Лінійний і циклічний час», «Сакральний і профанний час», «Дорога», «Музика» («Звук») та ін. та їх тлумачення в народній і сучасній філософії, у християнському вченні.

У ході розгляду питань теми «Календарна обрядовість українців: зміст, ритуально-міфологічна основа» студенти вивчали ритуально-міфологічну основу кожного свята календарної обрядовості та традиції святкування (Катерини, Андрія, Різдво, Новий рік, Водохреща, Великдень, Русалії тощо); теми «Сім'я і сімейна обрядовість українців» розглядалися питання історичних типів і форм української сім'ї, її структури та функцій; звичаї та обряди пов'язані з народженням дитини (пологова обрядовість), традиції ім'янаречення дитини; весільна і поховальна обрядовість. Знайомлячись з ритуально-міфологічною основою родинної обрядовості студенти отримували знання про зміст і значення кожного окремого етапу того чи іншого обряду, що сприяло кращому розумінню української народної звичаєвості.

На заняттях з фольклору студенти вчилися аналізувати

фольклорні твори з точки зору різних шкіл фольклористики; визначали і розшифровували знакову і вербальну символіку фольклорних творів; характеризували різні фольклорні жанри; виконували твори різних фольклорних жанрів; вчилися збирати, класифікувати та досліджувати регіональний фольклор; вивчали шляхи і прийоми застосування здобутих теоретичних знань у своїй професійній діяльності.

Студенти отримували індивідуальне науково-дослідне завдання, що містило в собі завдання пошуково-дослідного характеру: записати зимові драматичні дійства Уманщини (або свого регіону), купальську обрядовість, весільні пісні у контексті обряду та ритуалу, поховальну обрядовість і голосіння у контексті обряду та ритуалу; родинно-побутові пісні, танкові пісні; романси; казки; колискові пісні. Другу частину завдання складало теоретичні дослідження, як-от: сакральна та космологічна символіка уманських колядок дівчині; езотеричний та сакральний зміст символу ключа у фольклорі; фольклористична діяльність Хрисанфа Ящуржинського на теренах Уманщини; фольклористична діяльність В. Доманицького, П. Фіалки, О. Діденко, М. Мицика тощо.

У процесі вивчення курсу «Етнографія України» студенти розглядали такі питання: історія етнографічної науки, методика і методи етнографічних досліджень, школи та напрями етнографії, етнографічне районування та етнографічну групи українського народу, походження українського народу, громадський побут та галузі господарства українців тощо.

Матеріал розділу «Практична фольклористика» сприяв поглибленню знань студентів, отриманих під час занять з фольклору, знайомилися з методикою організації позакласної роботи з фольклору, вчилися виготовляти маски, проектувати костюми та декорації для фольклорного свята в школі.

Курс «Методика організації українознавчих свят та масових заходів», який вивчали на II курсі давав змогу студентам закріпити теоретичні знання та використати їх на практиці у ході роботи над сценарієм та проведенням позааудиторного українознавчого свята або вистави. Студенти також знайомилися з історією культурно-дозвіллевої діяльності українців від

найдавніших часів до сьогодні, з теоретичними основами культурно-дозвіллевої діяльності на засадах українознавства, вивчали методику організації та проведення українознавчих свята календарного та родинно-обрядового циклу, методику організації українознавчої пошуково-дослідної роботи в школі

Індивідуально-дослідне завдання студентів ми поділяли на дві частини: теоретичну і практичну. До теоретичної частини ввійшли завдання: дослідження традиційного українського дозвілля молоді у працях О. Воропая, М. Грушевського, Н. Заглади, С. Килимника, Ф. Колесси, Аг. Кримського, В. Скуратівського, К. Сосенка, М. Сумцова, Хр. Ящуржинського, а також дослідження традиційного українського дозвілля молоді у творах українських письменників (за вибором студента: Д. Гуменної, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, П. Куліша, В. Нестайка, В. Рутківського, Г. Сковороди, М. Стельмаха, Т. Шевченка), друга частина спрямовувалася на дослідження культурно-дозвіллевої діяльності села: історично-порівняльний аналіз (населений пункт за вибором студента).

На заняттях з основ народної хореографії студенти вивчали теоретичні питання щодо українського народного танцю, фіксували схеми та навчалися їх виконувати.

Серед завдань індивідуальної науково-дослідної роботи пропонувалося зробити відеозапис народних танців за місцем проживання, розробити сценарій хореографічної композиції, номеру на календарно-обрядову тематику. Більшість студентів, у позааудиторний час брали активну участь у роботі Театру танцю (театр-студія «Вервечка»), займалися концертною діяльністю, брали участь у виставах, виставках тощо, які проводяться на факультеті, в університеті, в місті.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Методика викладання народознавства» студенти опрацьовували питання з теоретичних основ методики викладання народознавства в школі, питання створення «творчої лабораторії» вчителя народознавства, методи та прийоми викладання народознавства, інтерактивні технології навчання народознавства. Значна увага приділялася питанню організації позакласної та позашкільної виховної роботи з народознавства та методиці організації пошукової народознавчої

роботи в школі.

Запропоновані нововведення послуговували основою для визначення рівнів готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства.

Для вирішення діагностичних завдань використовувалися ті самі методи та методики, що і в констатувальному експерименті.

Дослідно-експериментальне дослідження щодо формування готовності майбутнього вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства здійснювалася нами в ході аудиторної та позааудиторної роботи. Це – лекційні і практичні заняття, участь у науково-дослідній та пошуково-дослідній роботі (її результати відображено в курсових роботах, доповідях на засіданнях науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки студентів-філологів до українознавчої роботи в школі», засіданнях студентського наукового фольклорного товариства імені Хрисанфа Ящуржинського, науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах, круглих столах, у рефератах, повідомленнях тощо), позааудиторній роботі (участь у виставах, концертах, конкурсах українознавчого спрямування, в експедиціях – фольклорних, етнографічних, діалектологічних тощо).

У формуванні сучасного педагога значна увага приділялася самостійній роботі, як передбачала формування в них навичок самостійної діяльності, виховання культури спілкування та взаємодії (як у маленькому, так і великому колективах), потреби самовиховання, самоосвіти, самопідготовки.